

ЩОРІЧНА ДОПОВІДЬ
УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ПРО СТАН ДОДЕРЖАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

2020 РІК

Верховна Рада України

Відповідно до статті 18 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» представляю Верховній Раді України щорічну доповідь за 2020 рік про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та їх посадовими і службовими особами, які порушували своїми діями (бездіяльністю) права і свободи людини і громадянина, та про виявлені недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини і громадянина.

Уповноважений Верховної Ради України
з прав людини
Людмила Денісова

Київ, березень 2021 року

За повного або часткового відтворення матеріалів цієї публікації посилання на видання обов'язкове.

Електронна версія: www.ombudsman.gov.ua

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР	9
--	----------

ВСТУПНЕ СЛОВО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ	15
--	-----------

РОЗДІЛ 1 ОСОБИСТІ ПРАВА І СВОБОДИ..... 19

1.1. Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя	21
1.1.1. Право на захист персональних даних.....	21
1.1.2. Право на невтручання в особисте і сімейне життя	29
1.2. Додержання принципу недискримінації.....	34
1.2.1. Додержання принципу недискримінації за ознакою інвалідності	35
1.2.2. Додержання принципу недискримінації за ознаками національного та етнічного походження	38
1.2.3. Додержання принципу недискримінації за ознакою релігійних переконань, світогляду та віросповідання.....	43
1.2.4. Додержання принципу недискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності	47
1.2.5. Додержання принципу недискримінації за мовною ознакою.....	49
1.3. Право на захист від домашнього насильства та насильства за ознакою статі	56
1.4. Свобода думки і слова	63

РОЗДІЛ 2 ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА..... 71

2.1. Право на інформацію	73
2.2. Право на звернення громадян до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб	81
2.3. Право обирати та бути обраним	86

РОЗДІЛ 2 ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА..... 71

2.4. Право на судовий захист	91
2.4.1. Процесуальні права у кримінальному провадженні.....	91
2.4.2. Процесуальні права у цивільному та адміністративному судочинстві	101
2.4.3. Процесуальні права людини в місцях несвободи	106
2.4.4. Процесуальні права громадян України, які перебувають в місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованих територіях.....	109

РОЗДІЛ 3 ПРАВА ДИТИНИ..... 117

3.1. Право дітей на соціальний захист та виховання в сім'ї.....	119
3.2. Права дітей в системі альтернативного догляду	137
3.3. Права дітей в умовах збройного конфлікту	141
3.4. Права дітей в системі ювенальної юстиції	146

РОЗДІЛ 4 ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА 151

4.1. Право на житло	154
4.2. Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля.....	158
4.3. Право на підприємницьку діяльність	162
4.4. Право на охорону здоров'я	164
4.5. Право на працю.....	173
4.6. Право на соціальний захист	182
4.7. Право на освіту і культуру	194
4.8. Стан додержання економічних, соціальних та культурних прав органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади.....	200

РОЗДІЛ 5 ПРАВА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ209

- 5.1. Право на соціальний та правовий захист цивільних осіб, які постраждали від збройного конфлікту 212
- 5.2. Права громадян, які проживають на тимчасово окупованій території..... 218
- 5.3. Право на компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, яке постраждало від збройного конфлікту..... 225

РОЗДІЛ 6 ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ПЕНСІОНЕРІВ З ЧИСЛА ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ229

- 6.1. Права військовослужбовців та призовників 232
- 6.2. Гендерні питання в Збройних Силах України та інших військових формуваннях..... 238
- 6.3. Права осіб, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а також ветеранів війни та військової служби..... 240

РОЗДІЛ 7 ПРАВО ЛЮДИНИ НЕ БУТИ ПІДДАНОЮ КАТУВАННЮ, ЖОРСТОКОМУ, НЕЛЮДСЬКОМУ АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ЇЇ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ 243

- 7.1. Право на захист від катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання 246
- 7.2. Право на свободу та особисту недоторканість 251
- 7.3. Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло..... 254
- 7.4. Право на охорону здоров'я та медичну допомогу 258
- 7.5. Право на професійну правничу допомогу 265

РОЗДІЛ 8 ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

- 8.1. Співробітництво з міжнародними організаціями 271
8.2. Співробітництво з омбудсманами та установами іноземних держав 277

РОЗДІЛ 9 ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАН ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ, ВИКЛАДЕНИХ У ЩОРІЧНІЙ ДОПОВІДІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРО СТАН ДОДЕРЖАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ЗА 2019 РІК..... 279

ДОДАТКИ 331

ПЕРЕЛІК

УМОВНИХ
СКОРочЕНЬ
ТА АБРЕВІАТУР

Держприкордонслужба	–	Державна прикордонна служба України
АТО	–	Антитерористична операція
БІ	–	будинок-інтернат
БРРЕ	–	Банк розвитку Ради Європи
ВВП	–	валовий внутрішній продукт
ВІЛ	–	вірус імунодефіциту людини
ВК	–	виправна колонія
ВККС України	–	Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВКУ	–	Виборчий кодекс України
ВП	–	відділ поліції
ВПО	–	внутрішньо переміщена особа
ВРП	–	Вища рада правосуддя
ВЦ	–	виправний центр
ВЦА	–	Військово-цивільна адміністрація
ГО	–	громадська організація
ГУНП	–	Головне управління Національної поліції
ГУ ПФУ	–	Головне управління Пенсійного фонду України
ДБН	–	Державні будівельні норми України
ДКВС	–	Державна кримінально-виконавча служба України
ДБР	–	Державне бюро розслідувань
ДМС	–	Державна міграційна служба України
Держгеокадастр	–	Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру
ДПС	–	Державна податкова служба України
Держекоінспекція	–	Державна екологічна інспекція України
Держпраці	–	Державна служба України з питань праці
Держстат	–	Державна служба статистики України
ДП	–	державне підприємство
ДК	–	державний концерн
ДСА України	–	Державна судова адміністрація України
ДСНС	–	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ДУ	–	державна установа
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	–	Європейський Союз
ЄСВ	–	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини

ЗМІ	–	засоби масової інформації
ЗНО	–	зовнішнє незалежне оцінювання
ЗСУ	–	Збройні Сили України
ЗОЗ	–	заклад охорони здоров'я
ІТТ	–	ізолятор тимчасового тримання
КЗпП	–	Кодекс законів про працю України
КК України	–	Кримінальний кодекс України
КМДА	–	Київська міська державна адміністрація
КНП	–	комунальне некомерційне підприємство
КП	–	комунальне підприємство
КСУ	–	Конституційний Суд України
КУ	–	комунальна установа
КУпАП	–	Кодекс України про адміністративні правопорушення
КПВВ	–	контрольний пункт в'їзду/виїзду
КПК України	–	Кримінальний процесуальний кодекс України
ЛГБТІ-спільнота	–	спільнота лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ України
МЗС	–	Міністерство закордонних справ України
Мінветеранів	–	Міністерство у справах ветеранів України
Міндовкілля	–	Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
Мінекономіки	–	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України
Мінінфраструктури	–	Міністерство інфраструктури України
МКІП	–	Міністерство культури та інформаційної політики
Міноборони	–	Міністерство оборони України
Мінреінтеграції	–	Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України
Мінсоцполітики	–	Міністерство соціальної політики України
Мінцифри	–	Міністерство цифрової трансформації України
Мінфін	–	Міністерство фінансів України
Мінрегіон	–	Міністерство розвитку громад та територій України
Мін'юст	–	Міністерство юстиції України
МКЧХ	–	Міжнародний Комітет Червоного Хреста
МОЗ	–	Міністерство охорони здоров'я України

МОН	–	Міністерство освіти і науки України
НАДС	–	Національне агентство з питань державної служби України
НБУ	–	Національний банк України
НПМ	–	національний превентивний механізм
ОТГ	–	об'єднана територіальна громада
ОДА	–	обласна державна адміністрація
ООС	–	Операція об'єднаних сил
ОБСЄ	–	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
пандемія COVID-19	–	пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2
ПАТ	–	публічне акціонерне товариство
ПНІ	–	психоневрологічний інтернат
ПТПІ	–	пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України
ПФУ	–	Пенсійний фонд України
ПЦУ	–	Православна Церква України
РДА	–	районна державна адміністрація
СВ ТЦ	–	стаціонарне відділення територіального центру соціального обслуговування
Секретаріат Уповноваженого	–	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
СІЗО	–	слідчий ізолятор
СБУ	–	Служба безпеки України
СВ	–	слідчий відділ
СНІД	–	синдром набутого імунodefіциту
ТГ	–	територіальна громада
ТЕС	–	теплоелектростанція
ТОВ	–	товариство з обмеженою відповідальністю
ТУ	–	територіальне управління
Уповноважений	–	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
УБД	–	учасник бойових дій
УВП	–	установа виконання покарань

УПЦ (ПЦУ)	–	Українська Православна Церква (Православна Церква України)
УПЦ (КП)	–	Українська Православна Церква (Київський Патріархат)
УПЦ (МП)	–	Українська Православна Церква (Московський Патріархат)
ФОП	–	фізична особа – підприємець
ФССУ	–	Фонд соціального страхування України
хвороба COVID-19	–	гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2
ЦВК	–	Центральна виборча комісія
ЦК України	–	Цивільний кодекс України
ЦОЗ ДКВС	–	Державна установа «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»
ЦПК України	–	Цивільний процесуальний кодекс України
ЦСПРД	–	Центр соціально-психологічної реабілітації для дітей
ЧАЕС	–	Чорнобильська атомна електростанція
ЩД	–	щорічна доповідь

ВСТУПНЕ СЛОВО

УПОВНОВАЖЕНОГО
ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНИ З ПРАВ
ЛЮДИНИ

Право на життя належить людині від народження і без його забезпечення та додержання не можна говорити про реалізацію будь-яких інших прав.

Збройний конфлікт на сході України, що призвів до триваючої російської військової агресії та окупації значної частини Донбасу та Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, спричиняє масові порушення прав громадян України. Тривають незаконні затримання, депортація, незаконна і примусова паспортизація, обмеження мовних прав, права на освіту, закриття в односторонньому порядку контрольних-пропускних пунктів.

Життя і благополуччя мирних жителів, як і раніше, знаходяться під загрозою. Збройний конфлікт посилює гуманітарну кризу з руйнівними наслідками для 4,4 мільйона громадян, з яких приблизно 1,5 мільйона були змушені залишити місця свого проживання. Протягом 2020 року в результаті загострення бойових дій на сході України загинуло 49 військовослужбовців Збройних Сил України, 18 мирних мешканців, серед яких поранено – 89.

Зокрема, з дня оголошення режиму припинення вогню (27 липня 2020 року) в районі відсічі збройній агресії Російської Федерації загинуло 4 військових, а станом на березень 2021 року Україна втратила ще 23 своїх захисників.

Сотні українців залишаються в незаконному ув'язненні. Протягом минулого року у місцях несвободи на тимчасово окупованій території Донбасу опинилося ще 70 осіб. Кількість незаконно позбавлених волі наразі становить 280 осіб. Місцезнаходження 258 громадян України і досі не відоме. Російська Федерація за політичними мотивами незаконно переслідує 133 громадянина України, з-поміж них 114 осіб перебувають у місцях несвободи на території Російської Федерації та тимчасово окупованого Кримського півострова.

Україна в минулому році зазнала нового виклику світового масштабу – пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, яка вразила передусім найбільш незахищені групи населення, спричинила тиск на економіку країни та стала випробуванням на міцність проведених реформ, зокрема у сфері децентралізації влади та охорони здоров'я. Кількість повідомлень про порушення прав і свобод людини і громадянина, які надійшли до мене протягом 2020 року, зросла на 40% порівняно з минулим роком (з 33,8 тисяч у 2019 році, до 48,4 у 2020 році).

Право на охорону здоров'я та доступ до медичних послуг є одним із основних прав людини. Недостатнє фінансування сфери охорони здоров'я, обмеження доступу до медичних послуг, закриття або реорганізація закладів охорони здоров'я негативно вплинули на доступ до медичної допомоги населенню. З метою захисту прав громадян у сфері охорони здоров'я мною подано до Конституційного Суду України конституційне подання про визнання неконституційними окремих положень деяких законів України.

У межах реалізації національного превентивного механізму Україна стала однією з п'яти європейських країн, які продовжували візити до місць несвободи з метою моніторингу додержання прав і свобод людини і громадянина в умовах пандемії COVID-19. Результати цих моніторингових візитів відображено у спеціальній доповіді «Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи в умовах COVID-19».

Позитивний досвід діяльності інституції Уповноваженого в умовах всесвітньої пандемії COVID-19 високо відзначений Підкомітетом ООН проти катувань та Європейським комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Пандемія COVID-19 і карантинні обмеження суттєво позначились на питаннях рівності прав і свобод громадян. Протягом року під час моніторингових візитів було зафіксовано суттєве зростання домашнього насильства, порушення прав внутрішньо переміщених осіб, представників ЛГБТ-спільноти, а також прав представників національних меншин. Уповноваженим було досліджено зазначені проблеми, а за результатами підготовлено першу в Європі спеціальну доповідь Уповноваженого «Вплив пандемії COVID-19 на ромську громаду в Україні» та спеціальну доповідь «Реалізація права внутрішньо переміщених осіб на житло».

Попри будь-які обмеження, спільно з командою продовжую свою щоденну роботу, спрямовану на захист прав і свобод людини і громадянина з урахуванням принципу верховенства права та відповідно до Паризьких принципів ООН.

Уповноважений
Верховної Ради України з прав людини
Людмила Денісова

Київ, березень 2021

1081

моніторинговий візит

3 063

повідомлення про
порушення прав

безвізних
перевірок

РОЗДІЛ 1

ОСОБИСТІ ПРАВА І СВОБОДИ

ОСОБИСТІ ПРАВА І СВОБОДИ

Конституція України відносить до особистих права і свободи людини, пов'язані з можливістю її фізичного існування і духовного розвитку. Особисті права притаманні кожній людині, яка проживає на території України, незалежно від свого правового стану (громадяни України, іноземці та особи без громадянства).

Пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження суттєво вплинули на можливість реалізації та додержання цих прав і свобод в Україні.

Підтвердженням цього стало, зокрема, зростання кількості повідомлень, які надійшли до Уповноваженого, про порушення особистих прав і свобод з 2 359 у 2019 році до 3 063 у 2020 році.

Особливого значення у 2020 році набув захист права на невтручання в особисте і сімейне життя. Пришвидшився процес цифровізації у всіх сферах життя, починаючи з дистанційної роботи, отримання державних послуг за допомогою мережі Інтернет та дистанційної освіти, збільшився обсяг персональних даних про стан здоров'я, які збираються для запобігання поширенню пандемії COVID-19, та коло суб'єктів, які такі дані обробляють.

Уповноваженим здійснювався парламентський контроль за додержанням права на приватність в частині забезпечення балансу між правом особи на невтручання в особисте і сімейне життя та необхідністю додержання карантинних обмежень.

Запроваджений протягом березня-травня 2020 року через пандемію COVID-19 локдаун сприяв зростанню рівня домашнього насильства. Так, за даними Національної соціальної сервісної служби України у 2020 році по допомогу звернулося на 62% більше осіб, які постраждали від домашнього насильства, ніж у 2019 році (2019 – 130 514, у 2020 – 211 362).

Протягом року Уповноваженим фіксувались пов'язані із дією карантинних обмежень порушення прав вразливих категорій населення, зокрема, представників ромської національної меншини, ЛГБТІ-спільноти. Належність до таких категорій ставала причиною для обмеження прав, в тому числі на медичну допомогу.

Негативного впливу пандемії зазнала реалізація права на свободу думки і слова в Україні. Майже третина від загальної кількості порушень свободи слова протягом року (27%) була пов'язана із запровадженими карантинними обмеженнями через пандемію COVID-19.

1.1. Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя

1.1.1. Право на захист персональних даних

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 2 031 повідомлення про порушення прав людини на захист персональних даних, що порівняно з 2019 роком (1061) майже удвічі більше.

За результатами аналізу отриманих Уповноваженим повідомлень вбачається, що більшість з них (майже 1 500) стосувалися порушення права людини на невтручання в особисте і сімейне життя під час здійснення діяльності зі стягнення заборгованості за грошовими зобов'язаннями фізичних осіб (колекторська діяльність). Отримані повідомлення також стосувались незаконного поширен-

ня персональних даних через мережу Інтернет, неправомірного витребування згоди на обробку персональних даних у випадках, коли така згода не потрібна, неправомірного поширення персональних даних у месенджерах та соціальних мережах, порушення права на захист персональних даних під час впровадження електронних сервісів.

ЗБІЛЬШЕННЯ ПОВІДОМЛЕНЬ ЧЕРЕЗ ЕКОНОМІЧНУ КРИЗУ, СПРИЧИНЕНУ ВСЕСВІТНЬОЮ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19

Збільшення повідомлень пов'язано з економічною кризою, спричиненою всесвітньою пандемією COVID-19, внаслідок чого велика кількість населення втратила роботу, що, серед іншого, значно ускладнило виконання громадянами їх фінансових зобов'язань.

З метою здійснення парламентського контролю за дотриманням права на захист персональних даних проведено 67 перевірок підприємств, установ і організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування, що є володільцями та/або розпорядниками персональних даних, відкрито 62 провадження Уповноваженого, складено та передано до суду 9 протоколів про адміністративне правопорушення за частиною четвертою статті 188³⁹ КУпАП.

Право на захист від неправомірної обробки персональних даних

З метою спонукання до виконання обов'язку перед фінансовими установами, колекторські компанії вдаються до психологічного тиску на боржників та членів їх родин або знайомих, застосовуючи при цьому жорсткі та часто протиправні методи і неправомірну обробку персональних даних, що порушує передбачене Конституцією України право людини на невтручання в особисте і сімейне життя.

НЕПРАВОМІРНА ОБРОБКА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КОЛЕКТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поширеним явищем під час здійснення колекторської діяльності є неправомірна обробка персональних даних, а саме номерів мобільних телефонів фізичних осіб, які не мають до грошового зобов'язання жодного стосунку (членів сім'ї, сусідів, друзів та співробітників). Наслідком

таких дій є порушення права особи на захист персональних даних.

Приклад

У жовтні 2020 року до Уповноваженого надійшло звернення щодо здійснення дзвінків та направлення на номер мобільного телефону заявника СМС-повідомлень від представників фінансової компанії стосовно погашення боргу за кредитними зобов'язаннями іншої особи. Заявник наголошував, що фінансовою компанією здійснюється обробка його персональних даних без належних правових підстав, оскільки будь-яких фінансових зобов'язань перед цією компанією заявник не має. В межах провадження Уповноваженого встановлено, що заявник не має заборгованості перед фінансовою компанією та не є поручителем за кредитним договором. Проте заявник був вказаний боржником в заявці на отримання кредиту як контактна особа. За результатами вжиття Уповноваженим заходів реагування контактний номер мобільного телефону заявника видалено з бази даних фінансової компанії. Право заявника поновлено.

Колекторська діяльність межує із кримінально караними діями разом з іншими порушеннями законодавства. З метою поновлення права на приватність Уповноваженим здійснювалась співпраця з Національною поліцією України в частині надання Національній поліції України інформації щодо наявних відомостей, з яких вбачаються суспільно небезпечні діяння та за які передбачена кримінальна відповідність (наприклад, щодо примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, розповсюдження порнографічних колажів тощо).

**КОЛЕКТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
МЕЖУЄ ІЗ КРИМІНАЛЬНО
КАРАНИМИ ДІЯННЯМИ РАЗОМ
З ІНШИМИ ПОРУШЕННЯМИ
ЗАКОНОДАВСТВА**

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року надійшло повідомлення щодо виготовлення колекторською компанією порнографічних колажів з фотографією заявниці з метою примушування її до виконання цивільно-правового зобов'язання. Інформацію та наявні матеріали про зазначене Уповноваженим було передано до Національної поліції України для вжиття заходів реагування. За результатами розгляду переданих матеріалів Печерським управлінням поліції ГУНП у м. Києві розпочато кримінальне провадження за частиною першою статті 355 (Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань) КК України. Триває досудове розслідування.

Під час моніторингу додержання вимог законодавства про захист персональних даних при здійсненні діяльності зі стягнення заборгованості за грошовими зобов'язаннями фізичних осіб (колекторська діяльність) Уповноваженим проведено 23 перевірки та відкрито 23 провадження щодо порушення прав і свобод людини і громадянина, фінансовим компаніям видано 20 приписів Уповноваженого, які підлягають обов'язковому виконанню.

Більшість виявлених порушень стосувались:

неповідомлення суб'єкта про його права, а також інформації щодо володільця, мети обробки, складу та змісту зібраних персональних даних, здійснення їх транскордонної передачі (недодержання вимог статті 12 Закону України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 року № 2297-VI (далі – Закон № 2297-VI));

невизначення правових підстав для обробки персональних даних суб'єктів та неправомірної обробки персональних даних третіх (контактних) осіб (недодержання частини третьої статті 6 Закону № 2297-VI, підпункту 2.1 Типового порядку обробки персональних даних, затвердженого наказом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08 січня 2014 року № 1/02-14).

Чинним законодавством не визначено поняття «колекторська діяльність» та не встановлено чітких правил поведінки суб'єктів, які займаються відповідною діяльністю, обов'язкових єдиних вимог до етичної поведінки та правил взаємодії таких осіб з боржником під час врегулювання простроченої заборгованості. Неврегульованість цього питання та відсутність юридичної відповідальності таких компаній призводить до численних порушень прав громадян.

З липня 2020 року державне регулювання та нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ згідно із Законом України «Про Національний банк України» здійснює НБУ.

З метою сприяння додержанню прав людини та здійснення превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію порушень, зокрема під час надання фінансових послуг та стягнення заборгованості, між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Національним банком України 24.09.2020 було укладено Меморандум¹ про співпрацю.

Метою цього Меморандуму є консолідація зусиль між Уповноваженим та НБУ для забезпечення належного рівня захисту права суб'єктів персональних даних під час надання їм фінансових послуг при врегулюванні простроченої заборгованості.

У межах здійснення заходів з реалізації положень Меморандуму організовано співпрацю в частині обміну інформацією про колекторські компанії, на які надходять скарги до Уповноваженого та НБУ щодо припинення незаконної обробки та поширення персональних даних споживачів, запобігання виникненню правопорушень у сфері захисту персональних даних та прав споживачів і притягнення до відповідальності осіб, що порушують законодавство у сфері захисту персональних даних.

У співпраці Уповноваженого та НБУ напрацьовано позиції щодо ключових питань обробки персональних даних фінансовими організаціями/колекторськими компаніями, які було враховано робочою групою Комітету Верховної Ради України з питань з питань фінансів, податкової та митної політики під час розроблення проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту боржників при врегулюванні простроченої заборгованості» (реєстр. № 4241 від 21.10.2020), який 27 січня 2021 року прийнято в першому читанні.

Законопроект має встановити правила роботи колекторів, зокрема, порядок реєстрації колекторської компанії, вимоги до етичної поведінки з боржниками, форми і порядок комунікації, вичерпний перелік персональних даних для обробки, нагляд за колекторською діяльністю, санкції за порушення.

Право на захист персональних даних від неправомірного поширення

Стрімке зростання ролі інформаційних технологій зробило можливим доступ необмеженої кількості користувачів до Інтернету майже в будь-якому місці та в будь-який час.

Згідно зі статтею 14 Закону № 2297-VI поширення персональних даних передбачає наявність згоди суб'єкта персональних даних на таке поширення. Здійснення таких заходів без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

До Уповноваженого у 2020 році продовжували надходити повідомлення про незаконне поширення персональних даних через мережу Інтернет.

Встановлено випадки незаконної обробки персональних даних, пов'язані з неправомірним використанням, надмірним розповсюдженням персональних даних в мережі Інтернет та неналежно визначеною підставою обробки персональних даних.

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року надійшло повідомлення громадянки Н. щодо оприлюднення у вільному доступі в мережі Інтернет персональних даних близько 500 учасників бойових дій (з-поміж осіб, які залучаються до проведення невідкладних заходів щодо подолання терористичної загрози та збереження територіальної цілісності України) у вигляді переліку заяв про надання їм земельних ділянок у м. Дубно. За результатами вжиття Уповноваженим заходів реагування оприлюднення персональних даних припинено. За вказаним фактом Дубенським ВП ГУНП в Рівненській області відкрито кримінальне провадження за частиною першою статті 182 (Порушення недоторканності приватного життя) КК України. Триває досудове розслідування.

¹ URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/agreement/>.

Незаконне поширення персональних даних було допущено і державними органами та закладами на офіційних веб-сайтах.

ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ДОПУЩЕНО НЕЗАКОННЕ ПОШИРЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Приклад

До Уповноваженого у травні 2020 року надійшло колективне звернення, в якому повідомлялось, що всупереч вимогам законодавства про захист персональних даних було допущено розголошення персональних даних заявників на офіційному веб-сайті Національної академії державного управління при Президентові України.

Розголошення відбулося шляхом оприлюднення наказу ректора від 30 квітня 2020 року «Про затвердження Плану заходів щодо погашення заборгованості в гуртожитках готельного типу Національної академії». Додатком до цього наказу розміщено списки мешканців з їхніми персональними даними.

У зв'язку з виявленим порушенням вжито заходів щодо припинення неправомірного поширення персональних даних, складено протоколи про адміністративне правопорушення за частиною четвертою статті 188³⁹ КУпАП та направлено до суду. Право заявників поновлено.

У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹ наголошувалось на необхідності належного нормативно-правового врегулювання питань зменшення обсягів неконтрольованого обігу скан-копій документів, що містять персональні дані в електронній системі закупівель ProZorro. Уповноваженим було запропоновано як тимчасовий та невідкладний захід автоматизоване нанесення на такі скан-копії відміток у вигляді водяних знаків.

Проте протягом 2020 року нормативно-правове регулювання зазначеного питання не відбулось, у зв'язку із чим Міністру економічного розвитку у вересні 2020 року внесено подання Уповноваженого про приведення у відповідність до законодавства про захист персональних даних функціонування системи Prozorro.sale та Prozorro.gov.ua в частині неприпустимості оприлюднення у ній персональних даних учасників закупівель і торгів, зокрема скан-копій їхніх паспортів.

Наразі Мінекономіки напрацьовується механізм врегулювання зазначеного питання із залученням Уповноваженого, представників антикорупційних органів та громадськості.

Уповноваженим під час здійснення моніторингу мережі Інтернет щодо додержання законодавства у сфері захисту персональних даних встановлено непоодинокі випадки порушення права на приватність шляхом поширення персональних даних у месенджерах та соціальних мережах.

ВСТАНОВЛЕНО ВИПАДКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ ШЛЯХОМ ПОШИРЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У МЕСЕНДЖЕРАХ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Приклад

У червні 2020 року Секретаріатом Уповноваженого виявлено чат-бот у месенджері Telegram, в якому оприлюднено персональні дані у складі ПІБ, номерів військових частин, стверджуваних дат самовільного залишення військових частин. Загалом список містить дані щодо 6 907 військовослужбовців.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/zvit%20za%202019.pdf>. стор. 196.

У зв'язку із тим, що в умовах військової агресії Російської Федерації таке поширення персональних даних могло б завдати істотної шкоди обороноздатності держави, Уповноваженим скеровано рекомендації до СБУ та Національної поліції України щодо вжиття відповідними органами заходів реагування в межах їхньої компетенції.

Національною поліцією України за вказаним фактом розпочато кримінальне провадження за частиною першою статті 182 (Порушення недоторканності приватного життя) КК України. Триває досудове розслідування.

Право на захист від неправомірного витребування згоди на обробку персональних даних

ЗГОДА НА ОБРОБКУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ МАЄ БУТИ ДОБРОВІЛЬНИМ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯМ ОСОБИ

Аналіз звернень громадян, які надходять до Уповноваженого, свідчить про системні порушення прав людини та витребування згоди на обробку персональних даних всупереч нормам Закону № 2297-VI. Уповноваженим постійно наголошується на недопущенні неправомірного витребування згоди на обробку персональних даних

у випадках, коли така згода не потрібна відповідно до Закону № 2297-VI, оскільки згода на обробку персональних даних має бути добровільним волевиявленням особи щодо надання дозволу на обробку її персональних даних.

Приклад

До Уповноваженого у травні 2020 року надійшло повідомлення, за результатами розгляду якого встановлено, що ДСА України, здійснюючи свої повноваження, зокрема щодо забезпечення функціонування системи відеоконференцз'язку для дистанційної участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції, застосовує систему EasyCon.

Проте, реалізуючи своє право на участь у засіданні суду в режимі відеоконференції особа ставить-ся в залежність від надання нею згоди на обробку персональних даних під час реєстрації в системі EasyCon, тоді як така обробка здійснюється на підставі дозволу, наданого володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень.

За результатами здійснених Уповноваженим заходів контролю ДСА України у вересні 2020 року припинено отримання згоди на обробку персональних даних для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції та здійснюється повідомлення про обробку персональних даних відповідно до вимог статті 12 Закону № 2297-VI.

Порушення принципу добровільності згоди, закріпленого в статті 2 Закону № 2297-VI, призводить до створення штучних перешкод для людини під час реалізації її конституційних прав (на освіту, на працю, охорону здоров'я тощо).

РЕАЛІЗАЦІЯ ГАРАНТОВАНИХ ЗАКОНОМ ПРАВ ОСОБИ НЕ МОЖЕ ЗАЛЕЖАТИ ВІД НАДАННЯ ЗГОДИ НА ОБРОБКУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Реалізація гарантованих законом прав особи не може залежати від надання згоди на обробку персональних даних.

Під час здійснення заходів парламентського контролю за додержанням прав людини на захист персональних даних виявлено порушення таких прав під час надання освітніх послуг.

Приклад

Рекомендована МОН система «Єдина школа» передбачає обробку персональних даних учнів закладів освіти та їхніх батьків. Система підтримує онлайн моніторинг успішності та відвідуваності учнем занять, ведення електронного щоденника учнів, електронного журналу.

Під час моніторингу розміщеної на веб-сайті системи «Єдина Школа» інформації у листопаді 2020 року встановлено, що обробка персональних даних в системі передбачає отримання закладом освіти згоди батьків на обробку персональних даних їхніх дітей.

У зв'язку з цим у листопаді 2020 року Міністру освіти і науки України внесено подання Уповноваженого щодо вжиття заходів з метою забезпечення гарантованого права на освіту незалежно від надання/ненадання згоди на обробку персональних даних закладам освіти.

На виконання зазначеного подання МОН напрацьовується нормативно-правове врегулювання функціонування освітніх інформаційних телекомунікаційних систем.

Норма статті 11 Закону № 2297-VI, окрім згоди містить вичерпний перелік підстав для обробки персональних даних.

Разом із тим державні органи не завжди визначають правомірну підставу для обробки персональних даних, яка відповідала б Закону № 2297-VI, надаючи перевагу отриманню згоди від особи іншим підставам. Це ставить реалізацію права особи на ті чи інші послуги в залежність від отримання згоди навіть тоді, коли така згода законом не передбачена. Протягом 2020 року виявлено факти, коли в таку залежність ставилася реалізація прав неповнолітніх.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року надійшло звернення громадянина П., в якому повідомлялося, що Департаментом культури та туризму Запорізької міської ради (далі – Департамент) як органом управління Центральної бібліотечної системи м. Запоріжжя (далі – ЦБС) у 2018 році впроваджено систему електронного запису читачів до бібліотек ЦБС у межах програми Е-КНИГА, яка передбачає надання згоди на обробку персональних даних, користуючись послугами бібліотеки. Під час розгляду звернення було встановлено, що серед користувачів бібліотечних послуг істотну частину становлять саме неповнолітні та малолітні особи, які через обмежену віком дієздатність не завжди можуть оцінити та усвідомити наслідки власних дій при наданні згоди на обробку персональних даних.

Таке порушення допущено тому, що чинна редакція Типових правил користування бібліотеками в Україні, затверджена наказом МКІП від 05 травня 1999 року № 275, передбачає надання письмової згоди на обробку персональних даних.

У зв'язку з цим на адресу МКІП у червні 2020 року направлено рекомендації щодо необхідності приведення зазначених Типових правил у відповідність до вимог законодавства в сфері захисту персональних з урахуванням рекомендацій Уповноваженого.

МКІП повідомлено, що опрацьовуються зміни до системи електронного запису читачів до бібліотек ЦБС у межах програми Е-КНИГА.

Разом із тим станом на грудень 2020 року відповідні зміни не внесено, у зв'язку з чим МКІП направлено вимогу.

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачена необхідність актуалізації та осучаснення законодавства у сфері захисту персональних даних з метою впровадження найкращих європейських стандартів, відображених насамперед у Загальному Регламенті про захист даних (ЄС) 2016/679 (далі – Регламент (ЄС) 2016/679) та модернізованій Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 108+.

НЕОБХІДНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ТА ОСУЧАСНЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

З метою виконання цього завдання Уповноваженим створено міжвідомчу робочу групу з розроблення законодавчих пропозицій у сфері захисту персональних даних із залученням представників заінтересованих державних органів та міжнародних організацій, національних та міжнародних експертів у цій сфері, за результатами роботи якої розроблено проєкт нової редакції Закону України «Про захист персональних даних» (далі – законопроект) з урахуванням вимог до захисту персональних даних, відображених у Регламенті (ЄС) 2016/679.

Розроблений законопроект направлено до Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин для внесення на розгляд Верховної Ради України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту боржників при врегулюванні простроченої заборгованості» (реєстр. № 4241 від 21.10.2020).

Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин доопрацювати та внести на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 року № 2297-VI.

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України зміни до нормативно-правових актів, що регламентують функціонування систем Prozorro.sale та Prozorro.gov.ua з метою забезпечення можливості обробки персональних даних учасників аукціону відповідно до сформульованої мети шляхом закриття (знеособлення, ретушування) персональних даних чи приховування наданої учасником аукціону копії паспорта від загального споглядання.

Міністерству освіти і науки України:

1. Розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови щодо запровадження єдиних вимог до функціонування системи дистанційної освіти, зокрема шляхом впровадження єдиних стандартів до організації обліку здобувачів освіти за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, визначення чітких вимог до локального програмного забезпечення, освітніх онлайн платформ та засобів комунікації.
2. Надати роз'яснення закладам освіти щодо необхідності забезпечення гарантованого права на освіту незалежно від надання/ненадання згоди на обробку персональних даних.
3. Провести інформаційну кампанію серед працівників освітньої сфери, учнів та їхніх законних представників про порядок захисту персональних даних та ризиків, до яких може призвести його недодержання.

Міністерству культури та інформаційної політики України привести у відповідність до Закону України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 року № 2297-VI Типові правила користування бібліотеками в Україні, затверджені наказом Міністерства культури та мистецтв України від 05 травня 1999 року № 275, зокрема в частині виключення згоди на обробку персональних даних як підстави обробки персональних даних користувачів бібліотечних послуг.

Службі безпеки України, Національній поліції України вжити заходів щодо припинення оприлюднення персональних даних військовослужбовців чат-ботом у месенджері Telegram.

1.1.2. Право на невтручання в особисте і сімейне життя

Право на захист персональних даних під час впровадження електронних сервісів

У 2020 році Мінцифри та іншими державними органами активно впроваджувалися електронні сервіси, функціонування яких ґрунтується на автоматизації процесів обробки значних масивів персональних даних, зокрема в процесі надання адміністративних послуг та в інших сферах, що передбачають електронну взаємодію між людиною та державними інституціями.

Пандемія COVID-19 прискорила цифровізацію в Україні.

За інформацією Мінцифри, українці стали користуватися онлайн-послугами у п'ять разів більше.

Широкомасштабність цифровізації адміністративно-управлінських процесів прогнозовано збільшує ризики, пов'язані

з витоком або несанкціонованим доступом до персональних даних, що обробляються за допомогою державних інформаційних ресурсів.

З метою недопущення порушення права людини на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробкою персональних даних Уповноваженим опрацьовувались проекти нормативно-правових актів, які стосувались реалізації експериментальних проектів у сфері надання адміністративних послуг за допомогою «Порталу Дія».

Зокрема, розглянуто проекти постанов Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо застосування паспорта громадянина України у формі картки в електронному вигляді та паспорта громадянина України для виїзду за кордон в електронному вигляді»,

**ПАНДЕМІЯ COVID-19
ПРИСКОРИЛА ЦИФРОВІЗАЦІЮ
В УКРАЇНІ**

«Про реалізацію експериментального проєкту щодо реєстрації, зняття з реєстрації місця проживання в електронній формі», «Про реалізацію експериментального проєкту щодо використання віддаленого кваліфікованого електронного підпису Смарт-Дія», «Про реалізацію експериментального проєкту щодо застосування електронного страхового полісу про укладення договору (електронного договору) обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та деякі питання у сфері дорожнього руху», якими, зокрема, запроваджено надання таких електронних послуг, як використання віддаленого кваліфікованого електронного підпису Смарт-Дія, застосування паспорта громадянина України в електронному вигляді та паспорта громадянина України для виїзду за кордон в електронному вигляді (е-паспорт), запровадження та реалізація електронного резидентства, реєстрації, зняття з реєстрації місця проживання в електронній формі.

За результатами опрацювання розробникам зазначених актів надано пропозиції щодо запобігання порушенням прав людини на захист персональних даних, які враховано у повному обсязі.

Нові виклики, спричинені пандемією COVID-19, вимагали від Уряду прийняття швидких рішень для забезпечення безпеки громадян в цей період. Уряд здійснював заходи для стримування поширення пандемії COVID-19, зокрема, шляхом запуску додатку «Дій Вдома» (Вдома), розроблення якого було покладено на Мінцифри, для проведення моніторингу додержання особами режиму самоізоляції та/або обсервації (ізоляції).

З огляду на те, що функціонування додатку «Дій вдома» (Вдома) передбачає обробку персональних даних, у тому числі й чутливих, Уповноваженим з метою недопущення порушень прав людини та з метою контролю за додержанням Урядом балансу між правом на невтручання в особисте і сімейне життя та необхідністю здійснення заходів із запобігання поширенню пандемії COVID-19 здійснювалась співпраця з Мінцифри.

У результаті спільної оцінки особливостей роботи додатку «Дій вдома» (Вдома) Уповноваженим наголошено на необхідності:

- закріплення на рівні нормативно-правового акта питання функціонування електронного сервісу «Дій вдома» («Вдома»);
- розмежування дій щодо обробки персональних даних суб'єктами, які здійснюють заходи, спрямовані на запобігання поширенню COVID-19, відповідно до їх компетенції;
- розробки порядків інформаційної взаємодії між електронним сервісом «Дій вдома» («Вдома») та системами МВС, Національної поліції України, МОЗ, СБУ тощо.

**ПРАВО ЛЮДИНИ НА
ПРИВАТНІСТЬ ПІД ЧАС
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОДАТКУ
«ДІЙ ВДОМА» («ВДОМА»)
НЕ ПОРУШЕНО**

Після запровадження додатку Уповноваженим здійснено перевірку додержання вимог законодавства у сфері захисту персональних даних, за результатами якої встановлено, що право людини на приватність під час функціонування додатку «Дій вдома» («Вдома») не порушено, надані рекомендації враховано, а додаток відповідає вимогам законодавства.

Право на захист персональних даних в Електронній системі охорони здоров'я

Уповноваженим з метою контролю додержання права на приватність під час впровадження медичної реформи, зокрема, впровадження Електронної системи охорони здоров'я (далі – ЕСОЗ) здійснено перевірки організації захисту персональних даних медичними закладами та додержання законодавства у сфері захисту персональних даних під час функціонування ЕСОЗ.

Приклад

За результатами здійснених контрольних заходів впровадження ЕСОЗ (які тривали з кінця 2019 року по липень 2020 року) виявлено системні порушення прав людини, зокрема встановлено: неправомірне витребування згоди на обробку персональних даних пацієнтів; невідповідне визначення володільця та розпорядника персональних даних пацієнтів, що позбавляє особу можливості оскаржити дії суб'єкта, який збирає та поширює персональні дані; недодержання принципу ненадмірності тощо.

З метою недопущення порушення права на приватність під час обробки медичними закладами чутливих персональних даних у березні 2020 року Міністру охорони здоров'я України внесено подання Уповноваженого, яким рекомендовано розробити та затвердити типовий договір між надавачем медичних послуг та оператором електронної медичної інформаційної системи, а також доопрацювати технічні вимоги до електронної медичної інформаційної системи. За результатами реагування Уповноваженого відповідні норми враховано у Концепції розвитку електронної охорони здоров'я, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 року № 1671-р.

Ураховуючи, що медична реформа триває, а законодавство, що регулює цю сферу постійно змінюється та оновлюється, Уповноважений в межах парламентського контролю долучилася до робочої групи з напрацювання Концепції розвитку електронної системи охорони здоров'я з метою врахування Концепцією рекомендацій, які надано в поданні, та опрацювання інших питань організаційно-управлінського, технічного, ресурсного забезпечення, доступності та безпеки персональних даних громадян при впровадженні ЕСОЗ.

Надані під час спільної роботи рекомендації Уповноваженого були враховані. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 року № 1671-р схвалено Концепцію розвитку електронної системи охорони здоров'я.

З огляду на актуальність питань належного нормативно-правового та організаційного врегулювання процесів функціонування електронних систем та з метою недопущення порушення права на приватність Уповноваженим здійснено перевірки:

Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія» (червень 2020 року);

Єдиного державного порталу вакансій державної служби (січень-вересень 2020 року);

функціонування систем відеоспостереження у громадських місцях в містах України (2020 рік).

Під час зазначених перевірок було виявлено порушення права на захист персональних даних:

суб'єкт персональних даних не повідомлявся про його права, про володільця, мету обробки, склад і зміст зібраних персональних даних;

документ (план дій), яким врегульовано порядок дій працівників на випадок несанкціонованого доступу до персональних даних, пошкодження технічного обладнання, виникнення надзвичайних ситуацій відсутній.

За результатами перевірок Уповноваженим видано припис НАДС про усунення порушень та надано відповідні рекомендації щодо приведення організації захисту персональних даних у відповідність до законодавства.

Рекомендації Уповноваженого із зазначених питань враховано у повному обсязі.

Приклад

У зв'язку із витоком персональних даних громадян, які зареєструвались на сайті URL: career.gov.ua, з метою проходження конкурсу на державну службу, Уповноваженим у січні 2020 року здійснено позапланову виїзну перевірку НАДС. Як встановлено під час перевірки, персональні дані громадян (копія паспорта та інших відсканованих документів, які особа завантажує до Єдиного порталу вакансій державної служби) знаходились у вільному доступі. У зв'язку із виявленим порушенням до НАДС направлено вимогу Уповноваженого, яку виконано.

Уповноваженим у лютому 2020 року направлено лист Прем'єр-міністру України з рекомендаціями щодо необхідності вжиття заходів для забезпечення безпеки персональних даних, які обробляються в інформаційних системах до початку їх введення в експлуатацію та які працюють у тестовому режимі.

За результатами розгляду рекомендацій Уповноваженого Прем'єр-міністром України надано доручення центральним органам виконавчої влади вжити вичерпних заходів для забезпечення захисту персональних даних.

Одним із ключових елементів запобігання порушенням права людини на захист персональних даних є підвищення рівня обізнаності про правові засади обробки та захисту персональних даних. У зв'язку з цим у 2020 році Уповноваженим активно проводилась інформаційна кампанія щодо захисту персональних даних.

У межах цієї кампанії у червні 2020 року Мінцифри у співпраці з Уповноваженим та ПРООН успішно запущено освітній серіал «Персональні дані»¹, який роз'яснює, що таке персональні дані, підстави для їх обробки, права у сфері персональних даних, куди звертатись у разі порушення прав у сфері персональних даних тощо.

Також Уповноваженим у 2020 році підготовлено та розміщено на офіційному сайті Уповноваженого 10 роз'яснень щодо застосування законодавства та захисту своїх прав.²

**ВСТАНОВЛЕНО ФАКТИ
НЕДОДЕРЖАННЯ
ВОЛОДІЛЬЦЯМИ/
РОЗПОРЯДНИКАМИ ВИМОГ
ЩОДО ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ
ДАНИХ**

За результатами здійснення Уповноваженим парламентського контролю за додержанням права людини на невтручання в особисте і сімейне життя під час перевірок та розгляду повідомлень встановлено факти недодержання володільцями/розпорядниками вимог щодо захисту персональних даних. Такі дії можуть спричинити несанкціонований доступ до персональних даних, зокрема і тих, обробка яких становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних.

Приклад

До Уповноваженого у червні 2020 року надійшло повідомлення щодо ймовірних порушень під час обробки персональних даних за допомогою програмного забезпечення «TrueConf». У межах здійснення парламентського контролю Уповноваженим здійснено перевірку цієї системи, яка

¹ URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/courses/personaldata>.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/zpd/obrobka/roziyasnenia-ta-recomendation/>.

забезпечує фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) і використання інформації, яка обробляється під час відеоконференції.

Встановлено, що розробником зазначеного програмного забезпечення є «ООО «ТруконфСофт», місцезнаходження якої на території Російській Федерації. Про цей факт Уповноважений повідомила Держспецзв'язок.

За результатами реагування Уповноваженого СБУ опрацьовується питання щодо внесення «ООО «ТруконфСофт» до переліку осіб, стосовно яких застосовано персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), з подальшим повідомленням державні органи, органи місцевого самоврядування щодо неприпустимості використання програмних продуктів, розроблених зазначеним товариством.

З урахуванням вказаного питанням захисту персональних даних має бути приділено увагу ще на етапі планування, розроблення та впровадження програмного забезпечення шляхом передбачення технічних та організаційних заходів, спрямованих на запобігання незаконній обробці, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних.

Право на доступ до своїх персональних даних

Конституцією та законами України гарантовано право кожного на ознайомлення з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Зокрема, статтею 8 Закону № 2297-VI передбачено право суб'єкта на доступ до своїх персональних даних. Такий доступ здійснюється з урахуванням вимог цього Закону.

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 140 повідомлень щодо реалізації права на доступ до інформації про себе. За усіма зверненнями Уповноваженим вжито заходів для поновлення порушених прав.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року надійшли повідомлення громадян щодо порушення посадовими особами Управління виконавчої дирекції ФССУ у м. Києві їх права на отримання запитуваної інформації про себе (довідок щодо фонду оплати їх праці, копій розпорядчих документів щодо поновлення, звільнення, надання відпусток).

За результатами вжитих Уповноваженим заходів, реагування Управлінням заявникам надано запитувану інформації про себе та поновлено право громадян на доступ до своїх персональних даних.

Поширеними є випадки ненадання документів, створених під час дисциплінарних проваджень, які містять персональні дані особи-зачитувача. Такі відмови передусім спрямовані на перешкоджання особі оскаржити рішення розпорядника інформації в суді.

Приклад

До Уповноваженого у червні 2020 року звернулася особа щодо порушення працівниками Національної поліції України її права на отримання інформації про себе, а саме інформації та копії наказу щодо початку проведення службового розслідування, що розпочато/проведено за скаргою особи.

У межах здійснення провадження Уповноваженим вжито заходи реагування, за результатами яких працівниками Національної поліції України задоволено право особи на отримання запитуваної інформації про себе. Право особи на доступ до своїх персональних даних було поновлено.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України, міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади затвердити внутрішньо-розпорядчі документи щодо обробки та захисту персональних даних відповідно до вимог наказу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08 січня 2014 року № 1/02-14 «Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних».

Міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади розробити та надати до підпорядкованих територіальних підрозділів, підприємств, установ, організацій у сфері управління роз'яснення щодо неухильного дотримання вимог Закону України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 року № 2297-VI в частині надання особам доступу до інформації про себе.

1.2. Дотримання принципу недискримінації

Одним із основних принципів Загальної декларації прав людини, прийнятої 10 грудня 1948 року, є принцип рівноправ'я. Згідно зі статтею 2 міжнародного акта кожна людина повинна мати всі права та свободи, проголошені Загальною декларацією, незважаючи на расову приналежність, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майнове, станове або інше становище.

Усі люди мають право на рівний захист від будь-якої дискримінації та підбурювання до дискримінаційних дій за будь-якою ознакою.

Незважаючи на ці міжнародні положення, зобов'язання щодо дотримання яких взяла на себе Україна, наявної національної законодавчої бази, дискримінація залишається серйозною проблемою в Україні, набуваючи різних форм, від якої продовжують страждати громадяни України, відчуваючи прояви: за віком (питання працевлаштування), станом здоров'я, місцем проживання (питання верифікації виплати пенсій громадянам, які мешкають на території проведення АТО/ООС), сексуальною орієнтацією.

Проблемними залишаються питання у трудовій сфері, у сфері освіти, охорони здоров'я та доступі до товарів і послуг.

Зазначене підтверджується наявністю отриманих Уповноваженим упродовж 2020 року 444 повідомлень від громадян про випадки дискримінації, що на 13% більше порівняно з 2019 роком (387). Найбільша кількість звернень стосувалася порушення рівності прав і свобод громадян за ознакою релігійних переконань (127), інвалідності та стану здоров'я (44), раси, кольору шкіри, етнічного (національного) походження (32).

Також під час моніторингу ЗМІ, соціальних мереж, інших джерел було виявлено 99 випадків дискримінації, що на 38,4% більше, ніж у 2019 році (59).

1.2.1. Додержання принципу недискримінації за ознакою інвалідності

Право осіб з інвалідністю на доступність до об'єктів фізичного оточення

Впровадження статті 9 Конвенції про права осіб з інвалідністю полягає у забезпеченні особам з інвалідністю можливості безбар'єрного пересування та вільного доступу нарівні з іншими до об'єктів фізичного оточення: житлових будинків, закладів охорони здоров'я, освіти, культури, споруд, транспорту, а також до інших об'єктів, необхідних для населення.

Однак залишаються невирішеними питання доступності фізичного оточення для осіб з інвалідністю, внаслідок чого порушуються права вказаної категорії громадян на доступ до соціальних, медичних, освітніх послуг, зайнятості, участі у політичному та культурному житті суспільства тощо. У 2020 році до Уповноваженого надійшло 44 повідомлень про порушення рівності прав і свобод громадян за ознаками інвалідності. Крім того, 25 випадків таких порушень виявлено під час проведення моніторингу різних інформаційних джерел.

Приклад

Під час проведення у серпні 2020 року працівниками Секретаріату Уповноваженого моніторингу соціальних мереж на сторінці «Цар-пандус» у соціальній мережі Facebook виявлено повідомлення, що вхід до одного з магазину торговельної мережі «ЄВА», що розташований в м. Києві, не облаштовано елементами доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Після втручання Уповноваженим керівництвом вказаного закладу забезпечено доступність зазначеного об'єкта для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Приклад

До Уповноваженого у жовтні 2020 року надійшло звернення від ГО «Асоціація захисту осіб з інвалідністю «Доступне середовище» щодо обмеження прав осіб з порушенням зору на доступ до громадського транспорту на одному з автобусних маршрутів в м. Києві, а саме на зупинці біля станції метро «Дарниця».

У результаті вжитих Уповноваженим заходів реагування Київською міською державною адміністрацією організовано облаштування зупинки громадського транспорту елементами доступності, зокрема тактильними смугами і рельєфною плиткою.

В умовах поширення пандемії COVID-19 працівниками Секретаріату Уповноваженого було проведено 152 безвізні перевірки громадських приймалень центральних та місцевих органів виконавчої влади в усіх областях, у тому числі в Київській міській та обласних державних адміністраціях на предмет архітектурної доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, за підсумками яких було встановлено, що 90% з них не облаштовано елементами доступності для вказаної категорії осіб.

За результатами проведених перевірок Уповноваженим зазначеним органам надано рекомендації щодо усунення виявлених порушень прав осіб з інвалідністю, які виконані частково.

**ПОРУШУЮТЬСЯ ПРАВА
ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ ДО
ЦЕНТРАЛЬНИХ ТА МІСЦЕВИХ
ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ**

Приклад

Під час безвиїзної перевірки відділу по роботі з громадянами та доступу до публічної інформації Департаменту інформаційно-організаційної роботи та контролю Міноборони у липні 2020 року було встановлено, що доступ осіб з інвалідністю до приміщення, в якому відбувається особистий прийом громадян, ускладнений через відсутність пандусів і ліфтів.

За результатами перевірки Уповноваженим надано рекомендації Міноборони про усунення виявлених порушень прав громадян, за результатами виконання яких Міноборони обладнано пандусом приміщення для проведення особистих прийомів керівним складом міністерства у Центральному будинку офіцерів ЗСУ.

Приклад

Під час безвиїзної перевірки у жовтні 2020 року Івано-Франківської ОДА було виявлено, що приміщення громадської приймальні не облаштовано елементами доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

За вказаним фактом Уповноваженим було направлено рекомендації керівнику ОДА щодо усунення виявлених недоліків. За результатами виконання рекомендацій Уповноваженого Івано-Франківською ОДА у грудні 2020 року здійснено пристосування приміщення громадської приймальні для осіб з порушенням зору: встановлено зовнішні та внутрішні тактильні таблички для орієнтування в просторі та послугах, зовнішню кнопку виклику персоналу, тактильні смуги для маркування сходів та поручнів.

Уповноваженим проведено моніторинг доступності 16 офіційних веб-сайтів органів влади для користувачів з порушенням зору (Мінмолодьспорту, Мінінфраструктури, Міноборони, Мінрегіону, Міненерго, Мінфіну, МЗС, МКІП, МВС, Держпраці, Держтелерадіо, ДПС, ДСНС, ДМС, ПФУ та КМДА). За результатами моніторингу встановлено, що лише офіційні веб-сайти ПФУ та Мінфіну адаптовані до потреб цієї категорії осіб. За виявленими порушеннями Уповноваженим направлено рекомендації відповідним органам та здійснюється контроль щодо стану їх виконання.

У відповідь центральними органами виконавчої влади та КМДА, веб-сайти яких не забезпечують доступності для користувачів з порушеннями зору, поінформовано, що виконання робіт стосовно адаптації веб-сайтів до потреб таких осіб буде здійснено в межах передбаченого фінансування протягом 2021 року.

*Право осіб з інвалідністю на реабілітацію в умовах пандемії COVID-19***ПОРУШЕНО ПРАВА ОСІБ
З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ДОСТУП
ДО РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ**

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (зі змінами) та від 20 травня 2020 року № 392 «Про встанов-

лення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів» у період дії карантинних обмежень було припинено роботу реабілітаційних закладів, що є порушенням положень статті 49 Конституції України. Це призвело до порушень прав осіб з інвалідністю внаслідок психосоціальних та інтелектуальних порушень на доступ до реабілітаційних послуг, зокрема з догляду та супроводження.

Приклад

До Уповноваженого на початку липня 2020 року надійшло повідомлення від ГО «Коаліція захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень» щодо неможливості отримання особами з інвалідністю внаслідок психосоціальних та інтелектуальних порушень реабілітаційних послуг.

Уповноваженим було невідкладно направлено лист Прем'єр-міністру України з рекомендацією розглянути питання щодо необхідності зняття карантинних обмежень роботи денних реабілітаційних закладів для осіб з інвалідністю.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», якою передбачено, що на території регіону, на якій встановлено «зелений» та «жовтий» рівень епідемічної небезпеки, дозволяється проведення та організація діяльності реабілітаційних закладів.

Право осіб з інвалідністю на доступ до банківських послуг

За результатами аналізу повідомлень, що надійшли до Уповноваженого, встановлено порушення прав осіб з інвалідністю на доступ до банківських послуг. Зокрема, банківські установи відмовляють особам з порушенням зору в оформленні кредиту або пропонують його оформити тільки з довіреною особою та довіреністю, завіреною відповідно до вимог законодавства.

При цьому WEB-банкінг не пристосований для осіб з порушенням зору, що унеможливує отримання ними інформації про стан свого банківського рахунку. З метою з'ясування відповідної інформації ця категорія осіб змушена звертатися на гарячу лінію банківської установи в телефонному режимі, за що з них стягуються відповідні кошти.

**WEB-БАНКІНГ
НЕ ПРИСТОСОВАНИЙ ДЛЯ
ОСІБ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ**

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року звернулася громадянка М. щодо її дискримінації у доступі до банківських послуг.

У межах здійснення провадження Уповноваженим вказано НБУ на необхідність негайного вжиття заходів щодо забезпечення рівного доступу осіб з інвалідністю з порушенням зору до банківських послуг.

За результатами виконання рекомендацій Уповноваженого НБУ у вересні 2020 року прийнято рішення розробити Методичні рекомендації щодо захисту маломобільних груп населення, які стосуватимуться доступу до приміщення, доступності веб-сайтів, послуг та правил обслуговування клієнтів фінансової установи. Затвердження рекомендацій заплановано в I кварталі 2021 року.

У грудні 2020 року закінчився строк дії Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2012 року № 706, яка була спрямована на створення умов для реалізації прав та задоволення потреб осіб з інвалідністю.

Мінсоцполітики напрацьовано проєкт відповідного Національного плану дій до 2025 року, проте до Кабінету Міністрів України в установленому порядку не внесено, що може негативно позначитися на забезпеченні прав осіб з інвалідністю. Уповноваженим надано пропозиції до цього проєкту акта.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України розробити та затвердити Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року.

Національному банку України затвердити Методичні рекомендації щодо захисту маломобільних груп населення, які стосуватимуться доступу до приміщення, доступності веб-сайтів, послуг та правил обслуговування клієнтів фінансової установи.

Органам виконавчої влади та місцевого самоврядування забезпечити доступність будівель, що перебувають у державній та комунальній власності, для осіб з інвалідністю відповідно до Державних будівельних норм України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 листопада 2018 року № 327, передбачивши для цього необхідні фінансові асигнування.

1.2.2. Додержання принципу недискримінації за ознаками національного та етнічного походження

До Уповноваженого надійшло 33 повідомлення щодо проявів дискримінації та порушення рівності прав і свобод людини і громадянина за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного (національного) походження.

РАСИЗМ, КСЕНОФОБИЯ ТА ЕТНІЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ ПРОДОВЖУЮТЬ МАТИ МІСЦЕ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

За результатами розгляду повідомлень, а також проведеного моніторингу ЗМІ і соціальних мереж встановлено порушення конституційного права людини на рівність незалежно від раси, етнічного та національного походження і принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин, передбачених Міжнародною Конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06 вересня 2012 року № 5207-VI (далі – Закон № 5207-VI).

Непоодинокими є випадки расизму, ксенофобії та етнічного профайлінгу, зокрема правоохоронними органами.

Етнічний профайлінг, тобто припущення про наявність зв'язку між схильністю до вчинення правопорушень та етнічним походженням, є прикладом упередженого ставлення та негативних стереотипів щодо певних етнічних груп. На дискримінаційному характері використання практики етнічного профайлінгу в роботі правоохоронних органів також наголошено Європейською комісією проти расизму та нетерпимості у своїй 11-й загальнополітичній рекомендації¹.

¹ URL: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-11-on-combating-racism-and-racia/16808b5ae4>.

Приклад

До Уповноваженого у лютому 2020 року надійшло звернення Духовного управління мусульман України «УММА» через здійснення представниками Національної поліції України та ДМС перевірок біля Ісламського культурного центру «Альраїд» у м. Київ після завершення колективного богослужіння. Метою перевірок було виявлення іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України.

Уповноваженим було направлено звернення до Міністра внутрішніх справ України щодо проведення перевірки правомірності дій працівників Національної поліції України та ДМС з урахуванням рекомендацій Європейської комісії проти расизму та нетерпимості, зокрема щодо протидії етнічному профайлінгу.

За результатами проведених перевірок МВС поінформувало про використання у подальшій роботі кримінального профайлінгу з урахуванням зазначених рекомендації Європейської комісії.

У межах здійснення парламентського контролю за додержанням прав людини незалежно від національного та етнічного походження Уповноваженим проводився моніторинг ЗМІ та соціальних мереж, під час якого виявлено 26 повідомлень, що містили інформацію з ознаками расової дискримінації або були спрямовані на розпалювання національної ворожнечі та нетерпимості.

**У ЗМІ ВІЯВЛЕНО
26 ПОВІДОМЛЕНЬ, ЯКІ МІСТИЛИ
ІНФОРМАЦІЮ З ОЗНАКАМИ
РАСОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ
АБО БУЛИ СПРЯМОВАНІ НА
РОЗПАЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ВОРОЖНЕЧІ ТА НЕТЕРПИМОСТІ**

Приклад

Під час моніторингу ЗМІ в лютому 2020 року виявлено інформацію, що на рецепції одного із готелів в м. Одеса було розміщено оголошення про те, що громадянам Китайської Народної Республіки проживання в готелі заборонено¹.

Уповноваженим було скеровано лист Головному Управлінню Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів в Одеській області щодо негайного вжиття заходів з усунування порушення прав споживачів внаслідок дискримінації за ознакою національності.

На виконання рекомендацій Уповноваженого дискримінаційне оголошення було знято. Головним Управлінням Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів в Одеській області вказаний суб'єкт господарювання включено до плану проведення перевірок на 2021 рік.

Уповноваженим виявлено непоодинокі випадки вчинення кримінальних правопорушень на ґрунті ненависті – прояву етнічної нетерпимості та найбільш небезпечного виду дискримінації.

Приклад

Під час моніторингу ЗМІ у липні 2020 року виявлено інформацію, що у м. Києві компанія з 5 осіб здійснила напад на трьох іноземних студентів із Демократичної Республіки Конго, вдаючись до дискримінаційних висловлювань на їхню адресу².

¹ URL: <https://nv.ua/ukraine/events/koronavirus-v-odesse-otel-zapretil-kitaycam-poselyatsya-novosti-odessa-50067766.html>.

² URL: <http://www.bagnet.org/news/kyiv/1287141/nakazali-priezzhih-pyanaya-kompaniya-napala-na-afrikanskih-studentov-v-kieve-video>.

За цим фактом Уповноваженим скеровано лист до Національної поліції України щодо врахування під час досудового розслідування ймовірного мотиву нетерпимості за ознакою раси та кольору шкіри.

Слідчим відділом Подільського управління ГУ Національної поліції України у м. Київ за цим фактом внесено відомості до ЄРДР за частиною другою статті 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками) КК України. Справу передано до суду, триває судовий розгляд.

НАЯВНІСТЬ КСЕНОФОБСЬКИХ НАСТРОЇВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Негативним явищем, що підтверджує наявність ксенофобських настроїв в українському суспільстві, є вчинення актів антисемітського вандалізму. Такі правопорушення, відповідно до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації можуть кваліфікуватися як акт на-

сильства, спрямований проти будь-якої раси чи групи осіб іншого кольору шкіри або етнічного походження.

Приклад

До Уповноваженого в липні 2020 року надійшло звернення Об'єднаної єврейської громади стосовно нападу у м. Маріуполь Донецької області на синагогу, в результаті якого охоронцю було завдано тяжких тілесних ушкоджень.

Уповноважений звернувся до Національної поліції України щодо дослідження наявності у вчиненому злочині ознак ймовірного мотиву національної та релігійної нетерпимості до представників іудейської громади.

За результатами розгляду листа Уповноваженого Центральним ВП ГУ Національної поліції України в Донецькій області за даним фактом внесено відомості до ЄРДР за статтею 15 (Замах на злочин), пунктом 14 статті 115 (Умисне вбивство) КК України за кваліфікуючою ознакою «умисне вбивство, вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості».

ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ ЩОДО ПРАВ НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА ТА ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

Уповноваженим продовжують виявлятися випадки порушення рівноправності представників ромської національної меншини щодо реалізації гарантованих статтями 30, 33 Конституції України прав на недоторканність житла та вільний вибір місця проживання.

Приклад

Під час моніторингу ЗМІ Уповноваженим у серпні 2020 року було виявлено повідомлення¹, в якому містилася інформація, що мешканці смт Андріївка Балаклійського району Харківської області вийшли на акцію протесту з вимогою виселити ромів з населеного пункту. Учасники акції вирушили до будинку, де проживають роми, намагалися ввірватися на подвір'я, розбили вікна будинку.

Уповноважений звернувся до ГУ Національної поліції України в Харківській області щодо необхідності врахування мотиву нетерпимості для належного розслідування вчиненого правопорушення.

¹ URL: <https://www.unian.ua/society/zhiteli-selishcha-na-harkivshchini-vimagayut-viseliti-rodini-romiv-foto-novini-harkova-11128616.html>.

На звернення Уповноваженого слідчим відділом Балаклійського ВП ГУ Національної поліції України в Харківській області у вересні 2020 року поінформовано, що здійснюється досудове розслідування за статтею 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками) КК України.

Враховуючи вразливість та соціальну відчуженість ромської національної меншини, Уповноваженим здійснено моніторинг стану додержання прав і свобод та дотримання принципу недискримінації щодо ромського населення України в умовах карантину, пов'язаного з пандемією COVID-19. За результатами здійсненого моніторингу у співпраці з Офісом РЄ в Україні, Міжнародною благодійною організацією «Ромський жіночий фонд «Чіріклі», громадськими активістами, які опікуються захистом прав ромів, було підготовлено першу в Європі спеціальну доповідь «Вплив пандемії COVID-19 на ромську громаду в Україні»¹. Вона містить аналіз проблемних питань, з якими стикнулися роми в умовах поширення COVID-19, та висновки і рекомендації для органів влади щодо вжиття необхідних заходів з метою інтеграції ромської громади в українське суспільство.

З огляду на те, що в грудні 2020 року закінчився термін дії Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2013 року № 201/2013, вкрай важливим кроком має стати схвалення Кабінетом Міністрів України розробленої Державною службою України з етнополітики та свободи совісті Стратегії запобігання всім формам дискримінації ромської національної меншини та включення в українське суспільство тих її представників, які опинились у складних життєвих обставинах, на період до 2030 року та затвердження Плану заходів на 2021 рік щодо її реалізації.

Порушується право представників ромської національної меншини на отримання ними документів, що посвідчують особу. Через відсутність законодавчого механізму звільнення ромів від сплати судового збору у разі необхідності встановлення особи в судовому порядку представники цієї національної меншини, які опинились у скрутному матеріальному становищі, позбавлені права на встановлення своєї правосуб'єктності. У подальшому це призводить до порушення прав на офіційне працевлаштування, доступ до освітніх, медичних, соціальних послуг тощо.

На необхідності звільнення ромів від сплати зборів за судові процедури, що пов'язані зі встановленням факту народження або видачею свідоцтва про народження, наголошувалося в рекомендаціях Уповноваженого, наданих у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік².

Вирішенню цієї проблеми сприятиме прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» (щодо сприяння зверненню до суду з заявою про встановлення факту народження)» (реєстр. № 3635 від 11.06.2020), яким передбачається звільнення від сплати судового збору при зверненні до суду із заявою про встановлення факту народження. Уповноваженим підтримано вказаний законопроект.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=5>.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 212.

НАДАННЯ ВИСНОВКІВ У СПРАВАХ ПРО ДИСКРИМІНАЦІЮ Є ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Одним із повноважень Уповноваженого відповідно до статті 10 Закону № 5207-VI є надання висновків у справах про дискримінацію за зверненням суду. Відповідно до роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Щодо необхідності отримання судами висновків Уповноваженого Верховної

Ради України з прав людини у справах про дискримінацію» (від 16.02.2015 № 9-199/0/4-15) суддям необхідно враховувати, що надання Уповноваженим висновків у справах про дискримінацію за зверненням суду є одним із заходів протидії дискримінації.

Проте суди, розглядаючи справи про дискримінацію, не звертаються до Уповноваженого як експертної інституції у питаннях запобігання та протидії дискримінації за висновком у таких справах. Це не сприяє належній протидії дискримінації та наданні ефективної допомоги особам, права і свободи яких були порушені.

З огляду на зазначене Уповноваженим у червні 2020 року було направлено звернення до Голови ВСУ та наголошено на необхідності реалізації суддями повноважень у вказаній сфері відповідно до Закону.

Упродовж другого півріччя 2020 року до Уповноваженого надійшло лише 1 звернення суду щодо надання висновків Уповноваженого у справах про дискримінацію (з початку 2020 року – 3 звернення). Вказане свідчить про необхідність посилення роз'яснювальної роботи серед суддівського корпусу з означеного питання.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» (щодо сприяння зверненню до суду з заявою про встановлення факту народження)» (реєстр. № 3635 від 11.06.2020).

Кабінету Міністрів України затвердити Стратегію запобігання всім формам дискримінації ромської національної меншини та включення в українське суспільство тих її представників, які опинились у складних життєвих обставинах, на період до 2030 року та План заходів на 2021 рік щодо її реалізації.

Верховному Суду України надати судам нижчих інстанцій роз'яснення щодо порядку та підстав звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини для отримання висновків у справах про дискримінацію відповідно до норм статті 10 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06 вересня 2012 року № 5207-VI.

Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з проявами дискримінації».

Національній поліції України розробити курс навчальної підготовки кадрового складу Національної поліції України щодо неприпустимості застосування практики етнічного профайлінгу.

1.2.3. Додержання принципу недискримінації за ознакою релігійних переконань, світогляду та віросповідання

До Уповноваженого надійшло 127 повідомлень, що на 7% більше, ніж у 2019 році (118), щодо дискримінації за ознакою релігійних переконань та порушення права на свободу світогляду і віросповідання, зокрема 48 повідомлень стосувалися права на поновлення реєстрації релігійної організації УПЦ (КП), 25 – права на зміну канонічного підпорядкування із переходом релігійних громад із УПЦ (МП) до ПЦУ, 20 – прав мусульманських громад на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, 10 – релігійної нетерпимості та вандалізму.

Стаття 17 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII (далі – Закон № 987-XII) передбачає, що релігійні організації мають право використовувати для своїх потреб будівлі і майно, що надаються їм на договірних засадах державними, громадськими організаціями або громадянами. Культурна будівля і майно, що є державною власністю, можуть передаватися у почергове користування двом або більше релігійним громадам за їх взаємною згодою. За відсутності такої згоди державний орган визначає порядок користування культурною будівлею і майном шляхом укладення з кожною громадою окремого договору.

ДЕРЖАВНИЙ ОРГАН ВИЗНАЧАЄ ПОРЯДОК КОРИСТУВАННЯ КУЛЬТОВОЮ БУДІВЛЕЮ І МАЙНОМ ШЛЯХОМ УКЛАДЕННЯ З КОЖНОЮ ГРОМАДОЮ ОКРЕМОГО ДОГОВОРУ

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року надійшло повідомлення релігійної громади УПЦ (ПЦУ) с. Рясники Гощанського району Рівненської області про порушення права на доступ до Покровської церкви, яка перебуває у державній власності та є пам'яткою архітектури місцевого значення. У цьому населеному пункті відбулось розділення єдиної релігійної громади на дві окремі («Релігійна громада УПЦ (МП) с. Рясники Гощанського району» та «Релігійна громада Свято-Покровської парафії Рівненської єпархії УПЦ (ПЦУ)»).

На момент подання до Уповноваженого скарги жодна з цих релігійних громад не мали чинних договорів про користування культурною будівлею. Натомість між релігійними громадами понад пів року тривав конфлікт щодо користування будівлею церкви.

У результаті втручання Уповноваженого ситуацію було спрямовано в юридичну площину. Релігійні громади здійснюють захист своїх прав у судовому порядку, а після звернення Уповноваженого органами Національної поліції України Рівненської області було забезпечено безпеку і порядок у с. Рясники Гощанського району та проведено розслідування по фактам кримінальних правопорушень.

Ураховуючи, що відповідно до статті 35 Конституції України церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, судовий порядок вирішення спорів між релігійними організаціями або громадами залишається єдиним ефективним засобом їх врегулювання.

Приклад

До Уповноваженого у лютому 2020 року звернувся Почесний Патріарх Київський і Всієї Русі-України Філарет з питання поновлення реєстрації УПЦ (КП) та дотримання права на свободу світогляду та віросповідання вірян і духовенства УПЦ (КП).

У зв'язку з цим Уповноваженим направлено звернення до МКІП щодо проведення перевірки фактів про порушення прав релігійної організації «Київська патріархія УПЦ (КП)» та забезпечення дотримання права на свободу світогляду та віросповідання.

За результатами перевірки та наданих МКІП документів Уповноваженим поінформовано Почесного Патріарха Київського і Всієї Русі-України Філарета про механізми захисту прав УПЦ (КП), зокрема у судовому порядку.

Право на свободу світогляду та віросповідання на окупованих територіях України

За результатами проведеного Уповноваженим моніторингу ЗМІ та аналізу стану додержання права на свободу світогляду і віросповідання на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя встановлено, що Російська Федерація продовжує ігнорувати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 74/168, в якій міжнародна спільнота закликає окупанта забезпечити свободу віросповідання і релігії без будь-якої дискримінації або введення штучних регуляторних бар'єрів.

**ДЕСЯТКИ ХРАМІВ,
МОЛИТОВНИХ БУДИНКІВ
І МІСЦЬ БОГОСЛУЖІННЯ БУЛИ
ЗАХОПЛЕНІ ТА ПЕРЕБУВАЮТЬ
ПІД КОНТРОЛЕМ ОКУПАЦІЙНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ**

До початку тимчасової окупації на Кримському півострові діяло 49 українських православних релігійних організацій, але через репресії Російської Федерації наразі їх залишилося б. Десятки храмів, молитовних будинків і місць богослужіння були захоплені та перебувають під контролем окупаційної адміністрації Російської Федерації.

Для більшості релігійних конфесій за винятком УПЦ (МП) стало неможливим проведення богослужінь у їх власних храмах або молитовних будинках через захоплення оку-

паційною владою церковних споруд та реальну загрозу ідентифікації прихожан і подальшого їх переслідування.

Приклад

Під час моніторингу ЗМІ встановлено, що у серпні 2020 року Верховний Суд Російської Федерації ухвалив рішення про відмову у перегляді рішень так званих судів окупаційної влади в Криму про виселення Української Православної Церкви з Кафедрального собору святих рівноапостольних Володимира та Ольги у м. Сімферополі, обґрунтовуючи це тим, що термін дії договору з єпархією Української православної церкви Київського патріархату, яка перейшла у створену УПЦ (ПЦУ), вже закінчився.

Такі дії Російської Федерації спрямовані на знищення УПЦ (ПЦУ) на території Кримського півострова.

Окрім цього, представники окупаційної адміністрації в Криму пред'явили Митрополиту Сімферопольському і Кримському Клименту так зване судове рішення з вимогою демонтувати храм ПЦУ «Неопалима купина» у м. Євпаторія та сплатити штраф у розмірі 50 тисяч рублів.

Такі дії агресора порушують статтю 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

У листопаді 2020 року Уповноважений виступав із публічними заявами на підтримку Митрополита Сімферопольського і Кримського Православної Церкви України Климента, засуджуючи дії країни-окупанта Російської Федерації, спрямовані на знищення Православної Церкви України та переслідування її вірян.

Право на свободу віросповідання гарантується положеннями статті 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Переслідувань зазнають громадяни України за приналежність до міжнародних організацій «Хізб ут-Тахрір» та «Свідки Єгови», оголошені в Російській Федерації відповідно «терористичною та екстремістською організаціями».

Обшуки та встановлення відеоспостереження в медресе і мечетях, численні покарання за «читання Корану та молитви», «розповсюдження листівок із запрошенням до будинку молитви», «релігійні пісні», – це не повний перелік порушень права на свободу релігії в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду – порушення пункту h ст. 7 ч. 1 Римського статуту.

**ЖОРСТКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА
ВІДПРАВЛЕННЯМ РЕЛІГІЙНИХ
ОБРЯДІВ: ВСТАНОВЛЕННЯ
ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ
В МЕДРЕСЕ І МЕЧЕТЯХ**

Приклад

У березні 2020 року було засуджено мешканця м. Джанкой, який є вірянином «Свідків Єгови», за звинуваченням в екстремізмі за сповідування своєї віри, зокрема, за участь у вивченні Біблії, релігійні піснеспіви і молитви у себе вдома. У жовтні були проведені обшуки в приміщеннях учасників цієї релігійної організації в м. Севастополі, 4 громадян було заарештовано.

Громадянин України Ельдар Кантіміров, який вже більш як рік незаконно утримується в СІЗО № 1 м. Ростов-на-Дону за участь в організації «Хізб ут-Тахрір», 17 вересня 2020 року було відправлено до карцера на 7 днів за здійснення намазу (молитви).

Окупаційною адміністрацією Російської Федерації в Криму розпочато 24 судові справи проти релігійних організацій або приватних осіб за правопорушення, пов'язані з прозелітизмом (нововерненням), у тому числі проти 9 протестантських, та 5 мусульманських організацій¹.

Моніторинг ЗМІ встановив, що окупаційна влада Російської Федерації продовжує практику висування незаконних обвинувачень та притягнення до адміністративної відповідальності представників мусульманських громад, які не відносяться до проросійського Духовного управління мусульман Криму. До окупації місцева влада видавала дозволи на постійне використання мечетей або надавала їх у довгострокову оренду, однак тепер окупаційна влада скасувала всі ці рішення.

**ДО ОКУПАЦІЇ МІСЦЕВА ВЛАДА
ВИДАВАЛА ДОЗВОЛИ НА
ПОСТІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ
МЕЧЕТЕЙ АБО НАДАВАЛА ЇХ
У ДОВГОСТРОКОВУ ОРЕНДУ.
ОКУПАЦІЙНА ВЛАДА
СКАСУВАЛА ВСІ ЦІ РІШЕННЯ**

¹ URL: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/10/tretij-doklad-oon.pdf>.

Приклад

В ході моніторингу ЗМІ встановлено, що у червні Юсуф Аширов, імам мусульманської громади м. Алушти, засуджений за «незаконну місіонерську діяльність» до сплати штрафу за читання його звичайної п'ятничної проповіді у мечеті, якою ця громада користувалася з 1994 року. Визнання незаконності цієї проповіді стало результатом відмови окупаційної влади визнати право цієї громади на користування мечеттю, яку до окупації було надано громаді на невизначений термін.

ДЕСЯТКИ ХРАМІВ, МОЛИТОВНИХ БУДИНКІВ І МІСЦЬ БОГОСЛУЖІНЬ ЗАХОПЛЕНІ І ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД КОНТРОЛЕМ НЕЗАКОННИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ, ПІДТРИМУВАНИХ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Ситуація із додержанням релігійних прав на окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях постійно погіршується. Більшість релігійних громад припинили своє існування, віруючі змушені збиратися підпільно, щоб мати можливість для спільних молитов та вивчення основ віровчення і звершення релігійних обрядів.

Десятки храмів, молитовних будинків і місць богослужіння захоплені і знаходяться під контролем незаконних збройних формувань, підтримуваних Російською Федерацією і передаються представникам УПЦ (МП).

Приклад

У листопаді 2020 року в м. Донецьку був захоплений Український Храм «Святого Духа» Донецько-Маріупольської єпархії. Після захоплення культова споруда була перейменована у «Святоказанський храм» і наразі в ньому здійснюється богослужіння УПЦ (МП).

Уповноваженим направлялись до МКЧХ звернення громадян про порушення прав людини на окупованих територіях. Протягом 2020 року проводилися зустрічі з представниками Моніторингової місії ООН в Україні та з іншими міжнародними правозахисними організаціями щодо захисту прав представників християнських та ісламських релігій, які зазнають утисків та порушень прав на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі.

Під час цих зустрічей Уповноваженим вкотре було наголошено на необхідності запровадження міжнародного моніторингу дотримання прав людини на окупованих територіях та доступу до цих територій національних та міжнародних правозахисних інституцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:**Міністерству культури та інформаційної політики України:**

1. Забезпечити проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів серед представників різних релігійних громад щодо правових засад використання будівель і майна, правових засобів захисту свобод та інтересів.
2. Опрацювати питання запровадження третейської процедури вирішення спорів між представниками релігійних громад із залученням представників Всеукраїнської Ради Церков та Релігійних Організацій.

1.2.4. Додержання принципу недискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 11 повідомлень щодо порушення рівності прав і свобод представників ЛГБТІ-спільноти. Крім того, під час моніторингу ЗМІ та соціальних мереж виявлено 14 випадків дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Аналіз повідомлень громадян та інформації, розміщеної у ЗМІ, засвідчує, що і надалі порушуються права і свободи представників ЛГБТІ-спільноти, зокрема право на захист від дискримінаційних дій, неналежне розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, захист майнових та немайнових прав через неможливість укладення цивільного партнерства.

**ПОРУШУЮТЬСЯ ПРАВА
І СВОБОДИ ПРЕДСТАВНИКІВ
ЛГБТІ-СПІЛЬНОТИ**

Приклад

Під час моніторингу ЗМІ у червні 2020 року Уповноваженим виявлено випадок використання мови ворожнечі та підбурювання до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності телеканалом «КРТ»¹.

Уповноваженим скеровано листа до Національної ради з питань телебачення і радіомовлення з пропозицією вжити заходів для запобігання поширенню в ЗМІ матеріалів, які спрямовані на розпалювання ворожнечі та сприяють стигматизації та дискримінації за будь-якими ознаками.

Національна рада з питань телебачення і радіомовлення за результатами розгляду листа Уповноваженого провела перевірку телеканалу і 20.08.2020 ухвалила рішення про відмову продовження строку дії ліцензії на мовлення телеканалу «КРТ».

Під час моніторингу ЗМІ Уповноваженим було зафіксовано випадки поширення мови ворожнечі стосовно ЛГБТІ-спільноти посадовими особами та політиками.

Приклад

У травні 2020 року виявлено допис у соціальних мережах Уповноваженого Президента України з прав дитини, в якому він в один ряд поставив одностатеві родини та гвалтівників².

Уповноваженим було внесено подання до Уповноваженого Президента України з прав дитини з вимогою публічного вибачення та неухильного додержання ним у подальшому норм антидискримінаційного законодавства. У відповідь на подання Уповноваженим Президента України з прав дитини було поінформовано, що в своєму дописі він заклав дещо інший зміст. Також повідомлення про дискримінаційні висловлювання цією публічною особою було направлено Президенту України.

Приклад

У червні 2020 року було виявлено поширений у ЗМІ³ допис народного депутата України К., який містив дискримінаційні висловлювання стосовно представників ЛГБТІ-спільноти, а саме заклики до вчинення насильницьких дій.

¹ URL: <https://detector.media/infospace/article/178056/2020-06-17-na-telekanal-krt-poskarzhlylysa-cherez-gomofobiyu-v-efiri/>.

² URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52840562>.

³ URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kiva-virishiv-visloviti-svoje-stavlennja-do-gejiv-tsitatoju-z-bibliji-shcho-zaklikaje-vbivati-zamuzholoztvo-104612.html>.

Уповноважений звернулася до Голови Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи з рекомендацією розглянути цей випадок на засіданні Комітету та вжити заходів щодо недопущення подібної ситуації в подальшому. Проте про результати розгляду цього звернення Уповноваженого не було повідомлено.

Зменшенню кількості випадків поширень мови ворожнечі та вчинення дії, спрямованих на дискримінацію представників ЛГБТІ-спільноти, сприятиме запровадження відповідальності за такі дії, зокрема у вигляді адміністративного покарання.

Уповноваженим у Щорічній доповіді про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019¹ рік було рекомендовано Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)» (реєстр. № 0931 від 29.08.2019), завданням якого є запровадження адміністративної відповідальності до осіб, які поширюють мову ворожнечі. Проте протягом 2020 року його так і не було прийнято Верховною Радою України у другому читанні та в цілому.

В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ПОГЛИБИЛАСЯ ДИСКРИМІНАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЛГБТІ-СПІЛЬНОТИ

У Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік² Уповноваженим було рекомендовано Кабінету Міністрів розробити законопроект про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар.

Зазначена рекомендація не була виконана і в умовах пандемії COVID-19 дискримінація одностатевих пар ще більше поглибилася. Такі особи були позбавлені права на відвідування свого партнера у медичних закладах, доступу до інформації про його стан здоров'я тощо.

У ході моніторингу законодавства Уповноваженим виявлено дискримінаційні положення щодо ЛГБТІ-осіб в медичній сфері, що полягають в обмеженні їх можливості стати донорами крові. Зокрема, наказом МОЗ від 01 серпня 2005 року № 385 «Про інфекційну безпеку донорської крові та її компонентів» встановлено, що донорами не можуть стати особи, які мають гомосексуальні стосунки³, хоча така ознака не характеризує стан здоров'я донора як небезпечний.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)» (реєстр. № 0931 від 29.08.2019).

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 215 .

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 215.

³ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0896-05#Text>.

Кабінету Міністрів України розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроекти про:

легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема, володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим у разі непрацездатності, конституційного права несвідчення проти свого партнера;

внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» щодо доповнення визначення терміна «дискримінація» ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

Міністерству охорони здоров'я України внести зміни до додатку 3 Порядку медичного обстеження донорів крові та (або) її компонентів, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 01 серпня 2005 року № 385 «Про інфекційну безпеку донорської крові та її компонентів» в частині вилучення норми щодо обмеження осіб, які мають гомосексуальні стосунки, в праві бути донором.

Національній поліції України забезпечувати належне виконання положень Закону України «Про Національну поліцію», зокрема, всебічно, повно і неупереджено досліджувати мотив нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності під час розслідування правопорушень та у разі наявності відповідного мотиву, здійснювати кваліфікацію правопорушень за статтею 161 Кримінального кодексу України.

1.2.5. Додержання принципу недискримінації за мовною ознакою

Відповідно до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, ратифікованої Законом України від 15 травня 2003 року № 802-IV, Україна взяла на себе зобов'язання вживати всіх можливих заходів для сприяння розвитку та вільному використанню мов національних меншин.

Статтями 10, 11, 53 Конституції України та законами України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року № 2494-XII, «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII встановлені гарантії та захист мовних прав. Кожному гарантується право вільно визначати мову, яку вважає рідною, і обирати мову спілкування.

Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України.

Разом із тим через збройний конфлікт на сході України, спричинений російською військовою агресією і окупацією територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, окремих районів у Донецькій та Луганській областях, повною мірою забезпечити захист державної та мов національних меншин не вбачається можливим.

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 45 повідомлень щодо захисту права громадян на вільне використання рідної мови в усіх сферах життя. Повідомлення стосувалися порушення права громадян на доступ до отримання інформації та освітніх послуг державною мовою та мовами національних меншин, використання таких мов на тимчасово окупованій території України. Окремі повідомлення стосувалися порушення права на одержання інформації або послуг українською мовою.

Право спілкуватися державною мовою як мовою міжетнічного спілкування

З набранням чинності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 25 квітня 2019 року № 2704-VIII (далі – Закон № 2704-VIII) використання державної мови стало обов'язковим не лише для всіх державних службовців і працівників органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, місцевого самоврядування, а й для багатьох сфер суспільного життя.

Встановлено вимоги володіння державною мовою, визначено статус української жестової мови, створено Національну комісію зі стандартів державної мови та введено посаду Уповноваженого із захисту державної мови. На законодавчому рівні гарантовано, що кожна людина в Україні має право отримати інформацію та послуги українською мовою.

При цьому з урахуванням норм Європейської хартії регіональних мов або мов меншин Законом № 2704-VIII закріплено право користуватися у приватному спілкуванні іншими мовами.

Протягом 2019–2020 років відбувалось поетапне набрання чинності окремих норм Закону № 2704-VIII про використання державної мови в діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних закладів, веденні документації, в тому числі медичної, адвокатській діяльності, реклами тощо.

Зокрема, у вересні 2020 року набули чинності норми статті 21 Закону № 2704-VIII щодо обов'язковості використання державної мови в освітньому процесі.

До Уповноваженого почали надходити повідомлення про порушення права на освіту державною мовою.

Приклад

До Уповноваженого у жовтні 2020 року надійшло повідомлення від громадянки К. про порушення права її сина на навчання державною мовою у Глухівській загальноосвітній школі I-III ступенів № 3 Глухівської міської ради Сумської області. Заявниця скаржилася, що під час навчального процесу вчителі застосовували російську мову.

Уповноваженим було скеровано лист керівництву освітнього закладу з вимогою поновлення права учнів на навчання державною мовою, за результатами розгляду якого адміністрацією Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 було забезпечено здійснення освітнього процесу відповідно до вимог статті 21 Закону № 2704-VIII.

У зв'язку з цим Уповноваженим у співпраці з Уповноваженим із захисту державної мови було здійснено моніторинг додержання прав дітей на освіту українською мовою. За результатами якого було зафіксовано 18 порушень прав дітей, встановлених статтею 21 Закону № 2704-VIII¹, які стосувались використання викладачами російської мови у навчальному процесі, в тому числі навчальної літератури.

З метою розвитку подальшої співпраці та з урахуванням того, що у 2021 та наступних роках набиратимуть чинності норми Закону № 2704-VIII щодо використання державної мови в сфері обслуговування, ЗМІ у грудні 2020 року між Уповноваженим та Уповноваженим із захисту державної мови було укладено Меморандум².

¹ URL: <https://www.facebook.com/govvamova/photos/a.105652177897486/254239173038785/>.

² URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/agreement/>.

У межах реалізації цього Меморандуму в 2021 році буде напрацьовано методи щодо запобігання порушенню мовних прав громадян України, національних меншин і корінних народів України та забезпечення їхнього права на користування, отримання інформації, а також послуг державною мовою. Проводитимуться спільні просвітницькі заходи, а також пілотний проєкт щодо моніторингу виконання Закону № 2704-VIII у регіонах.

Відповідно до статті 9 Закону № 2704-VIII встановлено обов'язок володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків депутатів місцевих рад та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Також у статтях 12 та 29 Закону № 2704-VIII закріплено, що державна мова є робочою мовою діяльності органів місцевого самоврядування та мовою публічних заходів. Зазначені норми є гарантією додержання прав громадян України на отримання інформації, послуг або допомоги від органів місцевого самоврядування державною мовою. Проте непоодинокими є випадки порушення цих гарантій, повідомлення про які надходили до Уповноваженого.

Приклад

До Уповноваженого у жовтні 2020 року звернувся депутат однієї із сільських рад у Вінницькій області щодо нехтування головою ради вимогами обов'язкового застосування державної мови під час проведення громадських слухань з питань будівництва, що суперечить вимогам статей 6, 9 і 29 Закону № 2704-VIII щодо обов'язку застосування державної мови посадовими особами під час публічних заходів.

За результатами розгляду звернення Уповноваженим було направлено рекомендації до районної державної адміністрації та сільської ради. Зазначені органи повідомили про врахування рекомендацій Уповноваженого та усунення порушень вимог Закону.

До Уповноваженого надходили повідомлення від громадян про порушення їх права спілкуватися державною мовою як мовою міжетнічного спілкування у різних сферах суспільного життя.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року звернувся громадянин В., який проживає у м. Запоріжжя, із скаргою на працівників філії АТ КБ «ПриватБанку», які під час надання банківських послуг відмовилися обслуговувати його державною мовою, чим порушили вимоги статей 6 і 9 Закону № 2704-VIII щодо обов'язку володіння державною мовою та застосування її службовими особами. Уповноваженим направлено рекомендації керівництву філії «ПриватБанку» щодо усунення зазначених порушень. За результатами вжиття Уповноваженим заходів реагування, на підставі рішення керівництва філії АТ КБ «ПриватБанку» з його працівниками було проведено роз'яснювальну роботу, спрямовану на недопущення порушення права клієнтів банку на обслуговування державною мовою.

У січні 2021 року набрали чинності норми Закону № 2704-VIII щодо обов'язкового застосування державної мови в обслуговуванні, інформації про товари та послуги. Протягом січня-лютого 2021 року до Уповноваженого надійшло 46 повідомлень громадян про порушення прав на обслуговування (стільки ж, як за увесь 2020 рік).

У зв'язку з цим впродовж 2021 року одним із стратегічних напрямів діяльності¹ Уповноваженого є комплексний моніторинг додержання права громадян на одержання інформації та послуг державною мовою як мовою міжетнічного спілкування у різних сферах суспільного життя, гарантованого Законом № 2704-VIII.

Право на вільне використання української мови на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, у Донецькій та Луганській областях

Окупаційна адміністрація Російської Федерації, що діє на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, продовжує вживати заходів, які спрямовані на нівелювання правового статусу української мови.

Моніторинг ЗМІ та соціальних мереж засвідчує, що станом на кінець грудня 2020 року в Автономній Республіці Крим лише одна школа, що проводить навчання українською мовою – № 20 у м. Феодосія. У цьому закладі передбачається, що діти мають змогу навчатися українською мовою, але фактично такої можливості не має через відсутність вчителів української мови та літератури.

Від початку тимчасової окупації окремих районів у Донецькій та Луганській областях окупаційними адміністраціями українську мову було визначено як одну із державних.

Проте моніторинг веб-сайтів органів окупаційної адміністрації та ЗМІ свідчить, що у Донецькій області 100% дошкільних, шкільних та закладів вищої освіти використовують російську мову як єдину мову навчання².

ОКУПАЦІЙНА АДМІНІСТРАЦІЯ ВИЛУЧИЛА ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

У березні 2020 року окупаційна адміністрація тимчасово окупованих районів Донецької області вилучила вивчення української мови і літератури із навчальних планів загальноосвітніх закладів³. В червні 2020 року аналогічні дії вчинила окупаційна адміністрація тимчасово окупованих районів Луганської області⁴.

За інформацією Донецької ОДА, станом на початок 2020 року 3 800 дітей з тимчасово окупованих територій здобувають загальну середню освіту дистанційно-екстернатом на підконтрольній українській владі території Донецької області⁵.

Викладання у закладах вищої освіти на території тимчасово окупованих окремих районах у Донецькій та Луганській областях також здійснюється виключно російською мовою.

Приклад

Уповноваженим у липні 2020 року проведено моніторинг діяльності закладів вищої освіти, які функціонують на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

За результати моніторингу встановлено, що «Донецький національний університет ДНР», інформує про можливість підготовки фахівців за спеціальністю «українська мова». Водночас у

¹ URL: <https://ombudsman.gov.ua/page/secretariat/docs/strategichnij-plan-diyalnosti.html>.

² URL: <https://dan-news.info/politics/zaxarchenko-zayavil-o-zavershenii-perexoda-obrazovatelnyx-uchrezhdenij-dnr-na-russkij-yazyk-obucheniya.html>.

³ URL: <https://sovminlnr.ru/novosti/21644-v-shkolah-respubliki-ukrainskiy-yazyk-budet-fakultativom.html>.

⁴ URL: <https://gtrklnr.com/2020/06/03/minobrazovaniya-lnr-isklyuchilo-ukrainskiy-yazyk-iz-bazovoj-chasti-uchebnyx-planov-shkol/>.

⁵ URL: <https://dn.gov.ua/ua/news/na-donechchini-z-2017-roku-vidvichi-zroslo-killist-osvitnih-centriv-donbas-ukrayina>.

закладі немає кафедри української мови, а кафедра української філології і прикладної лінгвістики у 2017 році була перейменована у кафедру слов'янської філології та прикладної лінгвістики. Відтак, інформація, оприлюднена закладом, не відповідає дійсності.

Розпорядженням окупаційної адміністрації, що діє на тимчасово окупованих територіях у Луганській області, було перейменовано «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка» на «Луганський національний педагогічний університет» та ліквідовано кафедру української мови, яка була започаткована у 1921 року – з моменту заснування закладу.

Окупаційними адміністраціями, що діють на тимчасово окупованій території в окремих районах у Донецькій та Луганській областях, у березні та червні 2020 року було прийнято рішення про скасування статусу української мови як державної. Необхідність таких дій було обґрунтовано «інтеграційними процесами з Російською Федерацією».

Право на використання та розвиток мов національних меншин і корінних народів

Конституція України гарантує мовні права національних меншин, зокрема, на використання, розвиток, недискримінацію та навчання рідною мовою або на вивчення рідної мови (статті 9, 10 та 53 Конституції України). Але на рівні законів України це право не деталізовано.

Суттєвою прогалиною законодавства України у питанні забезпечення прав національних меншин є відсутність спеціального закону, який врегулює використання мов національних меншин у різних сферах, в тому числі в освіті.

Відповідно до Закону № 2704-VIII на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок протягом шести місяців розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про національні меншини України, який би створив належні умови для забезпечення і захисту прав усіх осіб, що належать до національних меншин, збереження і розвиток їх мовної, культурної, етнічної релігійної самобутності.

У Щорічній доповіді про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік Кабінету Міністрів України було рекомендовано¹ розробити зазначений проєкт. Однак ця рекомендація не виконана.

Законодавче врегулювання статусу національних меншини, зокрема щодо захисту та поширення їх мови, сприятиме сталому розвитку таких мов, не перешкоджаючи при цьому розвитку української мови.

На цьому також наголошено у висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) від 9 грудня 2019 року № 960/2019, де зазначено, що Україна відповідно до взятих на себе міжнародних зобов'язань повинна без будь-якої дискримінації забезпечити гарантії захисту та розвитку мов меншин та корінних народів.

Питання дискримінації мов національних меншин, зокрема російської, розглядається Конституційним Судом України за поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Закону № 2704-VIII нормам Конституції України.

ВІДСУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКОНУ, ЯКИЙ ВРЕГУЛЮЄ ВИКОРИСТАННЯ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>.

У січні 2020 року Уповноваженим до Конституційного Суду України надано висновок про відсутність у вказаному Законі дискримінаційних норм за мовною ознакою стосовно представників усіх національних меншин (в тому числі російськомовних громадян). Вказаний Закон спрямований виключно на врегулювання питань розвитку і функціонування української мови як державної. На даний час Конституційним Судом України не прийнято остаточного рішення.

АДМІНІСТРАЦІЯМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СТВОРЮЮТЬСЯ ПЕРЕПОНИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ РІДНОЮ МОВОЮ

За інформацією, яка надходить до Уповноваженого від мешканців Автономної Республіки Крим, навчання кримськотатарською мовою дозволяється лише до 9-го класу та на підставі заяви батьків. Проте адміністраціями навчальних закладів під різними приводами створюються перепони для реалізації права на освіту рідною мовою – не забезпечуються аудиторії для проведення навчання, не формують викладацький склад. У закладах нема підручників. Також постійно скорочують кількість годин на вивчення кримськотатарської мови та літератури. Такі дії представників окупаційної адміністрації призвели до того, що кримськотатарською мовою навчаються всього 3% (6 400 учнів) від загальної кількості школярів в Автономній Республіці Крим. Зазначене вище свідчить про системні порушення Російською Федерацією статті 8 Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ МОВОЮ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Відсутні кримськотатарські версії веб-сторінок органів окупаційної адміністрації, діловодство проводиться виключно російською мовою. Громадянам забороняють користуватися рідною мовою в судах. Всупереч статтям 2, 8, 15 і 17 Декларації ООН про права корінних народів на півострові забороняється використання рідної мови в побуті працівникам підприємств, установ та організацій.

Право на доступ до інформації мовою національних меншин

У межах парламентського контролю за додержанням права на доступ до інформації мовою національних меншин Уповноваженим протягом 2020 року проводився моніторинг ЗМІ, який виявив обмеження цього права, у зв'язку із недостатнім бюджетним фінансуванням телеканалів, які висвітлюють інформацію мовами національних меншин. Повідомлення щодо таких обмежень надходили до Уповноваженого також від громадських організацій, які опікуються питаннями додержання прав національних меншин.

Приклад

До Уповноваженого у березні 2020 року звернулася Національна рада румунів України, яка повідомила про скорочення обсягів фінансування регіонального телерадіоконтенту мовою румунської національної меншини у західних областях країни, що, як наслідок, може призвести до скорочення обсягів такого мовлення для представників румунської національної меншини. Уповноваженим було направлено рекомендації МКІП та Публічному акціонерному товариству «Національна суспільна телерадіокомпанія України» щодо збільшення обсягів фінансування на вихід в ефір телерадіоконтенту румунською мовою.

За результатами заходів реагування, вжитих Уповноваженим, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 24 квітня 2020 року № 304 «Про внесення змін до пункту 3 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування підтримки публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України». Право національних меншин на доступ до інформації рідною мовою було поновлено.

Відсутність або неналежне бюджетне фінансування може призвести до порушення права на одержання інформації мовами національних меншин на тимчасово окупованих територіях України, де альтернативні можливості доступу до такої інформації взагалі відсутні.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЇ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЧЕРЕЗ НЕНАЛЕЖНЕ БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ

Приклад

Під час моніторингу ЗМІ у квітні 2020 року було виявлено повідомлення про загрозу припинення мовлення на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим телеканалу «ATR» (який протягом 35% ефірного часу мовить кримськотатарською мовою, 30% – українською, 20% – російською та 15% – турецькою мовою з використанням українських субтитрів) через недостатність фінансування.

Уповноваженим було надано рекомендації Державному комітету телебачення і радіомовлення щодо забезпечення фінансової підтримки телеканалу «ATR».

За результатами заходів реагування, вжитих Уповноваженим, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 6 травня 2020 року № 346 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виробництва та трансляції телерадіопрограм для державних потреб, збирання, оброблення та розповсюдження офіційної інформаційної продукції, фінансової підтримки системи державного іномовлення України», відповідно до якої з державного бюджету були спрямовані кошти для додаткового фінансування телеканалу «ATR».

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та внести в установленому порядку до Верховної Ради України проєкт Закону України про національні меншини України.
2. Включити до проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» видатки на забезпечення належного функціонування телеканалів, які здійснюють мовлення мовами національних меншин.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству культури та інформаційної політики України, Міністерству освіти України опрацювати питання запровадження онлайн-курсів із вивчення української мови та літератури для мешканців тимчасово окупованих територій України.

1.3. Право на захист від домашнього насильства та насильства за ознакою статі

В умовах пандемії респіраторної хвороби COVID-19 в Україні, як і в усьому світі, спостерігається зростання рівня домашнього насильства. За інформацією Національної соціальної сервісної служби України, кількість звернень громадян з приводу домашнього насильства до органів поліції та соціального захисту населення у 2020 році зросла до 211 362, що на 62% більше, ніж у 2019 році (130 514).

До Уповноваженого протягом 2020 року надійшло 126 повідомлень про порушення прав щодо захисту від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, аналогічна кількість повідомлень була зафіксована і в 2019 році (127).

ПОШИРЕНИМИ Є ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕКУ ТА ЗАХИСТ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Аналіз повідомлень, що надійшли до Уповноваженого, свідчить, що найбільш поширеними є порушення права на безпеку та захист постраждалих осіб органами поліції та соціального захисту населення, права на одержання соціальних послуг та правової допомоги.

Зазначені порушення підтверджуються також результатами моніторингових візитів до 8 центрів соціально-психологічної допомоги для осіб, які постраждали від до-

машнього насильства, та 25 безвиїзних перевірок усіх ОДА та КМДА.

Позитивним зрушенням у цій сфері є початок роботи в лютому 2020 року Урядової гарячої лінії 1547 з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей¹.

Право на захист осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі

Відповідно до статті 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (далі – Закон № 2229-VIII) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них, прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, а також надання допомоги постраждалим особам віднесено до повноважень органів Національної поліції України.

Проте результати аналізу повідомлень до Уповноваженого свідчать, що на практиці зазначена норма закону не виконується. З 126 повідомлень про порушення прав осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, 90 стосувалися невиконання або неналежного виконання органами поліції зазначених вище повноважень.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року надійшло повідомлення від громадянки М. щодо систематичного домашнього насильства відносно неї та 12 дітей колишнім чоловіком. Заявниця скаржилася на відсутність реагування органів поліції на її звернення.

¹ Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2019 р. № 1145 «Про поширення експериментального проекту із створення «єдиного входу» опрацювання звернень громадян та запитів на публічну інформацію на опрацювання звернень та повідомлень про/або від осіб, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі, насильства стосовно дітей, або про загрозу вчинення такого насильства».

За результатами реагування Уповноваженого ГУНП в Донецькій області було проведено службові розслідування, до керівників структурних підрозділів та слідчих Краматорського ВП ГУНП в Донецькій області, відповідальних за неналежне реагування на заяви постраждалої особи, вжито заходів дисциплінарного впливу. До колишнього чоловіка заявниці застосовано обмежувальний припис.

Порушуються вимоги законодавства щодо інформування органами поліції служб у справах дітей у разі якщо постраждалою від домашнього насильства є дитина або постраждала особа звернулася разом із дитиною.

Так, згідно зі статтею 1 Закону № 2229-VIII дитина визнається такою, що постраждала від домашнього насильства, не лише, коли відносно неї застосовано таке насильство, а й коли вона стала свідком насильства.

Відповідно до пункту 36 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658, у разі якщо постраждалою від насильства є дитина або постраждала особа звернулася разом із дитиною орган поліції не пізніше однієї доби інформує відповідну службу у справах дітей.

Проте органами поліції не забезпечується належне виконання зазначених обов'язків.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року звернулася громадянка Н. щодо вчинення відносно неї та її малолітньої дитини домашнього насильства її співмешканцем та відсутності реагування органів поліції у Вишнівському районі Києво-Святошинського ВП ГУНП Київської області на цей факт. За результатами реагування Уповноваженого після вивчення умов проживання дитини в сім'ї у зв'язку із наявністю загрози безпеці дитини службою у справах дітей було прийнято рішення про поміщення її на тимчасове проживання до іншої сім'ї.

Непоодинокими були випадки, коли лише після скерування відповідної вимоги Уповноваженого служби у справах дітей залучалися до реагування на випадок домашнього насильства. Відповідно до положень статті 52 Конституції України будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Приклад

До Уповноваженого у листопаді 2020 року надійшло звернення від неповнолітньої громадянки Т. щодо вчинення домашнього насильства її матір'ю.

За результатами звернення Уповноваженого до органу опіки та піклування Саксаганської районної в м. Кривому Розі ради з вимогою вжити невідкладних заходів для захисту дитини органом опіки та піклування разом із органом поліції винесено терміновий заборонний припис щодо матері, підготовлено звернення до суду про видачу обмежувального припису та позбавлення батьківських прав. Судовий розгляд за участю представника Секретаріату Уповноваженого триває.

З метою забезпечення надання комплексної та своєчасної допомоги постраждалим особам суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, координації

діяльності таких суб'єктів статтею 16 Закону № 2229-VIII передбачено створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі як автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи, яка повинна забезпечувати автоматичне інформування про випадок насильства усіх заінтересованих суб'єктів. Проте зазначена норма закону Мінсоцполітики не виконана, реєстр не створено.

НЕНАЛЕЖНА КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ ЗА СТАТТЕЮ 126-1 КК УКРАЇНИ

Відсутність реагування на випадки домашнього насильства органами поліції обумовлено також неналежною кваліфікацією кримінальних порушень не за статтею 126-1 (Домашнє насильство) КК України, а як нанесення тілесних ушкоджень різної тяжкості або майнових суперечок, внаслідок чого розпочаті за зверненнями постраждалих осіб досудові розслідування закінчувалися закриттям кримінального провадження у зв'язку із малозначністю.

Приклад

До Уповноваженого у червні 2020 року звернулася громадянка Л. щодо вчинення відносно неї та її неповнолітньої дитини домашнього насильства колишнім чоловіком. За декількома її зверненнями органами поліції було розпочато досудове розслідування, проте кримінальні провадження були закриті.

За результатами розгляду рекомендацій Уповноваженого Київською міською прокуратурою поновлено досудове розслідування за статтею 126-1 (Домашнє насильство) КК України та здійснюється процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке проводиться Шевченківським ВП ГУНП у м. Києві.

З метою негайного припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства органами поліції застосовується спеціальний захід – терміновий заборонний припис стосовно кривдника (стаття 1 Закону № 2229-VIII).

НЕЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНОВОГО ЗАБОРОННОГО ПРИПИСУ ДЛЯ КРИВДНИКА МОЖЕ ПРИЗВЕСТИ ДО ЗАГРОЗИ ЖИТТЮ ПОСТРАЖДАЛОЇ ОСОБИ

Зазначеним приписом з метою захисту постраждалої особи може встановлюватись зобов'язання кривдника залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, заборона на вхід та перебування в такому місці та заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

Незастосування такого засобу органами поліції у випадках, передбачених законом, може призвести до загрози життю та здоров'ю постраждалої особи.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року звернулася громадянка Х. у зв'язку із залишенням без належного реагування органом поліції її звернення про систематичні побої та психологічне насильство з боку сина (з кривдником були проведені профілактичні бесіди). Наприкінці січня 2020 року син вигнав громадянку Х. з належного їй будинку без засобів для існування.

За результатами реагування Уповноваженого Києво-Святошинським ВП ГУНП у Київській області за даним фактом внесено відомості до ЄРДР за статтею 126-1 (Домашнє насильство) КК України. Сину-кривднику внесено терміновий заборонний припис, а за рішенням суду – обмежувальний припис строком на 6 місяців.

ЄСПЛ у своєму рішенні у справі «Levchuk v. Ukraine» (Applicationno. 17496/19)¹ у вересні 2020 року (перше рішення проти України щодо домашнього насильства) наголосив, що неналежне реагування на випадки домашнього насильства не відповідає позитивному зобов'язанню держави Україна забезпечити ефективний захист постраждалих від домашнього насильства.

Також ЄСПЛ звернув увагу, що Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) все ще не ратифікована Україною, що впливає на рівень захисту постраждалих осіб.

Уповноваженим у Щорічній доповіді про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік було рекомендовано Кабінету Міністрів України розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо ратифікації Конвенції РЄ про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами².

На виконання цієї рекомендації Мінсоцполітики розроблено проект Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», проте на розгляд до Верховної Ради України в установленому порядку не внесено.

Уповноваженим виявлено відсутність законодавчого врегулювання питання притягнення до відповідальності кривдників з числа військовослужбовців, поліцейських та прирівняних до них категорій осіб за вчинення ними домашнього насильства. Притягнення до відповідальності таких осіб відбувається лише за дисциплінарними статутами, якими не передбачено покарання за вчинення домашнього насильства.

ПЕРШЕ РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ КРИВДНИКІВ-ВІЙСЬКОВИХ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ВІДСУТНЄ

Приклад

До Уповноваженого у травні 2020 року звернулась громадянка Ч. з проханням захистити її сина від домашнього насильства з боку його батька військовослужбовця (побої, переслідування, шантаж). Громадянка Ч. протягом 4 років зверталася до правоохоронних органів із відповідними заявами, викликала поліцію, однак реагування обмежувалось профілактичними бесідами.

За результатами реагування Уповноваженого службою у справах дітей та місцевим центром безоплатної вторинної правової допомоги подано позов до суду щодо винесення обмежувального припису стосовно кривдника. Судовий розгляд триває.

Приклад

До Уповноваженого у серпні 2020 року звернулась громадянка Ш. щодо невжиття органами поліції заходів по її захисту від домашнього насильства від її чоловіка-поліцейського.

За результатами реагування Уповноваженого ТУ ДБР у Хмельницькій області до ЄРДР внесено відомості за статтю 126-1 (Домашнє насильство) КК України відносно чоловіка громадянки Ш. Триває досудове розслідування.

¹ URL <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-levchuk-proti-ukra%D1%97ni/>.

² URL <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4, стор. 220>.

На усунення прогалини в законодавстві щодо притягнення до відповідальності кривдників з числа військовослужбовців, поліцейських та інших осіб покликаний проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі» (реєстр. № 3908-1 від 03.08.2020). Законопроєкт підтримано Уповноваженим та 03.02.2021 прийнято Верховною Радою України в першому читанні.

Право на правову допомогу осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі

Відповідно до статті 13 Закону № 2229-VIII особи, які постраждали від домашнього насильства, мають право на одержання безоплатної правової допомоги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI. Органи поліції, соціального захисту населення, спеціальні служби підтримки постраждалих осіб зобов'язані інформувати постраждалих осіб про можливість скористатися правом на одержання такої правової допомоги.

Аналіз повідомлень, які надійшли до Уповноваженого, свідчить про неналежне інформування органами поліції, соціального захисту населення про гарантовані для осіб, які постраждали від домашнього насильства, можливості скористатися правовою допомогою, що призводить до порушення їхніх прав на правовий захист, гарантованих статтею 59 Конституції України.

Приклад

До Уповноваженого у березні 2020 року звернулася громадянка С. у зв'язку з тим, що її колишній чоловік вигнав її разом із дитиною з квартири, яка належить їм на праві спільної власності. За її зверненням до поліції з колишнім чоловіком було проведено лише профілактичну бесіду. За результатами реагування Уповноваженого постраждалій особі надається безоплатна правова допомога адвокатом – подано позовну заяву до суду про поділ житлового приміщення. Триває судовий розгляд.

Право на соціальний захист осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СЛУЖБАМИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

До Уповноваженого надійшло 18 повідомлень про порушення прав осіб, які постраждали від домашнього насильства, з боку органів опіки та піклування та служб у справах дітей, які засвідчили непоодинокі випадки неналежного виконання зазначеними органами своїх повноважень та порушення прав дітей на соціальний захист.

Відповідно до статті 9 Закону № 2229-VIII до повноважень органів опіки та піклування і служб у справах дітей належить захист прав та інтересів постраждалої дитини, розроблення та виконання заходів із захисту прав та законних інтересів постраждалої дитини, розгляд у порядку, встановленому Сімейним кодексом України, питання про доцільність відібрання дитини або позбавлення батьківських прав стосовно дитини, якщо кривдниками дитини є батьки (усиновлювачі) або один із них.

Приклад

До Уповноваженого у листопаді 2020 року звернулась неповнолітня Т. щодо порушення її прав службами у справах дітей. У зв'язку із домашнім насильством з боку матері (побоїв, психологічного насильства, антисанітарних умов проживання) неповнолітня Т. у вересні 2020 року звернулася до служби у справах дітей Саксаганської районної у м. Кривий Ріг ради по допомогу, проте їй було відмовлено через відсутність дорослого разом із нею. Т. разом з повнолітньою старшою сестрою (яка проживала в іншому місті) звернулись до служби у справах дітей повторно з проханням вирішити питання проживання її разом із сестрою. Проте звернення залишилось без належного розгляду.

За результатами реагування Уповноваженого Дніпропетровською обласною службою у справах дітей проведено перевірку, після якої на початку лютого 2021 року неповнолітню Т. поставлено на облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та влаштовано в сім'ю сестри.

Результати моніторингових візитів до 8 центрів соціально-психологічної допомоги для осіб, які постраждали від домашнього насильства, у Волинській, Кіровоградській, Дніпропетровській, Рівненській, Житомирській, Івано-Франківській, Тернопільській та Хмельницькій областях свідчать про недостатність місць у цих центрах для осіб, постраждалих від домашнього насильства. Зазначені центри розраховані на одночасне перебування лише від 15 до 30 осіб.

Приклад

До Уповноваженого у червні 2020 року звернулась громадянка В. з Житомирської області щодо вчинення її співмешканцем домашнього насильства. За результатами розгляду повідомлення з'ясовано, що постраждала потребувала притулку, оскільки кривдник перешкодив їй у доступі до помешкання, в якому також проживали його батьки та інші родичі. Оскільки на момент звернення потерпіла перебувала в Київській області за сприяння Уповноваженого її в липні 2020 року було розміщено до спеціалізованого закладу Київської області, де заявниця отримала комплексну допомогу.

У зв'язку із запровадженням карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19, Уповноваженим у межах здійснення парламентського контролю за додержанням прав осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, проведено безвізні перевірки усіх ОДА та КМДА.

Результати цих перевірок засвідчили, що в Сумській, Черкаській та Чернігівській ОДА всупереч вимогам статей 8 і 14 Закону № 2229-VIII не створено притулків для жертв домашнього насильства, що порушує їх права на отримання гарантованої державою допомоги щодо безпечного розміщення у разі наявності загрози життю та здоров'ю.

Також під час безвізних перевірок досліджувалось питання здійснення інформаційно-просвітницьких заходів щодо прав та гарантій захисту для осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, оскільки, як засвідчують результати опитування, проведеного за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення, рівень обізнаності громадян у цих питаннях зріс лише на 1%¹.

¹ Опитування «Ставлення громадян до гендерно зумовленого та домашнього насильства», проведене у березні 2019 року та лютому 2020 року (Фонд ООН у галузі народонаселення та Мінсоцполітики).

У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік Уповноваженим було рекомендовано місцевим державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування організувати та провести інформаційно-просвітницьку кампанію протягом 2020 року про підвищення поінформованості громадян України щодо гарантій та можливостей захисту від домашнього насильства¹.

Результати перевірок засвідчили, що всіма ОДА та КМДА проведено інформаційно-просвітницькі заходи, проте з метою підвищення рівня обізнаності населення про можливості та гарантії захисту необхідним є продовження проведення їх і у 2021 році.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі» (реєстр. № 3908-1 від 03.08.2020).

Кабінету Міністрів України:

1. Внести в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».
2. Розробити та затвердити Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі на період до 2022 року.
3. Забезпечити створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі відповідно до статті 16 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.

Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України забезпечити проведення роз'яснювальної роботи серед посадових осіб органів поліції та ввести в навчальні програми підготовки поліцейських освітні компоненти відносно належного виконання ними функцій із запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.

Міністерству соціальної політики України

1. Розробити та затвердити форми звітності щодо домашнього насильства на виконання пункту 6 частини другої статті 7 та порядок інформування (міжвідомчої взаємодії) на виконання статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», статті 21⁷ Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».
2. Забезпечити проведення інформаційно-просвітницьких заходів серед населення про права та можливості захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою

¹ URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 220.

статі, а також серед персоналу служб у справах дітей, органів опіки та піклування інших загальних та спеціальних служб підтримки постраждалих осіб щодо належного реагування та надання допомоги особам, які постраждали від насильства.

Обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування:

1. Забезпечити координацію діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та їх взаємодії на місцевому рівні відповідно до статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.
2. Забезпечити створення та функціонування спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб (зокрема, притулків) та надання допомоги і захисту особам, постраждалим від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, відповідно до частини першої статті 8, частини другої статті 14 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.
3. Забезпечити ефективне інформування населення про права осіб, постраждалих від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, та механізми їх реалізації, про послуги, які надають загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, способи їх одержання, відповідальність осіб, які вчинили домашнє насильство, насильство за ознакою статі.
4. Розробити, затвердити та забезпечити виконання регіональних програм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.
5. Забезпечити вирішення питання щодо належного кадрового забезпечення діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, підвищення ефективності їх професійності та ефективної взаємодії статі відповідно до статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.

1.4. Свобода думки і слова

Реалізація права на свободу думки і слова в Україні в 2020 році була обумовлена як новими загрозами, спричиненими пандемією респіраторної хвороби COVID-19, так і збройною агресією Російської Федерації, що продовжує тривати на сході України, та тимчасовою окупацією територій Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей.

Протягом 2020 року до Уповноваженого надійшло 14 повідомлень про порушення прав громадян на свободу думки і слова.

У межах здійснення парламентського контролю за додержанням конституційного права на свободу думки і слова Уповноваженим проводився моніторинг повідомлень у ЗМІ та соціальних мережах щодо фактів порушень прав людини у цій сфері та прав журналістів під час виконання професійних обов'язків.

За результатами аналізу отриманих Уповноваженим повідомлень та моніторингу ЗМІ встановлено низку порушень прав людини щодо обмеження свободи слова, вільного вираження думок

і поглядів, переслідувань журналістів, перешкоджання їхній діяльності, фізичної агресії, погроз і тиску.

Відповідні порушення прав людини підтверджуються і висновками незалежних експертних досліджень у сфері реалізації прав людини на свободу думки і слова в Україні.

Зокрема, за даними дослідження міжнародної організації «Репортери без кордонів», відповідно до всесвітнього Індексу свободи слова у 2020 році Україна посіла 96-те місце (зі 180 країн)¹. У 2019 році вона обіймала 102-ге місце.

Експертами Інституту масової інформації було зафіксовано 229 випадків порушень свободи слова² (у 2019 році – 243), з них 171 випадок стосувався фізичної агресії проти журналістів. Зокрема, стабільно високим залишається рівень фізичної агресії проти жінок-журналістів.

Кількість перешкоджань законній професійній діяльності журналістів у 2020 році зросла на 26% порівняно з 2019 роком.

ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ДОДЕРЖАННЯ УМОВ КАРАНТИНУ ЗДІЙСНЮВАЛИСЬ НАПАДИ НА ЖУРНАЛІСТІВ

Майже третина від загальної кількості порушень свободи слова в Україні (27%) була пов'язана із запровадженими карантинними обмеженнями через пандемію COVID-19. У тому числі 62 випадки стосувалися недопущення журналістів на сесії місцевої влади, а також нападів на журналістів у публічних місцях та закладах під час перевірки додержання умов карантину.

Право на здійснення журналістами професійної діяльності

Свобода ЗМІ, зокрема журналістів, які в них працюють, є істотним компонентом свободи вираження поглядів і свободи інформації.

Згідно з Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи «Свобода преси і умови роботи журналістів у зонах конфліктів» від 28 квітня 2005 року № 1438 (2005) свобода слова та інформації в ЗМІ для демократичного суспільства та кожної окремої особи є ключовою цінністю, що гарантується Європейською конвенцією з прав людини.

Проте українські журналісти змушені були стикатися з фактами перешкоджання професійній діяльності, в тому числі із застосуванням фізичної сили та нанесенням матеріальних збитків.

Приклад

За результатами моніторингу ЗМІ у березні 2020 року встановлено, що під час підготовки сюжету про незаконний продаж масок у межах журналістського розслідування в Хмельницькій області журналістка Тетяна Сивоконь стала жертвою нападу та отримала тілесні ушкодження (у журналістки діагностували численні ушкодження руки і пальців та наклали гіпс) від продавця цих виробів.

¹ URL: <https://rsf.org/en/ranking>.

² URL: <https://imi.org.ua/monitorings/229-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-v-ukrayini-u-2020-rotsi-i36905>.

До редакції телеканалу звернулися мешканці м. Красилів у зв'язку з фактом несанкціонованої торгівлі засобами захисту -- медичними масками невідомого походження. Коли журналістська група приїхала з'ясувати ситуацію, продавець масок накинувся на кореспондентку, вирвав у неї з рук мікрофон, сховав маски і завдав тілесних ушкоджень.

За даним фактом поліцією Хмельницької області було відкрито кримінальне провадження за частиною другою статті 345¹ (Погроза або насильство щодо журналіста) КК України.

Уповноваженим у березні 2020 року направлено звернення до Офісу Генерального прокурора з проханням доручити робочій групі, яка займається контролем розслідування злочинів проти журналістів, здійснити аналіз стану додержанням законів у вказаному кримінальному провадженні та подальше інформування Уповноваженого про перебіг і результати досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Також Уповноважений звернувся листом до Національної спілки журналістів України з рекомендацією поінформувати журналістів про необхідність направлення звернення до Уповноваженого у разі якщо вони під час здійснення своєї діяльності стикнуться з насильством або іншими порушеннями їхнього права на зайняття професійною діяльністю.

Під час моніторингу ЗМІ Уповноваженим продовжують фіксуватися факти перешкоджання професійній діяльності журналістів і органами державної влади, в тому числі правоохоронними.

ПЕРЕШКОДЖАННЯ РОБОТІ ЖУРНАЛІСТІВ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Приклад

За результатами моніторингу ЗМІ у квітні 2020 року встановлено, що під Кабінетом Міністрів України журналіста «Громадського телебачення» Богдана Кутєпова, який вів прямий ефір з висвітлення акції протесту підприємців, які виступали проти запроваджених на період карантину обмежень, було побито поліцейськими, які також зламали його техніку.

До журналіста підійшли кілька поліцейських ТОВ (підрозділу патрульної поліції з охорони громадського порядку) з вимогою залишити територію пагорба навпроти приміщення будинку Уряду. У зв'язку із відмовою журналіста залишити зручне для ведення зйомок місце правоохоронці із застосуванням сили виштовхали знімальну групу з пагорба та зламали стабілізатор. Усе це відбувалося в прямому ефірі.

За зверненням Уповноваженого Національною поліцією України за даним фактом внесено відомості до ЄРДР за частиною третьою статті 171 (Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів) КК України. Триває досудове розслідування справи.

У Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік Уповноваженим було надано рекомендацію Кабінету Міністрів України розробити та внести на розгляд Верховної Ради України законопроект про посилення кримінальної відповідальності за перешкоджання журналістській діяльності та за злочини проти журналістів¹, яку не виконано.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 227.

ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ РОБОТИ ЗМІ

Народним депутатом України Кожем'якіним А.А. до Верховної Ради України було внесено проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів»

(реєстр. № 3633 від 11.06.2020) Уповноваженим підтримано вказаний законопроєкт. Його прийнято Верховною Радою України в першому читанні 04 листопада 2020 року. Наразі документ підготовлений до другого читання та включений до порядку денного п'ятої сесії Верховної Ради України.

З урахуванням рекомендацій Уповноваженого¹ та з метою підвищення ефективності нагляду за додержанням законів при проведенні досудового розслідування, а також підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені стосовно журналістів, Офісом Генерального прокурора 29.09.2020 видано наказ № 467 про утворення міжвідомчої робочої групи з питань аналізу стану нагляду за додержанням законів у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені стосовно журналістів, та включено до її складу представників ДБР, СБУ, Національної поліції України. Такий склад робочої групи дає змогу забезпечувати достатньо ефективну взаємодію правоохоронних органів під час розслідування кримінально караних діянь відносно журналістів.

Право на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації

Питання реалізації прав людини на одержання масової інформації, в тому числі про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування за допомогою ЗМІ, врегульовані Законами України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-XII, «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року № 2782-XII, «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23 вересня 1997 року № 539/97-ВР.

ЗАКОНОДАВСТВО В СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗМІ Є ЗАСТАРИЛИМ

Аналіз зазначених законів свідчить, що їх положення не повною мірою враховують виклики, пов'язані з розвитком цифрових технологій, та потребують приведення у відповідність до європейських стандартів функціонування медіа-ресурсів (Європейської конвенції про трансграничне телебачення, Директиви Європейського парламенту та Ради 2010/13/ЄС про аудіовізуальні медіа послуги від 10 березня 2010 року зі змінами, внесеними Директивою (ЄС) 2018/1808 від 14 листопада 2018 року тощо).

Відсутність належного правового врегулювання питання реалізації прав людини на одержання різної, достовірної й оперативної інформації в межах цифровізації інформаційно-комунікаційного простору може призвести як до обмеження можливостей отримання інформації, так і до порушень цього права суб'єктами, що відповідають за її поширення.

У Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про медіа» (реєстр. № 2693 від 27.12.2019), який спрямований на врегулювання питань функціонування ЗМІ з урахуванням європейських стандартів діяльності медіа-ресурсів та розвитку цифрових технологій.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 227-228.

Зазначений законопроект потребує доопрацювання та узгодження з чинними законодавчими актами, а також вилучення з нього колізійних норм. Відповідну позицію подано Уповноваженим у серпні 2020 року до Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів.

Проте його прийняття Верховною Радою України сприятиме реалізації прав людини на свободу вираження поглядів та отримання масової інформації.

Право на свободу слова на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим
Протягом останніх семи років на території тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим фактично діє заборона на свободу слова, гарантована статтею 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

Триває і надалі блокування та захоплення Російською Федерацією українських веб-сайтів, телевізійних каналів і українських мовних частот на тимчасово окупованій території Кримського півострова.

Упродовж 2020 року з повідомлень громадян та за результатами моніторингу ЗМІ Уповноваженим виявлено випадки тиску на журналістів, напади, тортури, затримання, захоплення майна, обшуки, погрози, психологічний тиск, заборони зйомок і відмови в доступі до інформації.

ПРАЦІВНИКИ ЗМІ ТА ГРОМАДСЬКІ ЖУРНАЛІСТИ ЗАЗНАЮТЬ РЕПРЕСІЙ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Працівники ЗМІ та громадські журналісти продовжують зазнавати репресій і невинуватого втручання в їхню роботу щодо висвітлення подій в Автономній Республіці Крим.

Приклад

Восьмеро громадських журналістів та учасників ГО «Кримська солідарність», які публічно висловлювали свою проукраїнську позицію та висвітлювали ситуацію щодо порушень прав людини в Криму, були незаконно арештовані та засуджені. Зокрема, Сервер Мустафаєв, Тимур Ібрагімов, Марлен Асанов, Сейран Салієв 16 вересня 2020 року були засуджені Південним окружним військовим судом, що в Ростові-на-Дону, до 14, 17, 19 та 16 років неволі відповідно з відбуванням покарання у колонії суворого режиму за нібито участь в організації «Хізб ут-Тахрір», яка в Російській Федерації визнана терористичною.

Ремзі Бекірова, Руслана Сулейманова Османа Аріфмететова Рустема Шейхалієва за аналогічну діяльність та звинувачення незаконно арештували у березні 2019 року. Наразі за сфальсифікованою кримінальною справою тривають попереднє слідство та судовий розгляд, а кримські татари утримуються в нелюдських умовах у СІЗО міста Сімферополя.

Уповноважений систематично здійснює моніторинг додержання прав кримськотатарського народу на належні умови тримання, надання необхідної медичної допомоги, справедливий суд та ефективний юридичний захист. Результати свідчать про грубі порушення країною-окупантом норм міжнародного права – Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення

під час війни, статей 6, 10, 13 Європейської конвенції про захист прав людини, норм Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, схвалених Економічною та Соціальною Радою ООН. За результатами спільної роботи Уповноваженого та МЗС щодо привернення уваги міжнародної спільноти до стану дотримання прав людини в Автономній Республіці Крим, численні факти порушення свободи преси та інших ЗМІ зафіксовано у посиленій Резолюції Генасамблеї ООН «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна», яка була ухвалена 16 грудня 2020 року.

**64 КРАЇНИ-ЧЛЕНИ ООН
ВИЗНАЧИЛИ, ЩО РОСІЙСЬКА
ФЕДЕРАЦІЯ ПОВИННА СТОРИТИ
БЕЗПЕЧНІ УМОВИ
ДЛЯ ЖУРНАЛІСТІВ**

64 країни-члени ООН ухваленням вказаної Резолюції визначили, що Російська Федерація повинна створити й підтримувати безпечні та сприятливі умови для журналістів, працівників ЗМІ, осіб, які займаються громадянською журналістикою, правозахисників і адвокатів, аби вони могли виконувати свою роботу в Автономній Республіці

Крим незалежно та без невиправданого втручання, зокрема, утримуватися від заборон на поїздки, депортації, арешти, затримання і судове переслідування та інших обмежень їхніх прав.

Право на свободу слова на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях
Згідно зі статтю 79 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 08 червня 1977 року та Резолюцією Ради безпеки ООН № 1738 (2006), схваленою на 5613-му засіданні 23 грудня 2006 року, всі сторони в збройному конфлікті повною мірою зобов'язані дотримуватися застосованих до них згідно з міжнародним правом зобов'язань, що стосуються захисту цивільних осіб у збройному

конфлікті, включаючи журналістів і співробітників ЗМІ. Умисні напади на таких осіб є загрозою міжнародному миру і безпеці.

**РОБОТА НЕЗАЛЕЖНИХ
ЖУРНАЛІСТІВ МАЙЖЕ
НЕМОЖЛИВА, ВОНИ НАРАЖАЮТЬ
СВОЄ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я
НА НЕБЕЗПЕКУ**

Проте через збройну агресію Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях сходу України робота незалежних журналістів майже неможлива, у більшості

випадків журналісти наражають своє життя та здоров'я на небезпеку.

Приклад

Під час моніторингу ЗМІ квітні 2020 року встановлено, що внаслідок обстрілу незаконних збройних формувань позицій українських військовослужбовців поблизу м. Красногорівки Донецької області було пошкоджено автомобіль знімальної групи телеканалу «Україна» (граната розірвалася за кілька метрів від транспортного засобу). У салоні в цей час перебували представники ЗМІ та прес-офіцер одного з підрозділів ООС. На щастя, ніхто з журналістів і військовослужбовців не постраждав.

Обстріл відбувся в той момент, коли авто з логотипами телеканалу зупинилось у спеціально відведеному місці неподалік позиції, тобто з дотриманням міжнародних норм і стандартів роботи ЗМІ під час збройних конфліктів.

За цим фактом Уповноваженим у квітні 2020 року було скеровано звернення до Голови Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні – Яшара Халіта Чевіка, спеціального представника Генерального секретаря Ради Європи в Україні Режі Брійя та Голови Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Матильди Богнер.

Здійснюючи моніторинг додержання права на свободу слова і свободу мирних зібрань, в тому числі відповідно до стандартів ООН і Ради Європи, Уповноваженим у червні 2020 року поінформовано міжнародну спільноту про цей та інші подібні випадки під час виступу на I сесії «Свобода вираження поглядів та її ставлення до інших основоположних свобод» Другого додаткового засідання ОБСЄ з питань людського виміру щодо свободи вираження поглядів, незалежних медіа та доступу до інформації.

Більшість ЗМІ, які функціонують на окупованих територіях Луганської та Донецької областей, є підконтрольними Російській Федерації. Про це свідчать численні повідомлення від партнерських правозахисних організацій, які мають можливість здійснювати моніторинг додержання свободи слова на тимчасово окупованих територіях.

**БІЛЬШІСТЬ ЗМІ, ЯКІ
ФУНКЦІОНУЮТЬ НА
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ
СХОДУ УКРАЇНИ,
ПІДКОНТРОЛЬНІ
РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ**

Окупаційні адміністрації Російської Федерації, використовуючи всі наявні інструменти, посилюють популяризацію ідеології «руського міра», поширення фейків про діяльність органів державної влади в Україні, викорінення українських інформаційних продуктів. З цією метою 30 грудня 2020 року окупаційні адміністрації оголосили про створення інформаційного медіахолдингу шляхом об'єднання регіональних газет, радіостанцій та телеканалів, а також Інтернет-видань.

За таких умов громадяни України, які проживають в окремих районах у Донецькій та Луганській областях, фактично позбавлені права на одержання масової інформації про події, які відбуваються в Україні, українською мовою.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів» (реєстр. № 3633 від 11.06.2020).

Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики прискорити подання на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України «Про медіа» (реєстр. № 2693 від 27.12.2019).

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству культури та інформаційної політики України розробити та подати в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів щодо збільшення потужності телерадіомовлення на тимчасово окупованих територіях України та забезпечення діяльності українських журналістів».

1257

моніторингових візитів

24 347

повідомлень про
порушення прав

201

протокол про
адміністративні
правопорушення

РОЗДІЛ 2

ГРОМАДЯНСЬКІ ТА
ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Конституція України та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права гарантують можливість усім громадянам брати участь в громадському й політичному житті суспільства, користуватися ефективними засобами правового захисту. Такі права можуть бути обмежені лише в умовах надзвичайного стану в державі.

Третій рік поспіль найбільше повідомлень про порушення, які надійшли до Уповноваженого, стосувалися громадянських та політичних прав: у 2018 році – 58% від загальної кількості повідомлень (22 115), у 2019 та 2020 роках – 60% (21 160 та 24 347 відповідно).

Із загальної кількості повідомлень про порушення громадянських та політичних прав у 2020 році 69% (16 742) становлять повідомлення про порушення права на інформацію та звернення до суб'єктів владних повноважень, 30% (7 272) – процесуальних прав.

Така ситуація обумовлюється системними реформами органів державної влади в Україні, які з одного боку, призводять до зростання потреби суспільства в отриманні інформації про процеси, які відбуваються в державі, а також до необхідності звернення за захистом своїх прав до судових та правоохоронних органів. З другого – до порушень прав людини органами державної влади і місцевого самоврядування.

В умовах світової пандемії COVID-19 ситуація з недодержанням громадянських прав ще більше загострилася. У період дії карантину особливого значення набула можливість вільно отримувати інформацію про карантинні обмеження, можливості отримання допомоги, зокрема медичної.

Проведений Уповноваженим моніторинг додержання права на інформацію засвідчив, що державою не забезпечено належним чином його реалізацію. Підтвердженням цього є зростання у 1,5 раза порівняно з минулим роком кількості повідомлень про порушення права на інформацію та права на звернення і отримання відповіді.

Також під загрозою ефективність судового захисту. Згідно зі статтею 64 Конституції України право на звернення до суду не може бути обмежене, у зв'язку з чим суди не припиняли свою діяльність навіть під час суворих карантинних обмежень. При цьому судова реформа не завершена, наявна значна кількість вакантних посад суддів, фінансове забезпечення судової системи, зокрема видатки на відправлення правосуддя не забезпечуються на належному рівні.

Проте не можна не зазначити і про позитивні зрушення щодо реалізації громадянських та політичних прав. Так, у 2020 році вперше за сім років з початку збройної агресії Російської Федерації у виборах мали змогу взяти участь за місцем фактичного проживання 1,5 млн ВПО, а також понад 1 млн виборців, які не мають зареєстрованого місця проживання, та приблизно 3,3 млн внутрішніх трудових мігрантів.

2.1. Право на інформацію

Протягом 2020 року до Уповноваженого надійшло 3 613 повідомлень про порушення права громадян на доступ до інформації.

У межах здійснення Уповноваженим парламентського контролю за дотриманням цього права за результатами аналізу звернень громадян, проведених перевірок та моніторингових візитів встановлено, що посадові і службові особи державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій продовжують порушувати вимоги законодавства щодо оприлюднення інформації, своєчасного та повного надання інформації у відповідь на запит, що є адміністративним правопорушенням відповідно до положень статті 212-3 КУпАП.

У зв'язку із порушеннями прав людини на інформацію протягом 2020 року працівниками Секретаріату Уповноваженого складено 185 протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою, другою статті 212-3 КУпАП, у тому числі за результатами проведених 207 моніторингових візитів та безвиїзних перевірок розпорядників публічної інформації.

В умовах пандемії COVID-19 та запровадження карантинних заходів по всій країні набуло першочергового значення питання доступу до публічної інформації, пов'язаної з охороною здоров'я населення та медичною допомогою.

Право на одержання інформації, пов'язаної з охороною здоров'я населення та медичною допомогою
Відповідно до положень частини четвертої статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI (далі – Закон № 2939-VI) будь-яка інформація про факти, що загрожують життю, здоров'ю осіб, і про заходи, які застосовуються у зв'язку з цим, підлягає невідкладному оприлюдненню.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗАГРОЗУ ЖИТТЮ ЧИ ЗДОРОВ'Ю ОСІБ ПІДЛЯГАЄ НЕГАЙНОМУ ОПРИЛЮДНЕННЮ

Звернення громадян, що надходили до Уповноваженого у 2020 році, свідчать про порушення їхніх прав на отримання інформації медичного характеру, в тому числі щодо можливостей отримати медичну допомогу.

Приклад

У липні 2020 року до Уповноваженого надійшла скарга громадянина М. щодо порушення ДУ «Інститут проблем ендокринної патології ім. В.Я. Данилевського Національної академії медичних наук України» права на інформацію в частині необґрунтованого обмеження доступу до інформації про перелік аналізів і досліджень, які структурні підрозділи та консультативна клініка Інституту проводять безоплатно для визначених категорій пацієнтів.

У межах провадження Уповноваженого працівником Секретаріату Уповноваженого щодо посадової особи Інституту було складено протокол про адміністративне правопорушення та направлено на розгляд до суду. Постановою Київського районного суду м. Харкова заступника директора Інституту визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною другою статті 212-3 КУпАП, та накладено адміністративне стягнення у виді штрафу¹.

За результатами перевірки фактів, викладених у повідомленнях громадян, що надійшли до Уповноваженого, встановлено випадки безпідставного обмеження розпорядниками доступу до публічної інформації, пов'язаної з наданням медичної допомоги, з віднесенням її до службової або конфіденційної без належного обґрунтування такої відмови, що суперечить вимогам Закону № 2939-VI.

¹ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91509417>.

Приклад

У березні 2020 року надійшла скарга заявниці Г. щодо порушення МОЗ її права на інформацію в частині необґрунтованого обмеження доступу до інформації стосовно порядку підготовки пропозицій до номенклатури лікарських засобів, медичних виробів, інших товарів і послуг, що закуповуватимуться для забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру за бюджетні кошти у відповідному бюджетному році та забезпечення доступності лікування для пацієнтів, яким необхідні лікарські засоби омбітасвір/парітапревір/ритонавір та дасабувір.

Працівниками Секретаріату Уповноваженого стосовно посадової особи МОЗ складено протокол про адміністративне правопорушення за статтею 188-40 КУпАП у зв'язку з безпідставним віднесенням запитуваної інформації до службової та відмовою у поновленні права заявниці на інформацію, який направлено до суду (розгляд справи № 757/47515/20-п у суді триває).

Уповноваженим у межах здійснення парламентського контролю за додержанням прав людини на інформацію щодо оперативності, якості надання та оприлюднення публічної інформації про протидію пандемії COVID-19 проведено моніторинг 74 розпорядників публічної інформації, а саме міських та обласних рад, ОДА в усіх областях України. Результати цього моніторингу засвідчили, що лише 75% розпорядників інформації надають вчасно запитувану інформацію у повному обсязі¹.

З метою поновлення порушених прав та недопущення виникнення порушень у майбутньому розпорядникам інформації надано роз'яснення законодавства та рекомендації щодо забезпечення оперативного отримання громадянами (протягом 48 годин) суспільно-важливої інформації, пов'язаної насамперед із життям, здоров'ям, свободою та безпекою.

**ЛИШЕ 75% РОЗПОРЯДНИКІВ
ІНФОРМАЦІЇ НАДАЮТЬ ВЧАСНО
ЗАПИТУвану ІНФОРМАЦІЮ
У ПОВНОМУ ОБСЯЗІ**

Право на одержання інформації про розпорядження бюджетними коштами, державним або комунальним майном

Згідно зі статтею 13 Закону № 2939-VI не може бути обмежено доступ до інформації про складання, розгляд і затвердження бюджетів, кошторисів розпорядників бюджетних коштів та плани використання бюджетних коштів одержувачів бюджетних коштів, здійснення та виконання закупівлі товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном.

За результатами розгляду звернень громадян до Уповноваженого протягом 2020 року було зафіксовано випадки порушення права на отримання інформації від державних та комунальних підприємств, акціонерних товариств щодо розпорядження бюджетними коштами, державним і комунальним майном.

¹ Звіт моніторингу за посиланням: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/rezultati-mon%D1%96toringu-stanu-nadannya-ta-oprilyudnennya-publ%D1%96chno%D1%97-%D1%96nformacz%D1%96%D1%97-shhodo-protid%D1%96%D1%97-poshirennyu-koronav%D1%96rusno%D1%97-xvorobi-covid-19/>.

Приклад

До Уповноваженого у травні 2020 року надійшла скарга громадянки В. щодо порушення Центральною поліклінікою МВС України права на інформацію у зв'язку із ненаданням копій штатного розпису, копій наказів про преміювання та відомостей про заробітну плату працівників поліклініки.

У межах здійснення провадження Уповноваженого відносно відповідальної за розгляд запиту посадової особи поліклініки було складено протокол про адміністративне правопорушення, передбачене частиною другою статті 212-3 КУпАП, та направлено для розгляду до Печерського районного суду міста Києва (розгляд справи № 757/35314/20-п у суді триває).

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування поліклінікою було повторно розглянуто запит заявниці та надано у відповідь запитувану інформацію. Таким чином, порушене право на інформацію поновлено.

Порушення права на інформацію також зафіксовано у випадках, коли розпорядники інформації необґрунтовано обмежують доступ до публічної інформації, посилаючись на те, що запитувана інформація є службовою або конфіденційною.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року надійшло повідомлення громадянина М. щодо порушення ДП «Укрспирт» права на інформацію у зв'язку з необґрунтованим обмеженням доступу цим підприємством до копії автобіографії його колишнього працівника, який у 2017 році обіймав посаду заступника директора підприємства.

У межах здійснення провадження Уповноваженого відносно посадових осіб ДП «Укрспирт» складено протокол про адміністративне правопорушення. За результатами розгляду справи № 361/2735/20 судом посадову особу ДП «Укрспирт» визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення (постанова Броварського міськрайонного суду Київської області від 02.10.2020¹).

Право на одержання інформації, що становить суспільний інтерес

У межах здійснення Уповноваженим парламентського контролю також виявлено порушення права громадян на отримання інформації, що становить суспільний інтерес.

Згідно з нормами Закону № 2939–VI предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Приклад

У вересні 2020 року надійшло повідомлення ГО «Ц.» щодо порушення Мін'юстом вимог Закону № 2939–VI у зв'язку з необґрунтованим обмеженням доступу до інформації, що стосувалася захисту законних інтересів окремих тютюнових компаній як іноземних інвесторів шляхом арбітражу.

¹ URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92229367>.

Враховуючи значний суспільний інтерес щодо діяльності тютюнових компаній та обґрунтоване існування суспільного запиту щодо правомірності застосування податкових пільг у попередні роки, працівниками Секретаріату Уповноваженого відносно посадової особи Мін'юсту складено протокол про адміністративне правопорушення та направлено на розгляд до суду (розгляд справи № 757/49161/20-п триває).

Право на доступ до інформації у форматі відкритих даних

В умовах пандемії COVID-19 значно зросла потреба у доступі насамперед до цифрової інформації та електронних шляхів її пошуку.

Оприлюднення публічної інформації у форматі відкритих даних, тобто у форматі, що дозволяє автоматизовану обробку таких даних з метою їх повторного використання, сприяє забезпеченню інформаційних прав громадян, підвищенню рівня прозорості та відкритості, дає змогу громадянам самостійно отримувати необхідну інформацію, зокрема ту, що становить суспільний інтерес.

В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ЗРОСЛА ПОТРЕБА У ЦИФРОВІЙ ІНФОРМАЦІЇ

Уповноваженим спільно із Мінцифрою впродовж липня-вересня 2020 року у формі безвиїзних перевірок проведено моніторинг стану оприлюднення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних (URL: <https://data.gov.ua/>) публічної інформації у форматі відкритих даних всіма міністерствами. Під час моніторингу перевірялось забезпечення міністерствами реалізації права осіб на отримання інформації у форматі відкритих даних (відповідно до статті 10¹ Закону № 2939–VI та Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 835).

За результатами виявлених під час моніторингу порушень до міністерств було направлено відповідні акти реагування з рекомендаціями щодо їх усунення.

Рекомендації Уповноваженого виконала переважна більшість міністерств. Найвищий рівень повноти оприлюднення інформації у форматі відкритих даних забезпечили: Мінекономіки – 58 наборів, Мінінфраструктури – 44, МВС – 40. Не виконано рекомендацій Уповноваженого та показано найнижчий рівень оприлюднення інформації: Мінрегіон – 2, Мінфін – 1, взагалі не оприлюднює інформацію у форматі відкритих даних Мінреінтеграції.

Уповноваженим впродовж червня-жовтня 2020 року за сприяння ПРООН проведено моніторинг оприлюднення інформації у форматі відкритих даних на місцевому рівні, перевірено 24 обласні та 48 міських рад.

Результати моніторингу засвідчили, що інформацію у форматі відкритих даних у найбільшому обсязі оприлюднюють Херсонська обласна рада, Дніпровська, Житомирська, Маріупольська, Тернопільська міські ради – близько 90% загальних і спеціальних наборів даних (інформація стосується переважно організаційної структури розпорядника, переліку об'єктів комунальної власності, звітів про використання бюджетних коштів, містобудівних обмежень, переліку перевізників, що надають послуги пасажирського автомобільного транспорту, маршрутів перевезення та розкладу руху громадського транспорту, відомостей про ярмарки тощо). Водночас критично низький відсоток оприлюднення наборів даних в Івано-Франківській, Харківській обласних радах, Бродівській, Валківській, Калуській міських радах – близько 10%.

Таким чином, розпорядникам інформації з метою додержання прав людини на інформацію необхідно приділяти окрему увагу оновленню наборів відкритих даних, а також уніфікації підходів до оприлюднення інформації окремими структурними підрозділами розпорядників, оскільки не у всіх перевірених органах місцевого самоврядування інформація оприлюднена у спосіб, який дає можливість знайти її швидко, в актуальному стані¹.

ІНФОРМАЦІЯ У ФОРМАТІ ВІДКРИТИХ ДАНИХ МАЄ БУТИ АКТУАЛЬНОЮ ТА ЛЕГКОДОСТУПНОЮ

За результатами моніторингу розпорядникам інформації надано рекомендації щодо усунення порушення прав людини на доступ до інформації у форматі відкритих даних. Виконання рекомендацій розпорядниками триває.

Право на отримання публічної інформації через зловживання цим правом іншими запитувачами інформації

У межах здійснення парламентського контролю за додержанням права на інформацію встановлено, що отримання громадянами вчасно та у повному обсязі запитуваної інформації прямо залежить від наявного людського ресурсу та технічної можливості розпорядника інформації.

Опрацювання розпорядниками інформації великої кількості запитів від одного й того ж запитувача через «надмірний тягар» в деяких випадках призводить до обмеження прав інших запитувачів на своєчасний та належний розгляд їх запитів.

Відповідно до Закону № 2939–VI запит на інформацію може бути подано без безпосередньої мети використання інформації, також не обмежена можливість дублювання запитів щодо однієї і тієї самої чи спорідненої публічної інформації. Фактично через правовий механізм отримання інформації та направлення великої кількості запитів можна внести значний деструктив або взагалі паралізувати роботу розпорядника інформації, що не узгоджується із такими елементами конституційного принципу верховенства права, як пропорційність (співмірність), розумність, справедливність та розсудливість.

У 2020 році до Уповноваженого надійшла низка листів від розпорядників інформації з інформуванням про подібні випадки зловживання шляхом надсилання запитів на публічну інформацію. Зокрема, встановлено, що виконавчий комітет Одеської міської ради протягом січня-травня 2020 року від одного запитувача отримав 1 421 запит, міський інформаційно-аналітичний центр Одеської міської ради – 1 209, ДСА – 1 668, Офіс Генерального прокурора – 4 500 запитів.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ НА ІНФОРМАЦІЮ МОЖЕ ПАРАЛІЗУВАТИ РОБОТУ РОЗПОРЯДНИКІВ

Верховний Суд у своєму листі до Уповноваженого повідомив, що доволі часто положення Закону № 2939–VI використовуються не з легітимною метою, а одержаною інформацією запитувачі послуговуються для заподіяння шкоди авторитету судової влади, поширюючи інформацію маніпулятивно, однобоко, вибірково або

викривлено. Верховний Суд зауважує на врахуванні критеріїв прийнятності та наявності відповідного обґрунтування в запитах на інформацію, посилаючись на правові позиції, викладені в постанові Великої Палати Верховного Суду від 10 грудня 2020 року (справа № 9901/105/20).

¹ Звіт моніторингу за посиланням: http://ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/HR4U/2020_Omb_Report_Local_authorities.pdf.

З огляду на викладене, з метою недопущення порушень прав запитувачів інформації на своєчасне та повне її отримання через зловживання таким правом недобросовісними запитувачами, необхідним є визначення в Законі № 2939–VI механізмів реагування розпорядників інформації на випадки надходження масових однотипних запитів від одного і того самого запитувача.

Результати вжитих Уповноваженим заходів реагування на повідомлення щодо порушення права на інформацію дають змогу також стверджувати про те, що існує потреба у внесенні відповідних змін до статей 38, 212-3, 254 КУпАП.

Відповідно до положень пункту 8-1 частини першої статті 255 КУпАП у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 188-39, 188-40, 212-3, протоколи мають право складати уповноважені особи Секретаріату або представники Уповноваженого. Так, за результатами розгляду складених протоколів про адміністративні правопорушення у значній кількості розглядуваних судами справ цієї категорії вина осіб, що порушили право на інформацію, визнається, однак до відповідальності така особа судом не притягається у зв'язку з закінченням строку притягнення до адміністративної відповідальності, передбаченого статтею 38 КУпАП. Водночас відчуття безкарності у порушників призводить до повторюваності порушень прав громадян з боку посадових і службових осіб.

ІСНУЄ ПОТРЕБА У ВНЕСЕННІ ЗМІН ДО СТАТЕЙ 38, 212-3, 254 КУпАП

З огляду на це існує потреба у внесенні відповідних змін до статті 38 КУпАП щодо збільшення строку притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачені, зокрема статтею 212-3 КУпАП, а також до статті 254 КУпАП щодо строку складення протоколу про адміністративне правопорушення, про що було зазначено у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹ та надано відповідну рекомендацію Мін'юсту, яка не виконана.

Водночас аналогічні законодавчі пропозиції містяться в окремих законопроектах, внесених до Верховної Ради України народними депутатами України. Наприклад, у проекті Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення права на інформацію та захисту журналістської діяльності» (реєстр. № 5040 від 08.02.2021).

Натомість у 2020 році виконано рекомендацію Уповноваженого, надану у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина за 2019 рік², та ратифіковано Верховною Радою України Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенція Тромсе)³.

РАТИФІКОВАНО КОНВЕНЦІЮ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ДОСТУП ДО ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

Конвенція є першим зобов'язуючим міжнародним правовим документом, в якому визнається загальне право доступу до офіційних документів, що створюються органами державної влади. Її реалізація в Україні сприятиме розширенню можливостей осіб для доступу до публічної інформації та посиленню гарантій її надання.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/zvit%20za%202019.pdf>, стор. 185.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/zvit%20za%202019.pdf>, стор. 185.

³ Конвенція ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів» від 20.05.2020 № 631–ІХ.

З метою превенції порушень прав громадян на отримання інформації та з огляду на існуючі неоднозначні та суперечливі окремі положення законів України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII та № 2939-VI, прогалини, які призводять до неоднакового їх правозастосування як запитувачами інформації, так і її розпорядниками, в інформаційно-просвітницьких цілях підготовлено «Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації»¹. У Рекомендаціях наведено відповіді на питання щодо реалізації та додержання права на доступ до інформації запитувачами та розпорядниками публічної інформації.

ПІДГОТОВЛЕНО РЕКОМЕНДАЦІЇ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПИТАНЬ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Також з метою зменшення випадків порушень інформаційних прав, що вчиняються посадовими і службовими особами державних органів, органів місцевого самоврядування, Уповноваженим разом із Мінцифрою, НАДС, експертами у сфері доступу до інформації розроблено освітній серіал «Актуальні питання доступу до публічної інформації. Курс для державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування», який розміщено на платформі «Дія. Цифрова освіта»². Серіал спрямований на підвищення рівня знань законодавства з доступу до публічної інформації; запобігання порушенням прав громадян на інформацію у зв'язку з необґрунтованим обмеженням доступу; використання Інтернет-технологій під час оприлюднення інформації та взаємодії з громадянами.

ОСВІТНІЙ СЕРІАЛ ЗА ПОСИЛАННЯМ OSVITA.DIIA.GOV.UA/COURSES

Також з метою зменшення випадків порушень інформаційних прав, що вчиняються посадовими і службовими особами державних органів, органів місцевого самоврядування, Уповноваженим разом із Мінцифрою, НАДС, експертами у сфері доступу до інформації розроблено

Наступним кроком у напрямку мінімізації порушень права на інформацію розпорядниками такої інформації має стати розроблення та впровадження НАДС єдиної уніфікованої програми підвищення кваліфікації державних службовців з питань доступу до публічної інформації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення права на інформацію та захисту журналістської діяльності» (реєстр. № 5040 від 08.02.2021).

Міністерству юстиції України розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI щодо запровадження конкретних правових механізмів для уникнення зловживання запитувачами правом на отримання інформації.

¹ Рекомендації Уповноваженого з питань додержання конституційного права людини і громадянина на доступ до інформації за посиланням: URL: <https://bit.ly/3prDLCZ>.

² URL: <https://osvita.dii.gov.ua/courses>.

Міністерству юстиції України, Міністерству культури та інформаційної політики України спільно розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до законів, які регулюють питання доступу до інформації, в частині імплементації в законодавство України положень Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів, зокрема щодо надання можливості розпорядникам інформації в окремих випадках надавати посилання запитувачу на загальнодоступне джерело, де міститься запитувана інформація.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству фінансів України, Міністерству розвитку громад та територій України забезпечити оприлюднення наборів даних, що підлягають оприлюдненню у форматі відкритих даних, на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних (URL: <https://data.gov.ua/>).

Національному агентству України з питань державної служби розробити та впровадити для розпорядників інформації єдину уніфіковану програму підвищення кваліфікації державних службовців з питань доступу до публічної інформації.

2.2. Право на звернення громадян до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб

Протягом 2020 року Уповноваженим здійснювався парламентський контроль за додержанням гарантованого статтею 40 Конституції України права громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

В умовах запроваджених карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19, додержання права на звернення стало випробуванням для державних органів, органів місцевого самоврядування, адже це право не може бути обмежено за жодних обставин згідно з положеннями частини другої статті 64 Конституції України.

Підтвердженням неналежного розгляду звернень громадян в умовах пандемії COVID-19 є 13129 повідомлень про порушення права на звернення, які надійшли протягом 2020 року до Уповноваженого.

Аналіз звернень громадян та результати моніторингових візитів в межах парламентського контролю дали змогу виявити такі системні порушення права громадян, пов'язані із зверненням до суб'єктів владних повноважень: порушення права на своєчасне отримання відповіді за результатами розгляду звернень; невжиття заходів з метою вирішення в межах компетенції питань, порушених у зверненнях; порушення права громадян на особистий прийом, а також незабезпечення реалізації прав, визначених статтею 18 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР (далі – Закон № 393/96-ВР), зокрема порушення права на особисте викладення аргументів особі, що перевіряла заяву чи скаргу; порушення права брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви, ознайомлюватися з матеріалами перевірки, подавати додаткові матеріали.

Право громадян на отримання відповіді на звернення

Відповідно до положень статей 15, 16 Закону № 393/96-ВР органи державної влади і місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники та посадові особи підприємств, установ,

організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, до повноважень яких належить розгляд звернень, зобов'язані об'єктивно і вчасно розглядати їх, перевіряти викладені в них факти, приймати рішення відповідно до чинного законодавства і забезпечувати їх виконання, повідомляти громадян про результати розгляду звернень.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ НЕ ЗУПИНЯЄ РОЗГЛЯД ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН

Запровадження карантинних обмежень в умовах пандемії COVID-19 не зупиняє процесу прийняття та розгляду посадовими та службовими особами звернень громадян, що надходять як електронною поштою, так і за допомогою телефонів гарячої лінії.

Підтвердженням недодержання вказаних вимог Закону № 393/96–ВР є 2 906 повідомлень про порушення права на отримання письмової відповіді, які надійшли до Уповноваженого протягом 2020 року.

Приклад

У липні 2020 року в межах проведення безвиїзного моніторингу порушення прав в умовах пандемії COVID-19 було виявлено порушення НБУ прав громадян під час отримання і реєстрації звернень. Так, заявникам після реєстрації звернень НБУ надсилав смс-повідомлення про те, що відповідь буде надано після завершення карантину.

У зв'язку з цим до НБУ було здійснено моніторинговий візит, під час якого посадовим особам НБУ надано відповідні роз'яснення законодавства з вимогою припинити порушення. За результатами реагування Уповноваженого право громадян на отримання відповідей на звернення НБУ було поновлено.

Право громадян на своєчасне отримання відповіді на звернення

Про порушення права на своєчасний розгляд звернення до Уповноваженого від громадян у 2020 році надійшло 1 115 повідомлень.

Аналіз отриманих повідомлень свідчить про те, що посадові, службові особи державних органів, органів місцевого самоврядування не завжди дотримуються строків розгляду звернень громадян, визначених статтею 20 Закону № 393/96–ВР, що відповідно спонукає громадян до надсилання скарг Уповноваженому.

Приклад

До Уповноваженого у листопаді 2020 року звернувся громадянин В. щодо порушення посадовими особами ДПС права на своєчасне отримання відповіді на скаргу, яке полягає у наданні відповіді з порушенням строків, визначених статтею 20 Закону № 393/96–ВР.

У межах здійснення парламентського контролю за додержанням права громадян на своєчасне отримання відповіді на звернення працівниками Секретаріату Уповноваженого відносно посадової особи, відповідальної за розгляд звернення, складено протокол про адміністративне правопорушення за частиною сьомою статті 212³ КУпАП, який направлено на розгляд до Шевченківського районного суду міста Києва. Розгляд справи триває.

Право громадян на особистий прийом та право бути присутнім при розгляді звернення

Про порушення права на особистий прийом громадян керівниками та іншими посадовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності до Уповноваженого надійшло 302 повідомлення.

У межах парламентського контролю Уповноваженим було вжито заходи реагування з метою поновлення порушеного права, адже положеннями статті 22 Закону № 393/96–ВР на зазначених вище керівників та посадових осіб покладено обов'язок проводити особистий прийом громадян з обов'язковою реєстрацією усіх звернень громадян, поданих на особистому прийомі. Якщо вирішити порушені в усному зверненні питання безпосередньо на особистому прийомі неможливо, воно розглядається у тому самому порядку, що й письмове звернення з відповідним повідомленням громадянина про результати такого розгляду.

Водночас Уповноваженим за результатами перевірки фактів, викладених у зверненнях, було виявлено порушення, що полягали у ненаданні відповіді громадянину за результатами проведеного особистого прийому.

ПРАВО НА ОСОБИСТИЙ ПРИЙОМ Є ПОХІДНИМ ВІД КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ

Приклад

Під час моніторингового візиту до Міноборони, який відбувся у червні 2020 року, встановлено порушення прав громадян, що полягає у ненаданні в окремих випадках письмових відповідей на звернення, прийняті на особистому прийомі посадовими особами міністерства.

За результатами реагування Уповноваженого Міноборони виконано надані Уповноваженим рекомендації та направлено відповідні письмові відповіді, чим поновлено права заявників.

Зі звернень громадян до Уповноваженого також встановлено факти недодержання державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, прав громадян бути присутнім при розгляді звернення, особисто викладати аргументи за зверненням, подавати додаткові матеріали тощо, гарантованих статтею 18 Закону № 393/96–ВР.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року надійшли повідомлення осіб з інвалідністю внаслідок війни щодо порушення Фондом державного майна України їх прав, визначених статтею 18 Закону № 393/96–ВР. У заявах йшлося, зокрема про права брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви; знайомитися з матеріалами перевірки; подавати додаткові матеріали та бути присутнім при розгляді заяви чи скарги.

У межах провадження Уповноваженого встановлено, що зазначені права заявників не були забезпечені через запровадження карантинних обмежень та припинення прийому громадян на час дії карантину. У зв'язку з цим та з огляду на відмову поновити порушені права громадян у відповідь на законну вимогу Уповноваженого працівниками Секретаріату Уповноваженого відносно посадової особи, відповідальної за розгляд звернень заявників, складено адміністративний протокол за частиною сьомою статті 212³ КУпАП та направлено до суду. Розгляд справи № 757/57174/20-п¹ у суді триває.

¹ URL: https://court.gov.ua/log_documents/56403894/2606/.

Ураховуючи численні повідомлення громадян про випадки порушень положень статей 18, 22 Закону № 393/96–ВР в період дії карантину, пов'язаного з пандемією COVID-19, підготовлено та розміщено на веб-сайті Уповноваженого¹ роз'яснення щодо неприпустимості обмеження права на звернення, гарантованого статтею 40 Конституції України, та похідних від нього прав на особистий прийом та участь у розгляді звернення.

Право громадян на вжиття належних заходів з метою вирішення питань, порушених у зверненнях У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік надано рекомендацію² органам державної влади та іншим державним органам, органам місцевого самоврядування, а також підприємствам, установам та організаціям незалежно від форми власності неухильно дотримуватися вимог Закону № 393/96–ВР відповідно до своїх повноважень, в тому числі щодо розгляду електронних звернень громадян.

НЕНАЛЕЖНИЙ РОЗГЛЯД ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ПРИЗВОДИТЬ ДО ЇХ ПОВТОРНОСТІ

Проте громадяни, звертаючись до Уповноваженого, продовжують скаржитися на те, що державні органи та їх посадові особи не вживають заходів з метою вирішення питань, порушених у зверненнях, а також на недбалість та формалізм при розгляді звернень, що призводить до їх повторності.

Аналіз 3 505 повідомлень про порушення права на належний розгляд звернень, які надійшли до Уповноваженого, засвідчує, що державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації вважають забезпечення права людини на звернення переважно лише в тому, що надають заявнику формальну письмову відповідь без вирішення по суті порушених у зверненні питань.

Приклад

До Уповноваженого у листопаді 2020 року звернувся громадянин К. щодо невжиття Міністерства оборони заходів реагування за його зверненнями про виплату на підставі рішення суду одноразової грошової допомоги. Заявник отримував лише формальні відповіді про розгляд питання. За результатами вжиття Уповноваженим заходів реагування Комісією Міністерства оборони з розгляду питань, пов'язаних із призначенням і виплатою одноразової грошової допомоги та компенсаційних сум заявнику перераховано понад 528 тисяч гривень належної йому грошової допомоги.

Право на отримання роз'яснень щодо порядку оскарження відповідей за результатами розгляду звернень громадян

Моніторинг додержання права на звернення громадян засвідчив наявність порушень права знати порядок оскарження прийнятого за результатами розгляду звернення рішення про відмову в задоволенні вимог.

Таке право гарантоване положеннями частини четвертої статті 15 Закону № 393/96–ВР, відповідно до якої рішення про відмову в задоволенні вимог, викладених у заяві (клопотанні), доводиться до відома громадянина в письмовій формі із викладенням мотивів відмови, а також із роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/pravo-na-zvernennya-do-organ%D1%96v-vladi-ta-pravo-na-sudovij-ta-%D1%96nsh%D1%96-formi-zaxistu-ne-mozhut-buti-obmezhen%D1%96-nav%D1%96t-v-umovax-nadzvichajnogostanu/>.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/zvit%20za%202019.pdf>, стор. 190.

Приклад

Під час моніторингового візиту до Мінцифри, який відбувся у лютому 2020 року, та за результатами аналізу матеріалів звернень громадян, що надходили до вказаного міністерства, встановлено порушення прав заявників з огляду на недодержання посадовими особами міністерства вимог частини четвертої статті 15 Закону № 393/96–ВР (роз'яснення порядку оскарження).

За результатами реагування Уповноваженого Мінцифри повідомило про усунення порушень та додержання прав заявників при розгляді їх звернень.

Не надавши заявнику роз'яснення порядку оскарження рішення, прийнятого за результатами розгляду звернення, державні органи, органи місцевого самоврядування та їх посадові і службові особи фактично позбавляють громадян можливості подати скаргу у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі вищого рівня.

У межах здійснення парламентського контролю Уповноваженого за додержанням прав громадян на направлення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів письмових звернень та отримання в установленій законом строк обґрунтованих відповідей протягом 2020 року здійснено 147 моніторингових візитів.

Зокрема, перевірено Мінрегіон, Мінцифру, Мінреінтеграції, Міноборони, МКІП, НБУ, Держгеокадастр, Антимонопольний комітет України та ряд місцевих рад, зокрема Бучанську, Вишгородську, Вишневську, Обухівську, Таращанську, Українську міські ради, а також Крюківщинську та Новопетрівську сільські ради.

За результатами встановлених під час моніторингу порушень з метою поновлення прав заявників на належний розгляд звернення та отримання обґрунтованої відповіді працівниками Секретаріату Уповноваженого відносно відповідальних за розгляд звернення посадових (службових) осіб було складено 42 протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені частиною сьомою статті 212³ та статтею 188⁴⁰ КУпАП.

Результати моніторингу та виявлені порушення права на звернення засвідчили, що з метою мінімізації порушень необхідним є внесення відповідних змін до Закону № 393/96–ВР.

Про це у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік Уповноваженим вже було надано рекомендації¹, які частково виконані. Зокрема, 02 вересня 2020 року Верховною Радою України в першому читанні прийнято проєкт Закону України «Про адміністративну процедуру» (реєстр. № 3475 від 14.05.2020). Прийняття в цілому цього законопроєкту дозволить на законодавчому рівні врегулювати взаємовідносини між суб'єктами владних повноважень і фізичними та юридичними особами.

Рекомендація Уповноваженого Мін'юсту стосовно розроблення правових механізмів (порядку) розгляду звернень громадян, що носять сутяжницький характер і спрямовані винятково на внесення деструктиву в роботу державних органів, органів місцевого самоврядування, обумовлюються мотивами заподіяння незручностей шляхом залучення якомога більше людських та матеріальних ресурсів, що призводить до обмеження права інших заявників на належний та своєчасний розгляд їх звернень, не виконана².

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/zvit%20za%202019.pdf>, стор. 190.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/zvit%20za%202019.pdf>, стор. 190.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ОДНИХ ГРОМАДЯН ЧЕРЕЗ НАПРАВЛЕННЯ МАСОВИХ ОДНОТИПНИХ ЗВЕРНЕНЬ ПРИЗВОДИТЬ ДО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНШИХ ЗАЯВНИКІВ

Це проблемне питання, що не врегульоване на законодавчому рівні, призводить до порушення таких елементів конституційного принципу верховенства права, як пропорційність та справедливість, оскільки зловживання правом одних громадян через направлення масових однотипних звернень призводить до порушення прав інших заявників, що може позначитися на отриманні обґрунтованої відповіді у межах встановлених Законом № 393/96–ВР строків.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» (реєстр. № 3475 від 14.05.2020).

Міністерству юстиції України розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96–ВР щодо розгляду звернень, що мають характер зловживання правом на звернення.

2.3. Право обирати і бути обраним

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 288 повідомлень з питань реалізації конституційного права вільно обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, гарантованого статтями 38, 71 Конституції України. Зокрема, громадяни повідомляли Уповноваженого про порушення права на голосування за фактичним місцем проживання, права обирати і бути обраним у територіальних громадах, які розташовані на лінії зіткнення в Донецькій та Луганській областях, права на доступність виборчих дільниць для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, а також права на безпечні умови голосування у зв'язку із пандемією COVID-19.

Крім того, з метою здійснення парламентського контролю за додержанням виборчих прав Уповноваженим здійснювався моніторинг під час організації та проведення місцевих виборів восени 2020 року щодо додержання права громадян України обирати, протиепідемічних заходів, доступності для маломобільних груп населення.

Право на доступність виборчих дільниць для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення

МОНІТОРИНГОВІ ВІЗИТИ ПРОВОДИЛИСЬ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ГРОМАДСЬКИХ МОНІТОРІВ, СЕРЕД ЯКИХ ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У межах здійснення парламентського контролю за додержанням права на доступність виборчих дільниць під час проведення місцевих виборів у жовтні 2020 року Уповноваженим було проведено 1 110 моніторингових візитів із залученням громадських моніторів, серед яких

були особи з інвалідністю. Було перевірено 426 діленьць за участю Київського міського комітету доступності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури.

Під час моніторингу основна увага зверталась на доступність прилеглих до виборчих діленьць територій, входу до будівель та приміщення діленьць.

Встановлено, що тільки 1% перевірених виборчих діленьць відповідає критеріям доступності, 14% є частково доступними, 85% виборчих діленьць залишаються повністю недоступними.

Із загальної кількості виявлених порушень 32% стосувались недоступності поверху виборчої діленьці (розміщення на другому або вищому поверсі без пристроїв розумного пристосування), 21% – відсутності кнопки виклику співробітників, розміщеної зовні у разі відсутності облаштування виборчих діленьць елементами доступності, 15% – відсутності у пандуса поручнів з обох боків, 13% – нахилу пандуса більше 8 відсотків, 8% – відсутності в кабінці для голосування столика або полички для можливості розташування крісла колісного, 6% – невідповідності розміру облаштованої кабінки для таємного голосування встановленим вимогам (ширина входу до неї є меншою 110 см, глибина є меншою 110 – 120 см), 4% – ширини дверного отвору менше 90 сантиметрів.

Приклад

У межах здійснення парламентського контролю за дотриманням права на доступність на виборчих діленьцях у м. Тернополі у жовтні 2020 року встановлено, що приміщення для голосування виборчої діленьці № 611111, яка розміщена у Тернопільській спеціалізованій школі I-III ступенів № 3 за адресою вул. Грушевського, 3, знаходиться на другому поверсі, сходи не обладнано пандусом або іншим підйомним механізмом для осіб з інвалідністю.

У м. Хмельницькому на виборчій діленьці № 681497 за адресою вул. Проскурівська, 57 вхід до будівлі не мав нульового рівня входу, пандус був відсутній, приміщення для голосування знаходилось у актовій залі другого поверху приміщення.

Аналогічні порушення зафіксовані на виборчих діленьцях у містах Київ, Вінниця, Львів, Черкаси і Чернівці.

Уповноваженим внесено подання Київському, Вінницькому, Львівському, Чернівецькому, Черкаському, Тернопільському, Хмельницькому міським головам та направлено листи з рекомендаціями головам Вінницької, Львівської, Чернівецької, Черкаської, Тернопільської, Хмельницької ОДА про необхідність вжиття заходів, спрямованих на усунення виявлених порушень та приведення приміщень виборчих діленьць у відповідність до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 р. № 962 «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються діленьчним виборчим комісіям звичайних виборчих діленьць для організації їх роботи та проведення голосування».

На виконання рекомендацій, наданих Уповноваженим, органами влади та органами місцевого самоврядування поінформовано про затвердження планів щодо здійснення заходів для забезпечення доступності виборчих діленьць¹. Реалізація заходів триває.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/v-ramkax-mon%D1%96toringu-doderzhannya-viborchix-prav-gromadyan-p%D1%96d-chas-organ%D1%96zacz%D1%96%D1%97-ta-provedennya-m%D1%96sczevix-vibor%D1%96v-u-zhovtn%D1%96-2020-roku-bulo-zd%D1%96jseno-1110-mon%D1%96toringovix-v%D1%96zit%D1%96v-do-viborchix-d%D1%96lnicz/>.

На виконання рекомендацій Уповноваженого, наданих у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹, ЦВК видано постанову від 08 серпня 2020 року № 164², якою затверджено вимоги до приміщень дільничних виборчих комісій і приміщень для голосування та нормативів їх облаштування з урахуванням вимог ВКУ, а також державних будівельних норм щодо безперешкодного доступу для осіб з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком), у тому числі для осіб на кріслах колісних та інших маломобільних груп населення.

Окрім того, Уповноваженим у вересні 2020 року проведено робочу зустріч з керівництвом ЦВК, Мінрегіону, Уповноваженим Президента України з прав осіб з інвалідністю та Урядовим уповноваженим з прав осіб з інвалідністю щодо необхідності нормативно-правового регулювання доступності приміщень виборчих комісій для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Результатом цієї зустрічі стала розробка Мінрегіоном та прийняття Кабінетом Міністрів України постанови від 09 жовтня 2020 року № 962 «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування».

Право громадян на захист від інфекційних хвороб під час участі у виборах в умовах поширення хвороби COVID-19

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» із змінами (далі – постанова № 641) та постанови ЦВК від 22 жовтня 2020 року № 409 «Про окремі питання здійснення виборчих процедур з організації підготовки та проведення виборів 25 жовтня 2020 року в умовах поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» було визначено порядок роботи виборчих дільниць в умовах карантину.

НА ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЯХ ЗАФІКСОВАНО ПОРУШЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗАХИСТ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

Уповноваженим під час проведення у жовтні 2020 року моніторингових візитів до виборчих дільниць щодо дотримання протиепідемічних заходів відповідно до вимог зазначених вище актів було зафіксовано порушення права громадян на захист від інфекційних хвороб під час участі у виборах. Зокрема, 503 факти (79%) – недотримання протиепідемічних заходів в організації роботи виборчої дільниці; 48 фактів (8%) – відсутності контейнерів/урн для використаних засобів індивідуального захисту; 34 факти (5%) – відсутності інформації щодо протиепідемічних заходів; 29 фактів (5%) – відсутності засобів індивідуального захисту та дезінфекторів.

Уповноваженим під час проведення у жовтні 2020 року моніторингових візитів до виборчих дільниць щодо дотримання протиепідемічних заходів відповідно до вимог зазначених вище актів було зафіксовано порушення права громадян на захист від інфекційних хвороб під час участі у виборах. Зокрема, 503 факти (79%) – недотримання протиепідемічних заходів в організації роботи виборчої дільниці; 48 фактів (8%) – відсутності контейнерів/урн для використаних засобів індивідуального захисту; 34 факти (5%) – відсутності інформації щодо протиепідемічних заходів; 29 фактів (5%) – відсутності засобів індивідуального захисту та дезінфекторів.

Приклад

Під час проведення моніторингового візиту до виборчої дільниці № 260893 у м. Івано-Франківську в жовтні 2020 року виявлено, що кабінка для голосування осіб з інвалідністю одночасно

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 209.

² URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164359-20#Text>.

використовувалась для голосування виборців з підвищеною температурою тіла понад 37,2°C та/або симптоми респіраторних захворювань. Аналогічний випадок зафіксовано на виборчій дільниці № 121548 у м. Кривий Ріг Дніпропетровської області.

За фактами виявлених порушень Уповноваженим надано рекомендації членам виборчих дільничних комісій щодо передбачення окремих кабінок для таких осіб. Порушення було усунуто.

До порушення права на захист від інфекційних хвороб під час участі у виборах призвела відсутність чітких алгоритмів дій для учасників виборчого процесу, оскільки окремі норми постанови № 641 мали рекомендаційний характер. Зокрема, виборцям із симптомами респіраторних захворювань було рекомендовано здійснювати голосування за місцем перебування.

Внаслідок необов'язковості таких норм мало місце їх невиконання або неналежне виконання.

Запровадження обов'язкових для виконання громадянами України правил організації та проведення виборів в умовах карантину передбачалось врегулювати проектом Закону України «Про внесення змін до Виборчого кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо особливостей організації підготовки та проведення виборів у період дії карантину, установленого з метою запобігання поширенню на території України особливо небезпечних і небезпечних інфекційних хвороб, та вдосконалення окремих положень виборчого законодавства» (реєстр. № 4117 від 18.09.2020), який був підтриманий Уповноваженим. Однак проект акта не був прийнятий до проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року.

Виборчі права громадян, які проживають на окремих територіях Донецької та Луганської областей

За результатами моніторингу ЗМІ було виявлено, що відповідно до постанови ЦВК від 08 серпня 2020 року № 161 «Про неможливість проведення перших виборів депутатів окремих сільських, селищних, міських рад Донецької і Луганської областей та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року» (далі – постанова № 161) у 18 територіальних громадах на території Донецької та Луганської областей, розташованих на лінії зіткнення, не будуть проведені місцеві вибори.¹

Рішення про неможливість проведення місцевих виборів стосувалося 475 тисяч 855 виборців².

У зв'язку з цим Уповноважений звернувся до ЦВК стосовно надання висновків Донецької та Луганської обласних ВЦА, які були підставою для прийняття ЦВК постанови № 161.

У наданих Уповноваженому висновках Донецької та Луганської обласних ВЦА зазначено, що у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України та відповідно складною суспільно-політичною ситуацією на окремих територіях Донецької та Луганської областей неможливо забезпечити належну безпеку громадян під час організації та проведення місцевих виборів.

Положення ВКУ не містять чіткої правової визначеності та критеріїв для прийняття рішень про неможливість проведення виборів до відповідних органів місцевого самоврядування на окремих територіях, тому оцінити правомірність обмеження виборчих прав у територіальних громадах на території Донецької та Луганської областей, розташованих на лінії зіткнення, не видається можливим.

¹ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0161359-20?find=1&text=%D0%B7%D1%96%D1%82%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%BD#Text>.

² URL: https://www.oporaua.org/report/vybory/mistsevi-vybory/mistsevi_2020/20577-pershii-zvit-za-rezultatami-sposterezhennia-opori-za-protsevom-pidgotovki-do-mistsevikh-vivoriv-2020.

Виборчі права ВПО, громадян, які не мають зареєстрованого місця проживання, та внутрішніх трудових мігрантів

За пропозиціями Уповноваженого, наданими під час напрацювання проєкту ВКУ щодо необхідності визначення підстав та порядку зміни виборцями виборчої адреси для реалізації ними свого виборчого права на загальнонаціональних та місцевих виборах, у прийнятому Верховною Радою України ВКУ було передбачено відповідну норму.

ВПО ОТРИМАЛИ ПРАВО ГОЛОСУ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

У зв'язку з цим вперше за роки тимчасової окупації Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та окремих районів Донецької та Луганської областей 1,5 млн ВПО отримали право голосу на місцевих виборах.

Також правом голосувати за місцем перебування змогли скористатись інші категорії громадян, зокрема приблизно 3,3 млн внутрішніх трудових мігрантів та понад 1 млн осіб, які не мають зареєстрованого місця проживання¹.

З метою визначення порядку реалізації цього права ЦВК прийняла постанови від 18 травня 2020 року № 88 «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців» та від 11 червня 2020 року № 103 «Про Порядок визначення виборчої адреси виборця, який не має зареєстрованого місця проживання».

Зазначені зміни стали важливим кроком щодо подальшої інтеграції цих категорій виборців у громади, де вони фактично проживають, і забезпечення їх права брати участь у житті громад.

Утім, на виборах правом змінити свою виборчу адресу скористалися лише 101 тисяч 687 виборців², що є свідченням недостатньо проведених ЦВК інформаційних заходів щодо порядку реалізації громадянами свого виборчого права.

Уповноваженим у вересні–жовтні 2020 року було проведено інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо додержання прав ВПО під час підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року³. Інформаційні матеріали щодо можливості голосування не за місцем зареєстрованого проживання також було поширено Уповноваженим в місцях тимчасового проживання ВПО в усіх регіонах України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Виборчого кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо особливостей організації підготовки та проведення виборів у період дії карантину, установленого з метою запобігання поширенню на території України особливо небезпечних і небезпечних інфекційних хвороб, та вдосконалення окремих положень виборчого законодавства» (реєстр. № 4117 від 18.09.2020).

¹ URL: <https://www.vplyv.org.ua/archives/tag/%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-2020/page/3>.

² URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/c/468252.pdf>.

³ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/golosuvati-na-m%D1%96sczevix-viborax-2020-roku-za-m%D1%96sczem-%D1%97x-faktichnogo-prozhivannya/>.

Центральній виборчій комісії:

1. Розробити та внести в установленому порядку до Верховної Ради України проєкт Закону України щодо удосконалення Виборчого кодексу України у частині визначення критеріїв для прийняття рішень про неможливість проведення виборів до відповідних органів місцевого самоврядування на окремих територіях та забезпечення у зв'язку з цим достатніх гарантій для реалізації виборчих прав громадян.
2. Під час організації та проведення чергових виборів забезпечити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо порядку реалізації виборчого права ВПО, виборцями, які не мають зареєстрованого місця проживання, внутрішніми трудовими мігрантами.

Місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування при наданні приміщень дільничним виборчим комісіям дотримуватися вимог статті 62 Виборчого кодексу України та постанови Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 року № 962 «Про затвердження критеріїв доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення приміщень, що надаються дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їх роботи та проведення голосування».

2.4. Право на судовий захист

Право кожної людини на захист судом є одним із фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України. Основою процесуальних гарантій є принцип його доступності.

Світова пандемія COVID-19 стала випробуванням для судової системи, адже відповідно до статті 64 Конституції України обмеження права звернення до суду за захистом своїх прав не допускається. У період запроваджених Урядом карантинних обмежувальних протиепідемічних заходів і навіть у разі виявлення у суддів та працівників суду хвороби COVID-19 суди продовжували здійснювати правосуддя.

Нині судова система перебуває в нестабільному стані, що спричинено, зокрема, наявністю великої кількості вакантних посад суддів, відсутністю належного фінансування судової системи, незабезпеченням відповідним технічним обладнанням і видатків на інформатизацію.

Підтвердженням наявності недосконалості системи судового захисту є 10 426 повідомлень про порушення процесуальних прав, які надійшли протягом 2020 року до Уповноваженого, серед яких: 5 744 – щодо порушень на всіх стадіях кримінального провадження та під час розгляду справи судом, 807 – у цивільному та адміністративному судочинстві, 3 154 – щодо порушень процесуальних прав в місцях несвободи в Україні і 721 – за кордоном та на тимчасово окупованих територіях.

За результатами розгляду повідомлень вжито відповідних заходів реагування з метою поновлення порушених прав. Також було здійснено моніторинг 310 судових засідань.

2.4.1. Процесуальні права у кримінальному провадженні

Упродовж 2020 року до Уповноваженого надійшло 5 744 повідомлення про порушення процесуальних прав у кримінальному провадженні, зокрема на доступ до правосуддя, справедливий розгляд справи в розумні строки – 2 208, на порушення прав працівниками правоохоронних органів – 1 814, на ефективне здійснення досудового розслідування, дотримання розумних строків виконання процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень – 1 170.

ДІЗНАВАЧІ, СЛІДЧІ ТА ПРОКУРОРИ ВИБІРКОВО ВНОСЯТЬ ВІДОМОСТІ ДО ЄРДР

Уповноважені особи (дознавачі, слідчі та прокурори) продовжують ігнорувати вимоги законодавства України, вибірково вносять відомості до ЄРДР за заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення тоді, коли відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне

правопорушення з будь-яких причин не допускається згідно з частиною четвертою статті 214 КПК України. У зв'язку з цим громадяни за захистом своїх прав змушені звертатися до Уповноваженого.

Приклад

У липні 2020 року до Уповноваженого звернувся громадянин Турецької Республіки М. щодо незаконного затримання, неправомірного та надмірного застосування до нього працівниками поліції фізичної сили. На вимогу Уповноваженого ГУНП Дніпропетровської та Полтавської областей, працівники підпорядкованих підрозділів яких, на думку заявника, були причетні до застосування до нього фізичної сили, провели службові розслідування, за підсумками яких порушень у діях підлеглих не виявили.

За зверненням Уповноваженого ТУ ДБР також не встановило підстав для внесення до ЄРДР відомостей за заявою М.

Лише після звернення Уповноваженого до Офісу Генерального прокурора у жовтні 2020 року було внесено відомості до ЄРДР за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 365 КК України. Досудове розслідування триває.

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 140 повідомлень про порушення права на початок досудового розслідування. Після вжиття заходів реагування органами досудового розслідування ДБР та прокуратури внесено до ЄРДР відомості за 67 заявами та повідомленнями про вчинені кримінальні правопорушення.

Приклад

У жовтні 2020 року адвокат К. повідомив про те, що 16.10.2020 близько 11:30 на одній з автозаправних станцій поблизу м. Києва до братів С. було застосовано кайданки, на голови одягнуто мішки невідомими озброєними особами у спортивному одязі, які, називаючи себе працівниками СБУ, посадили їх до мікроавтобуса, де утримували кілька годин та наносили тілесні ушкодження. За заявою адвоката К. працівниками Чабанівського ВП Києво-Святошинського ВП ГУНП в Київській області відомості до ЄРДР внесено не було, а заяву скеровано до ТУ ДБР, розташованого в місті Києві.

Вказаний підрозділ ДБР у грудні 2020 року повідомив про відсутність підстав для внесення відомостей до ЄРДР, посилаючись на те, що в заяві не викладено всіх обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

ВІДОМЧИЙ КОНТРОЛЬ ТА СИСТЕМНИЙ ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ВІДСУТНІ

Така практика передусім свідчить про відсутність відомчого контролю та системного прокурорського нагляду за виконанням законів під час розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

У статті 131-1 Конституції України визначено конституційний обов'язок прокуратури щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Зазначені функції прокуратура здійснює з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Законом України «Про прокуратуру» від 04 жовтня 2014 року № 1697-VII (зі змінами) на прокуратуру покладено функцію нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (стаття 2). Натомість відповідно до КПК України прокурори здійснюють нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування (стаття 36).

Оскільки відповідно до частин другої та третьої статті 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР (за винятком випадків, коли кримінальне правопорушення вчинено на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України), це означає, що згідно з нормами КПК України не передбачено здійснення прокурорського нагляду за діяльністю слідчого, дізнавача на етапі розгляду ними заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та надання цими уповноваженими особами оцінки відомостям, які містяться у заявах і повідомленнях, щодо наявності в них обставин вчинення кримінального правопорушення.

У 2020 році слідчі судді задовольнили 22 853 скарги та зобов'язали уповноважених осіб внести відомості до ЄРДР і розпочати досудове розслідування, у задоволенні 5 850 скарг відмовлено.

Отже, порушенню права на початок досудового розслідування деякою мірою сприяє недосконалість чинного КПК України, а несвоєчасність початку досудового розслідування в подальшому зумовлює перешкоди у досягненні завдань кримінального провадження.

**НЕСВОЄЧАСНІСТЬ ПОЧАТКУ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ПЕРЕШКОДЖАЄ ПОДАЛЬШОМУ
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННЮ**

Крім того, КПК України не містить визначення поняття «приводи і підстави» до початку кримінального провадження, не передбачає форму, зміст чи інші вимоги до заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або інших умов для внесення відомостей до ЄРДР.

У зв'язку з цим застосовуються різні критерії оцінки наявності підстав для внесення відомостей до ЄРДР та мають місце випадки очевидної неузгодженості позиції уповноважених осіб під час розгляду заяв про кримінальні правопорушення.

Прикладом цього є неоднакові підходи до розгляду одних і тих самих заяв про кримінальні правопорушення різними відомствами.

Приклад

За заявою громадянки З. про побиття у лютому 2020 року її сина поліцейськими Соборного ВП Дніпровського ВП ГУНП в Дніпропетровській області підрозділ ДБР, розташований у м. Полтаві, в травні 2020 року на лист Уповноваженого повідомив про відсутність підстав для внесення відомостей до ЄРДР, посилаючись на те, що в заяві не викладено об'єктивних даних, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Водночас після звернення Уповноваженого Дніпропетровська місцева прокуратура № 2 за фактами, викладеними у заяві З., 10.06.2020 внесла відомості до ЄРДР про вчинення поліцейськими кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 365 КК України.

Звісно, відомості підлягають внесенню до ЄРДР не лише тому, що подане звернення має назву заяви про кримінальне правопорушення. Однак механізм розмежування кримінальних процесуальних відносин від інших, які регулюються Законом України «Про звернення громадян», КУпАП, ЦПК України тощо, частково передбачено лише відомчими нормативно-правовими актами. На законодавчому рівні такий механізм відсутній.

Значну питому вагу серед повідомлень про порушення процесуальних прав учасників кримінального провадження займають повідомлення про недотримання розумних строків виконання процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень, а також неефективне здійснення досудового розслідування, яких до Уповноваженого у 2020 році надійшло 1 170.

Під час розгляду таких повідомлень з метою відновлення порушених прав було направлено листи до органів прокуратури, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень обґрунтованість більшості скарг підтверджено прокурорами. З метою усунення виявлених порушень та відновлення процесуальних прав заявників прокурори надавали письмові вказівки слідчим про виконання конкретних слідчих (розшукових) дій, в окремих випадках – ініціювали заміну слідчого, а також надсилали листи керівникам органів досудового розслідування або відомств з пропозицією провести службове розслідування.

Приклад

У січні 2020 року до Уповноваженого звернувся громадянин З. щодо зволікання слідчим Зміївського ВП ГУНП в Харківській області у розслідуванні кримінального провадження від 25.11.2014 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 185 КК України. За зверненням Уповноваженого місцевою прокуратурою ініційовано проведення службової перевірки, за результатами якої факти бездіяльності слідчих підтверджено та встановлено, що тривале здійснення досудового розслідування обумовлено втратою речових доказів (предметів викраденого майна), які були вилучені слідчим при проведенні огляду місця події в 2014 році. У зв'язку з цим вжито заходів про проведення додаткових слідчих дій, спрямованих на отримання достатніх доказів для доведеності вини підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, а також про притягнення до відповідальності особи, яка допустила службову недбалість.

Отримана інформація від органів прокуратури та зі звернень учасників кримінальних проваджень дає підстави стверджувати, що в непоодиноких випадках слідчі допускають невиконання письмових вказівок процесуальних керівників.

СЛІДЧІ ДОПУСКАЮТЬ НЕВИКОНАННЯ ПИСЬМОВИХ ВКАЗІВОК ПРОЦЕСУАЛЬНИХ КЕРІВНИКІВ

З огляду на вилучення на підставі Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII з КК України статті 381-1, норма якої передбачала відповідальність за невиконання слідчим вказівок прокурора, прокурори не мають важелів впливу на слідчих за невиконання їхніх вказівок, а керівники відомств не вживають

належних заходів за листами прокурорів, оскільки вони не є документами прокурорського реагування. В результаті слідчі уникають будь-якої персональної відповідальності за відверте порушення прав і свобод людини. У зв'язку з цим необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства щодо встановлення відповідальності дізнавача, слідчого за невиконання письмових вказівок процесуального керівника у кримінальному провадженні.

Порушення процесуальних строків призводить до зниження ефективності роботи органів досудового розслідування, оскільки особи, які вчинили кримінальні правопорушення, не встановлюються, а розслідування у кримінальних провадженнях, в яких особам повідомлено про підозру, невинувато затягується, підозрювані тривалий час утримуються у СІЗО, що своєю чергою призводить до системних порушень прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією та законами України.

Приклад

Під час розгляду неодноразових скарг Ш. щодо бездіяльності з квітня 2019 року слідчих Лівобережного відділення поліції Вінницького ВП ГУНП у Вінницькій області під час досудового розслідування у кримінальному провадженні за фактом смерті її дочки, встановлено факти невиконання слідчими ухвал слідчих суддів та вказівок, наданих відповідно до норм КПК України. Вінницькою місцевою прокуратурою ініційовано перед начальником слідчого відділення зазначеного вище підрозділу поліції питання про відсторонення слідчого від здійснення досудового розслідування у зазначеному провадженні у зв'язку з неефективністю розслідування та доручено вжити належних заходів з метою активізації слідства і виконання в повному обсязі письмових вказівок прокурора. За зверненням Уповноваженого керівництво ГУНП у Вінницькій області також підстав для реагування у межах компетенції за фактами бездіяльності підлеглих не виявило.

До Уповноваженого протягом 2020 року надходили також скарги про порушення прав на своєчасне виконання органами досудового розслідування і прокурорами ухвал слідчих суддів. Зокрема, прокурори та слідчі доволі часто вдаються до різних дій, спрямованих на відтермінування виконання ухвал слідчих суддів.

Приклад

У листопаді 2020 року за зверненням адвоката В. в інтересах Х., яке надійшло до Уповноваженого, встановлено, що ухвалами слідчих суддів Печерського районного суду міста Києва від 16.03.2017 та від 20.10.2019 визнано, що майно Х. має статус тимчасово вилученого та підлягає поверненню, а також зобов'язано слідчого Головного слідчого управління Національної поліції України повернути вилучене майно. Зазначені судові рішення надійшли до Головного слідчого управління 06.03.2020, однак їх виконано не було, хоча слідчий мав достатньо можливостей повернути майно Х. з урахуванням навіть того, що для повернення майна, яке має статус тимчасово вилученого, не потрібно окремого судового рішення, оскільки таке майно відповідно до вимог частини п'ятої статті 170 КПК України повинно бути негайно повернуто особі, в якій воно вилучено. З метою усунення виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина, обумовлених неправомірними діями та бездіяльністю посадових осіб Національної поліції України під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, а також запобігання системним

порушенням у подальшому 29.12.2020 до МВС направлено подання, в якому ініційовано питання про відновлення порушених прав, а також вжиття заходів щодо притягнення осіб, які допустили порушення, до юридичної відповідальності.

Зволікання з виконанням судових рішень під час досудового розслідування посягає на право на судовий захист на етапі розслідування та підриває авторитет правосуддя.

ДБР у 2020 році розпочато 714 кримінальних проваджень за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтею 382 КК України, за заявами і повідомленнями про умисне невиконання судового рішення.

Водночас безкарно недбалому ставленню органів досудового розслідування до виконання ухвал слідчих суддів частково сприяє й формулювання диспозиції статті 382 КК України, згідно з якою кримінально караню дією є лише умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню.

БЕЗКАРНІСТЬ ЗА УМИСНЕ НЕВИКОНАННЯ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ

Ухвали слідчих суддів до зазначеного переліку не віднесено. Отже, ухвала слідчого судді є окремим процесуальним документом, який не охоплюється поняттям «ухвала суду» та за буквальним змістом положень КПК України не належить до судових рішень.

Тож на ухвали, які виносить слідчий суддя та які стосуються обмежень конституційних прав і свобод громадян, фактично не поширюється принцип обов'язковості судових рішень, передбачений статтею 21 КПК України, і, як наслідок, умисне невиконання ухвал слідчого судді не тягне за собою кримінальної відповідальності, передбаченої статтею 382 КК України.

Вочевидь необхідними є внесення змін до чинного законодавства України з метою виправлення цієї ситуації.

Разом із тим серед причин зволікання з виконанням ухвал слідчих суддів має місце несвоєчасне надсилання судами таких ухвал. Зокрема, у частинах шостій і сьомій статті 376 КПК України зазначено, що учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку чи ухвали суду. Копія судового рішення не пізніше наступного дня після ухвалення надсилається учаснику судового провадження, який не був присутнім у судовому засіданні.

КОПІЇ УХВАЛ СЛІДЧИХ СУДДІВ НЕ НАДСИЛАЮТЬСЯ УЧАСНИКАМ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Однак отримана інформація під час розгляду скарг громадян свідчить про те, що копії ухвал слідчих суддів здебільшого не надсилаються учасникам судового провадження, а в окремих випадках потрібно докласти значних зусиль, щоб їх отримати.

Приклад

До Уповноваженого у грудні 2020 року звернувся громадянин Б. щодо сприяння у видачі йому копії ухвали суду апеляційної інстанції, яку він не отримав, попри те, що брав участь в апеляційному розгляді.

Під час розгляду заяви з'ясувалося, що Київський апеляційний суд відмовив у наданні копії ухвали цього суду від 03.12.2020 через те, що матеріали судового провадження після апеляційного розгляду повернуто до суду першої інстанції.

Варто зазначити, що відповідно до положень пунктів 1, 5 Розділу XI Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої наказом ДСА України від 20 серпня 2019 року № 814, учасникам справи, які були присутні в судовому засіданні, копії судового рішення вручаються негайно після проголошення такого рішення під розписку безпосередньо в суді. Окрім того, копії судових рішень можуть бути видані повторно за заявою особи в порядку, встановленому законодавством.

Отже, суд апеляційної інстанції повинен був надати Б. копію судового рішення.

Нормами статей КПК України визначено, що судові рішення, яке набрало законної сили, якщо інше не передбачено КПК України, звертається до виконання не пізніше як через три дні з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції. Ухвали слідчого судді, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення. Суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення (статті 532, 535).

Окремим проблемним питанням є відсутність механізму контролю за виконанням ухвал слідчих суддів, що також призводить до несвоєчасного їх виконання слідчими та прокурорами. Лише окремі слідчі судді зазначають в ухвалях про необхідність інформування слідчими та прокурорами про виконання цих рішень суд та зацікавлених осіб.

КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ УХВАЛ СЛІДЧИХ СУДДІВ ВІДСУТНІЙ

Приклад

Під час здійснення провадження, відкритого Уповноваженим у серпні 2020 року за зверненням громадянина Я., з'ясовано, що ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 24.07.2020, згідно з якою відповідальну особу місцевої прокуратури зобов'язано внести відомості до ЄРДР, не виконана, оскільки копія ухвали суду виконавцю не надходила. Лише після втручання Уповноваженого копію ухвали слідчого судді від 27.07.2020 на адресу прокуратури було надіслано судом 23.09.2020.

Також до Уповноваженого надходили скарги на порушення права на презумпцію невинуватості публічними заявами працівників правоохоронних та інших державних органів, які також були поширені у ЗМІ.

Приклад

У зверненні адвоката О., що надійшло до Уповноваженого у березні 2020 року, вказувалось про надання представником органу державної влади у непроцесуальному документі правової оцінки вчиненого його підзахисним діяння та зазначено вид процесуального рішення, яке необхідно прийняти щодо нього за результатами розслідування.

У липні 2020 року громадянин С. у своєму зверненні обурювався стосовно публічно висловленої прокурором пропозиції підозрюваному доводити у суді свою невинуватість, а в зверненнях двох адвокатів, що надійшли у серпні 2020 року, йшлося про порушення презумпції невинуватості у зв'язку з поширенням у ЗМІ коментарів працівників правоохоронних органів про доведеність вини їхнього підзахисного у вчиненні кримінального правопорушення.

Зміст заяв про те, що встановлені особи, які вчинили кримінальні правопорушення, висловлювання, які дають підстави припускати, що посадова особа вважає затриманого, підозрюваного чи обвинуваченого винним, не можна вважати обережними й спрямованими на інформування громадськості про діяльність правоохоронних органів, а тому скарги з цього приводу надсилались керівникам правоохоронних органів для реагування.

Необхідно зазначити, що право на презумпцію невинуватості, яке закріплене у статті 11 Загальної декларації прав людини та статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, пункті 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є одним із елементів справедливого судового розгляду кримінальної справи. Відповідно до частини першої статті 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Право на презумпцію невинуватості забороняє передчасне висловлювання думки про те, що той, кого підозрюють або обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, навіть якщо йому обрали винятковий запобіжний захід у виді тримання під вартою, є винним, до того, як це було доведено відповідно до закону самим судом.

**ПОВОДЖЕННЯ З ОСОБОЮ,
ВИНА ЯКОЇ У ВЧИНЕННІ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
НЕ ВСТАНОВЛЕНА,
МАЄ ВІДПОВІДАТИ ПОВОДЖЕННЮ
З НЕВИНУВАТОЮ ОСОБОЮ**

Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Отже, неприпустимо до набрання обвинувальним вироком законної сили публічно, у ЗМІ стверджувати, що особа є злочинцем.

Під час опрацювання скарг на порушення прав підозрюваних (обвинувачених) на повагу до його сімейного життя у зв'язку з відмовою слідчого або судді в наданні особі, стосовно якої обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, дозволу на побачення з родичами виявлено проблемні питання, що потребують врегулювання на законодавчому рівні.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року надійшло звернення адвоката Г. в інтересах підозрюваного К., який утримується в СІЗО, щодо необґрунтованої відмови слідчим у наданні дозволу на його побачення з дружиною. Органом досудового розслідування на звернення Уповноваженого було повідомлено, що підстави для надання дозволу на побачення відсутні.

Аналогічні відповіді отримано й від інших органів досудового розслідування, прокурорів на скарги ув'язнених, їхніх захисників і родичів з таких самих питань.

Так, відповідно до частини першої статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII (зі змінами) побачення з родичами або іншими особами може надавати взятим під варту адміністрація місця попереднього ув'язнення лише з письмового дозволу слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження.

**ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАНЬ ПРО
НАДАННЯ ПОБАЧЕНЬ ДЛЯ ОСОБИ,
ЯКА ТРИМАЄТЬСЯ ПІД ВАРТОЮ,
НЕ ВРЕГУЛЬОВАНО КПК УКРАЇНИ**

Порядок розгляду клопотань про надання побачень із родичами для особи, яка тримається під вартою, під час досудового розслідування та судового розгляду не врегульовано нормами КПК України, а отже – й механізму оскарження прийнятих рішень за такими клопотаннями не передбачено.

Законодавство України щодо надання побачень особам, які утримуються під вартою, було предметом неодноразового дослідження ЄСПЛ, який у своїх численних рішеннях проти України зазначав, що норми національного закону не визначають із достатньою чіткістю меж та способів здійснення дискреційних повноважень органів розслідування щодо надання дозволу на побачення затриманій особі зі своїми родичами. ЄСПЛ констатував порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з тим, що у справі заявника слідчий просто зауважив, що побачення, щодо яких були подані клопотання, можуть перешкодити встановленню істини у справі. За цих обставин, як вважає ЄСПЛ, не можна говорити про те, що втручання у право заявника на повагу до його сімейного життя здійснювалося «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Натомість законодавство України лише передбачає, що дозвіл на побачення надається слідчим або судом, не визначаючи при цьому жодної підстави для відмови у наданні такого побачення. Окрім того, відсутня можливість перевірки обґрунтованості рішення слідчого, суду про відмову у наданні побачення з родичами підозрюваному, обвинуваченому, якого тримають під вартою. Отже, питання відмови особі, взятій під варту, у побаченні з родичами, а також оскарження такої відмови в судовому порядку потребують врегулювання на законодавчому рівні.

Вимога щодо встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення упродовж розумного строку є ключовим елементом права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Забезпечення цього права, яке передбачає недопущення необґрунтованих зволікань, має значення для багатьох аспектів організації системи кримінальної юстиції, зокрема, щодо процедур, яких необхідно дотримуватися, наявних повноважень, запроваджених інституційних механізмів, використовуваних технологій і наданих ресурсів. Моніторинг додержання процесуальних прав під час судового провадження дає підстави стверджувати, що проблеми минулих років, з якими пов'язані затримки у здійсненні правосуддя, залишаються невирішеними. До Уповноваженого протягом 2020 року надійшло 188 повідомлень про зволікання з судовим розглядом кримінальних проваджень.

ЗАЛИШАЮТЬСЯ НЕВИРІШЕНИМИ ПРОБЛЕМИ МИНУЛИХ РОКІВ, З ЯКИМИ ПОВ'ЯЗАНІ ЗАТРИМКИ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

Через незавершеність реформування законодавства в галузі судоустрою щодо проведення кваліфікаційного оцінювання суддів і конкурсів на заміщення вакантних посад суддів, що покладається на ВККС України, фактично припинилося.

Велика кількість вакансій суддівських посад (1 387 станом на 01.01.2021) призводить до того, що справи у судах призначаються через великі проміжки часу, а внаслідок надмірної завантаженості суддів справи розглядаються дуже довго. Отже, без вирішення питання про наповнення судів суддівськими кадрами неможливо подолати негативну практику порушення права на судовий розгляд справи упродовж розумного строку.

Приклад

За повідомленням обвинуваченого Л., яке надійшло до Уповноваженого у листопаді 2020 року щодо порушення його права на судовий розгляд справи упродовж розумного строку, з'ясовано, що з червня 2020 року у кримінальному провадженні стосовно нього п'ять разів змінювалася територіальна підсудність через те, що у місцевих судах Полтавської області, до яких справа надходила на розгляд, з різних об'єктивних обставин неможливо було утворити склад суду для судового розгляду справи.

Аналогічна ситуація склалася із розглядом судових проваджень за поданими Л. апеляційними скаргами на ухвали судів першої інстанції про обрання стосовно нього запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Касаційним кримінальним судом Верховного Суду в порядку, передбаченому статтею 34 КПК України, зазначені судові провадження надсилалися на розгляд до Харківського апеляційного суду у зв'язку з неможливістю утворити в Полтавському апеляційному суді склад суду для апеляційного розгляду.

У межах повноважень Уповноваженим у 2020 році було вжито заходів щодо відновлення порушених прав учасників судового провадження шляхом усунення окремих проблем функціонування системи документообігу суду.

Приклад

Під час відкритого Уповноваженим провадження за зверненням громадянина К. було встановлено, що після звільнення у лютому 2016 року з Бабушкінського районного суду м. Дніпро вже колишній суддя не повернув до канцелярії суду нерозглянуті справи, які були в нього у провадженні. Натомість повторного автоматизованого розподілу цих справ упродовж трьох років не було проведено.

За зверненням Уповноваженого Радою суддів України проведено перевірку стану організації діяльності зазначеного суду та 28.02.2020 прийнято рішення, згідно з яким 859 незавершених справ, зокрема 95 кримінальних, підлягали повторному автоматизованому розподілу справ між суддями місцевого суду шляхом видання керівником апарату суду відповідного розпорядження. У подальшому в суді було створено тимчасову комісію для проведення перевірки вказаних справ з метою вирішення питань, пов'язаних із технічною можливістю й механізмом повторного їх автоматизованого розподілу між суддями.

02.06.2020 в суді відбулися збори суддів, на яких затверджено результати діяльності тимчасових комісій цього суду та вирішено питання про передачу невирішених справ на розгляд.

Отже, завдяки безпосередньому втручанням Уповноваженого право учасників процесу на судовий розгляд справ упродовж розумного строку відновлено.

Водночас з'ясувалося, що зазначені вище порушення прав допущено через істотні прогалини ведення діловодства в суді, у зв'язку з чим було відкрито дисциплінарне провадження стосовно керівника апарату суду.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєктів законів щодо судової реформи.

Кабінету Міністрів України розробити і подати на розгляд Верховної Ради України проєкти законів:

1. Про внесення доповнень до статті 214 КПК України щодо визначення критеріїв прийнятності заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

2. Про внесення змін та доповнень до статті 36 КПК України з метою узгодження її з положеннями статті 131-1 Конституції України та статті 2 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII (зі змінами) в частині повноважень прокурора по нагляду за додержанням вимог КПК України слідчими, дізнавачами під час розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.
3. Про внесення доповнень до КУпАП щодо запровадження відповідальності дізнавача, слідчого за невиконання письмових вказівок процесуального керівника у кримінальному провадженні.
4. Про внесення доповнень до статті 12 Дисциплінарного статуту Національної поліції України, затвердженого Законом України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII, дія якого поширюється на поліцейських та осіб рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань, щодо визнання дисциплінарним проступком умисне або внаслідок грубої недбалості допущення порушення прав людини і основоположних свобод.
5. Про внесення доповнень до статті 382 КК України щодо розширення переліку судових рішень, за невиконання яких передбачена кримінальна відповідальність, ухвалою слідчого судді.
6. Про внесення змін та доповнень до КПК України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII, встановивши виключний перелік підстав для відмови особі, взятій під варту, у побаченні з родичами, а також процесуальну можливість оскарження такої відмови в судовому порядку.

Офісу Генерального прокурора, Національному антикорупційному бюро України, Державному бюро розслідувань, Службі безпеки України, Національній поліції України, органам, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, забезпечити відомчий контроль за додержанням вимог статті 214 КПК України під час розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

Державній судовій адміністрації України:

1. Внести доповнення до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 року № 814, з метою врегулювання питань, що стосуються порядку звернення до виконання та здійснення контролю за виконанням ухвал слідчих суддів.
2. Забезпечити контроль за своєчасним надсиланням копій ухвал слідчих суддів учасникам судового провадження, які не були присутні в судовому засіданні, та надходженням повідомлень про підтвердження отримання учасниками судового провадження копій цих судових рішень.

Керівникам державних органів вжити заходів щодо запобігання порушенням права на презумпцію невинуватості під час висловлювань та публікацій у засобах масової інформації.

2.4.2. Процесуальні права у цивільному та адміністративному судочинстві

До Уповноваженого протягом 2020 року надійшло 753 повідомлення про порушення процесуальних прав у цивільному та 54 в адміністративному судочинстві.

Актуальною є проблема невиконання судових рішень в Україні, про що свідчить факт надходження 705 повідомлень із 753, що надійшли до Уповноваженого з питань порушення процесуальних прав у цивільному судочинстві.

Згідно із законодавством України та міжнародними договорами виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист.

ЄСПЛ стадію виконання судового рішення розглядає як складову права на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а розумні строки, визначені пунктом 1 цієї статті, застосовує і в тих справах, що пов'язані з тривалим невиконанням рішень національних судів.

НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПОСАДОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВНИМИ ВИКОНАВЦЯМИ

Головними причинами неналежного та несвоєчасного виконання судових рішень є неналежне виконання посадових обов'язків державними виконавцями, їх завантаженість, неналежне матеріально-технічне забезпечення органів державної виконавчої служби, недосконалість законодавчої бази тощо.

Приклад

У лютому 2020 року до Уповноваженого звернулась громадянка Ю. щодо бездіяльності посадових осіб Дніпровського районного відділу державної виконавчої служби у м. Києві під час здійснення виконавчого провадження щодо стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини.

На вимогу Уповноваженого було проведено службову перевірку, за підсумками якої в діях державного виконавця виявлено порушення вимог статті 47 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII, Розділу VII Інструкції з організації примусового виконання рішень, а саме порушено строк перерахування коштів. Наразі кошти, відраховані за місцем роботи боржника, надходять на рахунок стягувача.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII (далі – Закон № 1404-VIII) примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлена Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02 червня 2016 року № 403-VIII.

Стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника звертається у разі відсутності в боржника коштів на рахунках у банках чи інших фінансових установах, відсутності чи недостатності майна боржника для покриття в повному обсязі належних до стягнення сум, а також у разі виконання рішень про стягнення періодичних платежів.

За іншими виконавчими документами виконавець має право звернути стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника без застосування заходів примусового звернення стягнення на майно боржника – за письмовою заявою стягувача або за виконавчими документами, сума стягнення за якими не перевищує п'яти мінімальних розмірів заробітної плати (частини перша та друга статті 68 Закону № 1404-VIII).

Статтею 10 Конвенції про захист заробітної плати, ратифікованою Україною, визначено, що заробітна плата може стати об'єктом арешту або передачі лише у такій формі й у таких межах, які визначено національним законодавством. Заробітна плата повинна охоронятися від арештів і передачі в такій мірі, в якій це вважається потрібним для утримання працівника і його сім'ї.

Однак на сьогодні в Україні доволі поширена проблема накладення державними виконавцями незаконних арештів на кошти боржника. Зокрема, на заробітну плату, банківські рахунки та інші рахунки цільового та спеціального призначення.

НАКЛАДЕННЯ НЕЗАКОННИХ АРЕШТІВ НА КОШТИ БОРЖНИКА – ПОШИРЕНА ПРОБЛЕМА

Приклад

У травні 2020 року до Уповноваженого надійшла колективна скарга працівників КП «Гейківська багатопрофільна лікарня з надання психіатричної допомоги» Дніпропетровської обласної ради щодо блокування Управлінням Державної казначейської служби України у Криворізькому районі Дніпропетровської області коштів КП на рахунках, відкритих на підставі постанов Криворізького районного відділу ДВС Південно-Східного міжрегіонального управління Мін'юсту (м. Дніпро). На вимогу Уповноваженого було ініційовано перевірку, за результатами якої 15.06.2020 органами казначейства було знято арешт з коштів цього підприємства.

Проблема виконання судових рішень завжди була актуальною в Україні, проте в Законі № 1404-VIII чітко визначено, що загальний розмір усіх відрахувань із заробітної плати та пенсії не може бути вищий ніж 50 відсотків її розміру. Водночас накладення арешту на весь рахунок громадянина, призначений для отримання заробітної плати, пенсії або соціальної допомоги, позбавляє особу джерела існування та забезпечення достатнього та гідного життєвого рівня. Конституційний Суд України у своєму Рішенні № 25-рп/2009 від 7 жовтня 2009 року зазначив, що «право на соціальний захист віднесено до основоположних прав і свобод. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел (частина друга статті 46 Основного Закону України) і забезпечується частиною другою статті 22 Конституції України, відповідно до якої конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані». Отже, кожний громадянин має право на соціальний захист, що включає право на пенсійне забезпечення, і всі застраховані особи є рівноправними щодо отримання пенсійних виплат.

НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА ВЕСЬ РАХУНОК ГРОМАДЯНИНА ПОЗБАВЛЯЄ ЙОГО ДЖЕРЕЛА ІСНУВАННЯ

Відповідно до правової позиції ЄСПЛ, сформульованої у рішенні у справі «Хонякіна проти Грузії» № 17767/08 від 19.06.2012, право на соціальні виплати є майновим правом, передбаченим статтею 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і зменшення розміру або припинення виплати належним чином встановленої соціальної допомоги може становити втручання у право власності.

Між тим проведені Уповноваженим перевірки підтвердили факти порушення державними та приватними виконавцями вимог Закону № 1404-VIII щодо звернення стягнення із заробітної плати, пенсії та соціальної допомоги.

Проблема неналежного виконання судових рішень та перевищення меж повноважень як державними, так і приватними виконавцями в частині накладення арешту на всю заробітну плату, а також інші спеціальні та цільові рахунки, на які заборонено накладення арешту, доволі актуальна. Саме з таких питань у 2020 році до Уповноваженого надійшло 184 звернення.

Уповноваженим у зв'язку із надходженням великої кількості звернень громадян щодо безпідставного накладення арешту на рахунки громадян, призначені для отримання заробітної плати, пенсії або соціальної допомоги, направлено подання Міністру юстиції України щодо вжиття заходів для усунення порушень прав людини та приведення виконавчого провадження у відповідність до вимог статті 70 Закону № 1404-VIII.

Після отримання подання Уповноваженого Мін'юстом розпочалося дослідження зазначеної проблеми, вивчення стану нормативно-правової бази в окресленій сфері правового регулювання.

НЕПОВІДОМЛЕННЯ СУДАМИ УЧАСНИКІВ ПРОВАДЖЕННЯ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

Мають місце непоодинокі випадки неповідомлень судами про результати розгляду справи, тоді як відповідно до частини першої статті 272 ЦПК України копії повного судового рішення вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення.

Приклад

У липні 2020 року до Уповноваженого надійшло повідомлення громадянина Б. щодо неповідомлення його Шевченківським районним судом м. Києва про результати розгляду його справи, зокрема судом не було надіслано йому копію прийнятого рішення у справі.

Перевірка, ініційована Уповноваженим, засвідчила, що судовим рішенням від 30.06.2020 позовні вимоги Б. було залишено без задоволення, і 01.07.2020 в автоматизованій системі документообігу суду було сформовано супровідний лист про направлення позивачу копії судового рішення.

Проте у зв'язку із фактичним припиненням фінансування ТУ ДСА України у м. Києві копію судового рішення не було надіслано на адресу заявника.

З огляду на ситуацію, що склалася з фінансуванням судів у частині забезпечення видатків на оплату на придбання знаків поштової оплати та послуг Інтернет-провайдерів, Уповноваженим у грудні 2020 року було скеровано лист до ДСА України щодо необхідності проведення перевірки розподілу та використання коштів на придбання знаків поштової оплати та послуг Інтернет-провайдерів протягом 2020-го територіальними управліннями ДСА України.

Приклад

До Уповноваженого надійшла інформація про те, що 23.10.2020 Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду було ухвалено постанову, проте надіслано до Єдиного реєстру судових рішень 31.10.2020, а оприлюднено 01.11.2020, тоді як частиною другою статті 2 Закону України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 року № 3262-IV встановлено, що всі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання.

З окресленого питання Уповноваженим було направлено подання до ВРП. За результатами перевірки, проведеної за поданням Уповноваженого, ВРП встановлено, що цей факт хоч і мав місце, але не був тривалим за часом, а тому (з урахуванням значного навантаження на суддю) не можна зробити висновок, що це порушення мало серйозні наслідки і є істотним. Таким чином, відсутні підстави для висновку, що суддею було допущено не гідну звання судді поведінку і її наслідки є такими серйозними і жахливими, що свідчать про наявність у діях судді ознак дисциплінарного проступку та потребують накладення дисциплінарного стягнення.

Також до Уповноваженого у 2020 році надходили скарги щодо порушення розумних строків розгляду касаційної скарги.

Приклад

У січні 2020 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянки К. щодо порушення Верховним Судом розумних строків судового розгляду, зокрема з грудня 2018 року не призначався судовий розгляд касаційної скарги у цивільному судочинстві. Після втручання Уповноваженого Касаційний цивільний суд Верховного Суду призначив справу до судового розгляду та в подальшому ухвалив остаточне рішення.

Зазначене свідчить про порушення національними судами статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у частині забезпечення кожній людині права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку, що створило негативну практику ЄСПЛ щодо України. Зокрема, ЄСПЛ у своїх рішеннях констатував, що розумність тривалості провадження повинна визначатись у світлі відповідних обставин справи та з огляду на такі критерії: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів державної влади, а також важливість предмета спору для заявника (рішення у справах «Дяченко та інші проти України» від 06.07.2017, «Баландіна та Андрейко проти України» від 20.07.2017).

Водночас Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду пояснює тривалий розгляд справ великим навантаженням на суддів, оскільки за час діяльності цього суду, а саме з 15 грудня 2017 року, до нього надійшло понад 130 тисяч процесуальних документів, із яких понад 22 тисячі на даний час перебуває на розгляді суду касаційної інстанції.

Ураховуючи те, що Законом № 540-IX запроваджено обмеження щодо безпосередньої участі особи в судовому розгляді, Уповноваженим у квітні 2020 року з метою налагодження системної роботи судів України із забезпечення відеотрансляції судових засідань, організації відеоконференц-зв'язку під час судового розгляду, а також про проведення освітніх заходів для широкого загалу учасників щодо особливостей проведення судових засідань в режимі відеоконференцій було надіслано відповідне звернення до ДСА України. ДСА України було враховано рекомендації Уповноваженого.

Разом із тим під час дії у 2020 році карантинних заходів із запобігання хворобі COVID-19 у судах було виявлено порушення права на належний судовий захист.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА НАЛЕЖНИЙ СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПІД ЧАС ДІЇ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Приклад

У Солом'янському районному суді м. Києва розпорядженням виконувача обов'язків голови цього суду з 16 жовтня 2020 року встановлено заборону на видачу справ для ознайомлення, чим порушено право на судовий захист, що передбачено як національним законодавством, так і статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. На прохання громадянина Ч. ознайомитись з матеріалами справи у дистанційному режимі заявника було повідомлено про те, що суд «не практикує ознайомлення з матеріалами справи у дистанційному режимі».

На вимогу Уповноваженого зазначене розпорядження скасовано та відновлено прийом громадян канцеляріями та архівом суду, в тому числі видачу справ для ознайомлення учасниками судового розгляду.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству юстиції України вжити заходів щодо усунення виявлених порушень прав людини та законодавства і привести виконавчі провадження до вимог статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII, зокрема щодо додержання норми, що загальний розмір усіх відрахувань із заробітної плати та пенсії не може бути вищий ніж 50 відсотків її розміру.

2.4.3. Процесуальні права людини в місцях несвободи

Стан додержання прав людини в місцях несвободи потребує активних дій центральних органів виконавчої влади. У 2020 році до Уповноваженого надходили звернення щодо порушень прав людини в місцях несвободи, зокрема порушення кримінального процесуального законодавства України та норм міжнародного права в сфері захисту прав і свобод людини, відображених у тому числі й у рішеннях ЄСПЛ, а саме:

- неправомірні затримання осіб без відповідної ухвали слідчого судді, суду через тривалий термін після фактичного вчинення злочину;
- порушення вимог КПК України при складанні протоколів про затримання;
- порушення права на захист;
- неналежна організація надання медичної допомоги (ігнорування вимог лікарів щодо здійснення додаткових обстежень осіб, які утримуються в ІТТ; неналежне забезпечення безперервності лікування препаратами замісної підтримувальної терапії).

Порівняно з минулим роком кількість повідомлень зросла майже удвічі – 3 154 повідомлення проти 1 775 у 2019 році, з них щодо додержання прав людини в УВП – 1 884 (з яких на медичну допомогу та охорону здоров'я – 439), в СІЗО – 504 (з яких на медичну допомогу та охорону здоров'я – 203); в ІТТ – 103 (з яких на медичну допомогу та охорону здоров'я – 53), в інших місцях несвободи – 663.

НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ТА ПІД ТИСКОМ ОТРИМАННЯ ЗІЗНАНЬ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кількість повідомлень щодо порушення прав людини працівниками поліції протягом 2020 року не зменшилася і становить 1 814 (у 2019 році – 1 652), значна частина яких стосувалася порушення права на свободу та особисту недоторканість, оскільки продовжували мати місце незаконні затримання та отримання зізнань у вчиненні кримінальних правопорушень під тиском працівників поліції.

Приклад

У січні 2020 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянина Г. щодо застосування працівником Шевченківського ВП ГУ НП у Львівській області до заявника надмірної фізичної сили, що призвело до тілесних ушкоджень в останнього. Після втручання Уповноваженого ТУ ДБР, розташованим у м. Львові, внесено відомості до ЄРДР за частиною другою статті 365 КК України за фактом перевищення влади або службових повноважень. Досудове розслідування триває.

Іншим негативним прикладом є ситуація, що мала місце 22.06.2020 у м. Харкові під час мирної акції протесту інвалідів-ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС. Саме під час зазначеної акції працівники поліції вчинили протиправні дії стосовно її учасників. За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування прокуратурою Харківської області внесено відомості до ЄРДР за частиною другою статті 365 КК України за фактом перевищення службових повноважень окремими працівниками поліції.

Зазначені порушення були можливі через недостатній професійний рівень працівників правоохоронних органів, невиконання ними законодавства та відомчих нормативних актів, бажання деяких працівників за будь-яку ціну, навіть ціною здоров'я людини, розкрити кримінальне правопорушення.

Приклад

У жовтні 2020 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянина П. щодо протиправних дій працівників СБУ – примушування надати покази, обмовити себе у вчиненні злочину. Після втручання Уповноваженого Офісом Генерального прокурора за фактами, викладеними у зверненні П., внесено відомості до ЄРДР за частиною другою статті 365 КК України за фактом перевищення влади або службових повноважень. Досудове розслідування триває.

Поза увагою не залишилися й порушення прав людини працівниками кримінально-виконавчих установ.

Найчастіше скарги, що надходили із вказаних місць не-свободи, стосувалися неналежних умов утримання або ненадання медичної допомоги, що відповідно до статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є приниженням гідності особи або нелюдським поведінням. Таких звернень надійшло 511. За всіма фактами здійснювалися перевірки. Здебільшого наведені факти порушень прав людини підтверджувалися. Однак в установах кримінально-виконавчої служби працівники цієї служби продовжують каральну практику із застосуванням фізичного та психологічного насильства.

**ПРАЦІВНИКИ ДКВС
ПРОДОВЖУЮТЬ
КАРАЛЬНУ ПРАКТИКУ ІЗ
ЗАСТОСУВАННЯМ ФІЗИЧНОГО ТА
ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА**

Приклад

У лютому 2020 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянина Д. про перевищення влади та службових повноважень співробітниками ДУ «Кропивницький СІЗО», що спричинили тілесні ушкодження заявнику. За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування ТУ ДБР, розташоване у м. Миколаєві, за фактами, викладеними у зверненні Д., внесено відомості до ЄРДР за частиною другою статті 365 КК України за фактом перевищення влади.

Про системність проблеми порушення прав людини працівниками ДКВС свідчать також й інші ситуації, які мали місце в УВП та СІЗО, зокрема в ДУ «Роменська ВК (№ 56)», працівники якої систематично вчиняли побиття, катування, застосування тортур до громадянина В. та інших засуджених, про що останній поінформував Уповноваженого в травні 2020 року у своєму зверненні. За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування прокуратурою Сумської області

за фактом перевищення влади внесено відомості до ЄРДР за частиною другою статті 365 КК України.

За результатами розгляду листа Уповноваженого прокуратурою Донецької області щодо фактів, викладених у зверненні громадянки Н. в інтересах Ш., в якому заявниця повідомляла про доведення працівниками ДУ «Бахмутська установа виконання (№ 6)» Ш. до самогубства, внесено відомості до ЄРДР за частиною першою статті 120 КК України. У доведенні до самогубства ув'язненого підозрюються працівники установи. Досудове розслідування триває.

ПРАЦІВНИКИ КИЇВСЬКОГО СІЗО ЗАСТОСОВУЮТЬ ДО УТРИМУВАНИХ ОСІБ ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО

Навіть у столиці України, де на невеликій відстані від ДУ «Київський СІЗО» розташований не лише Департамент з питань виконання кримінальних покарань, ДУ ЦОЗ ДКВС, Управління пенітенціарних інспекцій, а й Мін'юст, який продовжує поширювати дискримінаційну практику з реалізації пілотного проєкту щодо розміщення осіб у покращених платних камерах.

Продовжує мати місце застосування працівниками Київського СІЗО до утримуваних осіб фізичного насильства та ненадання належної медичної допомоги.

Приклад

У липні 2020 року до Уповноваженого надійшло звернення від громадянина Г. про його побиття працівниками ДУ «Київський СІЗО» та ненадання належної медичної допомоги. За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування Офісом Генерального прокурора внесено відомості до ЄРДР за частиною другою статті 365 КК України за фактом перевищення влади.

Отже, у виявлених фактах порушень прав людини немає будь-якого розумного пояснення причин, через які людину в місцях несвободи можуть побити, катувати, принижувати її людську гідність працівники установи виконання покарань – працівники, на яких покладено обов'язок зберегти життя людини, виправити її, повернути до життя в суспільстві.

Після запровадження Урядом обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України хвороби COVID-19 до Уповноваженого надходили численні звернення засуджених до позбавлення волі та ув'язнених громадян, їх близьких та рідних щодо порушення їх права на побачення та порушення працівниками установ виконання покарань обмежувальних протиепідемічних заходів.

Приклад

У вересні-жовтні 2020 року до Уповноваженого надійшли звернення декількох дружин засуджених громадян, які скаржились на позбавлення можливості побачитись зі своїми рідними в установах відбування ними покарань через запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів.

НЕГОТОВНІСТЬ АДМІНІСТРАЦІЙ УВП ТА СІЗО ДО ВВЕДЕННЯ ПРОТИЕПІДЕМІЧНИХ ЗАХОДІВ

Зазначені факти можливі через неготовність адміністрацій певних УВП та СІЗО до введення протиепідемічних заходів. Працівники установ діяли за принципом – краще заборонити, ніж дозволити, водночас статтю 110 КВК України засудженому та ув'язненому гарантується право на побачення, а позбавлення такого права прирівнюється до нелюдського поводження, що принижує їх гідність.

З метою відновлення порушених прав засуджених та ув'язнених громадян Уповноваженим було направлено лист Міністру юстиції України з вимогою вжити заходів реагування щодо недопущення порушення прав засуджених та ув'язнених на побачення, за результатами розгляду якого Мін'юстом припинено порушення прав засуджених та ув'язнених на побачення та відновлено проведення побачень.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству юстиції України розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проекти законів:

1. Щодо унеможливлення фактів катувань, а також вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким та нелюдським поведінням в місцях несвободи та адміністративних будівлях правоохоронних органів, а також негайного реагування на такі факти.
2. Про внесення змін до КПК України, зокрема щодо запровадження повної та безперервної відеофіксації періоду перебування затриманих осіб під юрисдикцією держави – з моменту фактичного затримання особи, протягом усього періоду її перебування у територіальному підрозділі правоохоронного органу.
3. Про внесення змін до статті 365 КК України щодо посилення кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу.

2.4.4. Процесуальні права громадян України, які перебувають в місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованих територіях

Захист прав та інтересів громадян України, які перебувають в місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованих територіях, а також відновлення їх порушених прав протягом 2020 року був одним із стратегічних напрямів діяльності Уповноваженого.

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 419 повідомлень про порушення процесуальних прав громадян України, які перебувають в місцях несвободи за кордоном і 302 – на тимчасово окупованих територіях.

Станом на кінець 2020 року за політично мотивованими звинуваченнями переслідувалося 129 громадян України, 109 із яких перебувають в ув'язненні, з них: 33 – в Автономній Республіці Крим, 76 – в Російській Федерації. Більшість ув'язнених, а саме 75 – є громадяни України кримськотатарської національності. В їхніх сім'ях залишилися без батьківської опіки й уваги 186 неповнолітніх дітей. Протягом 2020 року зафіксовано численні випадки порушень прав людини на тимчасово окупованій території Російською Федерацією Автономної Республіки Крим майже щодо всіх прав як цивільно-політичних, так і соціально-економічних, наприклад, свободи зібрань, свободи слова, релігійних прав, право на життя, свободу від катувань та нелюдського поведіння, право на особисту свободу та безпеку, право на справедливе правосуддя.

Окупаційна влада продовжує на території Автономної Республіки Крим переслідувати громадян України з проукраїнськими поглядами, вдаючись до необґрунтованих обшуків і арештів, політично мотивованих сфабрикованих

ОКУПАЦІЙНА ВЛАДА НА ТЕРИТОРІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ПРОДОВЖУЄ ПЕРЕСЛІДУВАТИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ З ПРОУКРАЇНСЬКИМИ ПОГЛЯДАМИ

кримінальних та адміністративних звинувачень, здійснювати репресії проти незалежних медіа та журналістів.

Кримські татари, які є більшою частиною українських громадян, що політично переслідуються в Автономній Республіці Крим, постійно зазнають тиску, який проявляється у жорстокому поводженні, обмеженні прав на свободу віросповідання, свободу мирних зібрань та інші. Під час перебування у місцях несвободи порушуються їхні права на належне утримання, недоторканість, безпеку, справедливий суд, юридичний захист та належну медичну допомогу. Так звані російські кримські суди без надання належного захисту, з порушенням прав людини, за відсутності публічного судочинства засуджують їх на тривалий термін ув'язнення за сфабрикованими звинуваченнями.

За підсумками 2020 року можна окреслити три основні тенденції злочинних дій окупаційної влади в Автономній Республіці Крим:

- збільшення числа переслідувань щодо кримських татар і українських активістів;
- посилення покарань, зокрема збільшення тюремних термінів ув'язнення;
- використання умови утримання як чинник тиску.

Єдиний СІЗО в Автономній Республіці Крим, який розташований в м. Сімферополі, переповнений. У камері площею 35 квадратних метрів утримуються 20 осіб (норма 14 осіб). Ув'язненим доводиться спати по черзі.

Приклад

Громадянина України Ескандера Сулейманова два місяці утримували в СІЗО м. Сімферополя в одній камері з хворим на відкриту форму туберкульозу. А громадянин України Джеміль Гаффаров, інвалід II групи, який незаконно утримується в тому ж СІЗО більш як півроку, не отримує кваліфікованої медичної допомоги. Мало того, його хронічні хвороби є в переліку, встановленому федеральним законом Російської Федерації, за наявності яких Джеміль Гаффаров не може утримуватися в умовах СІЗО.

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ В НЕЛЮДСЬКИХ УМОВАХ УТРИМУЄ ЗА ҐРАТАМИ НЕЗАКОННО УВ'ЯЗНЕНИХ КРИМСЬКИХ ТАТАР

Порушуючи Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, схвалених Економічною і Соціальною радою ООН, незаконно ув'язнених кримських татар утримують в СІЗО та УВП, що розташовані в Автономній Республіці Крим і Російській Федерації, в нелюдських умовах, без медичної допомоги, а в період пандемії

COVID-19 – без засобів індивідуального захисту і дезінфекторів, що становить серйозну загрозу їхньому життю і здоров'ю і сягають рівня тортур за ступенем жорстокості.

Приклади

У штрафних ізоляторах колоній № 2 і № 16 м. Салавата Республіки Башкортостан 254 дні утримували громадянина України Теймура Абдуллаєва, а нашого співвітчизника Еміля Джемеденова – 116 днів.

Під час допиту співробітники Федеральної служби безпеки Російської Федерації 31 серпня 2020 року більш як 14 годин відмовляли в їжі громадянину України Айдеру Кадірову, який хворий на цукровий діабет I ступеня.

У СІЗО № 1 м. Ростов-на-Дону перед вивезенням на судові засідання кримських татар по кілька годин тримають у камері без вентиляції площею 3 квадратні метри.

Громадянина України Мусліма Алієва в СІЗО № 2 м. Таганрог було поміщено в підвал без вентиляції і світла після його відмови голосувати за зміни до конституції Російської Федерації.

Зазначені випадки можна розцінювати як порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Катування та негуманне поводження є масовою і системною практикою окупаційної влади, яка застосовується працівниками правоохоронних органів під час затримань, щодо обвинувачених у кримінальних справах та заарештованих за адміністративні правопорушення, а також для тиску на цивільне населення з метою схилити до співпраці, надати свідчення у політично вмотивованих кримінальних справах.

Переслідування поширюється і на Меджліс кримськотатарського народу, представницький орган кримських татар. На порушення статей 6 і 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не забезпечено їх право на справедливий судовий розгляд, доступу до правосуддя та юридичний захист.

Приклад

Лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв, голова Меджлісу Рефат Чубаров зазнають кримінального переслідування, Віце-президента Всесвітнього конгресу кримських татар Ленура Іслямова «Верховний суд Криму» заочно засудив до 19 років позбавлення волі в колонії суворого режиму за «організацію диверсії, створення незаконного збройного формування і заклики до порушення цілісності Російської Федерації».

Згідно з Четвертою Женевською Конвенцією обвинувачені особи повинні утримуватися в місцях ув'язнення в окупованій країні і у разі засудження вони повинні там же відбувати своє покарання. Водночас кримських татар незаконно етапують з Автономної Республіки Крим до Російської Федерації. Перевозять засуджених у нелюдських умовах, не годують по декілька днів. Судять військовими судами, з порушенням права на захист і справедливий суд, забороняючи в судовому засіданні говорити рідною мовою.

КРИМСЬКИХ ТАТАР НЕЗАКОННО ЕТАПУЮТЬ З АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Приклад

11 серпня 2020 року Південний окружний військовий суд у м. Ростов-на-Дону під час чергового судового засідання відмовився допитати 14 свідків захисту. Після заперечення підозрюваного Сервера Мустафаєва, засновника і координатора «Кримської солідарності», на пряме порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод суд просто видалив його з залу.

Третій Апеляційний суд м. Сочі 2 жовтня 2020 року під час ухвалення рішення про продовження терміну тримання під вартою відмовив Іззету Абдулаєву в наданні перекладача на кримськотатарську мову, аргументуючи тим, що він народився в Радянському Союзі і там здобував освіту.

ДОПИТИ В ПРИМІЩЕННЯХ ФЕДЕРАЛЬНОЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ БЕЗПЕРЕРВНО ТРИВАЮТЬ ПО 14-16 ГОДИН

Понад місяць 29 кримських татар, які необґрунтовано переслідуються і незаконно були етаповані з Криму до Російської Федерації, змушені по 14–16 годин перебувати під час проведення слідчих дій у приміщеннях Федеральної служби безпеки Російської Федерації, які не пристосовані для одночасного перебування великої кількості людей без відповідного харчування. У сухих пайках – продукти, які кримські татари не можуть споживати через релігійні переконання.

НЕЗАЛЕЖНИХ ПРАВОЗАХИСНИКІВ І ЖУРНАЛІСТІВ ЗАЛЯКУЮТЬ ТА ПЕРЕСЛІДУЮТЬ

Ситуація ускладнюється відсутністю незалежних спостерігачів та моніторингових механізмів на території Кримського півострова. Влада Російської Федерації відмовляє у доступі до Автономної Республіки Крим незалежним міжнародним наглядовим місіям. Незалежні адвокати, правозахисники і журналісти, які працюють в Автономній Республіці Крим, піддаються залякуванням, погрозам та переслідуванням.

Окупаційна влада відмовляється надати доступ Уповноваженому до громадян України, які утримуються в місцях несвободи на території Автономної Республіки Крим, що вказує на наявність порушень прав людини.

Зокрема, звернення, направлене 23.10.2020 на адресу Уповноваженого з прав людини в Російській Федерації Тетяні Москальковій щодо надання можливості Уповноваженому відвідати в тимчасово окупованому Криму 30 громадян України, які утримуються в СІЗО м. Сімферополя, та двох громадян України, які відбувають покарання у ВК в Сімферополі, залишилось без розгляду.

Необхідно зазначити, що жодна з офіційних скарг потерпілих не призвела до покарання винних. У тому числі систематичні звернення Уповноваженого до Федеральної служби виконання покарань Російської Федерації та 60 особистих звернень до Уповноваженого з прав людини в Російській Федерації лишилися без належного реагування.

ТОРТУРИ І ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ СПІВРОБІТНИКІВ ФЕДЕРАЛЬНОЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Наявність порушень прав людини в Автономній Республіці Крим підтверджено у третій доповіді 01.09.2020 Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша про стан прав людини в Автономній Республіці Крим і м. Севастополі, де констатовано факти тортур і жорстокого поводження співробітниками Федеральної служби безпеки Російської Федерації, безкарність причетних до насильницьких зникнень людей, втручання в професійну діяльність журналістів, примусових переміщеннях і депортації з Криму населення, і вкотре підтвердив, що Автономна Республіка Крим і м. Севастополь є територію України.

У 2020 році продовжувалась робота щодо звільнення наших громадян з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

У результаті вжитих спільних заходів на підконтрольну Україні територію повернуто 20 незаконно утримуваних українських громадян. Під час особистих зустрічей з Уповноваженим звільнені з полону особи повідомляють про тортури, жорстоке поводження з ними під час затримання та перебування в місцях позбавлення волі.

Приклад

Колишній в'язень С. наприкінці 2020 року повідомив Уповноваженому, що в м. Донецьк є секретна в'язниця «Ізоляція», створена після захоплення представниками незаконних збройних формувань у червні 2014 року колишнього заводу з виробництва ізоляційних матеріалів, який належав мистецькому фонду «Ізоляція». Тепер на території захопленої бази тренуються військові, зберігається військова техніка та зброя, а також утримуються незаконно ув'язнені люди. У цій в'язниці одночасно можуть перебувати до 80 осіб. Вона налічує вісім камер, два карцери та два підвальні приміщення. У ній утримують переважно цивільних заручників, яких так зване «Министерство государственной безопасности ДНР» запідозрило у нелояльності. Близько 30% ув'язнених – жінки. Люди в цій в'язниці роками перебувають без зв'язку з рідними та зовнішнім світом, також до них немає доступу МКЧХ. «Ізоляція» відома катуваннями та жорстоким поводженням з ув'язненими незалежно від їх статі, віку та стану здоров'я. Факти про побиття, удари електричним струмом, удушення («мокрый» та «сухий» методи), сексуальне насильство, видалення частин тіла (нігтів і зубів), позбавлення води, їжі, сну або доступу до туалету, імітація страти, погрози насильством чи смертю, завдання шкоди сім'ї тощо були відображені у звіті УВКПЛ. Зокрема, у звіті згадується про медичного працівника, функцією якого було приводити до тями людей, що втрачали свідомість під час катувань. При цьому медична допомога не надається. Зафіксовані випадки смерті ув'язнених.

Число загиблих в «Ізоляції» невідоме. За всі роки через в'язницю пройшло щонайменше кілька сотень осіб.

Зважаючи на відсутність будь-якої комунікації з представниками окупаційної влади, Уповноважений неодноразово зверталася до міжнародних організацій, зокрема до представників Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні та МКЧХ, з проханням використати всі можливості щодо встановлення місця перебування незаконно позбавлених особистої свободи, перевірки умов їх тримання, в тому числі в секретних в'язницях.

Водночас актуальним залишається питання звільнення всіх 267 громадян (станом на 25.01.2021), які перебувають у незаконному ув'язненні на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

Критичною є ситуація, що склалася із забезпеченням прав осіб, які мають процесуальні статуси засуджених, підозрюваних, обвинувачених або потерпілих у кримінальних справах та провадженнях, матеріали які є наразі недоступними внаслідок тимчасової окупації окремих територій Донецької та Луганської областей, а також окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

**267 ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У НЕЗАКОННОМУ
УВ'ЯЗНЕННІ НА ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ
ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ
ОБЛАСТЕЙ**

Наразі на розгляді в Уповноваженого перебувають заяви від 230 громадян, їх адвокатів та законних представників щодо передачі 219 кримінальних справ і проваджень, які залишились в судах та правоохоронних органах на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також в Автономній Республіці Крим.

Окрім того, в Уповноваженого на розгляді перебуває 300 заяв засуджених та їхніх родичів про переведення для подальшого відбування покарання з тимчасово окупованої території Донецької області. Також свого переведення очікують 150 засуджених осіб з тимчасово окупованої території Луганської області.

Необхідно зазначити, що у 2020 році питання передачі засуджених, кримінальних справ і проваджень неодноразово було предметом перемовин за безпосередньої участі Уповноваженого.

Зокрема, перед кожним засіданням робочої підгрупи з гуманітарних питань Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації у Донецькій та Луганській областях Уповноваженим було звернуто увагу як представників України в цій робочій підгрупі, так і координатора від ОБСЄ в підгрупі Тоні Фріша на необхідність вирішення питання щодо передачі засуджених, а також кримінальних справ і проваджень.

Також до цього процесу було залучено керівників моніторингової місії ООН з прав людини в Україні та делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні.

За результатами перемовин, що тривали понад 2 роки, Уповноваженим у грудні 2020 року на КПВВ «Новотроїцьке» від представників самопроголошеної влади окремих тимчасово окупованих територій Донецької області отримано матеріали проваджень у 40 томах стосовно громадянки П. Наразі матеріали передано до Донецького апеляційного суду.

Із тимчасово окупованих територій Луганської області матеріали кримінальних справ і проваджень не передавались у зв'язку з незгодою на проведення таких дій самопроголошених органів. У 2020 році засуджені особи не передавались через відсутність кінцевої згоди на проведення таких дій самопроголошених органів, підконтрольних Російській Федерації, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

СВІТОВА ПАНДЕМІЯ COVID-19 ВПЛИНУЛА НА ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ДОДЕРЖАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ЗА КОРДОНОМ

Світова пандемія COVID-19 значно вплинула на можливості Уповноваженого щодо проведення моніторингу додержання процесуальних прав громадян України, які перебувають в місцях не-свободи за кордоном. Однак Уповноваженим було вжито всіх можливих заходів для забезпечення додержання прав таких осіб.

Зокрема, в онлайн-режимі проведено низку робочих зустрічей за участю представників іноземних дипломатичних установ, міжнародних організацій та уповноважених органів державної влади України, під час яких обговорювалися актуальні питання та перспективи удосконалення наявного інструментарію із захисту прав і свобод вказаної категорії громадян України.

За безпосереднього втручання Уповноваженого та МЗС у січні 2020 року в Україну з Малайзії було повернуто громадянина України З., якого незаконно було засуджено до страти і вирок відносно якого в подальшому було скасовано.

Завдяки неодноразовим зверненням Уповноваженого до Короля Таїланду та омбудсмена цієї країни та сприяння Посольства України в Королівстві Таїланд у жовтні 2020 року всі без винятку ув'язнені в Таїланді громадяни України (16 осіб) були помилувані Королем Таїланду.

У жовтні-листопаді 2020 року з Лаоської Народно-Демократичної Республіки в Україну було повернуто трьох громадян України, звільнення яких стало можливим завдяки налагодженій співпраці з Верховним комісаром ООН з прав людини Мішель Бачелет та за підтримки МЗС.

За сприяння МЗС із Республіки Польща у листопаді 2020 року було повернуто громадянина України М., якого у 2019 році було затримано поліцією Краківського повіту, та в подальшому незаконно обвинувачено у хуліганстві, заарештовано, а потім незаконно поміщено до психіатричної лікарні. Не залишились поза увагою Уповноваженого і долі громадян України – членів екіпажів суден «Ruta» та «CAPTAIN KHAYYAM», яких було затримано в Лівії в 2016 році та в подальшому засуджено до позбавлення волі. Зусиллями Уповноваженого та МЗС в червні 2020 року з Лівії повернуто в Україну 14 українських моряків судна «Ruta», а чотирьох членів екіпажу судна «CAPTAIN KHAYYAM» в січні 2021 року.

Протягом 2020 року Уповноважений здійснювала моніторинг додержання прав громадянина України Віталія Марківа, якого незаконно було затримано 30 червня 2017 року і в подальшому засуджено в Італії до 24 років позбавлення волі.

За результатами моніторингу встановлено основні порушення прав Віталія Марківа, зокрема на: об'єктивне розслідування, захист, справедливий суд (порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), порушення презумпції невинуватості (порушення статті 11 Загальної декларації прав людини, статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права).

Внаслідок спільних зусиль Президента України, МВС, МЗС та Уповноваженого 03.11.2020 Міланський апеляційний суд виніс виправдувальний вирок у справі Віталія Марківа. На сьогодні українець не лише повернувся на Батьківщину, а й поновився на військовій службі.

27–29 січня 2020 року Уповноваженим було здійснено моніторингові візити до трьох пенітенціарних закладів Республіки Грузія, зокрема № 5 і № 6 в м. Руставі та № 2 в м. Кутаїсі, під час яких проведено конфіденційні розмови з вісьмома громадянами України. Під час цих зустрічей зафіксовано порушення умов утримання, ненадання належної медичної допомоги, позбавлення права можливості відбувати кримінальне покарання на Батьківщині, хоча відповідні заяви ними були подані в установленому порядку до компетентних установ Грузії.

**ЗАФІКСОВАНО ПОРУШЕННЯ УМОВ
УТРИМАННЯ ТА НЕНАДАННЯ
НАЛЕЖНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ**

З метою вирішення вказаної проблеми Уповноваженим було направлено відповідні звернення до Міністерства юстиції Грузії, Народному захиснику Грузії, а також листи до Мін'юсту та МЗС щодо прискорення вирішення питання переведення на Батьківщину громадян України, засуджених в Грузії. Оскільки впродовж 2020 року питання позитивно вирішено не було (через затримку прийняття рішень грузинською стороною), Уповноважений продовжуватиме звертатися як до Мін'юсту та МЗС, так і посадових осіб Республіки Грузія для повернення наших громадян в Україну.

Моніторинг додержання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном, буде продовжений та залишатиметься одним із пріоритетних і в 2021 році.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству закордонних справ України:

1. Під час забезпечення представництва України в міжнародних організаціях та спеціальних місцях, співробітництва з іноземними державами продовжувати інформування щодо стану дотримання прав громадян України, які переслідуються Російською Федерацією за безпідставними та політично вмотивованими звинуваченнями, з метою посилення тиску міжнародної спільноти для звільнення ув'язнених осіб.
2. Продовжити заходи щодо надання консульської допомоги громадянам України, які перебувають за кордоном під арештом або відбувають покарання, з метою дотримання їхніх прав і свобод.
3. Прискорити підписання Договору між Україною та Грецькою Республікою про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками.
4. Прискорити підписання Договору між Україною та Королівством Таїланд та іншими країнами, зокрема Народною Республікою Бангладеш, Арабською Республікою Єгипет, Федеративною Республікою Нігерія про передачу засуджених осіб.

Міністерству юстиції України прискорити вирішення питання щодо переведення в Україну для подальшого відбування покарання громадян України, засуджених в Республіці Грузія.

248

моніторингових візитів
та безвізних перевірок

2 292

запити до органів
державної влади
та місцевого
самоврядування

1677

повідомлень про
порушення прав

РОЗДІЛ 3

ПРАВА
ДИТИНИ

ПРАВА ДИТИНИ

У 2020 році значно збільшилась кількість повідомлень про порушення прав дітей: до Уповноваженого надійшло 1 677 повідомлень, у яких порушувались питання захисту прав дитини, що на 67% більше порівняно з 2019 роком (1006).

Найбільша кількість повідомлень стосувалась порушення права дитини на піклування та турботу батьків (319), права на освіту (265), права на виховання в сім'ї (230), права на утримання з боку батьків (145), права на житло (94). За результатами їх розгляду направлено 2 292 запити Уповноваженого до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ та організацій. У зв'язку із пандемією COVID-19 особливістю моніторингу додержання прав дитини стало запровадження безвиїзних перевірок, які передусім були спрямовані на отримання оперативних даних щодо стану додержання прав дітей та своєчасне реагування на виявлені порушення.

З метою парламентського контролю за додержанням прав дітей в умовах альтернативної опіки у системі ювенальної юстиції, а також додержанням прав дітей, постраждалих від збройного конфлікту, було здійснено 155 моніторингових візитів та 93 безвиїзні перевірки, за результатами яких направлено 6 подань і 285 листів реагування до об'єктів перевірок, а також органів виконавчої влади або місцевого самоврядування для вжиття відповідних заходів реагування та виконання наданих рекомендацій.

3.1. Право дітей на соціальний захист та виховання в сім'ї

Право на охорону здоров'я

Права дітей, які хворіють на рідкісні (орфанні) захворювання

До Уповноваженого протягом року надходили повідомлення від батьків з проханням сприяти у забезпеченні дітей, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, лікарськими засобами та харчовими продуктами.

За результатами аналізу повідомлень виявлено недостатність бюджетного фінансування на забезпечення дороговартісними ліками орфанних дітей, зокрема тих, які хворіють на спінальну м'язову атрофію (СМА).

Ці факти свідчать про порушення встановленого статтею 49 Конституції України права дітей на охорону здоров'я та медичну допомогу.

**ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВЖИТИХ
УПОВНОВАЖЕНИМ ЗАХОДІВ
У ДЕРЖАВНОМУ БЮДЖЕТІ
НА 2021 РІК ПЕРЕДБАЧЕНО
ВИДАТКИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ
ОРФАННИХ ХВОРИХ**

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року звернувся К., батько малолітньої дитини, яка упродовж двох років страждає на рідкісне (орфанне) захворювання - спінальну м'язову атрофію, щодо забезпечення його дитини дороговартісними ліками.

Один флакон медичного препарату для лікування дитини коштує приблизно 1,8 млн гривень. При цьому на рік його кількість повинна налічувати 3 флакони. Відповідно сума на придбання цих ліків у повному обсязі для батьків хворої дитини не підйомна.

З аналогічного питання до Уповноваженого звернувся у листопаді 2020 року голова Благодійного фонду «Діти зі СМА».

З метою захисту права дітей на доступне лікування Уповноважений протягом квітня-червня неодноразово зверталася до МОЗ, але питання не було вирішено. У липні 2020 року Уповноваженим було скеровано звернення до Кабінету Міністрів України, проте це питання не було врегульовано. У грудні 2020 року Уповноваженим направлено звернення до Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, Комітету Верховної Ради України з питань бюджету та МОЗ щодо збільшення фінансування на лікування дітей зі СМА.

За результатами вжитих заходів у Державному бюджеті України на 2021 рік МОЗ за бюджетною програмою (КПКВК 2301400) для лікування та забезпечення медичних потреб орфанних хворих були збільшені видатки та передбачено кошти на суму 10 303, 779 млн гривень. Водночас кошти, передбачені в бюджеті, забезпечують лише 59,9% осіб від потреби.

З урахуванням рекомендацій Уповноваженого, спрямованих на поновлення права дітей на охорону здоров'я, МОЗ розроблено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи надання допомоги особам, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання на 2020–2025 роки», що наразі узгоджується із заінтересованими центральними органами виконавчої влади. Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 27 січня 2021 року № 61 «Деякі питання щодо договорів керованого доступу та зупинення дії абзацу першого пункту 1-2 постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2009 р. № 333». Окрім того, МОЗ розробляються зміни до Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII, Бюджетного кодексу України від 08 липня 2010 року № 2456-VI та низки підзаконних актів МОЗ.

Завдяки реагуванню Уповноваженого МОЗ видано наказ від 28 лютого 2020 року № 587 «Деякі питання ведення Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів в електронній системі охорони здоров'я». Вказаний Реєстр надає можливість систематизувати дані пацієнтів і визначити кількість орфанних пацієнтів згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я Десятого перегляду (МКХ-10).

Уповноваженим рекомендовано МОЗ вжити заходів щодо сприяння в урегулюванні питання приєднання пацієнтів, хворих на муковісцидоз, до Європейського реєстру (ECFC Patient Registry), яке не виконане.

Права дітей з інвалідністю

Протягом року до Уповноваженого надходили повідомлення громадян щодо неналежного забезпечення дітей з інвалідністю засобами гігієни (підгузками) за рахунок коштів державного бюджету.

Приклад

До Уповноваженого у березні 2020 року надійшло повідомлення від громадян А. та Т. щодо неналежного стану забезпечення їхніх дітей з інвалідністю підгузками через неврегульованість питання фінансування за рахунок коштів державного бюджету на придбання вказаних засобів гігієни. Уповноважений звернулася до Мінфіну та МОЗ з метою відновлення порушеного права дітей на медичне забезпечення.

Завдяки реагуванню Уповноваженого 24 лютого 2021 року Кабінетом Міністрів України внесенні зміни до Порядку забезпечення осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю технічними та іншими засобами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2009 р. № 1301. Ці зміни спрямовані на забезпечення дітей з інвалідністю засобами гігієни за рахунок коштів державного бюджету.

З метою з'ясування стану додержання права дітей на медичне забезпечення Уповноваженим у січні 2020 року здійснено безвиїзну перевірку будинків дитини, в яких діти перебувають на повному державному утриманні, та обласних дитячих лікарень. Результати моніторингу засвідчили, що після дообстеження та консультування вузькими спеціалістами дітям призначаються медичні препарати, які не входять до Національного переліку основних лікарських засобів. Це змушувало адміністрацію закладів і батьків самостійно закуповувати ліки або звертатись за спонсорською допомогою.

Уповноважений звернулася до Кабінету Міністрів України з пропозицією щодо перегляду вказаного Національного переліку та врегулювання проблемних питань у сфері закупівлі лікарських засобів за бюджетні кошти.

Завдяки втручання Уповноваженого питання врегульовано: затверджено постанову Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1300 «Про затвердження Порядку проведення державної оцінки медичних технологій», якою, зокрема, передбачено проведення державної оцінки медичних технологій щодо номенклатур (переліків) лікарських засобів, які закуповуються за кошти державного бюджету для виконання програм та здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я та які не включені до Національного переліку з метою прийняття рішення щодо доцільності їх подальшої закупівлі; проведення державної оцінки медичних технологій (зокрема за скороченою процедурою) для лікарських засобів, внесених до зазначеного Національного переліку, які відсутні в Базовому переліку основних лікарських засобів, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я.

Права дітей в притулках та ЦСПРД

До Уповноваженого надходили повідомлення про порушення права на охорону здоров'я дітей, які тимчасово перебувають у притулках для дітей, ЦСПРД, центрах підтримки сімей та дітей, не мають можливості пройти медичний огляд у закладах охорони здоров'я за місцем розташування закладу через відмову адміністрації з посиланням на наслідки медичної реформи і необхідність укладання декларації з сімейним лікарем.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року звернулася директор Черкаського обласного ЦСПРД з проханням допомогти врегулювати питання медичного забезпечення захисту права дітей на медичне обслуговування. Уповноваженим був скерований запит до МОЗ.

За результатами вжитих заходів реагування Уповноваженого право дітей на медичну допомогу поновлено, Національною службою здоров'я України надано роз'яснення щодо забезпечення дітей медичною допомогою безпосередньо за місцем розташування закладу без укладання декларації з лікарем, що доведено Уповноваженим до всіх ОДА.

*Право дітей на харчування в закладах освіти***ЗАТВЕРДЖЕНО НОРМИ ЩОДО
ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРЧУВАННЯ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ДІЄТИЧНИМИ
ПОТРЕБАМИ**

Протягом 2020 року Уповноваженим продовжено моніторинг додержання права на забезпечення харчуванням в закладах освіти дітей з особливими дієтичними потребами, у тому числі з харчовими непереносимостями та/або алергіями.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування до наказу МОЗ від 25 вересня 2020 року № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» включено норми щодо організації харчування дітей з особливими дієтичними потребами. З урахуванням пропозиції Уповноваженого щодо необхідності унормування питання харчування дітей зазначеної категорії прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 668-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2021 рік».

Щодо цього питання МОЗ також розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Норм та Порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку», який наразі знаходиться на стадії погодження із заінтересованими органами.

*Право дітей на вакцинацію***ЗМЕНШЕННЯ КІЛЬКОСТІ ДІТЕЙ,
ОХОПЛЕНИХ ЩЕПЛЕННЯМ**

У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік Уповноваженим надано рекомендацію МОЗ

посилити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо необхідності проведення вакцинації дітей. Водночас інформація Центру громадського здоров'я МОЗ свідчить про зниження кількості дітей, охоплених щепленням за певними захворюваннями (додаток 3.1).

Зокрема, у 2018 році щепленням БЦЖ-1 (проти туберкульозу) було охоплено 302,5 тисяч дітей, у 2019 році 281,6 тисяч дітей, за 11 місяців 2020 року щепленням охоплено 249,2 тисячі дітей, що становить 90,1%, 88,6% та 81,1% від запланованої кількості відповідно.

Щеплення дітей віком до року та 18 місяців від дифтерії, правцю та кашлюка здійснюється на стабільному рівні. Проте кількість дітей віком 6 та 16 років, охоплених вакцинацією від дифтерії та правця, знижується. Така ж ситуація із охопленням дітей щепленням від кору, паротиту та краснухи. За всіма напрямками щеплень дітей у 2018, 2019 роках та 11 місяців 2020 року показники щодо 100% вакцинації дітей відсутні.

Державним органам, ГО необхідно проводити належну інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо необхідності вакцинації дітей.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:**Міністерству охорони здоров'я України:**

1. Вжити заходів щодо забезпечення дітей, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, лікарськими засобами та харчовими продуктами за місцем проживання або лікування.

2. Сприяти врегулюванню питання приєднання пацієнтів, хворих на муковісцидоз, до Європейського реєстру (ECFC Patient Registry).
3. Вжити заходів щодо посилення інформаційно-роз'яснювальної кампанії щодо необхідності вакцинації дітей.

Право на освіту

У зв'язку із запровадженням загальнодержавного карантину, пов'язаного з пандемією COVID-19, за рішенням Кабінету Міністрів України з 11 березня і до закінчення 2019/2020 навчального року освітні послуги закладами освіти надавались дистанційно, за допомогою онлайн платформ. Повідомлення законних представників здобувачів освіти до Уповноваженого та здійснений моніторинг ЗМІ засвідчили про порушення гарантованого статтею 53 Конституції України права на освіту через неготовність системи освіти до якісного функціонування в умовах віддаленого навчання.

Приклад

До Уповноваженого в листопаді 2020 року звернулися батьки Л. щодо неналежної організації дистанційного навчання для їхніх дітей, зокрема, неякісну комунікацію вчителів з дітьми та батьками, некоректне формулювання вчителями домашніх завдань, нечітке встановлення термінів виконання завдань, упереджене необ'єктивне оцінювання знань дітей тощо.

Уповноваженим з метою захисту права дітей заявників на освіту в листопаді 2020 року були скеровані запити до Департаменту освіти Харківської міської ради.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування у закладі освіти дистанційне навчання організовано відповідно до нормативних документів, навчальні матеріали та домашні завдання вчителями-предметниками розміщені на порталі «Google classroom». Під час навчального процесу вчителями організовано надання індивідуальних консультацій учням по телефону через Viber. Налагоджено зв'язок між вчителями та дітьми шляхом надсилання учнями завдань на особисту електронну пошту вчителів, Viber та на портал «Classroom».

Із аналізу звернень та за результатами моніторингу ЗМІ встановлено, що причинами порушення права на освіту є: відсутність належних умов для організації дистанційного навчання у родинах, які перебувають у складних життєвих обставинах, (наприклад, доступність засобів зв'язку); труднощі з одночасним доступом учнів до технічних засобів, коли у родині декілька дітей шкільного віку; різний підхід вчителів до викладання навчального матеріалу та відсутність з об'єктивних причин якісного контролю керівництвом; низька якість Інтернет-зв'язку та повна його відсутність в окремих регіонах; недостатній контроль за рівнем засвоєння учнями навчального матеріалу; відсутність належного контролю батьків за навчанням дітей тощо.

Неефективним дистанційне навчання є для дітей молодшого шкільного віку, передусім для першокласників, яким для опанування матеріалу необхідний індивідуальний підхід. Окрім того, перебування малолітніх дітей без догляду дорослих (у разі коли батьки працюють) наражає малолітніх дітей на небезпеку.

**ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ
ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ
Є НЕЕФЕКТИВНИМ**

Приклад

До Уповноваженого у серпні 2020 року надійшло повідомлення від В. (м. Київ), батька п'ятьох дітей, щодо заперечення проти здійснення освітнього процесу за дистанційною формою його трьом дітям. Як аргументи заявник навів те, що вони із дружиною працюють та не мають можливості організувати належним чином навчання своїм дітям за такою формою, також у багатодітній родині немає достатньої кількості технічних засобів для одночасного навчання всіх дітей.

На запит Уповноваженого Управлінням освіти поінформовано, що діти заявника навчаються в очному режимі.

З метою сприяння тому, щоб навчальний рік розпочався в очному режимі, Уповноваженим було скеровано лист до МОН.

Таким чином, у тому числі і завдяки втручанням Уповноваженого з 01 вересня 2020 року діти пішли до закладів освіти.

Дистанційне навчання обмежує право на освіту дітей з особливостями психофізичного розвитку, які навчаються в спеціальних школах, у зв'язку з необхідністю використання відповідних навчально-методичних матеріалів та програмно-технічного забезпечення.

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року звернулася заявниця Г., мати дитини з особливими освітніми потребами, зі скаргами на те, що самостійно дитина працювати не навчилась, водночас вчителями не надано роз'яснень батькам, як працювати з такою дитиною дистанційно. Комунікації вчителів з батьками і дитиною відсутні, зв'язок відбувається тільки через електронну пошту шляхом надання домашніх завдань.

За результатами перевірки викладених фактів було встановлено, що під час карантинних обмежень дистанційне навчання для дитини заявниці було організовано відповідно до матеріально-технічних можливостей закладу освіти, за виконанням освітніх програм здійснювався постійний контроль адміністрацією закладу освіти. Налагоджено комунікацію з батьками. Також з'ясовано, що з початком навчального року дитина відвідує заклад освіти. Право дитини на освіту поновлено.

Також у червні 2020 року Уповноваженим надано рекомендацію МОН щодо опрацювання з Мінсоцполітики порядку дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році з метою вирішення питання забезпечення права на освіту дітей молодшого шкільного віку, дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Приклад

У вересні 2020 року здійснено моніторинговий візит до комунальної установи «Обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Сонячний дім» Житомирської обласної ради, в якому перебувала 31 дитина. Заклад має 4 комп'ютери та повільну швидкість роботи Інтернету, що унеможливує онлайн-навчання. Під час спілкування з дітьми та вихователями з'ясовано, що вчителі передають завдання для дітей через Viber. Проте роз'яснення навчального матеріалу, перевірку домашніх завдань здійснюють вихователі Центру, які не є спеціалістами-предметниками.

З метою усунення порушень направлено рекомендації Уповноваженого до керівника закладу, служби у справах дітей та заступника голови Житомирської ОДА.

За результатами вжитих заходів доступ дітей до навчального матеріалу забезпечено, збільшено швидкість Інтернету, оцінювання виконання домашніх завдань здійснюється відповідно до методичних норм.

Порушення прав дітей, виявлені Уповноваженим, підтвердились у результатах опитування, проведеного Державною службою якості освіти.

Для багатьох шкіл (55,53%) запровадження навчання з використанням дистанційних технологій стало проблемою, оскільки досвіду такої форми навчання вони раніше не мали, і виявилися не готовими до освітнього процесу в умовах карантину. 47,5% вчителів (20 590 осіб) зазначили, що раніше не використовували технології дистанційного навчання у своїй педагогічній діяльності¹.

З метою забезпечення права дітей на якісну освіту та безпечні умови навчання, зокрема, можливості організувати освітній процес у 2020/2021 навчальному році в очній формі Уповноваженим у червні та липні 2020 року були скеровані листи до Прем'єр-міністра України та МОН. Висловлено прохання про виділення коштів із стабілізаційного фонду для фінансування заходів з протидії пандемії COVID-19 в Україні для забезпечення засобами захисту учасників освітнього процесу.

З метою створення умов для здобуття онлайн-освіти особами з особливими освітніми потребами Уповноваженим надано рекомендації, які враховані у прийнятій Кабінетом Міністрів України постанові від 09 грудня 2020 року № 1289 «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти».

Після вжиття Уповноваженим заходів реагування у жовтні 2020 року Кабінетом Міністрів України було спрямовано кошти на забезпечення засобами захисту учасників освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року № 984.

Також з початку навчального року Законом України від 17 вересня 2020 року № 909-ІХ у Прикінцевих положеннях Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» внесено зміни до державного бюджету, які дали можливість спрямувати на вказані цілі залишки коштів освітньої субвенції.

Таким чином, на початок навчального року обов'язок щодо забезпечення закладів освіти засобами індивідуального захисту, дезінфікуючими та миючими засобами було покладено на засновників та керівників закладів освіти без надання відповідної фінансової підтримки.

З урахуванням карантинних обмежень 2020/2021 навчальний рік в Україні стартував в очному форматі (за винятком районів, які потрапили до «червоної зони»). Однак через одночасне перебування великої кількості людей у закладах освіти та як

**ДЛЯ БАГАТЬОХ ШКІЛ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАННЯ
З ВИКОРИСТАННЯМ
ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
СТАЛО ПРОБЛЕМОЮ**

**ЧЕРЕЗ ОДНОЧАСНЕ
ПЕРЕБУВАННЯ ВЕЛИКОЇ
КІЛЬКОСТІ ЛЮДЕЙ
У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЗРОСЛИ
РИЗИКИ ПОШИРЕННЯ
ХВОРОБИ COVID-19**

¹ URL: <https://www.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyyny/1217-rezultaty-opytuvannia-shchodo-dystantsiinoho-navchannia-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity>.

наслідок – зменшення соціальної дистанції, зросли ризики поширення хвороби COVID-19 серед учасників освітнього процесу, що стало потенційним чинником порушення права дітей на життя і здоров'я.

З метою перевірки забезпечення права учасників навчального процесу на безпечні умови здобуття освіти та додержання заходів епідемічної безпеки в умовах загрози пандемії COVID-19 Уповноваженим упродовж жовтня-листопада 2020 року було здійснено вибіркового моніторингу 30 закладів освіти у 18 регіонах України (*Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Київська, Львівська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька області та м. Київ*).

Під час моніторингових візитів виявлено порушення, які впливають на право дітей на здобуття освіти в безпечних умовах: недостатнє забезпечення учнів та працівників закладів освіти засобами індивідуального захисту та дезінфікуючими (антисептичними) засобами (зафіксовано у 14 об'єктах моніторингу, що становить 46%), порушення маскового режиму (зафіксовано у 13 об'єктах, що становить 43%). Виявлені порушення при організації харчування здобувачів освіти на період карантину у 23% закладів освіти, у 27% закладів не забезпечено щоденного проведення термометрії учасників освітнього процесу, утилізація використаних засобів індивідуального захисту у встановленому законодавством порядку не здійснюється у 33% закладів, що перевірялись.

За підсумками моніторингу Уповноваженим були скеровані рекомендації до МОН та голів ОДА. Через відсутність можливості впливати на забезпечення права дітей на здобуття освіти в безпечних умовах на непідконтрольній Уряду України території Донецької та Луганської областей Уповноважений звернувся до Голови Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні з проханням щодо надання гуманітарної підтримки, зокрема, забезпечення засобами індивідуального захисту дітей із сімей, які проживають на непідконтрольній українській владі території та опинились в складних життєвих обставинах¹.

Упродовж 2020 року за повідомленнями громадян Уповноваженим вжито заходи реагування у зв'язку з порушенням права дітей на освіту через їх релігійні переконання, зокрема через відмову дітей отримувати паспорт у формі картки. Встановлено, що умовами прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2020 році було передбачено пред'явлення паспортного документа. Водночас вказаними умовами не було враховано інтереси категорії дітей, які по досягненню 14-річного віку не мають паспортного документа, що містить безконтактний електронний носій та проходять судову процедуру для отримання документа у формі книжечки, проте на момент вступу не досягли 16-річного віку.

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року звернувся громадянин М., батько неповнолітньої О., яка після здобуття базової середньої освіти планувала вступати до коледжу Національного університету харчових технологій. Водночас дитині відмовлено у прийнятті документів для вступу до закладу освіти через відсутність паспортного документа, який містить безконтактний електронний носій.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/nep%D1%96dkontroln%D1%96j-ukra%D1%97nsk%D1%96j-vlad%D1%96-teritor%D1%96%D1%97-ta-opinilis-v-skladnix-zhitt%D1%94vix-obstavinax/>.

За результатами проведеної Уповноваженим роботи між ДМС та МОН досягнуто домовленостей, за якими підтвердження належності до громадянства України таких осіб засвідчувалось листами підрозділів ДМС. Своєю чергою МОН ухвалено рішення щодо подачі для вступу у 2020 році такими вступниками свідоцтва про народження та зазначеного листа територіального підрозділу ДМС. Порухене право на освіту було поновлено.

У червні 2020 року за зверненням батьків майбутніх першокласників Уповноваженим було виявлено порушення права на освіту дітей під час зарахування до першого класу, а також при зарахуванні до 5-го та 10-го класів учнів, які вступають до іншого закладу освіти, через неправомірну вимогу закладів освіти у проведенні повторного медичного огляду дитини.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ДІТЕЙ НА ОСВІТУ ЧЕРЕЗ НЕПРАВОМІРНУ ВИМОГУ У ПРОВЕДЕННІ ПОВТОРНОГО МЕДИЧНОГО ОГЛЯДУ

На звернення Уповноваженого за роз'ясненнями до МОН щодо правомірності дій закладів освіти повідомлено, що проходження повторних медичних оглядів не передбачено. Посилання на роз'яснення розміщено на сайті Уповноваженого¹.

За сприяння Уповноваженого усунуто прогалину в нормативній базі, що призводила до порушень прав здобувачів освіти, які навчаються за сімейною (домашньою) формою, та їх законних представників.

Зокрема, Положенням про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти, затвердженим наказом МОН від 12 січня 2016 року № 8 (у редакції наказу МОН від 10 липня 2019 р. № 955), передбачено інформування закладом освіти відповідної служби у справах дітей про зарахування (переведення) дітей на сімейну (домашню) форму навчання. Водночас невизначеність алгоритму дій служб після отримання такого повідомлення призводила до того, що на місцях служби у справах дітей діяли на власний розсуд, зокрема викликали батьків дітей, зарахованих (переведених) на сімейну (домашню) форму навчання, для надання письмових пояснень.

Після звернення Уповноваженого до Мінсоцполітики службам у справах дітей ОДА та КМДА були надіслані відповідні роз'яснення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України:

1. Передбачити виділення у 2021 році коштів на забезпечення дезінфікуючими засобами захисту учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти з метою унеможливлення порушення їх права на належні і безпечні умови навчання в умовах карантину.
2. Вжити заходів щодо забезпечення Інтернет-зв'язку належної якості на всій території держави для організації онлайн-навчання.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/rozyasnennya-shhodo-provedennya-medichnix-oglyad%D1%96v-uchn%D1%96v-zaklad%D1%96v-zagalno%D1%97-seredno%D1%97-osv%D1%96ti/>.

Міністерству освіти і науки України:

1. Удосконалити методичні рекомендації щодо організації дистанційного навчання або навчання за допомогою освітніх онлайн інструментів.
2. Запровадити систему моніторингу забезпечення права дітей на безпечні умови здобуття освіти під час пандемії COVID-19.

Право на соціальний захист

Право дітей на соціальний захист під час пандемії COVID-19

ПОНАД 42 ТИСЯЧІ ДІТЕЙ ІЗ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ПОВЕРНУЛИСЬ ДО БАТЬКІВ, БІЛЬШІСТЬ ІЗ ЯКИХ ПЕРЕБУВАЛИ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Під час моніторингу ЗМІ Уповноваженим виявлено, що понад 42 тисячі дітей із інтернатних закладів повернулись в родини до батьків, більшість із яких перебували в складних життєвих обставинах і потребували якісного соціального супроводу та матеріальної підтримки.

Уповноваженим в оперативному порядку з'ясовано, що органи опіки та піклування, служби у справах дітей не були поінформовані про повернення таких дітей за місцем проживання їхніх батьків. Ситуацію ускладнювало те, що за даними Мінсоцполітики, в умовах децентралізації влади на місцевому рівні не сформовані або недоукомплектовані соціальні служби та служби у справах дітей, через що діти залишились без належного захисту та підтримки (на початок 2020 року налічувалось 207 служб у справах дітей у 834 ТГ).

Уповноваженим в оперативному порядку з'ясовано, що органи опіки та піклування, служби у справах дітей не були поінформовані про повернення таких дітей за місцем проживання їхніх батьків.

З метою врегулювання ситуації Уповноваженим було проведено нараду з очільниками Мінсоцполітики та МОН за участю Представництва ЮНІСЕФ в Україні, на якій встановлено неможливість забезпечити якість та ефективність соціального супроводу сімей та контроль за дотриманням прав дітей в сім'ях за вказаних причин.

Уповноваженим в оперативному порядку з'ясовано, що органи опіки та піклування, служби у справах дітей не були поінформовані про повернення таких дітей за місцем проживання їхніх батьків.

У квітні 2020 року Уповноважений звернувся до Прем'єр-міністра України із проханням запровадити державну субвенцію на введення посад фахівців із соціальної роботи на рівні районів, територіальних громад та міст обласного значення; провести нараду з очільниками Мінсоцполітики, МОН та ОДА з метою забезпечення координації дій щодо інспектування кожної сім'ї, в яку повернулася дитина з інтернатного закладу.

Уповноваженим в оперативному порядку з'ясовано, що органи опіки та піклування, служби у справах дітей не були поінформовані про повернення таких дітей за місцем проживання їхніх батьків.

Як результат, 23 квітня 2020 року проведено селекторну нараду під головуванням Віце-прем'єр-міністра із головами ОДА. Мінсоцполітики запроваджено щотижневий моніторинг щодо дотримання прав дітей та узагальнюється оперативна інформація з регіонів, яка надається і Уповноваженому. Проте відповідна субвенція на введення посад фахівців із соціальної роботи у бюджеті на 2021 рік не передбачена.

Уповноваженим в оперативному порядку з'ясовано, що органи опіки та піклування, служби у справах дітей не були поінформовані про повернення таких дітей за місцем проживання їхніх батьків.

У період з 12 березня по 30 грудня 2020 року службами у справах дітей та соціальними службами відвідано 169 990 сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, нововиявлено 30 478 сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Разом із тим 847 дітей відібрано у батьків та інших осіб у зв'язку із загрозою їх життю і здоров'ю, виявлено 1 593 дитини, які залишилися без батьківського піклування у період карантину. Із обстежених сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, 26 865 дітей захворіли на гостру респіраторну хворобу COVID-19.

Уповноваженим в оперативному порядку з'ясовано, що органи опіки та піклування, служби у справах дітей не були поінформовані про повернення таких дітей за місцем проживання їхніх батьків.

Приклад

До Уповноваженого у серпні 2020 року звернулись представники ЗМІ з проханням допомоги багатодітній родині Т., яка опинилась у складних життєвих обставинах: батьки не працювали, діти

проживали в антисанітарних умовах та не навчались, погано харчувались та піддавались фізичному насильству.

Уповноважений звернувся до районної служби у справах дітей, унаслідок чого родину було взято під соціальний супровід, а діти поставлені службою у справах дітей Зачепилівської РДА Харківської області на облік як такі, що опинились в складних життєвих обставинах. Наприкінці 2020 року з родини було знято соціальний супровід у зв'язку з мінімізацією складних життєвих обставин, а саме батьками досягнуто навичок відповідального батьківства, веденні домашнього господарства, а діти шкільного віку з цієї родини почали відвідувати відповідні заклади освіти.

Важливим питанням є додержання права на безпечні умови праці спеціалістів служб у справах дітей під час пандемії COVID-19, адже, виконуючи свої повноваження, вони постійно контактують із сім'ями, що перебувають в складних життєвих обставинах, і не завжди мають засоби індивідуального захисту.

У зв'язку з цим у грудні 2020 року Уповноважений звернувся до Міністра соціальної політики України з рекомендацією розглянути питання поширення дії постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 375 «Деякі питання оплати праці (грошового забезпечення) окремих категорій працівників, військовослужбовців Національної гвардії та Державної прикордонної служби, посадових осіб Державної митної служби, осіб рядового та начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, поліцейських, які забезпечують життєдіяльність населення, на період дії карантину, установленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та протягом 30 днів з дня його відміни» на працівників служб у справах дітей та внесення відповідних змін до наказу Мінсоцполітики від 22 травня 2020 року № 321 «Про затвердження Переліку посад працівників надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору, які безпосередньо надають соціальні послуги за місцем проживання/перебування їх отримувачів (вдома)». Адже працівники служб у справах дітей, як і фахівці із соціальної роботи, піддаються ризику захворювання на COVID-19 при виконанні своїх посадових обов'язків. Порушене питання опрацьовується Мінсоцполітики.

Права дітей під час реалізації реформи децентралізації

Через неналежне забезпечення діяльності служб у справах дітей, на які відповідно до законодавства покладено безпосереднє ведення справ щодо захисту прав дитини, порушується право дітей на соціальний захист.

Наразі в Україні створено 1 438 територіальних громад. За даними Мінсоцполітики, станом на 31.12.2020 служби у справах дітей утворено лише у 525 з них (на 318 служб більше порівняно з 2019 роком). Така ситуація не дає змоги здійснювати передбачений законодавством контроль за умовами проживання дітей в родинах, оперативно реагувати на недогляд дітей, подавати позови до суду щодо позбавлення батьківських прав, влаштовувати дітей, які осиротіли, у сімейні форми виховання та вирішувати питання поміщення таких дітей у ЦСПРД тощо, що призводить до порушення прав дітей на захист від насильства, достатній рівень життя, належний розвиток, освіту.

**ЧЕРЕЗ НЕНАЛЕЖНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СЛУЖБ У СПРАВАХ ДІТЕЙ
ПОРУШУЄТЬСЯ ПРАВО ДІТЕЙ
НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ**

Приклад

До Уповноваженого в грудні 2020 року звернулись жителі громади із проханням допомогти у вирішенні складної життєвої ситуації, в якій опинилась родина з дворічною дитиною з Тернопільської області. Було встановлено, що внаслідок відсутності постійного житла та неналежного виконання матір'ю Н. своїх батьківських обов'язків здоровий розвиток та соціалізація дитини опинились під загрозою.

Мати неодноразово змінювала місце проживання в межах області та не має навичок догляду за дитиною. Водночас у зв'язку з адміністративною реформою в структурі ТГ, де зараз мешкає родина, служба у справах дітей відсутня, а служба у справах дітей Збаразького району ліквідована, не здійснювалось передбачене законодавством безпосереднє ведення справ щодо контролю за умовами проживання дитини в родині, виконання матір'ю своїх обов'язків, постановки на облік дитини в складних життєвих обставинах.

Завдяки оперативному втручання Уповноваженого сім'ю Н. взято під соціальний супровід Збаразького районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а справу малолітньої дитини буде передано за місцем проживання до служби у справах дітей Вишнівецької селищної ради Кременецького району, яку створено внаслідок реагування Уповноваженого.

З метою вирішення питання забезпечення у складі нових територіальних представництв органів державної влади та новоутворених органів місцевого самоврядування виконання функцій щодо захисту прав та інтересів дітей в Секретаріаті Уповноваженого у вересні 2020 року проведено нараду з представниками Мінсоцполітики та Мінрегіону.

За результатами зустрічі у вересні 2020 року Мінсоцполітики звернулося з листами до Мінфіну та Мінрегіону про необхідність забезпечення безперервності реалізації на місцевому рівні державної політики з питань охорони дитинства та соціального захисту населення в умовах децентралізації влади та збереження у структурах РДА та ОДА служб у справах дітей до утворення відповідних територіальних органів Національної соціальної сервісної служби.

Через відсутність служб у справах дітей на рівні територіальної громади та зволікання із набуттям повноважень Національною соціальною сервісною службою існує ризик втрати функцій у сфері захисту прав дитини.

Унаслідок рекомендацій Уповноваженого Кабінетом Міністрів України в рекомендаційному переліку структурних підрозділів районної, районної у мм. Києві та Севастополі державних адміністрацій передбачено службу у справах дітей (постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 606 (в редакції від 28 грудня 2020 року)).

Права дітей на пільги

ОСІБ ІЗ ЧИСЛА ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ПІСЛЯ ДОСЯГНЕННЯ НИМИ 23-РІЧНОГО ВІКУ ЗНИМАЮТЬ З КВАРТИРНОГО ОБЛІКУ

До Уповноваженого у 2020 році надходили повідомлення про порушення права на житло дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Моніторинг засвідчив, що продовжилась практика зняття з квартирного обліку осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після досягнення ними 23-річного віку. На вказану проблему Уповноважений неодноразово звертала увагу Кабінету Міністрів України.

З метою врегулювання зазначеної ситуації протягом 2020 року Уповноважений супроводжувала розроблення відповідного проєкту закону на всіх етапах погодження та висловлювала свою підтримку такої ініціативи. Як результат, Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа» від 16 грудня 2020 року № 1095-ІХ, який надає право особам з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після досягнення ними 23 років позачергового отримання житла із житлового фонду соціального призначення або, за їхнім бажанням, отримати грошову компенсацію за належне їм для отримання жиле приміщення.

Право дітей на захист у разі затримання батьків

За результатами розгляду повідомлень, а також під час аналізу законодавства на предмет додержання прав дитини Уповноваженим встановлено, що не врегульоване питання захисту прав дитини у разі якщо до її батьків застосовано такий захід забезпечення кримінального провадження, як затримання та запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

НЕ ВРЕГУЛЬОВАНО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ У РАЗІ ЯКЩО ЇЇ БАТЬКІВ ЗАТРИМАНО АБО ВЗЯТО ПІД ВАРТУ

Приклад

До Уповноваженого наприкінці грудня 2019 року звернулись народні депутати України щодо вжиття заходів із забезпечення та захисту прав дітей Г., затриманого працівниками органів прокуратури.

На момент затримання Г. з ним знаходився його малолітній син, який став свідком силового затримання батька. Було встановлено, що дитину залишили самого в під'їзді біля консьєржки, яка потім відвела його додому, де перебувала друга неповнолітня дитина Г. При цьому матір дітей була за кордоном.

Такі дії посадових осіб органів прокуратури та поліції поставили дітей у небезпечне становище, оскільки вони залишились без догляду дорослих. Реагуючи на ситуацію, Уповноважений звернувся до Офісу Генерального прокурора та Національної поліції з проханням здійснити перевірку фактів, провести службові розслідування та вжити заходів дисциплінарного впливу стосовно винних працівників. У відповідь поінформовано про відсутність обов'язку у посадових осіб органів прокуратури і поліції повідомляти органи опіки і піклування про випадки залишення дітей без батьківського піклування у разі затримання їхніх батьків.

У квітні 2020 року Уповноважений звернулася до членів Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності з проханням вийти із законодавчою ініціативою щодо внесення змін до КПК України та зобов'язати службових осіб, слідчого та прокурора у разі затримання особи чи застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою негайно повідомляти органи опіки та піклування про наявність на утриманні такої особи дитини.

Внаслідок ініціативи Уповноваженого у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту прав та інтересів дитини у разі затримання або тримання під вартою її батьків» (реєстр. № 3603 від 05.06.2020). З вересня 2020 року цей проєкт закону прийнято у першому читанні. Наразі його підготовлено до другого читання.

Право на захист дітей, які залишились без піклування

У результаті опрацювання повідомлень Уповноваженим виявлено факти порушення права на належний соціальний захист дітей, які залишились без піклування батьків.

Це стосується дітей, які досягають повноліття у період розгляду в судах проваджень про позбавлення батьків батьківських прав або відібрання у батьків без позбавлення батьківських прав. Як наслідок, такі діти позбавлені державних пільг і гарантій, передбачених законодавством для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року звернулась М., яка досягла повноліття 19 квітня 2020 року, а заочне рішення суду у справі про позбавлення її матері батьківських прав набрало чинності 11 травня 2020 року.

Проте законодавство України не передбачає процедури надання органом опіки та піклування статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, яка досягла повноліття, під час провадження у суді справи щодо позбавлення її батьків батьківських прав або відібрання у батьків без позбавлення батьківських прав.

Ураховуючи наведене, в листопаді 2020 року Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики з рекомендацією вжити заходів щодо врегулювання зазначеного питання. Наразі Мінсоцполітики повідомлено про розроблення відповідного нормативного акта.

Право дітей на достатній рівень життя

Протягом 2020 року до Уповноваженого надходили непоодинокі повідомлення про порушення права дітей на достатній рівень життя. Зокрема, заявники повідомляли про арешти державною виконавчою службою рахунків громадян, на які вони отримували соціальні виплати на дітей.

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року звернулась С. у зв'язку з тим, що на виконання постанови Корольовського відділу державної виконавчої служби у м. Житомирі Центрально-Західного міжрегіонального управління Мін'юсту було арештовано картковий рахунок в АТ «Ощадбанк», на який заявниця отримувала соціальну допомогу по втраті годувальника на дитину. Унаслідок оперативного реагування Уповноваженого були припинені випадки порушення прав дітей на достатній рівень життя та розблоковано рахунки заявників, арешт на які накладати заборонено.

Важливим чинником у формуванні та реалізації державної політики з питань захисту прав та інтересів дітей є діяльність Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства, яка створена відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 року № 1200.

Проте упродовж 2020 року зазначена комісія засідання не проводила. Окрім того, відповідно до Положення про Міжвідомчу комісію з питань охорони дитинства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 року № 1200, на розгляд Президента України подається щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні та стан реалізації державної політики у сфері охорони дитинства. Однак станом на січень 2021 року на офіційному веб-сайті Мінсоцполітики оприлюднено щорічну державну доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2018 року.

У січні 2021 року Уповноваженим направлено подання на ім'я Міністра соціальної політики України з вимогою вжити заходів, спрямованих на забезпечення проведення засідань Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства та підготовку щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству соціальної політики України:

1. Розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 15 грудня 2020 року № 1082-ІХ з метою перерозподілу видатків та запровадження субвенції на введення посад фахівців із соціальної роботи на рівні районів, територіальних громад та міст обласного значення.
2. Розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови щодо врегулювання питання правового та соціального захисту дітей, які досягають повноліття в період розгляду в судах проваджень про позбавлення батьків батьківських прав.
3. Вжити заходів щодо відновлення роботи Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства.
4. Забезпечити підготовку і розповсюдження щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні відповідно до Порядку підготовки і розповсюдження щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 року № 200.

Міністерству юстиції України посилити контроль за діяльністю державних виконавців при накладенні арешту на банківські рахунки боржників з метою недопущення блокування тих рахунків, на які громадяни отримують соціальні виплати.

Національному банку України надати відповідні роз'яснення банкам щодо неприпустимості блокування всіх рахунків боржників, якщо серед цих рахунків є такі, арешт на які накладати заборонено.

Право на піклування та турботу батьків

Право дитини на піклування батьків

Як і в попередні роки, Уповноваженим виявляються випадки порушення права дитини на піклування батьками, підтримку особистих відносин і контактів з обома батьками, яке закріплено в статті 9 Конвенції ООН про права дитини.

Протягом 2020 року майже 30% (319 із 1677) повідомлень до Уповноваженого стосувались питань вирішення спорів між батьками щодо дитини, а також права дитини на піклування та турботу батьків.

Громадяни звертались до Уповноваженого зі скаргами на дії органів опіки та піклування при розгляді спорів між батьками стосовно участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, виселення дитини, зняття дитини з реєстра-

**МАЙЖЕ 30% ПОВІДОМЛЕНЬ
ДО УПОВНОВАЖЕНОГО
СТОСУВАЛИСЬ ПИТАНЬ
ВИРІШЕННЯ СПОРІВ МІЖ
БАТЬКАМИ ЩОДО ДИТИНИ**

ції місця проживання, позбавлення батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону, стягнення аліментів на утримання дитини.

Приклад

До Уповноваженого в липні 2020 року звернулася громадянка К. у зв'язку із відмовою їй Решетилівською РДА Полтавської області у визначенні участі у вихованні дитини, оскільки на час її звернення існував судовий спір щодо визначення місця проживання дитини.

Після вжитих Уповноваженим заходів органом опіки та піклування в серпні 2020 року видано розпорядження, яким визначено порядок участі матері у вихованні дитини та поновлено право на безперешкодне спілкування із сином.

Незважаючи на внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII щодо виконання рішень судів немайнового характеру – про встановлення побачення з дитиною, про усунення перешкод у побаченні з дитиною, а також до КУпАП в частині надання права органу опіки та піклування складати адміністративні протоколи за невиконання його рішень, ситуація суттєво не покращилась.

Складність у виконанні рішень, які стосуються сімейних спорів, пов'язана з тим, що при прийнятті рішень як органом опіки та піклування, так і судами думка дитини не враховується або з'ясовується формально.

За ініціативи Уповноваженого спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні було здійснено моніторинг дотримання судами і органами опіки та піклування стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у справах некримінального характеру, результати якого було презентовано 1 червня 2020 року на онлайн-конференції¹.

За результатами опрацювання повідомлень громадян та моніторингових візитів виявлено системну проблему, яка полягає в тому, що чинне законодавство не передбачає чіткого врегулювання питання територіальної компетенції органу опіки та піклування при складанні протоколу про адміністративне правопорушення: за місцем видання рішення щодо визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею чи за місцем проживання такої дитини та у разі фіксації порушення у вихідні дні або неробочий час.

Приклад

До Уповноваженого в листопаді 2020 року звернувся мешканець м. Києва громадянин М. щодо невиконання рішення Дарницької РДА про способи його участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею, оскільки мати з дитиною змінили місце проживання і переїхали до Голосіївського району м. Києва.

З метою врегулювання проблеми в грудні 2020 року Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики про необхідність внесення змін до нормативно-правових актів, які регулюють питання складання адміністративних протоколів органами опіки та піклування. Наразі Мінсоцполітики поінформовано про розроблення проекту закону про внесення змін до статті 255 КУпАП.

¹ URL: <https://cutt.ly/lk0QHbs>.

Актуальним є питання щодо скорочення строків розгляду спорів між батьками щодо дитини, адже, за оцінками експертів, «синдром відчуження батьківства» настає уже через три місяці з моменту після обмеження доступу до дитини одному з батьків.

В умовах запровадженого карантину, спричиненого пандемією COVID-19, до Уповноваженого надходили звернення про порушення прав батьків або одного з них стосовно дитини через відмову служб у справах дітей і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування як органів опіки та піклування проводити засідання комісії з питань захисту прав дитини.

Приклад

До Уповноваженого протягом квітня-серпня 2020 року із скаргами на бездіяльність Києво-Святошинської РДА Київської області звертались громадянка Б. та громадянин Г., оскільки їхні звернення щодо визначення участі у вихованні дітей понад три місяці не розглядалися у зв'язку із карантинном.

Також на бездіяльність Козівської РДА Тернопільської області щодо затягування строків розгляду заяви про визначення способів участі у вихованні дитини до Уповноваженого в березні 2020 року поскаржився громадянин Н.

Внаслідок реагування Уповноваженого поновлено роботу комісій з питань захисту прав дитини. Питання, порушені заявниками, розглянуті.

Право дитини на утримання батьками

Протягом 2020 року до Уповноваженого надійшло 145 повідомлень щодо порушення права дитини на утримання батьками через бездіяльність державних виконавців при виконанні виконавчих листів про стягнення встановлених рішенням суду аліментів, що на 61% більше, ніж у 2019 році (90).

НА 61% БІЛЬШЕ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ ЧЕРЕЗ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ВИКОНАВЦІВ

Приклад

До Уповноваженого в грудні 2020 року звернулася громадянка Л. щодо неналежного виконання своїх обов'язків працівниками Печерського районного відділу державної виконавчої служби у м. Києві Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції України (м. Київ) у зв'язку з чим виникла заборгованість понад 200 тисяч гривень.

За результатами реагування Уповноваженого до Мін'юсту державним виконавцем винесено постанову про арешт коштів боржника та постанову про арешт його майна й оголошено заборону на його відчуження. Також державним виконавцем винесено постанову про накладення штрафу на боржника в розмірі 50% від суми заборгованості, що становить 86 763,93 грн, та надіслано повідомлення про вчинення боржником кримінального правопорушення, передбаченого статтею 382 КК України.

За порушення вимог законодавства Мін'юстом ініційовано питання притягнення державного виконавця до відповідальності.

З метою захисту права дітей на належне утримання батьками Уповноважений зверталася до Мін'юсту про стан виконання рішень суду про стягнення аліментів.

За інформацією Мін'юсту, станом на 31.12.2020 на виконанні органів виконавчої служби перебуває 513,3 тисяч виконавчих документів про стягнення аліментів. Кількість документів, за якими сума заборгованості сукупно перевищує суму платежів за 3 місяці, становить 171,1 тисяч документів, за 4 місяці – 130,8 тисяч, за 6 місяців – 87,6 тисяч, що становить понад 75,9% від загальної кількості виконавчих документів, які стосуються сплати аліментів.

Така ситуація свідчить про системність проблеми та необхідність посилення контролю Мін'юсту щодо діяльності державних виконавців.

Право дитини на ім'я, громадянство та право знати своїх батьків

У зв'язку із запровадженням карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19 в Україні, та закриттям державного кордону було виявлено порушення права дитини на ім'я і набуття громадянства, а також право знати своїх батьків і право на їх піклування.

Попри те, що статтею 33 Конституції України гарантується свобода пересування, право вільно залишати територію України, батьки-іноземці не могли в'їхати в Україну з метою об'єднання з дітьми, народженими в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, та повернутися на батьківщину.

Приклад

Під час моніторингу соціальних мереж 13 травня 2020 року було виявлено інформацію про те, що 51 дитина, народжена методом сурогатного материнства від іноземних громадян, перебуває в готелі «Венеція» (м. Київ).

Під час моніторингового візиту до готелю «Венеція» було встановлено, що 15 дітей були з батьками, 36 – без батьків, під наглядом персоналу. Всі діти народжені методом сурогатного материнства на підставі договорів, укладених між іноземними подружніми парами та ТОВ «Biotexcom». Також були представлені заяви іноземних громадян, зазначених у свідоцтвах про народження дітей їхніми батьками, адресовані керівництву клініки, про доручення опікуватись дитиною на період карантину до відновлення можливості в'їзду в Україну.

З метою врегулювання гуманітарної ситуації та сприяння у вирішенні питання не тільки з перетином кордону, а й з отриманням проїзного документа на дитину, Уповноваженим 14 травня 2020 року проведено робочу нараду з представниками МЗС і ДМС та напрацьовано відповідний механізм, зокрема, шляхом звернення батьків-іноземців до Уповноваженого.

За період карантину отримано 176 звернень від іноземців із 24 країн. За сприяння Уповноваженого усі діти возз'єднались зі своїми батьками та отримали відповідні документи.

ЗАСТОСУВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЗОКРЕМА СУРОГАТНОГО (ЗАМІННОГО) МАТЕРИНСТВА ПОВИННО БУТИ ВРЕГУЛЬОВАНЕ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

застосування допоміжних репродуктивних технологій тощо.

Під час реалізації заходів, спрямованих на поновлення прав іноземних громадян на возз'єднання з дітьми, виявлено необхідність врегулювання на законодавчому рівні питання застосування допоміжних репродуктивних технологій, зокрема сурогатного (замінного) материнства, переліку прав і обов'язків сторін у сурогатному материнстві, встановлення відповідальності за порушення у сфері

У зв'язку із зазначеним 14 травня 2020 року Уповноважений звернулася до Прем'єр-міністра України стосовно потреби у проведенні глибокого аналізу ситуації щодо народження дітей із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій та удосконалення законодавства, що регулює цю сферу. Наразі при Комітеті Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування і МОЗ утворено робочі групи з напрацювання законодавчих змін, до складу яких включено Уповноваженого.

Також Уповноваженим підтримано проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань застосування допоміжних репродуктивних технологій» (реєстр. № 3488 від 15.05.2020), яким пропонується посилити відповідальність за порушення законодавства у сфері застосування репродуктивних технологій та посилити вимоги до здійснення господарської діяльності у сфері охорони здоров'я.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань застосування допоміжних репродуктивних технологій» (реєстр. № 3488 від 15 травня 2020 року).

Кабінету Міністрів України розробити та внести до Верховної Ради України проєкт закону щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Міністерству соціальної політики України:

1. Врегулювати питання щодо забезпечення додержання посадовими особами органів опіки та піклування законодавства при оформленні матеріалів про адміністративні правопорушення.
2. Вжити заходів щодо підвищення кваліфікації працівників служб у справах дітей та представників органів опіки та піклування.
3. Здійснити методологічне забезпечення діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо реалізації принципу рівних прав батьків під час розгляду справ, що стосуються інтересів дитини, а також з'ясування думки дитини при вирішенні питань, які стосуються її життя.

Міністерству юстиції України посилити контроль за діяльністю державних виконавців з метою належного виконання рішень по аліментним зобов'язанням.

3.2. Права дітей в системі альтернативного догляду

У 2020 році Уповноваженим здійснювався парламентський контроль за додержанням прав дитини в системі альтернативного догляду.

За оперативними даними Мінсоцполітики, станом на 31.12.2020 в Україні налічується 68 597 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що становить 0,9% від загальної чисельності дітей в Україні (7 533 930 осіб). Із них 64 019 дітей виховуються в сімейних формах виховання (опіка, піклування – 49 011, дитячий будинок сімейного типу, прийомна сім'я – 14 510) (додаток 3.2).

Відсоток охоплення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сімейних формах влаштування залишається сталим: 2020 рік – 92,6%, 2019 рік – 92,0%.

З метою додержання прав дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають в закладах. Уповноваженим розроблено «Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу додержання прав дітей в системі альтернативної опіки»¹, які направлені до всіх регіональних представництв Уповноваженого для використання в роботі.

Протягом 2020 року моніторингом Уповноваженого було охоплено 19 регіонів (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Івано-Франківська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Хмельницька, Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Київ), під час якого перевірялась діяльність 52 об'єктів: служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, закладів, в яких перебувають діти.

Також у 2020 році увага Уповноваженого під час моніторингу була зосереджена на додержанні прав дітей, які влаштовані до закладів соціального захисту приватної форми власності. Моніторингом охоплено 16 таких закладів.

Права дітей, які влаштовані до закладів соціального захисту

ПРИ НАПРАВЛЕННІ ДІТЕЙ ДО ЗАКЛАДІВ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ СЛУЖБАМИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ МАЙЖЕ НЕ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ КОНТРОЛЬ ЗА УМОВАМИ ЇХ ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

перебувають під опікою/піклуванням керівників закладів, що не відповідає законодавству; відсутня координація роботи закладу з центрами соціальних служб за місцем проживання батьків дітей, які перебувають у закладі. У переважній більшості статuti закладів не погоджені службами у справах дітей, як це передбачено Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 21 січня 1995 року № 20/95-ВР. За результатами моніторингових візитів було направлено листи до об'єктів моніторингу та заінтересованих органів виконавчої влади та З подання Уповноваженого (Дарницька та Святошинська районні в м. Києві державні адміністрації, виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради) з метою усунення виявлених порушень.

За результатами моніторингових візитів зафіксовано порушення прав дітей на виховання в сім'ї, на соціальний захист, медичну допомогу. При направленні дітей до закладів приватної форми власності службами у справах дітей майже не здійснюється контроль за умовами їх виховання та розвитку, строками перебування дітей у таких закладах; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування,

Приклад

У березні 2020 року під час моніторингового візиту до Центру соціальної підтримки для дітей та сімей «Нова Надія» (с. Коленці Київської області) було встановлено, що їх установчі документи не були погоджені службою у справах дітей, що не відповідає вимогам Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 87.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/metodichn%D1%96-rekomendacz%D1%96%D1%97-shhodo-provedennya-mon%D1%96toringu-dotrimannya-prav-d%D1%96tej-u-sistem%D1%96/>.

З метою забезпечення належного функціонування Центру направлено відповідний лист до служби у справах дітей Іванківського району Київської області з вимогою належним чином оформити установчі документи та забезпечити контроль за його діяльністю.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів реагування статут закладу приведено у відповідність до вимог законодавства.

В умовах запровадженого Кабінетом Міністрів України карантину, спричиненого пандемією COVID-19, з метою вивчення питання про додержання права дитини на виховання в сім'ї здійснено безвиїзні перевірки 80 закладів соціального захисту дітей (*4 притулки для дітей та 76 центрів соціально-психологічної реабілітації дітей*) із 24 областей України та м. Києва. При цьому вивчалось питання дотримання строків надання статусу дітям, які залишилися без батьківського піклування.

Приклад

Під час проведення у квітні-травні 2020 року безвиїзної перевірки було встановлено, що в Донецькій області 18 дітей перебувають у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей понад встановлений строк. Цим дітям не встановлено статусу позбавлених батьківського піклування та вони перебувають поза сімейним оточенням.

Після скерування інформації щодо порушення прав дітей, які влаштовані до ЦСПРД, до голови Донецької ВЦА Уповноваженого поінформовано, що органами опіки та піклування 11 дітям надано статус дитини, позбавленої батьківського піклування, та вживаються заходи щодо влаштування цих дітей в сімейні форми проживання. Окрім того, стосовно 5 дітей службами у справах дітей готуються подання про надання дітям відповідного статусу. Двох дітей повернуто матері, а позовну заяву щодо позбавлення її батьківських прав відкликано.

Під час перевірки отримано інформацію щодо порушення прав дітей, які перебувають у таких закладах та щодо яких розглядається судами питання про позбавлення їхніх батьків батьківських прав або відібрання від батьків без позбавлення батьківських прав¹.

З опрацьованої інформації щодо 902 дітей встановлено, що органами опіки та піклування подано позовів про відібрання дітей у батьків відносно 122 дітей (13,5%), про позбавлення батьків батьківських прав у справах щодо 780 дітей (86,5%).

Судами не дотримано вимог щодо строків розгляду справ, передбачених статтею 210 ЦПК України, у справах щодо захисту та відновлення порушених прав 674 дітей, тобто майже 75% дітей, які перебували у закладах соціального захисту (додаток 3.3).

У закладах соціального захисту більш як 9 місяців перебувало 354 дитини, щодо яких органом опіки та піклування протягом двох місяців не вжито заходів для надання статусу дитини, позбавленої батьківського піклування. Із 122 дітей, в інтересах яких подано позови про відібрання від батьків, стосовно 21 дитини (тобто 17%) позови подано з порушенням вимог частини другої статті 170 СК України.

СУДАМИ НЕ ДОТРИМАНО СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenij-v%D1%96dreaguvala-zatyaguvannyam-sudami-ta-organami-op%D1%96ki-sprav-shhodo-zaxistu-prav-d%D1%96tej/>.

Узагальнені результати проведеного моніторингу направлено до Мінсоцполітики, Мін'юсту, Верховного Суду та голів ОДА для вжиття в межах компетенції заходів реагування.

За результатами реагування Уповноваженого на кінець 2020 року ситуація у притулках для дітей та ЦСПРД змінилась. Водночас із 902 дітей понад визначений термін продовжують перебувати 183 дитини: стосовно 171 дитини триває судовий розгляд справ щодо позбавлення батьків їх батьківських прав, стосовно 12 дітей розглядається питання щодо форми їх влаштування.

Водночас за інформацією, наданою Верховним Судом, головною причиною тривалого розгляду справ є проблема недостатньої укомплектованості посад суддів у судах першої та апеляційної інстанції.

Приклад

У ході здійснення у квітні-травні 2020 року безвиїзної перевірки встановлено, що органом опіки та піклування Новгородівської міської ради Донецької області ще 28.08.2018 було подано до Новгородівського міського суду Донецької області позовну заяву про позбавлення матері дітей батьківських прав та стягнення з неї аліментів. Утім, станом на 2020 рік Новгородівським міським судом Донецької області справу не розглянуто, оскільки суд не працює з вересня 2018 року (немає призначення судді).

За результатами реагування на цей та інші подібні факти порушення права дітей судовий розгляд із дотриманням розумних строків Уповноваженим направлено лист до ВРП з проханням вжити заходів для належного кадрового забезпечення судів першої та апеляційної інстанції.

ВРП поінформовано, що упродовж 2020 року прийнято рішення про внесення подання Президентів України про призначення на посади суддів 530 осіб, розглянуто 42 повідомлення ДСА України про необхідність відрядження суддів до інших судів та ухвалено 34 рішення про відрядження суддів для здійснення правосуддя до інших судів того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення).

ТРИВАЛЕ ПЕРЕБУВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЧЕРЕЗ ПОВІЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПОСЛУГИ ВИХОВАННЯ У СІМ'І ПАТРОНАТНОГО ВИХОВАТЕЛЯ

Ще однією причиною порушення права дітей на виховання в сім'ї є тривале перебування дітей у закладах соціального захисту дітей у зв'язку з повільним розвитком послуги виховання та реабілітації дитини у сім'ї патронатного вихователя.

Упродовж 2020 року створено 54 патронатні сім'ї. Загалом на кінець 2020 року в 21 регіоні України (крім Волинської, Закарпатської, Хмельницької областей) функціонує 168 патронатних сімей, в них перебувало 936 дітей, у 2019 році їх чисельність становила 510 осіб. При цьому актуальним є питання недостатньої інформаційної кампанії щодо розвитку такої послуги, пошуку кандидатів у патронатні вихователі, неготовність патронатних вихователів здійснювати патронат над дитиною з інвалідністю тощо.

Ще однією причиною порушення права дітей на виховання в сім'ї є тривале перебування дітей у закладах соціального захисту дітей у зв'язку з повільним розвитком послуги виховання та реабілітації дитини у сім'ї патронатного вихователя.

Упродовж 2020 року створено 54 патронатні сім'ї. Загалом на кінець 2020 року в 21 регіоні України (крім Волинської, Закарпатської, Хмельницької областей) функціонує 168 патронатних сімей, в них перебувало 936 дітей, у 2019 році їх чисельність становила 510 осіб.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству соціальної політики України:

1. Забезпечити систематичне підвищення кваліфікації працівників служб у справах дітей, фахівців із соціальної роботи, інших працівників, які здійснюють соціальний супровід дітей.

2. Вжити заходів щодо забезпечення систематичного контролю за умовами утримання та виховання дітей у закладах інституційного догляду та виховання, якістю надання послуг дітям та сім'ям, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа.
3. Забезпечити здійснення контролю за умовами утримання та виховання дітей, які влаштовані до закладів соціального захисту приватної форми власності.

3.3. Права дітей в умовах збройного конфлікту

У зв'язку із російською збройною агресією на території України діти зазнають порушень гарантованих та закріплених за ними прав.

У межах здійснення парламентського контролю Уповноваженого щодо стану забезпечення права дітей з числа внутрішньо переміщених осіб на отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, а також додержання права на безкоштовне харчування, оздоровлення, соціальний захист упродовж 2020 року здійснено моніторингові візити до 25 служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у 14 регіонах України (Вінницька, Житомирська, Луганська, Миколаївська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька області – по 1, Донецька, Херсонська області – по 2, Київська, Дніпропетровська області, м. Київ – по 4)

Також здійснено 5 моніторингових візитів до контрольних пунктів в'їзду – виїзду: КПВВ «Новотроїцьке», «Станиця Луганська», «Чонгар» та двічі до КПВВ «Каланчак».

Право дітей на отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів

За результатами моніторингу виявлено порушення права дітей на отримання відповідного статусу через неоднакове застосування органами опіки та піклування положень Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2017 року № 268 (далі – Порядок № 268). Зокрема, щодо надання статусу дітям, які народилися на підконтрольній території України.

Приклад

Під час моніторингових візитів у вересні 2020 року виявлено, що Святошинською районною в м. Києві державною адміністрацією прийнято 4 рішення про відмову у наданні вказаного статусу у зв'язку із тим, що діти народилися у м. Києві, а Дружківською міською радою відмовлено у наданні статусу 14 дітям, оскільки вони народилися після жовтня 2014 року. Водночас органами опіки та піклування в інших регіонах статус дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту, надавався дітям, які народилися на підконтрольній території України після введення стану АТО.

Водночас Києво-Святошинською РДА (Київська область) надано статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, внутрішньо переміщеній особі з Автономної Республіки Крим, що не передбачено Порядком № 268.

Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики для вжиття заходів з метою однозначного застосування вимог законодавства щодо надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Мінсоцполітики напрацьовуються зміни до Порядку № 268.

НЕДОТРИМАННЯ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ПРО НАДАННЯ СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Встановлено недотримання строків розгляду заяв про надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, визначених Порядком № 268 (*Голосіївський, Дніпровський та Святошинський райони м. Києва, Бориспільський район Київської області*).

Приклад

У вересні 2020 року під час моніторингового візиту до Служби у справах дітей та сім'ї Голосіївської районної у м. Києві державної адміністрації виявлено, що 02.03.2020 законний представник дитини О. подав заяву та документи щодо надання дитині статусу постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Проте відповідне рішення прийнято органом опіки та піклування лише 24.04.2020 з порушенням визначеного законодавством тридцятиденного терміну.

Реагуючи на ситуацію, Уповноваженим скеровано вимогу до Голосіївської районної у м. Києві державної адміністрації щодо забезпечення дотримання Порядку № 268 та своєчасного прийняття рішень про надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Під час розгляду питання надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вимагались документи, що не передбачені законодавством, зокрема, довідки із закладів освіти, характеристики дітей (*Козелецький район Чернігівської області, Дніпровський район Дніпропетровської області, Святошинської район м. Києва*).

Також виявлено випадки порушення права дітей на соціальний захист у зв'язку з недоліками у діяльності служб у справах дітей щодо взяття зазначеної категорії дітей на облік як таких, що опинились у складних життєвих обставинах, відповідно до вимог Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 585 (*Козелецький район Чернігівської області, Дніпровський район м. Києва*).

Приклад

У жовтні 2020 року під час моніторингового візиту до Служби у справах дітей Козелецької РДА Чернігівської області виявлено, що восьмеро дітей, яким органом опіки та піклування надано статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, не взяті на облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

За результатами вжитих Уповноваженим заходів у листопаді 2020 року всі діти поставлені на відповідний облік та отримують соціальні послуги. Право дітей на соціальний захист поновлено.

Значна кількість дітей, які проживають на невідконтрольних територіях, також мають право на отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, проте не можуть звернутись за отриманням такого статусу.

За результатами аналізу даних Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб станом на 30.12.2020 на обліку перебувала 1 459 131 особа, яка переселилась з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та Автономної Республіки Крим, з яких 186 739 дітей мають підстави для надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій

та збройних конфліктів. Водночас лише 56 653 дитини отримали такий статус, що становить 30,3% (додаток 3.4).

За інформацією Мінсоцполітики, з числа дітей, які отримали статус постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, 93 дитини мали поранення, контузію, каліцтво, 1 дитина – у зв'язку з тим, що зазнала фізичного, сексуального насильства, та 56 559 – зазнали психологічного насильства.

Разом із тим лише 21% дітей, які отримали статус, охоплені соціальними послугами, що свідчить про недостатню роботу в частині супроводу сімей з дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Під час моніторингових візитів до КПВВ: «Новотроїцьке», «Станиця Луганська», «Чонгар» та «Каланчак» встановлено, що на жодному з них не забезпечено умови для перебування батьків з малолітніми дітьми. Окрім того, виявлено проблеми із забезпеченням сертифікованою питною водою тощо. За результатами візитів Уповноважений звернулася, зокрема, до Мінреінтеграції (КПВВ «Чонгар», «Каланчак») та голів Луганської та Донецької ОДА (КПВВ «Станиця Луганська», «Новотроїцьке») з рекомендаціями щодо вжиття заходів для облаштування на КПВВ кімнати матері та дитини.

Підсумки моніторингу Уповноваженого щодо забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту було підведено 20 листопада 2020 року на онлайн засіданні Координаційної ради з питань дотримання прав дитини та сім'ї за участю представників центральних органів виконавчої влади, керівників служб у справах дітей¹.

Узагальнена інформація за результатами моніторингу направлена до Мінсоцполітики для вжиття заходів та надання службам у справах дітей методичних рекомендацій щодо діяльності стосовно дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Право на освіту

Щодо забезпечення права на освіту дітей, які перебувають у зоні збройного конфлікту, варто зазначити, що у 2019/2020 навчальному році приміщення шкіл, які розташовані вздовж лінії розмежування з окупованими територіями, у зоні ризику ураження обстрілами залишаються облаштованими неналежним чином або в них відсутні укриття на випадок обстрілів чи інших масованих атак.

Приклад

У березні 2020 року під час моніторингу ЗМІ було виявлено інформацію щодо проведення бойових дій поблизу навчального закладу в м. Мар'їнка Донецької області, які призвели до евакуації дітей.

Реагуючи на ситуацію, Уповноважений звернулася до голови Донецької ОДА, керівника обласної ВЦА: створити у м. Мар'їнка безпечні умови перебування дітей та персоналу в навчальних закладах.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/sogodn%D1%96-v%D1%96dbulosya-zas%D1%96dannya-koordinacz%D1%96jno%D1%97-radi-z-pitan-dotrimannya-prav-ditini-ta-s%D1%96m%D1%97/>.

ЛИШЕ 21% ДІТЕЙ, ЯКІ ОТРИМАЛИ СТАТУС ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ, ОХОПЛЕНІ СОЦІАЛЬНИМИ ПОСЛУГАМИ

Поінформовано, що ОДА здійснюється моніторинг діяльності закладів, розташованих поблизу лінії розмежування, вживаються заходи безпеки учнів та персоналу, в закладах розроблено схеми оповіщення та зв'язку, плани евакуації на випадок надзвичайних ситуацій.

ПОЛОЖЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ БЕЗПЕКИ ШКІЛ ДОСІ НЕ ІМПЛЕМЕНТОВАНІ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Попри те, що 20 листопада 2019 року Україна приєдналася до Декларації безпеки шкіл (Safe Schools Declaration), її положення досі не імплементовані в національне законодавство.

На виконання рекомендацій, наданих Уповноваженим щодо забезпечення реалізації положень Декларації безпеки шкіл, МОН розроблено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів з реалізації Декларації про безпеку шкіл». Наразі зазначений проєкт проходить погодження із зацікавленими суб'єктами.

Через запровадження заходів у зв'язку із пандемією COVID-19 було обмежено можливість вільного перетину лінії розмежування та потрапляння на територію України осіб з непідконтрольних територій. Це своєю чергою містило ризики порушення права дітей на освіту через неможливість їх участі у вступі до закладів вищої освіти на території України.

Уповноважений у березні 2020 року звернулася до МОН з метою недопущення порушення права на освіту дітей, які проживають на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також Донецької та Луганської областей, забезпечення можливості таким дітям проходження державної підсумкової атестації та отримання документів про загальну середню освіту.

За ініціативою Президента України Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, Донецької та Луганської областей» від 03 липня 2020 року № 744-ІХ, відповідно до якого на пільгових умовах до вищих навчальних закладів змогли вступати не тільки особи з тимчасово окупованого Криму, а й особи, які проживають на окупованих територіях Донбасу та населених пунктів на лінії зіткнення. Діти з тимчасово окупованих територій отримали можливість вступати до будь-яких вищих навчальних закладів без складання ЗНО.

Такі зміни позитивно позначились на динаміці вступу зазначених категорій дітей до вишів. Через освітні центри «Крим-Україна» та «Донбас-Україна» до вищих навчальних закладів зараховано вдвічі більшу кількість вступників, аніж у 2016 році, зокрема через центр «Крим-Україна» було зараховано 381 особу, через центр «Донбас-Україна» – 1 572 особи.

Держава забезпечує таких вступників соціальною стипендією, підручниками на безоплатній основі та безоплатним доступом до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних закладах освіти.

Також ВПО, які вступають до закладу вищої освіти на навчання за контрактом, мають можливість оформити пільговий довгостроковий кредит.

Право дітей на безкоштовне харчування

У результаті розгляду повідомлень громадян та здійснення парламентського контролю Уповноваженим виявлено порушення права на безкоштовне харчування дітей з числа ВПО та дітей, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

У травні 2020 року набули чинності зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII, які закріпили право на безкоштовне харчування дітей з числа ВПО чи дітей, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Водночас Порядок, який регулює питання організації харчування у закладах освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2011 року № 116, не передбачає забезпечення таких дітей безоплатним харчуванням, а делегує вирішення цього питання органам місцевого самоврядування.

Проте не всі органи місцевого самоврядування передбачають видатки з власних бюджетів на вказані цілі, тому гарантоване законом право дітей на безоплатне харчування не реалізоване. Звернення щодо вказаної проблеми надходили до Уповноваженого з Київської області (м. Ірпінь), Луганської області (м. Сєверодонецьк, м. Лисичанськ, м. Сватове).

Приклад

До Уповноваженого у грудні 2020 року звернувся громадянин Ю. щодо порушення гарантованого законодавством права на безкоштовне харчування його дитини, яка навчається у дошкільному навчальному закладі м. Ірпеня. Заявник поставив під сумнів правомірність здійснення нарахувань коштів за харчування його дитини, яка перебуває на обліку ВПО. На вимогу Уповноваженого вирішення питання щодо харчування дітей ВПО буде винесено на розгляд чергової сесії Ірпінської міської ради.

У вересні 2020 року Уповноважений звернувся до МОН щодо нормативного врегулювання питання забезпечення права на безкоштовне харчування дітей з числа ВПО та дітей, які мають статус постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Наразі Кабінетом Міністрів України розроблено проєкт постанови «Про затвердження норм та порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку», який містить перелік категорій учнів, які відповідно до законодавства мають право на безоплатне харчування, у тому числі дітей з числа ВПО та дітей, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, яка опрацьовується заінтересованими органами.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України прискорити прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження норм та порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку» з метою врегулювання порядку забезпечення права на безкоштовне харчування дітей з числа внутрішньо переміщених осіб чи дітей, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Міністерству соціальної політики України:

1. Розробити та в установленому порядку подати до Кабінету Міністрів України зміни до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2017 року № 268, з метою уникнення неоднозначного застосування органами опіки та піклування його положень в частині надання статусу дітям, народженим на підконтрольній території і облікованим як внутрішньо переміщені особи.

2. Розробити та скерувати до органів опіки та піклування, служб у справах дітей методичні рекомендації щодо додержання прав дітей, які мають підстави для встановлення статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, та дітей, яким зазначений статус вже встановлено.

Міністерству освіти і науки України розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України План заходів з реалізації Декларації про безпеку шкіл.

3.4. Права дітей в системі ювенальної юстиції

У межах здійснення парламентського контролю за станом додержання прав дітей, яких утримують під вартою, у 2020 році проведено безвізні перевірки 13 СІЗО ДКВС: Житомирської, Запорізької, Волинської, Львівської, Донецької, Миколаївської, Рівненської, Луганської, Сумської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської областей.

Предметом перевірок було додержання права дітей на освіту; права на здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні у розумні строки; права на доступ до правової допомоги; права на громадянство; права на спілкування із законними представниками; права на гуманне ставлення та повагу до гідності.

Право дітей на здійснення досудового розслідування у розумні строки

Під час безвізних перевірок та моніторингових візитів виявлено порушення прав неповнолітніх на здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні у розумні строки та невідкладного прийняття рішення компетентними органами; на доступ до правової допомоги.

Зокрема, 9 неповнолітніх, яких утримують в СІЗО понад півроку, адвокат відвідував лише один раз (ДУ «Запорізький СІЗО»; ДУ «Чернігівський СІЗО» – по 1 дитині; ДУ «Луцький СІЗО»; ДУ «Львівський СІЗО» – по 2 дитини; ДУ «Маріупольський СІЗО» – 3 дитини). Водночас 11 неповнолітніх, які перебувають у СІЗО понад півроку, адвокат не відвідав жодного разу (ДУ «Запорізький СІЗО»; ДУ «Луцький СІЗО» – по 1 дитині; ДУ «Львівський СІЗО»; ДУ «Миколаївський СІЗО»; ДУ «Сумський СІЗО» – по 2 дитини; ДУ «Старобільський СІЗО» – 3).

Встановлено, що кількість неповнолітніх, яких утримують в СІЗО понад рік, адвокат відвідував лише один раз – 5 осіб (ДУ «Запорізький СІЗО»; ДУ «Луцький СІЗО»; ДУ «Маріупольський СІЗО» – по 1 дитині; ДУ «Львівський СІЗО» – 2 дитини). У ДУ «Львівський СІЗО» неповнолітній утримується більш як два роки, адвокат якого не відвідував його жодного разу.

Приклади

Під час безвізних перевірок, проведених у жовтні 2020 року, встановлено, що неповнолітній К. поміщений до ДУ «Львівський СІЗО» у вересні 2018 року. Проте протягом двох років перебування дитини за ґратами до нього жодного разу не навідувався адвокат.

Неповнолітні Ю. та К. поміщені до СІЗО у лютому та квітні 2019 року відповідно. Наразі дітей утримують під вартою понад рік, а адвокати зустрічались із неповнолітніми лише один раз.

З метою забезпечення права неповнолітніх на здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні у розумні строки, а також відновлення права дітей на доступ до правової допомоги Уповноважений звернувся до Мініюсту та Генерального прокурора.

У відповідь Мініюстом поінформовано про проведення найближчим часом перевірки фактів неналежного надання безоплатної правової допомоги неповнолітнім. Офісом Генерального прокурора про ситуацію повідомлено Верховний Суд та Вищу раду правосуддя.

У свою чергу Уповноважений також звернувся до ВРП щодо необхідності забезпечення судів суддями, що є одним із чинників затягування строків розгляду проваджень.

Право дітей на документування паспортом громадянина України

Під час безвізних перевірок також виявлено порушення права неповнолітніх на громадянство в частині нездійснення паспортизації неповнолітніх, яких утримують в СІЗО.

Забезпечення права дітей на громадянство безпосередньо впливає на реалізацію іншого права дитини – права на освіту. Відсутність у неповнолітнього паспорта громадянина України є перешкодою для отримання документа про повну загальну середню освіту, а також унеможлиблює вступ до закладів професійної (професійно-технічної) та вищої освіти тощо.

Порушення права неповнолітніх, яких утримують в СІЗО, на документування паспортом громадянина України спричинене відсутністю у адміністрації СІЗО повноважень щодо надання допомоги неповнолітнім, які отримують паспорт уперше, в оформленні зазначеного документа.

Приклад

Під час безвізних перевірок у жовтні 2020 року встановлено, що із 38 неповнолітніх у 10 немає паспортів. Зокрема, у ДУ «Львівський СІЗО» 5 дітей не паспортизовані; у ДУ «Луцький СІЗО» – 2 дітей; у ДУ «Маріупольський СІЗО» – 3 дітей.

З метою забезпечення права дітей на документування паспортом громадянина України в грудні 2020 року Уповноваженим розроблено пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII (щодо захисту прав та інтересів неповнолітніх осіб, до яких застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою), які надіслано до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності з метою ініціювання народними депутатами України внесення їх на розгляд Верховної Ради України.

Право дітей на спілкування із законними представниками

Також у рамках здійснення моніторингових візитів працівниками Секретаріату Уповноваженого виявлялись порушення прав дітей на спілкування із законними представниками у зв'язку із провадженням карантинних обмежень.

Приклад

Під час моніторингового візиту в липні 2020 року до ДУ «Львівський СІЗО» від неповнолітніх, яких утримують під вартою, отримано скарги про заборону адміністрацією короткострокових побачень у зв'язку із запобіганням поширенню коронавірусної хвороби. Внаслідок таких дій діти були позбавлені можливості спілкування зі своїми рідними та близькими.

За результатами реагування Уповноваженого наказом Мініюсту від 24 липня 2020 року №2541/5 було внесено зміни до наказу від 02 квітня 2020 року № 1308/5, що дозволяють засудженим та особам, взятим під варту, які тримаються в УВП та СІЗО, проводити короткострокові побачення з родичами в закритих умовах (через суцільне розмежувальне скло та переговорний пристрій).

Право дітей на належні умови утримання

Під час безвиїзних перевірок та моніторингових візитів виявлено, що у ДУ «Київський СІЗО» продовжують мати місце порушення вимог абзацу другої частини другої статті 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-ХІІ щодо забезпечення умов утримання дітей окремо від дорослих.

Приклад

У жовтні 2020 року під час моніторингового візиту до ДУ «Київський СІЗО» виявлено, що неповнолітня І., 2004 року народження, яка має дитину до трьох років, утримується разом з повнолітньою У., 1992 року народження.

З метою усунення зазначеного порушення Уповноважений звернувся до Мін'юсту, яким поінформовано, що ситуація зумовлена колізією частини першої та абзацу другої частини другої статті 8 Закону № 3352, де забороняється тримання неповнолітніх в одиночних камерах та водночас забороняється утримання неповнолітніх разом із дорослими. Відтак, у випадках, коли неповнолітня особа одна потрапляє до СІЗО, забезпечення її прав з одночасним урахуванням вимог частини першої та абзацу другої частини другої статті 8 Закону № 3352 є неможливим.

Необхідність усунення правової колізії було висвітлено у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹ та рекомендовано Мін'юсту розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проєкт закону щодо внесення змін до статті 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» з метою врегулювання питання щодо уточнення умов утримання неповнолітніх осіб, які перебувають під вартою у СІЗО. Проте наразі зазначене питання і досі не врегульоване.

До Уповноваженого неодноразово надходили повідомлення батьків та інших законних представників дітей у контакті з законом на захисника, зокрема щодо порушення їхніх процесуальних прав як підозрюваних, обвинувачених, постраждалих або свідків кримінальних правопорушень.

Приклад

До Уповноваженого у березні 2020 року звернулась матір З. зі скаргою на дії працівників органів досудового розслідування щодо порушення гарантованого статтею 28 Конституції України права її дитини, затриманої за підозрою у вчиненні злочину, на захист від катування та жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність видів поводження чи покарання.

За результатами реагування Уповноваженого Офісом Генерального прокурора та ТУ ДБР, розташованому у м. Полтаві, у травні 2020 року поінформовано про прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР за частиною другою статті 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) КК України. Досудове розслідування триває.

**УПОВНОВАЖЕНИМ ІНІЦІЙОВАНО
ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ
ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ДИТИНИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

З метою виявлення системності проблеми додержання процесуальних прав дітей Уповноваженим ініційовано проведення дослідження питання додержання прав дитини в кримінальному провадженні

¹ URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>.

ні та справах про адміністративні правопорушення, зокрема процесуальні права дитини як свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого.

Зазначена ініціатива реалізована спільно із Координатором проектів ОБСЄ в Україні у рамках проєкту «Підтримка громадянського суспільства у здійсненні моніторингу судових процесів» (Supporting Civil Society Trial Monitoring). Предметом дослідження стали процедурні питання допиту дитини як учасника кримінального провадження, забезпечення права дитини у контакті з законом на захисника, врахування судом думки дитини як учасника кримінального процесу при винесенні рішення тощо.

Протягом вересня-грудня 2020 року моніторингом охоплено 7 регіонів (Хмельницьку, Луганську, Львівську, Київську, Тернопільську, Чернігівську, Дніпропетровську області та м. Київ). З огляду на карантинні обмеження, запроваджені через пандемію COVID-19, моніторам вдалося відвідати 13 судових засідань, 29 із запланованих до відвідання судових засідань не відбулися. Проведено інтерв'ю з 70 особами, зокрема з суддями місцевих судів та Верховного Суду, адвокатами, включно з адвокатами системи безоплатної правової допомоги, прокурорами, працівниками поліції, працівниками органів опіки та піклування, психологами та правозахисниками. Проаналізовано понад 50 судових рішень у кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення. Дослідження свідчить, що за останні десять років відбулися позитивні зрушення у забезпеченні прав дитини в межах кримінальної юстиції, зокрема створено підрозділи ювенальної превенції в поліції, запроваджені дитячі (ювенальні) слідчі, прокурори і судді. На рівні законодавства є спеціальні процедури розгляду справ за участю дітей, удосконалено законодавство щодо захисту дітей від домашнього насильства, булінгу, від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Набуває поширення практика використання методики зеленої кімнати для допиту дітей; запроваджено можливість дистанційного допиту за допомогою відеоконференції; створено центри безоплатної вторинної правової допомоги; доведено на практиці успішність медіації у кримінальних справах дітей для виведення їх з системи кримінальної юстиції; спостерігається збільшення кількості навчань з питань правосуддя, дружнього до дитини.

Проте під час моніторингу встановлено такі порушення прав дитини в кримінальному провадженні та справах про адміністративні правопорушення: затягування розгляду справ, учасниками яких є діти, всупереч вимогам частини четвертої статті 28 КПК України; допит дітей проводиться особою, яка не має достатньої спеціальної підготовки для цих цілей; відсутність спеціалізації суддів в судах; низька підготовка слідчих, дізнавачів, прокурорів, адвокатів; незалучення психологів до роботи з дітьми.

У провадженнях, відкритих за статтею 126-1 КК України (Домашнє насильство), дітям не надають статусу потерпілих і не призначають представника, а більшість судових засідань за участю дітей слухаються відкрито, що може створювати загрози забезпеченню їхнього права на приватність. У більшості випадків право дитини бути вислуханою забезпечується у кримінальних провадженнях та ігнорується в провадженнях у справах про адміністративні правопорушення.

Постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 357 створено Міжвідомчу координаційну раду з питань правосуддя щодо неповнолітніх, метою якої є запровадження міжінституційної платформи для системного обговорення та вирішення проблемних питань розвитку правосуддя щодо неповнолітніх, прийняття узгоджених рішень, що відповідають інтересам дитини. Разом із тим за три роки існування зазначеної Міжвідомчої координаційної ради немає вагомих законодавчих, інституційних та практичних напрацювань, спрямованих на удосконалення

системи правосуддя щодо дітей. Правовідносини у сфері ювенальної юстиції потребують врегулювання на законодавчому рівні.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Комітету Верховної Ради України з питань правової політики ініціювати розроблення та прийняття Закону України про внесення змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII щодо забезпечення права на громадянство та отримання паспорта громадянина України неповнолітніми особами, щодо яких застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Кабінету Міністрів України розробити та подати на розгляд Верховної Ради України:

проект закону України про правосуддя, дружнє до дитини;

проект закону України про внесення змін до законодавчих актів, спрямований на запровадження спеціалізації слідчих, дізнавачів, прокурорів, суддів, адвокатів у сфері ювенальної юстиції, а також встановлення вимог до кваліфікації зазначених учасників кримінального провадження та проваджень у справах про адміністративні правопорушення.

Національній школі суддів України, Офісу Генерального прокурора, Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України, Міністерству юстиції України, Національній асоціації адвокатів України забезпечити підвищення кваліфікації з питань забезпечення прав дитини суддів, прокурорів, слідчих, дізнавачів, працівників органу пробації, адвокатів.

Міністерству юстиції України:

1. Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України проект закону про внесення змін до статті 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII з метою врегулювання питання щодо уточнення умов утримання неповнолітніх осіб, які перебувають під вартою в СІЗО.

2. Вжити заходів щодо забезпечення права неповнолітніх осіб, які є підозрюваними, обвинуваченими, засудженими, на своєчасний доступ до правової та іншої відповідної допомоги.

Верховному Суду вжити заходів для здійснення судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх у розумні строки.

156

моніторингових візитів
та безвиїзних перевірок

3 000

запитів до органів
державної влади та
місцевого
самоврядування

10 717

повідомлень про
порушення прав

РОЗДІЛ 4

ЕКОНОМІЧНІ,
СОЦІАЛЬНІ ТА
КУЛЬТУРНІ ПРАВА

ДОДЕРЖАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ

У 2020 році всесвітня пандемія COVID-19 та карантинні обмеження, пов'язані з нею, загострили системні проблеми дотримання економічних, соціальних та культурних прав людини і громадянина в Україні.

До Уповноваженого надійшло 3 579 повідомлень щодо порушення економічних прав, 7 138 повідомлень щодо порушення соціальних та культурних прав, здійснено 156 моніторингових, направлено приблизно 3 000 запитів, рекомендацій до органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

В умовах пандемії системного характеру набули проблеми надання медичної допомоги громадянам, дотримання права на охорону праці медичних працівників. При цьому потреби фінансування закладів охорони здоров'я значно перевищують обсяги медичної субвенції з державного бюджету.

Моніторинг Уповноваженого засвідчив, що в межах реалізації запроваджених Урядом низки протиепідемічних заходів мало місце призупинення (скасування) або обмеження пільгового проїзду громадян у громадському транспорті.

Проблемними залишилися питання реалізації права громадян на культурні послуги через низький рівень фінансових інвестицій органів місцевого самоврядування у розвиток культури. Законодавчого врегулювання потребують питання належного функціонування системи професійної (професійно-технічної) освіти з метою забезпечення реалізації прав здобувачів освіти.

У 2020 році зростала заборгованість із заробітної плати, лишилися невирішеними проблеми працевлаштування осіб з інвалідністю, неформальної зайнятості та зарплати «в конвертах», які позбавляють працівників доступу до соціального забезпечення, гідних пенсійних перспектив, гарантованості доходів та права на безпечні і здорові умови праці. Непоодинокими були випадки порушення прав застрахованих осіб у сфері соціального захисту, працівників вугледобувних підприємств на належні та безпечні умови праці.

Найбільш поширені порушення економічних прав у 2020 році стосувалися права громадян на отримання соціального житла, відсутності ефективного механізму компенсації майна, втраченого внаслідок надзвичайної ситуації, права на підприємницьку діяльність, екологічних і земельних прав.

Результати моніторингу, здійсненого Уповноваженим, свідчать про неспроможність органів місцевого самоврядування забезпечити потребу громади в соціальному житлі.

У зв'язку з викликами, пов'язаними з впливом підприємницької діяльності на права людини, актуальним є питання імплементації Україною Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини як рамкового документа, який визначає обов'язки держави захищати та бізнесу поважати права людини.

Важливим у 2020 році є питання реалізації «зеленого курсу України». Рівень забезпечення екологічних прав громадян вкрай низький, що зумовлено відсутністю належного контролю уповноважених органів у цій сфері.

4.1. Право на житло

Протягом 2020 року до Уповноваженого надійшли повідомлення про 769 випадків порушення житлових прав громадян та здійснено моніторинг додержання 25 органами місцевого самоврядування конституційного права громадян на житло.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, станом на 01.01.2015 на квартирному обліку перебувало 657,2 тисяч сімей та однаків, в тому числі 189 тисяч громадян, які користуються правом першочергового отримання житла (як представники пільгових категорій) та 77 тисяч громадян, які мали право позачергового отримання житла.¹

Окупація територій у Донецькій та Луганській областях і Автономній Республіці Крим суттєво збільшила потребу у забезпеченні громадян житлом, зокрема в житловому фонді соціального призначення.

З 2015 РОКУ В ДЕРЖАВІ ВІДСУТНІ ДАНІ ЩОДО КІЛЬКОСТІ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ТА НАЯВНОГО ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТЛА

Разом із тим державне статистичне спостереження за рухом осіб, які потребують надання житлових приміщень, скасовано наказом Державної служби статистики України від 11 серпня 2015 року № 185. З огляду на це в державі відсутні дані щодо кількості громадян, які потребують забезпечення житлом та наявного фонду соціального житла.

Право на отримання соціального житла

Право на отримання соціального житла передбачене статтею 47 Конституції України, відповідно до якої громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Нормами статей Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12 січня 2006 року № 3334-IV встановлено обов'язки органів місцевого самоврядування щодо порядку реалізації цього конституційного права.

Здійснений Уповноваженим моніторинг додержання прав громадян на соціальне житло свідчить про системні порушення органами місцевого самоврядування вимог житлового законодавства у цій сфері, а саме:

- не формуються житлові фонди соціального призначення;
- наявні непоодинокі випадки відсутності обліку громадян, які мають право на отримання квартир, садибних (одноквартирних) жилих будинків із житлового фонду соціального призначення (соціальний квартирний облік).

Приклад

Харківська міська рада у 2020 році затвердила Програму розвитку соціального та доступного житла на 2020–2025 роки, проте станом на 31.12.2020 порядок взяття громадян на соціальний квартирний облік та зняття з нього відсутній. Житловий фонд соціального призначення не сформовано. Мукачівською та Берегівською міськими радами Закарпатської області не сформовано житловий фонд соціального призначення та не здійснюється ведення обліку громадян, які мають право на отримання житла із житлового фонду соціального призначення (соціальний квартирний облік).

¹ URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111ZHitlo-sotspriznachennya-a805d.pdf>.

Уповноваженим надано відповідні рекомендації Харківській міській раді, Мукачівській, Березівській міським радам Закарпатської області щодо необхідності сформування житлового фонду соціального призначення та забезпечення ведення соціального квартирної обліку.

Міськими радами поінформовано Уповноваженого про започаткування ведення обліку громадян, які мають право на отримання соціального житла.

Моніторингом встановлено, що органи місцевого самоврядування в межах власних бюджетів не спроможні побудувати або придбати житло соціального призначення.

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В МЕЖАХ ВЛАСНИХ БЮДЖЕТІВ НЕ СПРОМОЖНІ ПОБУДУВАТИ АБО ПРИДБАТИ ЖИТЛО СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Приклад

До Уповноваженого звернулася громадянка В. з м. Марганець щодо захисту її житлових прав. Заявниця декілька років перебуває на обліку громадян, які мають право на позачергове отримання житла та на соціальному квартирному обліку, які ведуться Марганецькою міською радою Дніпропетровської області. Проте гарантоване Конституцією та законами України право на житло нею і досі не реалізоване.

Проблема забезпечення громадян соціальним житлом потребує негайного вирішення.

Забезпечення права власності шляхом відшкодування збитків, завданих втратою або пошкодженням майна

У 2020 році Уповноваженим здійснювався моніторинг щодо забезпечення громадян житлом і відшкодування їм збитків, завданих втратою майна внаслідок надзвичайних ситуацій. Нормами статті 86 Кодексу цивільного захисту України на місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання покладено обов'язок забезпечення житлом постраждалих осіб, помешкання яких стали непридатними для проживання внаслідок надзвичайної ситуації.

Приклад

Через стихійне лихо в червні 2020 року найбільше постраждала Івано-Франківська область, на території якої було підтоплено 263 населені пункти, 13 117 житлових будинків, 15 фельдшерсько-акушерських пунктів, 2 лікарні, 18 101 присадибну ділянку, 6 193 підвальні приміщення, 7 411 сільськогосподарських угідь. Також було зруйновано 21 житловий будинок. Всього в області було пошкоджено та зруйновано 1916 об'єктів комунальної власності¹.

За результатами моніторингу додержання прав постраждалих мешканців Івано-Франківської області Уповноваженим встановлено відсутність визначених критеріїв віднесення пошкодженого житлового приміщення до тієї чи іншої категорії та встановлення ступеня пошкодження майна; обмежений доступ до інформації широкому загалу населення щодо механізму визначення розміру та виплати матеріальної допомоги.

¹ URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-nadav-finansovu-dopomogu-ivano-frankivskij-oblderzhadministraciyi-z-metoyu-likvidaciyi-nadzvichajnojy-situaciyi-vnaslidok-chervevoyi-poveni-2020-roku>.

З метою недопущення порушення прав громадян при визначенні сум матеріальної допомоги/відшкодування завданих стихією збитків Уповноважений звернулася до Мінрегіону щодо необхідності визначення алгоритму встановлення ступеня пошкодження майна для розрахунку відшкодування шкоди, завданої надзвичайною ситуацією.

З метою подолання наслідків стихії в Івано-Франківській області Кабінет Міністрів України виділив¹ у липні з резервного фонду державного бюджету 480 млн грн, а в листопаді додатково ще 262,8 млн гривень.

Приклад

У липні та вересні 2020 року на території Луганської області сталися масштабні пожежі. Внаслідок пожежі, що виникла 6 липня 2020 року у с. Смолянинове Луганської області, вогнем було знищено 24 будинки, постраждало 59 осель. В дачному кооперативі «Вовче озеро» зруйновано 56 будинків². Також 30 вересня та 1 жовтня 2020 року на території Луганської області виникла пожежа, гасіння якої тривало протягом тижня. Орієнтовна площа, охоплена вогнем, становила понад 20 тисяч гектарів. На території Новоайдарського, Станично-Луганського, Сєвєродонецького районів до зони ураження потрапило 32 населені пункти³. Зруйновано вогнем понад 250 будівель⁴.

Кабінетом Міністрів України постраждалому населенню виділено кошти з резервного фонду державного бюджету для виплати матеріальної грошової допомоги у розмірах 54,7 млн грн та 185,04 млн грн відповідно⁵.

Водночас цими розпорядженнями не було враховано категорію постраждалих – отримувачів матеріальної грошової допомоги, які на момент надзвичайної ситуації не мали документів, які підтверджували б право власності на житлові будинки та ще не оформили належним чином спадкове майно.

З метою врегулювання зазначеної ситуації Кабінетом Міністрів України прийнято відповідне розпорядження⁶, яким передбачено, що матеріальна грошова допомога буде також надаватися спадкоємцям, які проживали у відповідних будинках на момент надзвичайної ситуації, що підтверджується довідкою нотаріуса про заведення спадкової справи і встановлення кола спадкоємців, які прийняли спадщину, та документами про місце проживання спадкоємців.

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 липня 2020 р. № 811-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для проведення невідкладних заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, яка виникла у червні 2020 року», від 04 листопада 2020 р. № 1386-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, яка виникла у червні 2020 року на території Івано-Франківської області».

² URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavna-komisiya-teb-i-ns-pid-golovuvannyam-denisa-shmigalya-uhvalila-kompleks-zahodiv-z-likvidaciyi-naslidkiv-pozhezh-na-luganshchini>.

³ URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pozhezhi-v-prirodnih-ekosistemah-na-teritoriyi-luganskoyi-oblasti-yaki-vinikli-30-veresnya-ta-1-zhovtnya-likvidovani>.

⁴ URL: <https://mtot.gov.ua/urjad-vidiliv-185-mln-grn-dlja-dopomogi-postrajdalim-vnaslidok-pojej-v-luganski-oblasti>.

⁵ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 918-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для проведення невідкладних (першочергових) заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, яка виникла у липні 2020 р. на території Луганської області» та від 13 жовтня 2020 р. № 1269-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету».

⁶ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 р. № 1638-р, «Про внесення зміни до пункту 1 розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2020 р. № 1269».

Проте з огляду на те, що зміни до розпорядчих документів було внесено в останні дні 2020 року, постраждалі громадяни не змогли вчасно отримати кошти на відшкодування завданих пожежами збитків їхньому майну, внаслідок чого були порушені їхні майнові права.

ЗМІНИ ДО РОЗПОРЯДЧИХ ДОКУМЕНТІВ УРЯДОМ ВНЕСЕНІ В ОСТАННІ ДНІ 2020 РОКУ, ВНАСЛІДОК ЧОГО ПОСТРАЖДАЛІ ГРОМАДЯНИ НЕ ЗМОГЛИ ВЧАСНО ОТРИМАТИ КОШТИ НА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ПОЖЕЖАМИ ЇХНЬОМУ МАЙНУ

Приклад

21 червня 2020 року в дев'ятиповерховому житловому будинку в м. Києві стався вибух газоповітряної суміші. Унаслідок трагедії загинуло 5 осіб, було повністю зруйновано 16 квартир, ще 40 – пошкоджено¹.

Три постраждалі сім'ї (7 осіб, серед яких є малолітня дитина), які проживали у 3-кімнатній квартирі зруйнованого будинку, отримали житло, які вони вважали нерівноцінним та таким, яке не забезпечує належних умов проживання.

Із отриманої на веб-сайті забудовника інформації, яка підтвердилася під час візиту на будівництво, встановлено, що нова квартира є 2-кімнатною (17,62 кв. м та 22,19 кв. м і кухня 17,4 кв. м). З метою надання постраждалим сім'ям належного житла Уповноважений звернувся до КМДА, унаслідок чого зазначеним родинам передано у власність трикімнатну квартиру та поновлено їхні житлові права.

Станом на 31.12.2020 всім родинам, які постраждали внаслідок вибуху в будинку, надано нове житло².

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та затвердити комплексну програму для забезпечення соціальним житлом громадян, які потребують соціального захисту.
2. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект, у якому передбачити фінансування комплексної програми для забезпечення соціальним житлом громадян.

Міністерству розвитку громад та територій України розробити та затвердити порядок визначення ступеня пошкодження майна для розрахунку відшкодування шкоди, завданої надзвичайною ситуацією.

Державній службі статистики України розробити та затвердити форму державного статистичного спостереження за наявним житловим фондом соціального призначення та кількістю громадян, які перебувають на квартирному та соціальному квартирному обліку, а також динаміку забезпечення їх відповідним житлом.

¹ URL: <https://president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-obicyali-i-zrobili-vsi-simyi-postrazhdal-62717>.

² URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-obicyali-i-zrobili-vsi-simyi-postrazhdal-62717>.

4.2. Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 292 повідомлення громадян про порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, здійснено 29 моніторинрів, зокрема щодо права людини на безпечні для життя та здоров'я поверхневі води та атмосферне повітря.

У значній частині повідомлень до Уповноваженого заявники зазначали про неефективність виконання органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них повноважень. Зокрема, такі повідомлення стосувались діяльності Держекоінспекції.

Приклад

До Уповноваженого звернувся громадянин К. щодо нереагування контролюючих органів на повідомлення мешканців с. Р. Київської області про порушення їхніх екологічних прав внаслідок здійснення підприємствами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря без відповідного дозволу.

За зверненням Уповноваженого Держекоінспекцією було проведено позапланові заходи державного нагляду (контролю) щодо підприємств, на діяльність яких скаржився громадянин К., та вжито відповідні заходи реагування.

Звернення громадян у поєднанні з результатами моніторинрів та аналізом інформації, розміщеної на Інспекційному порталі¹, дають можливість визначити такі системні проблеми у здійсненні Держекоінспекцією покладених на неї повноважень:

- порушення встановленої законодавством періодичності проведення планових перевірок залежно від ступеня ризику від провадження господарської діяльності;
- відсутність контролю за виконанням приписів, виданих за результатами виявлених порушень;
- недопущення суб'єктами господарювання інспекторів для здійснення заходів державного нагляду (контролю).

Уповноваженим скеровані відповідні рекомендації до Держекоінспекції, спрямовані на поновлення прав громадян на безпечне довкілля.

Право людини на безпечні для життя та здоров'я поверхневі води

60% ВСІХ ЗАБРУДНЕНИХ СКИДІВ У СТИЧНІ ВОДИ ЗДІЙСНЮЮТЬ ВОДОКАНАЛИ

Відповідно до інформації Держводагентства протягом 2019 року у поверхневі води було скинуто 48,5 тисяч тонн шкідливих забруднюючих речовин. Найбільшими забруднювачами вод є підприємства, які надають послуги з централізованого водовідведення, що скидають більш як 60% від загального обсягу забруднених стічних вод².

У 2020 році Уповноваженим проведено 17 моніторинрів, об'єктом яких була діяльність суб'єктів господарювання, які надають послуги з централізованого водовідведення.

За результатами моніторинрів встановлено системні порушення вимог статті 44 Водного кодексу України та Правил приймання стічних вод³:

¹ URL: <https://inspections.gov.ua/>

² URL: <https://www.davr.gov.ua/fls18/voda-2-zvit-2019.pdf>

³ Правила приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01 грудня 2017 року № 316: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0056-18#Text>.

недостатній контроль за якістю скинутих у поверхневі водні об'єкти забруднених стічних вод після очисних споруд водоканалів;
 неефективне здійснення контролю за вмістом скидів стічних вод споживачів – суб'єктів господарювання;
 відсутність у споживачів – суб'єктів господарювання локальних очисних споруд, що разом зі зношеністю елементів системи водовідведення призводить до скиду неочищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти.

Приклад

За результатами проведеної у 2018 році перевірки додержання вимог природоохоронного законодавства КП «Водоканал Чоп» уповноваженими особами Держекоінспекції у Закарпатській області було складено припис про усунення виявлених порушень. За даними Інспекційного порталу, контроль за виконанням цього припису у 2019–2020 роках не здійснювався, що створило триваюче порушення права людини не безпечно довкілля.

Завдяки реагуванню Уповноваженого Держекоінспекцією у Закарпатській області здійснено позапланову перевірку КП «Водоканал Чоп», за результатами якої винесено припис про усунення порушень, виставлено претензію про відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, на суму 41,5 тисяч гривень.

За зверненнями Уповноваженого відповідними територіальними органами Держекоінспекції було проведено позапланові перевірки та винесено приписи про усунення порушень КП «Водоканал Чоп», КП «Тернопільводоканал»; КП «Виробниче управління водопровідно-каналізаційного господарства міста Ужгорода» включено до плану перевірок на 2021 рік¹.

Право людини на безпечно для життя та здоров'я атмосферне повітря

Основним забруднювачем атмосферного повітря в Україні є промисловість, зокрема металургійні підприємства та ТЕС.

За поточний рік Уповноваженим проведено 5 моніторинрів щодо додержання права на безпечно атмосферне повітря, у тому числі підприємствами, які відносяться до основних забруднювачів атмосферного повітря в Україні відповідно до рейтингу Міндовкілля².

Об'єктами моніторингу у 2020 році були відокремлені підрозділи Акціонерного товариства «ДТЕК Західенерго» «Добротвірська ТЕС», «Бурштинська ТЕС», «Ладжинська ТЕС» та ТОВ «Черкаський хімічний завод «Синтез».

За зверненням Уповноваженого відповідними територіальними органами Держекоінспекції було проведено позапланову перевірку додержання вимог природоохоронного законодавства ТОВ «Черкаський хімічний завод «Синтез», а ТЕС включено до плану перевірок Держекоінспекції на 2021 рік³. Ураховуючи важливість безпечного повітря для здоров'я та життя людини, у 2020 році Уповноваженим особливу увагу приділено стану здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря⁴.

¹ URL: https://inspections.gov.ua/plan-change/index?plan_project_id=710

² URL: <https://mepr.gov.ua/news/34101.html>.

³ URL: https://inspections.gov.ua/plan-change/index?plan_project_id=710.

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря»: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2019-%D0%BF#Text>.

Здійснено моніторинг стану впровадження державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря в 24 ОДА. Встановлено неспроможність ОДА розробити відповідні програми державного моніторингу якості атмосферного повітря з огляду на відсутність встановленої Міндовкілля форми програми та порядку МВС, яким регулюється розміщення та кількість пунктів спостережень якості атмосферного повітря.

За результатами моніторингу Уповноваженим надано відповідні рекомендації Міндовкіллю та МВС щодо необхідності своєчасної підготовки та затвердження відповідних нормативно-правових актів у зазначеній сфері.

ЗВОЛІКАННЯ З ВИКОНАННЯМ НПСВ МОЖЕ ПРИЗВЕСТИ ДО ПОГІРШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ, ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ

З метою дієвого забезпечення права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля необхідна екологізація найбільших промислових забруднювачів країни – теплової енергетики та металургійної промисловості в рамках реалізації НПСВ¹.

НПСВ розроблений на виконання зобов'язань України перед Енергетичним Співтовариством та має на меті поступове суттєве скорочення викидів від великих спалювальних установок. Згідно з НПСВ вітчизняні оператори мають скоротити викиди діоксиду сірки на 95%, а оксидів азоту на 72% до 31.12.2033.

У 2019 році Урядом прийнято рішення про відтермінування строків виконання заходів на виконання НПСВ. У поточному році також розглядається питання щодо пролонгації загального терміну реалізації НПСВ, зокрема через відсутність механізму фінансування заходів з екологічної модернізації.

Зволікання з виконанням НПСВ може призвести до погіршення екологічної ситуації, створення додаткових ризиків додержання права людини на безпечне довкілля.

Право вільного доступу до інформації про стан довкілля

Складовою конституційного права на безпечне для життя та здоров'я довкілля є право на екологічну інформацію, яке закріплене статтею 50 Конституції України, статтею 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII, а також передбачене Орхуською конвенцією².

З метою забезпечення належної реалізації права на екологічну інформацію Уповноваженим здійснено моніторинг стану оприлюднення 24 ОДА щорічних регіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища.

Моніторингом встановлено, що на веб-сайтах Миколаївської та Чернівецької ОДА немає регіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища за 2019 рік, ще 9 ОДА (Волинська, Запорізька, Луганська, Львівська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернівецька) не публікували такі доповіді за попередні періоди (2012–2018 рр.).

Водночас на офіційному веб-сайті Міндовкілля щорічні національні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні за 2017–2018 роки опубліковані лише у вересні 2020 року,

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 р. № 796-р «Про Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок» (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2017-%D1%80#Text>.

² Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

а за 2019 рік доповідь станом на 31.12.2020 взагалі не опубліковано.

Уповноваженим скеровано до Міндовкілля відповідні рекомендації, за результатами розгляду яких міністерством поінформовано, що вживаються відповідні заходи для усунення порушень.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про державний екологічний контроль» (реєстр. № 3091 від 19.02.2020).

Кабінету Міністрів України внести зміни до Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 року № 614 «Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів» та до Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян - підприємців, які отримали такі дозволи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 302, у частині надання Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України повноважень переглядати у бік зменшення розміри гранично допустимих викидів під час процедури видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України:

1. Забезпечити координацію та контроль діяльності ОДА в процесі впровадження державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря.
2. Опублікувати Національну доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні за 2019 рік.
3. Забезпечити своєчасність оприлюднення національних доповідей про стан навколишнього природного середовища та контроль за оприлюдненням доповідей про стан навколишнього природного середовища в областях.

Міністерству розвитку громад та територій України внести зміни до Правил приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення, затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01 грудня 2017 року № 316, щодо встановлення періодичності здійснення контролю за скидами стічних вод споживачів та встановлення ними локальних очисних споруд.

Міністерству енергетики України:

1. Забезпечити своєчасну реалізацію Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок.
2. Внести зміни до Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 року № 796-р, щодо встановлення джерел фінансування реалізації зазначеного документа державного планування.

Державній екологічній інспекції України забезпечити контроль за своєчасним реагуванням її територіальними органами на випадки неповідомлення про виконання припису, невиконання приписів суб'єктами господарювання, а також проведенням позапланових заходів державного нагляду (контролю).

4.3. Право на підприємницьку діяльність

Право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, посідає важливе місце в системі прав і свобод людини та виражається у реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик господарської діяльності з метою одержання прибутку.

Реалізація конституційного права на підприємницьку діяльність неможлива без ефективної участі держави, яка повинна не тільки створювати належні умови для розвитку підприємництва, а й забезпечити належний захист цього права. Водночас недосконалість правового захисту підприємництва, неврегульованість багатьох його аспектів та неузгодженість нормативно-правових актів негативно впливають на рівень додержання права на підприємницьку діяльність.

У 2020 році до Уповноваженого від громадян надійшло 134 повідомлення про порушення права на підприємницьку діяльність та свободу від порушення податкового законодавства.

ЗА КОНСТИТУЦІЙНИМ ПОДАННЯМ УПОВНОВАЖЕНОГО У 2020 РОЦІ ВІДКРИТО КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЧАСТИНІ СКАСУВАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ФОП СПЛАЧУВАТИ МІНІМАЛЬНИЙ РОЗМІР ЄСВ ЗА ПЕРІОДИ, В ЯКИХ НИМИ НЕ БУЛО ОТРИМАНО ДОХОДУ (ПРИБУТКУ)

Зокрема, актуальним питанням для громадян, які здійснюють господарську діяльність, було списання для ФОП (окрім тих, які обрали спрощену систему оподаткування) та самозайнятих осіб сум недоїмки зі сплати ЄСВ, а також штрафів та пені за періоди, в яких ними не було отримано доходу (прибутку).

Приклад

У січні 2020 року до Уповноваженого звернувся громадянин Р., який після трьох років перебування у полоні на тимчасово окупованій території в Донецькій та Луганській областях дізнався про арешт його банківських рахунків, накладений державним виконавцем на підставі вимоги ДПС через несплату ЄСВ.

За допомогою вжитих Уповноваженим заходів контролюючим органом знято безпідставні вимоги по нарахуванню та стягненню ЄСВ та відновлено право громадянина Р. на користування своїми заощадженнями в банках.

Уповноваженим також направлялись рекомендації до ДПС, за результатами розгляду яких контролюючі органи надавали громадянам роз'яснення щодо процедури списання заборгованості з ЄСВ за періоди, в яких ними не було отримано доходу.

Відновлення соціальної справедливості та захисту економічних та соціальних прав представників малого підприємництва в частині скасування обов'язку ФОП сплачувати мінімальний розмір ЄСВ перебувало на особливому контролі Уповноваженого. З метою вирішення окресленого питання Уповноваженим внесено до КСУ відповідне конституційне подання, за яким у 2020 році відкрито конституційне провадження та наразі здійснюється розгляд справи Великою палатою Суду.

Уповноваженим висловлено позицію щодо необхідності невідкладного прийняття Верховною Радою України проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо усунення дискримінації за колом платників» (реєстр. № 2166 від 20.09.2019) як такого, що відновлює справедливість справляння ЄСВ та скасовує обов'язок його сплати за відсутності у ФОП та самозайнятих осіб доходу. Вказаний Закон України прийнято Верховною Радою України 13 травня 2020 року за № 592-ІХ.

Значним викликом для України у 2020 році стала всесвітня пандемія COVID-19 та її наслідки у вигляді загрози життю та здоров'ю людей, негативного впливу на бізнес та економіку. Непопулярні, але вкрай необхідні для захисту життя та здоров'я населення рішення Уряду щодо встановлення карантинних обмежень для окремих видів господарської та іншої діяльності (зокрема, обмеження роботи закладів побутового обслуговування та громадського харчування, роботи розважальних закладів тощо) були неоднозначно сприйняті підприємцями. Чисельність та швидkozмінність прийнятих державою законодавчих і нормативно-правових актів призвели до їх нерозуміння та неналежної реалізації суб'єктами господарювання.

До Уповноваженого зверталися громадяни щодо правомірності встановлення стосовно суб'єктів господарювання карантинних обмежень, введених Урядом з метою запобігання поширенню на території України інфекційної хвороби COVID-19.

Зокрема, зверталися громадяни – власники кав'ярень щодо правомірності встановлених обмежень на час березневого карантину та застосування щодо них санкцій, передбачених законодавством, за порушення карантинних обмежень. Уповноваженим надавалися відповідні роз'яснення підприємцям.

Водночас право людини на підприємництво має розглядатися крізь призму обов'язків, що кореспондуються із ним, у тому числі й щодо відповідальності за додержання прав людини в процесі ведення господарської діяльності, відповідності поведінки суб'єктів господарювання міжнародним стандартам у вказаній сфері, зокрема й Керівним принципам ООН.

Керівні принципи ООН є глобальною рамковою основою та покликані визначити параметри дій і заходів, які державам та підприємствам необхідно застосовувати для забезпечення поваги прав людини та мінімізації негативного впливу на них компаній.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ ООН З ПИТАНЬ БІЗНЕСУ І ПРАВ ЛЮДИНИ СПРИЯТИМЕ ДОДЕРЖАННЮ ПРАВ ЛЮДИНИ

Керівні принципи ООН ґрунтуються на визнанні таких ключових аспектів:

- обов'язку держави захищати та забезпечувати права людини;
- зобов'язання підприємств додержуватись і поважати права людини;
- забезпечення державою та бізнес-структурами доступності та ефективності засобів правового захисту для жертв порушення прав людини.

У 2020 році за ініціативи Уповноваженого створено Міжсекторальну платформу з питань бізнесу і прав людини, яка об'єднує представників органів державної влади, громадянського суспільства, бізнесових асоціацій і наукової спільноти з метою впровадження у національну політику в Україні положень Керівних принципів ООН та інших відповідних міжнародних норм і стандартів. За ініціативи Уповноваженого до проєкту Національної стратегії з прав людини включено окремий розділ про забезпечення прав людини в процесі ведення господарської діяльності.

Секретаріатом Уповноваженого у співпраці з Данським інститутом з прав людини та Міжнародною лабораторією з бізнесу та прав людини Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого здійснено дослідження «Бізнес і права людини у часи COVID-19». Під час спільної роботи було виявлено ризики можливого негативного впливу суб'єктів господарювання на права людини в умовах пандемії респіраторної інфекції COVID-19 та надано рекомендації щодо запобігання таким загрозам.

Результати дослідження були представлені на 9-му щорічному Форумі ООН з питань бізнесу та прав людини¹ та розміщені на офіційному веб-сайті Уповноваженого².

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству юстиції України забезпечити організацію та методичну підтримку щодо розроблення Національного плану дій у сфері бізнесу та прав людини, приділивши особливу увагу сферам правового регулювання, які традиційно розглядаються як нейтральні щодо питань захисту прав людини – публічні закупівлі, інвестиції, оподаткування, корпоративне управління тощо.

4.4. Право на охорону здоров'я

В умовах запровадження у 2020 році протиепідемічних заходів у зв'язку із поширенням в Україні інфекційної хвороби COVID-19 Уповноваженим здійснено моніторинг низки проблемних питань у сфері охорони здоров'я, зокрема, щодо стану забезпечення фінансування сфери охорони здоров'я, додержання права на охорону праці медичних працівників, забезпечення лікування хворих, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, за рахунок бюджетних коштів. Розглянуто 602 повідомлення, за якими здійснено заходи реагування щодо поновлення прав заявників, направлено 455 запитів до ЦОБВ, органів місцевого самоврядування щодо додержання права людини і громадянина на охорону здоров'я та здійснено 17 моніторингів щодо додержання права на охорону здоров'я.

Забезпечення права громадян на безоплатну медичну допомогу у державних та комунальних закладах охорони здоров'я

До Уповноваженого звертались громадяни з різних регіонів України щодо забезпечення їх безоплатним лікуванням за бюджетні кошти у державних та комунальних ЗОЗ з питань лікування онкологічних захворювань (Рівненська, Харківська, Чернівецька області та інші), неврологічних захворювань (Житомирська, Закарпатська, Харківська, області), проведення хірургічного втручання (Рівненська область).

¹ URL: <https://2020unforumbhr.sched.com/event/fD4b/business-and-human-rights-in-central-and-eastern-europe-rebuilding-trust-for-new-social-contract?linkback=grid>

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/sehl/profile-law/ker%D1%96vn%D1%96-princzipi-oon-z-pitan-b%D1%96znesu-%D1%96-prav-lyudini.html>

Моніторинг засвідчив, що недостатнє фінансування сфери охорони здоров'я призводить до порушень прав громадян на отримання безоплатної медичної допомоги у державних і комунальних ЗОЗ.

У 2020 році в Державному бюджеті України передбачено на сферу охорони здоров'я, в тому числі і на програму державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, фінансування на рівні 133,2 млрд грн, або 2,9% від ВВП (4510,8 млрд грн).

Разом із тим, за даними Рахункової палати України, МОЗ не використано відповідно до плану видатків бюджетних програм 2020 року кошти на загальну суму 10,5 млрд грн (7,7%)¹.

**У 2020 РОЦІ МОЗ НЕ
ВИКОРИСТАНО КОШТИ НА
СУМУ 10,5 МЛРД ГРН**

На реалізацію програми державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення у 2020 році передбачено 88,9 млрд грн (1,97% від ВВП), що не відповідає сумі видатків на реалізацію програми державних фінансових гарантій, визначених законодавством на рівні 5% ВВП (225,5 млрд грн)².

Тарифи на медичні послуги³ не відповідали собівартості надання медичних послуг та не давали можливості адекватно підвищити рівень оплати праці медичних працівників, забезпечити надання якісної медичної допомоги, що призвело до необхідності їх збільшення.

З метою забезпечення належного функціонування ЗОЗ Кабінет Міністрів України в червні 2020 року збільшив тарифи на медичні послуги з надання екстреної медичної та стаціонарної допомоги, проведення хірургічних операцій у стаціонарних умовах, медичну допомогу при деяких серцево-судинних захворюваннях⁴.

**ЛИШЕ НА 1,97%
(88,9 МЛРД ГРН) ВІД ВВП
ФІНАНСУЄТЬСЯ ПРОГРАМА
МЕДИЧНИХ ГАРАНТІЙ**

Приклад

До Уповноваженого надійшло колективне звернення мешканців Станично-Луганського району Луганської області, яке стосувалось неналежного фінансового стану комунального некомерційного підприємства «Станично-Луганське районне територіальне медичне об'єднання», що унеможливило надання якісних медичних послуг, які передбачені програмою медичних гарантій.

Уповноваженим надано рекомендації Національній службі здоров'я України (далі - НСЗУ) та Луганській обласній ВЦА. Права громадян цього району було поновлено, підписана додаткова угода про перехідне фінансове забезпечення комплексного надання медичних послуг ЗОЗ між НСЗУ та вказаним ЗОЗ, згідно з якою виділено додаткові кошти для фінансування поточних витрат закладу до кінця 2020 року.

¹ Офіційний сайт Рахункової палати України: URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1031>.

² Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII.

³ Постанова Кабінету Міністрів України від 05 лютого 2020 р. № 65 «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2020 році».

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2020 р. № 513 «Про внесення змін до Порядку реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2020 році».

У 2020 РОЦІ 73 025 ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ОТРИМАЛИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРО ЗАПЛАНОВАНЕ МАСОВЕ ВИВІЛЬНЕННЯ

Критичним питанням у забезпеченні зайнятості працюючих в системі охорони здоров'я стало масове отримання медичними працівниками письмових попереджень про зміну істотних умов праці та (або) про майбутнє вивільнення.

За даними Державного центру зайнятості, у 2020 році кількість осіб, які були попереджені про заплановане масове вивільнення в сфері охорони здоров'я, становить 73 025 або на 25 116 більше, ніж за 2019 рік.

Серед загальної кількості осіб, які попереджені про масове вивільнення за видами економічної діяльності, сфера охорони здоров'я перебуває на другому місці після державного управління і оборони¹.

Із загальної кількості зареєстрованих безробітних у сфері охорони здоров'я станом на 1 січня 2021 року – 21,1 тисяч осіб, кількість вакансій складає 3,9 тисяч осіб або навантаження на одну вакансію – 5 осіб, що свідчить про скорочення закладів охорони здоров'я².

Забезпечення прав медичних працівників на охорону здоров'я та загальнообов'язкове державне соціальне страхування в умовах поширення на території України хвороби COVID-19

Уповноваженим здійснено моніторинг додержання прав медичних працівників на охорону здоров'я та загальнообов'язкове державне соціальне страхування в умовах поширення хвороби COVID-19 (додаток 1).

Як свідчать дані моніторингу, станом на 1 жовтня 2020 року рівень захворюваності на хворобу COVID-19 серед працівників ЗОЗ у регіонах значно відрізняється. Відсоток медичних працівників, які захворіли на інфекційну хворобу COVID-19, у Луганській області становить 0,3% (29 випадків) від загальної кількості медичних працівників в області, а в Чернівецькій області – 8,1% (904 випадки) відповідно.

Найбільша кількість випадків, які визнані професійним захворюванням серед працівників ЗОЗ, які захворіли на хворобу COVID-19, виявлено у Хмельницькій області – 76 або 30,1% від загальної кількості працівників ЗОЗ, а серед медичних працівників – 75 або 32,7% у цьому регіоні. Найменша кількість – 15 у Закарпатській області, що становить 1,8% випадків серед усіх працівників ЗОЗ, та 7 випадків або 0,9% серед медичних працівників області. При цьому на час моніторингу в Луганській області жодного випадку захворювання серед працівників ЗОЗ не було пов'язано з виконанням професійних обов'язків.

За даними ОДА та КМДА, станом на 01.10.2020, у Вінницькій, Волинській, Донецькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернівецькій областях та у м. Київ були відсутні випадки гострого професійного захворювання на хворобу COVID-19 серед інших (немедичних) працівників ЗОЗ. У Дніпропетровській, Житомирській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях встановлено по одному випадку профзахворювання серед цієї категорії працівників (додаток 2).

¹ Дані Державного центру зайнятості про кількість осіб, попереджених про заплановане вивільнення за видами економічної діяльності у 2020 році.

² Дані Державного центру зайнятості про кількість зареєстрованих безробітних, кількість вакансій та кількість претендентів на 1 вакансію станом на 1 січня 2020 року.

За інформацією МОЗ та Держпраці, станом на 31 грудня 2020 року на COVID-19 захворіло 46 762 працівника ЗОЗ, з них померло 459. До Держпраці надійшло 35 040 повідомлень про гостре професійне захворювання на хворобу COVID-19, в тому числі 411 летальних випадків.

Із загальної кількості хворих завершено розслідування гострого професійного захворювання на інфекційну хворобу COVID-19 стосовно 9 159 осіб, в тому числі 200 летальних випадків. Пов'язано з виконанням професійних обов'язків 2 558 випадків, в тому числі 62 смертельні, не пов'язано – 6 601 випадок, в тому числі 138 смертельних. Стосовно 25 881 осіб розслідування триває¹.

Не використаними залишились кошти Фонду боротьби з COVID-19, передбачені ФССУ для виплат медпрацівникам та членам їх сімей — майже 171 млн грн (73%)² через довготривалу процедуру розслідування професійних захворювань.

**ФССУ НЕ ВИКОРИСТАНО
73% (171 МЛН ГРН) КОШТІВ
ФОНДУ БОРЬБИ
З COVID-19**

Приклад

До Уповноваженого надійшло звернення громадянина Г. (Херсонська область) щодо порушення права заявника на проведення розслідування професійного захворювання на хворобу COVID-19 та прав членів його родини на належні виплати у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю.

З метою поновлення прав Г. та членів його родини Уповноваженим надано рекомендації Херсонській ОДА та ФССУ. За результатами вжитих заходів права заявника поновлено, випадок хвороби COVID-19 пов'язано з виконанням професійних обов'язків, а членам родини видано листки тимчасової непрацездатності, оформлені належним чином.

Забезпечення права громадян на отримання медичної допомоги в умовах поширення на території України хвороби COVID-19

Уповноваженим здійснено безвізний моніторинг додержання ОДА та КМДА прав громадян на охорону здоров'я та отримання медичної допомоги в умовах поширення на території України респіраторної хвороби COVID-19.

Моніторингом встановлено, що фінансування базових ЗОЗ, які визначені для госпіталізації пацієнтів з хворобою COVID-19, є недостатнім. В зазначених закладах не було необхідного переліку лікарських засобів для лікування пацієнтів з хворобою COVID-19, медичного обладнання, а медичним працівникам не забезпечено безпечні умови праці.

Першочергово лікарськими засобами для лікування хвороби COVID-19, в тому числі киснем, тестами полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР-тести) на виявлення збудника респіраторної хвороби COVID-19 та витратними матеріалами для проведення зазначених тестів, забезпечуються ЗОЗ першої хвили, а в ЗОЗ другої хвили лікарських засобів та виробів медичного призначення недостатньо для лікування пацієнтів із хворобою COVID-19.

За результатами інтерв'ю громадян, які перехворіли на респіраторну хворобу COVID-19, з'ясовано, що на порушення наказу МОЗ³ не проводилась госпіталізація пацієнтів із хворобою COVID-19 за наявності клінічних показників. Такі пацієнти отримували лікування в умовах стаціонару вдома

¹ Лист Держпраці від 29.01.2021 № 548/3.1/4.5-21.

² Офіційний сайт Рахункової палати України: URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1031>.

³ Наказ МОЗ від 27 жовтня 2020 р. № 2438 «Про внесення змін до Стандартів медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)».

під спостереженням лікарів первинної ланки, лікування та обстеження таких пацієнтів проводилось за їх власні кошти.

Ситуація із поширенням хвороби COVID-19 в Україні потребувала значних додаткових витрат державного та місцевих бюджетів на забезпечення протиепідемічних заходів. З метою протидії пандемії COVID-19 створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками (далі – Фонд), якому виділено кошти в обсязі 80,91 млрд грн¹.

Аналіз розподілу видатків Фонду свідчить про те, що кошти з нього лише частково витрачали на потреби подолання респіраторної хвороби COVID-19. Із загальної суми бюджету Фонду на потреби сфери охорони здоров'я виділено 22,45 млрд грн, що становить 27,7% від загальної суми, використано у сфері охорони здоров'я 19,45 млрд грн, що становить 86,6% від виділеної суми².

За умов значного зростання протягом серпня-грудня 2020 року кількості позитивних випадків респіраторної хвороби COVID-19 (додаток 2) лише в 4 кварталі 2020 року постановами Кабінету Міністрів України передбачено виділення коштів місцевим бюджетам для забезпечення подачею кисню ліжкового фонду ЗОЗ, які надають стаціонарну медичну допомогу пацієнтам з хворобою COVID-19, на загальну суму 1 466,6 млн грн, зокрема в жовтні – 571 млн грн³ та додатково у листопаді – 895, млн грн⁴, що ускладнило їх ефективне використання ЗОЗ наприкінці року.

Приклад

До Уповноваженого звернувся громадянин К. (Чернігівська область) щодо неналежного надання медичної допомоги члену його родини, хворому на респіраторну хворобу COVID-19, зокрема несвоєчасної госпіталізації до ЗОЗ, проведення лікування в неповному обсязі. За результатами розгляду запиту Уповноваженим про порушення прав заявника проводиться відповідне розслідування місцевими органами прокуратури.

Порушення прав громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи на отримання високоспеціалізованої медичної допомоги

Уповноваженим в рамках відкритого з власної ініціативи провадження за зверненнями громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, щодо порушення їх прав на соціальний захист, пенсійне забезпечення та медичне обслуговування здійснено моніторинг ДУ «Український центр інформаційних технологій та Національного Реєстру Міністерства охорони здоров'я України» (далі – ДУ «УЦІТ та НР» МОЗ України) та Державної установи «Національний науковий центр радіаційної медицини НАМН України» (далі – ННЦРМ) щодо стану отримання постраждалими високоспеціалізованої медичної допомоги.

¹ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13 квітня 2020 року № 553-ІХ.

² Офіційна інформація Міністерства фінансів України станом на 31.12.2020 за посиланням https://www.mof.gov.ua/uk/data_and_analytics-433

³ Постанова Кабінету Міністрів від 09 жовтня 2020 р. «Про виділення коштів для забезпечення подачею кисню ліжкового фонду закладів охорони здоров'я, які надають стаціонарну медичну допомогу пацієнтам з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2».

⁴ Постанова Кабінету Міністрів від 11 листопада 2020 р. № 1099 «Про виділення коштів для забезпечення здійснення деяких заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2».

За даними ННЦРМ¹, показник захворюваності на всі форми раку серед учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС перевищує майже на 7% середній рівень серед населення.

**ПОКАЗНИК ОНКОЗАХВОРЮВАНOSTI
СЕРЕД ЛІКВІДАТОРІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС
ПЕРЕВИЩУЄ СЕРЕДНІЙ ПО КРАЇНІ
МАЙЖЕ НА 7%**

За останні 5 років на 7 600 зросла чисельність осіб з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з наслідками Чорнобильської катастрофи, а їх частка в структурі потерпілих збільшилася з 4,77% у 2015 році до 5,67% у 2019 році. За останні 12 років кількість потерпілих осіб (дорослого віку), які

постраждали від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, зменшилася на 300 тисяч осіб або на 20,38%.

Водночас з 2011 року Кабінетом Міністрів України не виконується норма щодо затвердження державної цільової програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

**ВІДСУТНЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
ПРОГРАМА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ
ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ**

Моніторингом також виявлено, що нормативно-правового врегулювання потребує питання визначення механізму передачі/обміну лікарських засобів,

які закупаються за кошти державного бюджету, між ННЦРМ та обласними спеціалізованими медичними закладами, що забезпечують лікування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Своєю чергою це забезпечить можливість ефективного та раціонального використання дороговартісних препаратів, що закупаються за бюджетні кошти.

Моніторингом ДУ «УЦІТ та НР» МОЗ України щодо повноти та якості наповнення Державного реєстру України², головним завданням якого є здійснення контролю за станом здоров'я, вивчення найближчих та віддалених медичних наслідків в осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, виявлено низку проблемних питань, що потребують врегулювання. Зокрема, в Положенні про організацію і функціонування Державного реєстру України не визначено строків подання інформації до Державного реєстру України відповідними рівнями управління.

За даними ДУ «УЦІТ та НР», МОЗ, протягом 2018–2020 років зменшується у Державному реєстрі України кількість осіб із числа постраждалих, що проходять щорічну диспансеризацію.

Причинами такої ситуації є:

- непроходження диспансеризації із власної ініціативи громадянами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

- неподання декларацій про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу (інформація про таких громадян не вноситься до Державного реєстру України та не оновлюється);

- скорочення у ЗОЗ посад працівників, які відповідали за наповнення Державного реєстру України (після реформування ЗОЗ, що надають первинну медичну допомогу, ведеться облік лише тих осіб, які подали декларацію про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу).

¹ Сайт ННЦРМ: URL: <https://nrcrm.gov.ua/science/advances/> «Вагомі наукові здобутки ННЦРМ у 2019 році».

² Постанова Кабінету Міністрів України від 09 червня 1997 р. № 571 «Про затвердження Положення про організацію і функціонування Державного реєстру України».

Стан додержання права громадян на безоплатне забезпечення донорською кров'ю та її компонентами (плазмою, еритроцитами, лейкоцитами тощо) у державних та комунальних ЗОЗ.

Уповноваженим здійснено моніторинг стану виконання МОЗ, ОДА, КМДА Плану заходів щодо реалізації Стратегії розвитку національної системи крові на період до 2022 року (далі – План заходів)¹.

Згідно зі звітною інформацією встановлено факти невиконання МОЗ Плану заходів у частині:

- розроблення нормативно-правових актів, необхідних для функціонування оновленої структури національної системи крові та порядку фінансування її діяльності;
- запровадження єдиного методу формування вартості компонентів крові у всіх суб'єктів господарювання;
- розроблення та впровадження навчальних програм для спеціалістів закладів та установ національної системи крові.

Невиконання цих завдань призвело до порушення:

- прав донорів та пацієнтів на отримання своєчасних, якісних та безпечних трансфузіологічних послуг та належний рівень надання їм необхідної медичної допомоги;
- прав пацієнтів на безоплатний, рівноправний доступ до якісних та безпечних компонентів донорської крові у достатній кількості;
- прав медичних працівників, що задіяні в системі крові, на професійний розвиток та удосконалення кваліфікації.

Моніторингом встановлено невиконання Плану заходів і структурними підрозділами з питань охорони здоров'я ОДА, КМДА. Виявлено низку проблемних питань щодо фінансування установ і закладів служби крові, що негативно позначається на оснащенні, модернізації, закупівлі необхідних витратних матеріалів. Заклади служби крові не отримують належної компенсації за надані послуги.

Приклад

До Уповноваженого надходили численні звернення від представників ГО, товариств, що працюють у сфері служби крові, та працівників закладів служби крові з різних областей України, в яких порушувалось питання щодо необхідності врегулювання на законодавчому рівні питання запровадження ліцензування господарської діяльності із взяття, переробки, зберігання, реалізації донорської крові та її компонентів, а також питання їх постачання і придбання.

Відповідні рекомендації та пропозиції Уповноваженого враховані у прийнятому Верховною Радою України Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо ліквідації штучних бюрократичних бар'єрів та корупціогенних чинників у сфері охорони здоров'я» від 02 червня 2020 року № 644-IX.

Порушення права хворих, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, на лікування за рахунок бюджетних коштів у державних та комунальних закладах охорони здоров'я

На контролі Уповноваженого постійно перебуває питання додержання прав громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, на належну медичну допомогу.

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 120-р «Про затвердження Плану заходів щодо реалізації Стратегії розвитку національної системи крові на період до 2022 року».

Приклад

До Уповноваженого надійшли звернення від громадян з різних регіонів України М. (Донецька область), С. (Чернігівська область), П. (м. Вінниця), П. (м. Рівне) та від ГО (Громадська спілка «Орфанні захворювання України», Міжнародний альянс Гоше, Всеукраїнська ГО «Об'єднання інвалідів – хворих на хворобу Гоше, ТОВ «Санofi-Авентіс Україна») щодо звуження МОЗ номенклатури лікарських засобів для закупівлі за бюджетні кошти у 2020 році за напрямом «Медикаменти для громадян, які страждають на орфанні метаболічні захворювання» від трьох до одного дороговартісного препарату для лікування осіб з хворобою Гоше.

З метою недопущення порушення прав пацієнтів Уповноваженим надано відповідні рекомендації МОЗ, які враховані, а Урядом розширено номенклатуру лікарських засобів для лікування громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) метаболічні захворювання¹.

До Уповноваженого також надходили повідомлення про порушення прав хворих на муковісцидоз через незабезпечення цієї категорії громадян лікарськими засобами. Моніторингом Уповноваженого встановлено, що МОЗ за бюджетною програмою на закупівлю медикаментів і лікарських засобів через довготривалі процедури закупівель не використано в 2020 році 1 млрд гривень².

Приклад

До Уповноваженого надійшло звернення від Хмельницького обласного осередку ВГО «Всеукраїнська асоціація допомоги хворим на муковісцидоз» (далі – ВГО) щодо ситуації, що склалася із закупівлями лікарських засобів для жителів Хмельницької області, хворих на муковісцидоз. ВГО повідомило Уповноваженого, що за кошти державного бюджету 2018–2019 років було закуплено 3 лікарські засоби для дітей та 2 лікарські засоби для дорослих всього до 15% від потреби, а також про неспроможність забезпечити дороговартісним лікуванням орфанних хворих за рахунок коштів місцевих бюджетів. В рамках відкритого провадження Уповноваженим встановлено, що централізовані закупівлі за програмами 2020 року розпочато тільки в листопаді 2020 року³. З метою захисту прав хворих на муковісцидоз Уповноваженим надано рекомендації МОЗ та Хмельницькій ОДА.

За даними Хмельницької ОДА⁴, лікарські засоби, придбані за кошти Державного бюджету України на 2020 рік, до області в 2020 році не надходили.

Закуплені за кошти Державного бюджету на 2019 рік лікарські засоби, розподілялися МОЗ структурним підрозділам з питань охорони здоров'я ОДА та КМДА впродовж 2020 року. Відсоток забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України на 2019 рік хворих на муковісцидоз дітей становив 61,5% від загальної потреби, а дорослих – 17,9%.

ДОЗ Хмельницької ОДА здійснено пропорційний розподіл лікарських засобів між усіма хворими і

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 р. № 928 «Про внесення змін до переліку лікарських засобів та медичних виробів, що закуповуються на підставі угод щодо закупівлі із спеціалізованими організаціями, які здійснюють закупівлі, за напрямом використання бюджетних коштів у 2020 році».

² Офіційний сайт Рахункової палати України: URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=103>.

³ Лист МОЗ від 28 грудня 2020 року № 10.3-13/39630/2-20.

⁴ Лист Хмельницької ОДА від 16 листопада 2020 року № К/12370-16/09.

на однаковий проміжок часу та дозакупівлю за кошти обласного бюджету лікарських засобів, що частково вирішило питання лікування хворих на муковісцидоз.

З метою поновлення прав хворих на муковісцидоз Хмельницькою обласною радою затверджено 24.12.2020 Програму централізованого забезпечення медичних закладів дороговартісним обладнанням, медикаментами та виробами медичного призначення на 2021–2023 роки, якою передбачено стовідсоткове фінансування потреб пацієнтів із муковісцидозом.

Стан реалізації положень Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII щодо ведення державного реєстру громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання

Уповноваженим здійснено моніторинг стану забезпечення медичною допомогою громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, КНП Харківської обласної ради «Міжобласний спеціалізований медико-генетичний центр – центр рідкісних (орфанних) захворювань» (далі – Центр), який обслуговує приблизно 30 000 пацієнтів з усіх регіонів України.

Результати моніторингу підтвердили необхідність створення державного реєстру громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання (далі – Реєстр), ведення якого забезпечить отримання актуальних даних про кількість пацієнтів і поширеність рідкісних (орфанних) захворювань, раціональне планування ресурсів для належного забезпечення медичною допомогою хворих, забезпечення рівного та своєчасного доступу зазначеної групи пацієнтів до специфічної високо-вартісної терапії.

У щорічній доповіді за 2019 рік Уповноваженим наголошувалося на необхідності створення такого Реєстру, передбаченого статтею 53¹ Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII.

Уповноваженим надано відповідні рекомендації МОЗ, які враховані в розробленому МОЗ¹ проєкті розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи надання допомоги громадянам, що страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, на 2020–2025 роки», положеннями якої передбачено створення єдиної інформаційної системи обліку, звітності, документо-обігу, запровадження електронних реєстрів/баз даних, реєстру пацієнтів та їхніх медичних даних.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», в якому передбачити видатки на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення на рівні 5% ВВП відповідно до вимог статті 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII.

¹ Листи МОЗ від 03 січня 2020 року № 25-04/120/2/20, від 06 лютого 2020 року № 25-04/3598/2/20.

2. Розробити та затвердити:

концепцію розвитку системи надання допомоги громадянам, що страждають на рідкісні (орфанні) захворювання;

тарифи оплати медичних послуг ЗОЗ на вторинному (спеціалізованому) рівні надання медичної допомоги з урахуванням частки видатків на заробітну плату медичних працівників.

3. Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 17 березня 2017 року № 152 «Про забезпечення доступності лікарських засобів» щодо розширення Переліку міжнародних непатентованих назв лікарських засобів найменуваннями лікарських засобів для лікування респіраторної хвороби COVID-19 на період запровадження протиепідемічних заходів.

Міністерству охорони здоров'я України розробити та затвердити нормативно-правові акти, необхідні для функціонування оновленої структури Національної системи крові та порядку фінансування її діяльності, що передбачені Стратегією розвитку національної системи крові на період до 2022 року.

Обласним державним адміністраціям, виконавчому органу Київської міської ради (Київській міській державній адміністрації), органам місцевого самоврядування:

1. Здійснювати контроль за своєчасністю й об'єктивністю проведення розслідувань гострих професійних захворювань на респіраторну хворобу COVID-19 серед працівників ЗОЗ.

2. Забезпечити готовність закладів охорони здоров'я до надання своєчасної та якісної медичної допомоги хворим у разі підвищеної інфекційної захворюваності.

4.5. Право на працю

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 1 964 повідомлення громадян щодо порушення їхніх трудових прав, за результатами розгляду яких було направлено 337 запитів до органів державної влади та місцевого самоврядування, проведено моніторинговий візит до виконавчої дирекції ФССУ.

Моніторингом Уповноваженого виявлено питання, що потребували законодавчого врегулювання, зокрема щодо необхідності:

поновлення фінансування виплат ФССУ, припинених на період дії карантину¹;

уточнення формулювання частини третьої статті 471 Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI (в редакції, що діяла до 20.12.2020) щодо права на отримання допомоги по частковому безробіттю особами, які отримують пенсії;

прискорення прийняття постанови Кабінету Міністрів України щодо утворення Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення)²; зарахування до страхового стажу працівників, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, періоду з 1 липня 2000 року по 31 грудня 2016 року (у зв'язку з відсутністю у Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування персоніфікованих відомостей про грошове забезпечення та сплату страхових внесків за вказаний період).

¹ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13 квітня 2020 року № 553-ІХ.

² Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1007 «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення)».

Додержання права осіб з інвалідністю на працю

За даними Звіту за результатами оцінки потреб щодо перегляду політики та нормативно-правової бази у сфері забезпечення прав людей з інвалідністю, відповідно до частини другої статті 15 Європейської соціальної хартії¹, особи з інвалідністю в Україні не можуть на рівних конкурувати на ринку праці, постійно стикаються з труднощами у пошуку роботи.

Є проблеми зі створенням спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю; розмір заробітної плати для таких осіб здебільшого не перевищує мінімальну заробітну плату і не відповідає середній заробітній платі осіб, зайнятих у відповідній галузі.

У програмі діяльності Кабінету Міністрів України² визначено завдання щодо сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю та забезпечення їх конкурентоспроможності на відкритому ринку праці, удосконалення визначення нормативу робочих місць для забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю, запровадження альтернативних варіантів його виконання, у тому числі на державній службі та в органах місцевого самоврядування.

Водночас моніторинг Уповноваженого засвідчив, що Мінсоцполітики, визначеного відповідальним за реалізацію завдань програми діяльності Кабінету Міністрів України щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, не вжито дієвих заходів для сприяння працевлаштуванню та зайнятості осіб з інвалідністю, не досягнуто визначеного показника виконання зазначених заходів – підвищення кількості осіб з інвалідністю, які працевлаштовані за сприянням Державної служби зайнятості, на 10 відсотків.

У 2020 РОЦІ НА 6,9% ЗМЕНШЕНО КІЛЬКІСТЬ ПРАЦЕВЛАШТОВАНИХ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Як вбачається з даних Державного центру зайнятості³, в 2020 році не тільки не збільшено на 10% показник щодо підвищення кількості осіб з інвалідністю, які працевлаштовані за сприяння цього органу, а навпаки зменшено на

6,9% порівняно з 2019 роком, незважаючи на те, що кількість осіб з інвалідністю, які отримували послуги Державної служби зайнятості у 2020 році, зросла на 8 084 осіб або на 15,2% порівняно з 2019 роком (додаток 3).

Показник щодо кількості осіб з інвалідністю, які працевлаштовані за сприяння цього органу, не збільшено на 10% у жодній області України. У деяких областях, зокрема Дніпропетровській, Харківській, м. Києві показник працевлаштування осіб з інвалідністю порівняно з 2019 роком зменшено більш ніж на 12% (додаток 4).

З огляду на зазначене державна політика у сфері забезпечення права осіб з інвалідністю на працю є недостатньо ефективною і потребує удосконалення.

Порушення права застрахованих осіб на отримання матеріального забезпечення

На адресу Уповноваженого на початку року надходили повідомлення громадян щодо невиплати робочими органами ФССУ коштів по матеріальному забезпеченню. З метою додержання права

¹ Сайт «офіс Ради Європи в Україні» <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/presentation-of-the-needs-assessment-report-with-respect-to-policy-and-legal-framework-revision-in-the-area-of-rights-of-people-with-disabilities-in-u>.

² Постанова Кабінету Міністрів України 12 червня 2020 р. № 471 «Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України».

³ Лист Державного центру зайнятості від 29 грудня 2020 року № 33/162/6619-20.

громадян Уповноваженим відкрито провадження, в рамках якого здійснено моніторинг щодо дотримання органами ФССУ прав застрахованих осіб на своєчасне отримання матеріального забезпечення. Моніторингом підтверджено факти щодо затримки у виплаті робочими органами ФССУ коштів по матеріальному забезпеченню та встановлені причини їх невиплати.

Причиною наявної заборгованості по матеріальному забезпеченню на початок 2020 року стало невиконання планових показників по доходах за листопад-грудень 2019 року на суму 901,7 млн грн. Через це на 01 січня 2020 року виникла заборгованість з виплат застрахованим особам матеріального забезпечення за заявами-розрахунками, поданими страхувальниками за період з 09 по 28 грудня 2019 року, яка склала 951,2 млн гривень.

Встановлено порушення прав:

фізичних осіб – підприємців, в тому числі тих, які обрали спрощену систему оподаткування, які проводять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, зокрема адвокатську, нотаріальну діяльність, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності на матеріальне забезпечення у зв'язку з відсутністю в Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням¹ механізму обчислення середньої заробітної плати для зазначених категорій застрахованих осіб; застрахованих осіб на отримання матеріального забезпечення в повному обсязі у разі наявності у страхувальника більше шести місяців заборгованості по сплаті ЄСВ.

Відповідні рекомендації щодо поновлення прав застрахованих осіб надано Уповноваженим Міністру соціальної політики України, Правлінню ФССУ.

За результатами вжитих заходів Мінсоцполітики для надання фінансової допомоги ФССУ виділено 1807,7 млн грн на поворотній основі для виплати матеріального забезпечення².

За даними ФССУ, за період з 15.12.2020 по 31.12.2020 заборгованість по матеріальному забезпеченню становить 1642,5 млн грн³ (додаток 5).

**ФССУ ЗАБОРГУВАВ НА КІНЕЦЬ
2020 РОКУ ЗАСТРАХОВАНИМ
ОСОБАМ 1642,5 МЛН ГРН**

Порушення права застрахованих осіб, потерпілих від нещасного випадку на виробництві, на отримання страхових виплат на медичну та соціальну допомогу в період карантину

На адресу Уповноваженого надходили звернення громадян, потерпілих від нещасного випадку на виробництві, у тому числі осіб з інвалідністю, щодо порушення їхніх прав на отримання страхових виплат.

Моніторингом встановлено, що ФССУ на період дії карантину припинено фінансування послуг лікування, медичної та соціальної допомоги, у тому числі додаткового харчування, придбання

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 1266 «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням».

² Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 385 «Про виділення коштів для надання фінансової допомоги Фонду соціального страхування України».

³ Лист Фонду соціального страхування України від 11 січня 2021 року № 36-03-3.

ліків, спеціального медичного обслуговування, постійного стороннього догляду, побутового обслуговування, протезування, медичної реабілітації, санаторно-курортного лікування, придбання спеціальних засобів пересування¹.

З метою поновлення прав застрахованих осіб у рамках відкритого провадження Уповноважений в червні 2020 року звернувся до Мінсоцполітики та Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів щодо необхідності законодавчого врегулювання питання поновлення прав застрахованих осіб на відповідні виплати.

Рекомендації та пропозиції Уповноваженого враховано у прийнятому Верховною Радою України Законі України «Про внесення змін до підпункту 2 пункту 5 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 03 листопада 2020 року № 941-ХІ (далі – Закон № 941), яким відновлено фінансування ФССУ вказаних вище страхових виплат.

Приклад

До Уповноваженого звернулась громадянка О. щодо невиплати їй одноразової допомоги у разі смерті потерпілого (її чоловіка) внаслідок нещасного випадку на виробництві, що стався у лютому 2020 року. У липні 2020 року заявниця звернулася до Калуського відділення управління виконавчої дирекції ФССУ в Івано-Франківській області щодо виплати їй одноразової допомоги відшкодування витрат на поховання чоловіка, але їй було відмовлено у зв'язку з дією карантинних обмежень, встановлених законодавством. Завдяки вжитим Уповноваженим заходам належні заявниці кошти були виплачені у грудні 2020 року після внесення відповідних змін до чинного законодавства.

ПОНОВЛЕНО ПРАВО ЗАСТРАХОВАНИХ ОСІБ НА ОТРИМАННЯ СТРАХОВИХ ВИПЛАТ НА ЗАГАЛЬНУ СУМУ 177,1 МЛН ГРН

Загалом ФССУ на виконання положень Закону № 941 було профінансовано 14 456 громадянам та 242 сім'ям нараховані у квітні-листопаді страхові виплати, а також медичні та соціальні послуги для потерпілих на виробництві, осіб з інвалідністю на загальну суму 177,1 млн грн².

Порушення права застрахованих осіб на отримання допомоги по частковому безробіттю на період дії карантину

Уповноваженим здійснено моніторинг дотримання прав застрахованих осіб на отримання допомоги по частковому безробіттю на період карантину, передбаченої статтею 471 Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI (в редакції від 02.04.2020 з наступними змінами).

Приклад

До Уповноваженого звернулась громадянка Н. щодо порушення роботодавцем, з яким оформлено трудові відносини, її права на отримання допомоги по частковому безробіттю на період карантину у зв'язку з тим, що вона отримує пенсію у зв'язку із втратою годувальника, що призначена на неповнолітню дитину.

¹ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13 квітня 2020 року № 553-ІХ.

² Фонд соціального страхування України: URL :<http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/972136>.

У ході провадження встановлено, що роботодавець не подав до Заставнінської районної філії Чернівецького обласного центру зайнятості заяву та документи, на підставі яких приймається рішення про надання допомоги по частковому безробіттю, мотивуючи це тим, що відповідно до частини третьої статті 471 Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI (в редакції, що діяла до 20.12.2020) така допомога не призначається особам, які отримують пенсію. У рамках відкритого Уповноваженим провадження встановлено, що громадянка Н. мала право на виплату допомоги по частковому безробіттю, тому що була отримувачем пенсії у зв'язку із втратою годувальника, що призначена на її неповнолітню дитину, а не особою, якій призначено пенсію. За результатами вжитих Уповноваженим заходів право громадянки Н. на отримання допомоги по частковому безробіттю поновлено внаслідок внесення змін до частини третьої статті 47-1 Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI та виключення положення щодо не призначення особам, які отримують пенсію, допомоги по частковому безробіттю.

Додержання прав застрахованих осіб, які залучалися до виконання обов'язків, передбачених законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», на зарахування періоду служби до страхового стажу

За даними реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування¹, за 2014–2020 роки відсутня сплата ЄСВ у 57 923 осіб, яким відповідно не зараховано страховий стаж за час проходження ними військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період. Ця ситуація виникла через звільнення роботодавців від нарахування і сплати ЄСВ на виплати, які компенсуються з бюджету в межах середнього заробітку працівників, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період².

**57 923 ОСОБАМ
НЕ ЗАРАХОВАНО
СТРАХОВИЙ СТАЖ ЗА ЧАС
ПРОХОДЖЕННЯ НИМИ
ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ЗА ПРИЗОВОМ ПІД ЧАС
МОБІЛІЗАЦІЇ**

Приклад

До Уповноваженого звернувся громадянин П. щодо порушення права на загальнообов'язкове державне соціальне та пенсійне страхування внаслідок несплати військовою частиною у січні-серпні 2015 року ЄСВ за період проходження ним військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період, що призвело до неврахування зазначеного періоду до страхового стажу.

З метою поновлення права громадян на загальнообов'язкове державне соціальне та пенсійне страхування відкрито провадження Уповноваженого та надані відповідні рекомендації Мінсоцполітики, Мінфіну, ДПС та ПФУ.

За результатами вжитих заходів ПФУ розроблено проект відповідного Порядку, яким передбачається обмін інформацією між компетентними органами державної влади з метою зарахування періоду з 1 липня 2000 року по 31 грудня 2016 року до страхового стажу, необхідного для призначення пенсії військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової військової служби), особам начальницького і рядового складу, поліцейським.

¹ Лист Пенсійного фонду України від 12 січня 2021 року № 2800-050101-1/817.

² Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо соціального захисту населення на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 02 грудня 2020 року № 1030-ІХ.

Додержання прав застрахованих осіб у разі визнання страховальника банкрутом

Зарплатні борги економічно неактивних підприємств згідно з офіційною інформацією Держстату¹ станом на 1 грудня 2020 року становили 74 586 тисяч грн або 2,4% загального обсягу заборгованості із заробітної плати.

Наявність заборгованості із заробітної плати супроводжується й несплатою роботодавцем ЄСВ за найманих працівників. Своєчасність та повнота сплати ЄСВ роботодавцем має безпосередній вплив на розмір пенсії майбутніх та нинішніх пенсіонерів. Також несплата цього внеску позбавляє застраховану особу права на соціальний захист у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема у разі втрати роботи на соціальне страхування на випадок безробіття.

Приклад

До Уповноваженого надійшло колективне звернення громадян щодо порушення права на збереження до страхового стажу за період роботи з 2005 по 2010 роки при призначенні (перерахунку) пенсії у зв'язку з несплатою підприємством «Т» ЄСВ до ПФУ. Уповноваженим встановлено, що постановою суду підприємство «Т» визнано банкрутом. Коштами, отриманими від реалізації майна боржника забезпечено тільки погашення всієї суми заборгованості із заробітної плати працівникам. Залишені без задоволення кредиторські вимоги щодо погашення заборгованості по ЄСВ.

Про необхідність врегулювання цієї проблеми Уповноваженим наголошувалося в Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік, зокрема шляхом ратифікації частини III Конвенції Міжнародної організації праці № 173 (1992 року) про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця.

Порушення права працівників на офіційне працевлаштування та своєчасне отримання винагороди за працю

**20,6% ПРАЦІВНИКІВ
ПРАЦЮЮТЬ БЕЗ
ОФІЦІЙНОГО
ОФОРМЛЕННЯ ТА НЕ
СПЛАЧУЮТЬ ЄСВ**

Згідно з інформацією, оприлюдненою Мінсоцполітики у ЗМІ, в Україні кожен п'ятий працює неофіційно, 20,6% працевлаштовано без офіційного оформлення, і як наслідок - не сплачують внески до ПФУ. У 2027 році для того, щоб вчасно отримати пенсію, потрібно буде мати щонайменше 35 років стажу. Всі, хто зараз працює неофіційно, ці вимоги виконати не зможуть. За підрахунками Мінсоцполітики, приблизно 45% українців у віці 60 років не зможуть вийти на пенсію вчасно. Загалом

в Україні працює 16 млн осіб. Кількість безробітних в економічно активному віці (від 15 до 70 років) становить 17 млн осіб².

Приклад

До Уповноваженого звернувся громадянин Ш. щодо порушення роботодавцем його права на своєчасне отримання винагороди за працю. У зверненні заявник зазначив, що працював в ТОВ «К» на будівельному майданчику в м. Києві. Як стверджує заявник, його було допущено до роботи без укладення трудового договору. З метою поновлення права громадянина Ш. на

¹ Сайт Держстату <http://www.ukrstat.gov.ua/>

² Інтернет видання «Главком»: URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/doplati-do-pensiy-vvedut-uzhe-v-comu-roci-komu-i-skilki-budut-platiti-728408.html>.

своєчасне отримання винагороди за працю Уповноважений звернулася до Держпраці для проведення інспекційного відвідування ТОВ «К» за місцем його юридичної реєстрації (м. Нетішин, Хмельницька область) та місцем фактичного виконання ТОВ «К» будівельних робіт (м. Київ). За повідомленням Держпраці ознак незадекларованої праці між ТОВ «К» та громадянином Ш. не встановлено, проте, за твердженням заявника, станом на грудень 2020 року ТОВ «К» продовжувало надавати будівельні послуги за фактичною адресою у м. Києві.

Ураховуючи зазначене, Уповноваженим повторно рекомендовано керівництву Держпраці здійснити відповідні контрольні заходи.

Додержання права працівників вугледобувних підприємств на належні умови праці

До Уповноваженого надходили звернення громадян, профспілкових організацій з питань, які стосуються порушення роботодавцями безпечних умов праці.

Приклад

До Уповноваженого надійшло звернення народного депутата України та колективне звернення громадян щодо порушення прав шахтарів ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» на безпечні умови праці. Шахтарі підприємства для захисту своїх прав на безпечні умови праці не піднімаючись на поверхню, розпочали «підземний» протест, що тривав з початку вересня по 15 жовтня 2020 року.

З метою поновлення права шахтарів на безпечні умови праці відкрито провадження Уповноваженого. В рамках відкритого провадження надано рекомендації Прем'єр-міністру України, Міністру Мінекономіки, Голові Держпраці та Національній службі посередництва і примирення для вжиття дієвих заходів реагування.

За результатами інспекційного відвідування Держпраці ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат» виявлено 190 порушень вимог законодавства, зокрема, з питань охорони праці та промислової безпеки, безпечного стану технологічного обладнання, спеціальних вимог гірничого нагляду, утримання гірничих виробок у безпечному стані, безпечного поводження з вибуховими матеріалами, безпечної експлуатації підйимального обладнання, електробезпеки.

За результатами заходів державного нагляду (контролю) керівнику підприємства внесено припис про усунення встановлених порушень та складено протокол про адміністративне правопорушення. Конфлікт було врегульовано шляхом укладення Угоди про примирення між адміністрацією та працівниками ПАТ «Кривбасзалізрудком», спрямовану на усунення причин і наслідків у зв'язку із залишенням у підземних умовах праці після закінчення робочої зміни.

Додержання права працівників на своєчасне отримання винагороди за працю

За даними Держстату¹, станом на 1 грудня 2020 року заборгованість із заробітної плати склала понад 4 млрд грн та порівняно з початком року зросла на 32% (станом на 01.01.2020 – 3,03 млрд грн), в 2019 році зросла на 15% (станом на 01.01.2019 – 2,64 млрд грн), у 2018 році зросла на 11% (станом на 01.01.2018 – 2,37 млрд грн) (додаток 6).

**ЗАБОРГОВАНІСТЬ ІЗ
ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ НА
01.01.2021 СТАНОВИТЬ
3,13 МЛРД ГРН**

¹ Сайт Держстату : URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

У грудні 2020 року погашено заборгованість із виплати заробітної плати на суму 873,8 млн грн та сума заборгованості на 01.01.2021 становить 3,13 млрд грн.

У структурі заборгованості з виплати заробітної плати в 2020 році більшу частину боргу (2,7 млрд грн) мають економічно-активні підприємства (установи та організації) (додаток 7).

Моніторингом Уповноваженого встановлено, що Комісією з питань погашення заборгованості із заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат¹, яка діяла до 31 жовтня 2020 року, не відбулося жодного засідання в 2020 році.

З 31 жовтня 2020 року діяльність Комісії з питань погашення заборгованості із заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат припинена², а новоутвореним тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України – Міжвідомчою робочою групою з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення) – 17 грудня 2020 року проведено одне онлайн-засідання, на якому прийнято низку рішень щодо шляхів вирішення зменшення заборгованості із виплати заробітної плати.

Приклад

Уповноваженим здійснювалося провадження за зверненням працівників Луганської філії ДП «Регіональні електричні мережі» (далі – ДП «РЕМ») щодо захисту їхнього права на отримання належного матеріального забезпечення і соціальних послуг за соціальним страхуванням. За інформацією, розміщеною на офіційному сайті Держпраці України, станом на 28.12.2020 заборгованість із виплати заробітної плати працівникам/колишнім працівникам ДП «РЕМ» складає 7 730,8 тисяч гривень.

За інформацією Пенсійного фонду України, отриманою у ході провадження, станом на 28.07.2020 у страхувальника ДП «РЕМ» обліковується заборгованість з ЄСВ (в т.ч. штрафні санкції та пеня) на суму понад 15 млн грн. Під час здійснення провадження відповідні рекомендації надавалися Міністерству енергетики України, ДПС, Мінекономіки, Держпраці, Мінсоцполітики. З метою поновлення права працівників/колишніх працівників Луганської філії ДП «РЕМ» Уповноваженим направлено рекомендації до новоутвореної Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення) щодо включення зазначеного питання до порядку денного засідання групи.

За результатами поінформовано, рішення щодо розгляду стану виплати заборгованості ДП «РЕМ» буде прийнято під час формування порядку денного наступного засідання Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення).

Приклад

Уповноваженим здійснюється провадження за зверненням народного депутата України в інтересах працівників Харківського державного авіаційного виробничого підприємства щодо порушення права на своєчасне отримання винагороди за працю.

За інформацією, розміщеною на офіційному сайті Держпраці, станом на 28.12.2020 заборгованість із виплати заробітної плати працівникам/колишнім працівникам Харківського державного авіа-

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 08 вересня 2005 року № 875 «Про утворення Комісії з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), пенсій, стипендій та інших соціальних виплат».

² Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1007 «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення)».

ційного виробничого підприємства становить 225 557,4 тисяч гривень. Під час здійснення провадження відповідні рекомендації надано Мінекономіки, Міністерству з питань стратегічних галузей промисловості України, Мін'юсту та ДК «Укроборонпром».

З метою поновлення права працівників/колишніх працівників Харківського державного авіаційного виробничого підприємства Уповноваженим направлено рекомендації до новоутвореної Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати щодо включення зазначеного питання до порядку денного засідання групи.

На постійному контролі Уповноваженого перебуває питання погашення заборгованості із заробітної плати на вугледобувних підприємствах. Систематичні порушення прав працівників вугледобувних підприємств посилюють соціальну напругу в трудових колективах шахт і призводять до акцій протесту.

Приклад

За зверненням голови тимчасової контрольної комісії при Українській міській раді Донецької області щодо погашення заборгованості із заробітної плати за період з листопада 2019 року по січень 2020 року працівникам відокремленого підрозділу «Шахта Україна» ДП «Селидіввугілля», Уповноваженим відкрито провадження. В рамках провадження надано рекомендації Міністерству енергетики та захисту довкілля України.

За результатами вжитих заходів за січень-березень 2020 року до ДП «Селидіввугілля» було спрямовано кошти на погашення заборгованості із заробітної плати за бюджетною програмою «Реструктуризація вугільної галузі» на загальну суму 112,1 млн гривень.

Позитивним рішенням щодо контролю за станом виплати заробітної плати й отримання повної та об'єктивної статистичної інформації є запровадження Держстатом із 2021 року подання юридичними особами щомісячного звіту про заборгованість з оплати праці¹.

**З 2021 РОКУ ЗАПРОВАДЖЕНО
ОБОВ'ЯЗКОВЕ ЗВІТУВАННЯ
ПРО ЗАБОРГОВАНІСТЬ
З ОПЛАТИ ПРАЦІ**

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 173 1992 року про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця» (реєстр. № 3332 від 13.04.2020).

Кабінету Міністрів України

1. Внести зміни до:

Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо забезпечення застрахованих осіб виплатою матеріального забезпечення в повному обсязі незалежно від наявності у страхувальника заборгованості по сплаті єдиного

¹ Наказ Держстату від 21 липня 2020 року № 222 «Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 3-борг (місячна) «Звіт про заборгованість з оплати праці»».

внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року № 1266 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2015 року № 439) щодо визначення механізму розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням фізичним особам – підприємцям, особам, які проводять незалежну професійну діяльність з метою забезпечення їх права на матеріальне забезпечення.

2. Забезпечити системну роботу Міжвідомчої робочої групи з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення).

Міністерству соціальної політики України забезпечити виконання заходів щодо підтримки осіб з інвалідністю, визначених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471.

Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України напрацювати законодавчі механізми стимулювання роботодавців та громадян надавати/обирати роботу у формальному секторі економіки.

Державній службі з питань праці України здійснювати системну роботу щодо зменшення обсягів неформальної зайнятості.

Пенсійному фонду України затвердити Порядок надання Державною податковою службою України Пенсійному фонду України інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про суму виплаченого доходу, необхідну для призначення пенсії військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби), особам начальницького і рядового складу, поліцейським та подати на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

4.6. Право на соціальний захист

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 4 420 повідомлень про порушення прав людини у сфері соціального захисту, здійснено 24 моніторинги до органів місцевої влади, органів місцевого самоврядування та підпорядкованих їм установ. Направлено приблизно 700 звернень до органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

У зверненнях громадяни порушували питання пенсійного забезпечення, серед яких невиконання рішень суду про призначення (перерахунок) пенсії, отримання державних соціальних допомог, встановлення статусів осіб пільгових категорій (осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; реабілітованих осіб; осіб з інвалідністю) та пов'язаних із цим соціальних гарантій, реалізації права на отримання житлової субсидії.

Нові виклики у забезпеченні прав людини і громадянина у сфері соціального захисту виникли у зв'язку із пандемією респіраторної хвороби COVID-19, тому Уповноваженим значна увага приділялась моніторингу додержання відповідних прав за таких умов.

У межах реалізації запроваджених Урядом низки протиепідемічних заходів органи місцевого

самоврядування або утворені ними комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій приймали незаконні рішення щодо призупинення (скасування) або обмеження пільг, встановлених законодавством.

Право громадян на достатній життєвий рівень та належний соціальний захист

Звернення громадян до Уповноваженого засвідчили, що незважаючи на певне зростання прожиткового мінімуму як базового державного соціального стандарту, розмір пенсійних та державних соціальних виплат не забезпечує їм достатнього життєвого рівня.

Розмір прожиткового мінімуму, на підставі якого визначаються більшість виплат, не враховує фактичні потреби людини, а формується виключно залежно від фінансових можливостей держави. Він майже вдвічі менший від фактичного, що визначається Мінсоцполітики.¹ Так, з 1 січня 2020 року затверджений законом розмір прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць становив 2027 грн², тоді як фактичний розмір відповідного прожиткового мінімуму у цінах січня 2020 року – 3 780 грн (з урахуванням суми обов'язкових платежів – 4 335 грн).

Незмінно високим залишається рівень бідності серед осіб пенсійного віку. Станом на 1 січня 2021 року пенсію в розмірі до 4 000 грн (приблизно 140 доларів), що є нижче межі монетарної бідності (становить 150 доларів), отримують 8 606 376 (майже 77%) наших пенсіонерів. Середній розмір призначеної пенсії з цільовою грошовою допомогою становить 3507,51 грн (приблизно 123 долари)³.

Високий рівень бідності, особливо у сім'ях з дітьми та сім'ях з особами з інвалідністю, свідчить про недостатню ефективність механізмів соціальної підтримки державою цих категорій. Проблема бідності ще більше загострилась в умовах пандемії COVID-19.

Високий рівень бідності, особливо у сім'ях з дітьми та сім'ях з особами з інвалідністю, свідчить про недостатню ефективність механізмів соціальної підтримки державою цих категорій.

Проблема бідності ще більше загострилась в умовах пандемії COVID-19.

Додержання права на щорічну індексацію пенсії

Уповноваженим здійснено моніторинг щодо забезпечення прав громадян на щорічну індексацію пенсій.

Індексація пенсій проводилася у 2020 році з 1 травня через те, що частиною другою статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV не визначено дати для проведення індексації пенсій, а відповідна дата визначалася Кабінетом Міністрів України.

З метою забезпечення правової визначеності вказаної норми законодавства Уповноваженим надано рекомендації Мінсоцполітики щодо визначення на законодавчому рівні дати щорічної індексації пенсій.

Зазначені рекомендації були враховані у постанові Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. від № 849 «Деякі питання підвищення пенсійних виплат для окремих категорій осіб у 2021 році та в подальшому», якою передбачено проведення індексації щороку з 1 березня. Разом із тим для затвердження вказаної дати індексації пенсій на рівні

**ЗАТВЕРДЖЕНИЙ
РОЗМІР ПРОЖИТКОВОГО
МІНІМУМУ Є ВДВІЧІ
МЕНШИМ ВІД
ФАКТИЧНОГО**

**ПЕНСІЮ, ЩО НИЖЧА
МЕЖІ МОНЕТАРНОЇ
БІДНОСТІ, ОТРИМУЮТЬ
77% ПЕНСІОНЕРІВ**

**ЩОРІЧНА ІНДЕКСАЦІЯ
ПЕНСІЙ МАЄ
ПРОВОДИТИСЯ
З 1 БЕРЕЗНЯ**

¹ URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18287.html>.

² Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14 листопада 2019 року № 294-IX.

³ URL: <https://www.pfu.gov.ua/2128328-dani-pro-serednij-rozmir-pensiyi-stantom-na-01-01-2021/>

закону Мінсоцполітики розроблено та подано до Верховної Ради України проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення пенсійного законодавства» щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» (реєстр. 4668 від 28.01.2021).

Порушення права громадян на своєчасне призначення пенсій відповідно до укладених Україною міжнародних угод у сфері пенсійного забезпечення

До Уповноваженого надходили звернення громадян, які набули страховий стаж поза межами України, щодо порушення їхніх прав на належне пенсійне забезпечення в Україні.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року звернувся громадянин Р. з Львівської області з повідомленням про порушення його права на своєчасне призначення пенсії в Україні у зв'язку з тривалим непідтвердженням набуття ним страхового стажу в Португальській Республіці компетентними органами цієї держави. Під час відкритого за цим зверненням провадження підтверджено порушення його права та ще 699 громадян України, які набули стаж на території Португальської Республіки, на своєчасне призначення пенсії в Україні¹.

З метою поновлення прав цієї категорії громадян Уповноваженим надано рекомендації Мінсоцполітики та ПФУ, в результаті поновлено право на пенсійне забезпечення 316 громадян України, які набули стаж на території Португальської Республіки.

ПОНОВЛЕНО ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ПЕНСІЇ 316 ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ, ЯКІ НАБУЛИ СТАЖ НА ТЕРИТОРІЇ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Причиною несвоєчасного надання документів компетентними органами Португальської Республіки є відсутність в Угоді між Україною та Португальською Республікою про соціальне забезпечення² строку та періодичності розгляду документів договірними сторонами.

Згідно із законодавством України у разі надходження документів після передбаченого законодавством тримісячного строку особи, які звертаються за призначенням пенсії, втрачають право на її отримання з часу звернення.

До Уповноваженого надходили звернення від громадян України, які проживають за кордоном, яким призначено пенсію за страховий стаж, набутий на території України, щодо порушення їхніх прав на належне пенсійне забезпечення відповідно до укладених Україною міжнародних угод у сфері пенсійного забезпечення.

Приклад

До Уповноваженого звернулася громадянка України Д., яка проживає у Республіці Болгарія, про порушення її права на поновлення пенсії по інвалідності, призупиненої ПФУ з жовтня 2017 року, у зв'язку із закінченням строку встановлення інвалідності.

¹ Лист Пенсійного фонду України від 20 березня 2020 року № 7341-5514/P-03/1-2800/20.

² Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Португальською Республікою про соціальне забезпечення» від 21 грудня 2011 року № 4209-VI.

Під час відкритого за цим зверненням провадження встановлено, що пенсія Д. не поновлена, так як МОЗ не підтверджено заявниці групу інвалідності відповідно до медичного формуляра БГ/УКР 6 «Медичне обстеження», який надійшов з територіального відділення Національного інституту страхування Республіки Болгарія.

Таке порушення законодавства встановлено також щодо 17 інших громадян¹.

З метою поновлення прав громадян надіслано відповідні рекомендації МОЗ та ПФУ. В результаті МОЗ підтверджено встановлення групи інвалідності громадянам, а ПФУ, з урахуванням цього факту в березні 2020 року їм поновлено виплату пенсій та забезпечено їх переказ за період з часу припинення.

Також не вирішені на законодавчому рівні питання:

виплати пенсій пенсіонерам за час їхнього постійного місця

проживання за кордоном у разі якщо Україна не уклала з відповідною державою міжнародний договір з питань пенсійного забезпечення;

ратифікації Угоди між Україною та Державою Ізраїль про соціальне забезпечення та Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про соціальне забезпечення.

**ГРОМАДЯНИ СВОЄЧАСНО
НЕ ОТРИМАЛИ ПЕНСІЇ
ВНАСЛІДОК ЗВОЛІКАННЯ
МОЗ ІЗ ВСТАНОВЛЕННЯМ
ГРУПИ ІНВАЛІДНОСТІ**

Право на перерахунок пенсій працівникам прокуратури

До Уповноваженого надходили численні звернення зазначеної категорії пенсіонерів про порушення органами ПФУ їх права на перерахунок пенсії відповідно до рішень КСУ від 13.12.2019 та від 26.03.2020, ухваленими щодо цієї категорії осіб.

Під час відкритого за такими зверненнями провадженнями Уповноваженого встановлено, що органами ПФУ здійснюється перерахунок пенсій прокурорам Офісу Генерального прокурора з 26.03.2020 (з моменту прийняття рішення КСУ від 26.03.2020), обласних прокуратур – з 11.09.2020 (з моменту початку їх роботи після реформування системи органів прокуратури). Перерахунок працівникам окружних прокуратур проводиться з дня початку їхньої роботи.

Такою є позиція Мінсоцполітики, ПФУ та Офісу Генерального прокурора, яка не узгоджується із наявною судовою практикою з цього питання. Верховний Суд за результатами розгляду зразкової справи у постанові від 14.09.2020 дійшов правового висновку, що з 13.12.2019 всі особи, яким пенсії призначені відповідно до Закону України «Про прокуратуру»², мають право на перерахунок пенсії у зв'язку з підвищенням заробітної плати прокурорським працівникам, яке відбувалося відповідно до постанов Кабінету Міністрів України³.

З метою поновлення прав зазначеної категорії громадян Уповноваженим надано рекомендації Мінсоцполітики, ПФУ та Офісу Генерального прокурора.

У щорічній доповіді за 2019 рік Уповноваженим наголошувалося на необхідності врегулювання питання пенсійного забезпечення осіб, які працювали/працюють на спеціальних посадах,

¹ Лист Пенсійного фонду України від 20 лютого 2020 року № 2800-030103-1/5658.

² Закони України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року №1789-XII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII.

³ Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2017 р. № 657 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо оплати праці працівників прокуратури».

ЗА КОНСТИТУЦІЙНИМ ПОДАННЯМ УПОВНОВАЖЕНОГО ЩОДО НАРАХУВАННЯ ТА ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ ДЕРЖАВНИМ СЛУЖБОВЦЯМ ТА СЛУЖБОВЦЯМ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЛЮТОМУ 2020 РОЦІ КСУ ВІДКРИТО КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

що давало їм право на отримання пенсії у підвищеному розмірі за спеціальним законодавством. Це питання на законодавчому рівні не врегульоване.

За конституційним поданням Уповноваженого щодо нарахування та перерахунку пенсій державним службовцям та службовцям органів місцевого самоврядування у лютому 2020 році КСУ відкрито конституційне провадження, справа розглядається Великою палатою Суду.

Право на пенсійне забезпечення відповідно до рішень судів

На адресу Уповноваженого у 2020 році надходили численні звернення громадян щодо невиконання рішень адміністративних судів про поновлення їхніх прав з пенсійних питань.

У більшості із них йшлося про наявність заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду, погашення якої здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Уповноваженим упродовж року здійснювався моніторинг зазначеної системної проблеми.

ПФУ ПОГАШЕНО ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЗА РІШЕННЯМИ СУДІВ, ЩО НАДІЙШЛИ З 2016 ПО 2018 РОКИ

Встановлено, що за рахунок виділених у 2020 році з Державного бюджету України коштів на суму 200 млн грн ПФУ погашено заборгованість за рішеннями суду, що надійшли до органів ПФУ за період з січня 2016 по грудень 2018 років.

Потребує врегулювання питання щодо порядку погашення відповідної заборгованості у наступному році, оскільки постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 22 липня 2020 року визнано протиправними та нечинними положення постанови Кабінету Міністрів України¹, якими відповідний порядок визначався.

Значна кількість звернень стосувалась неврахування органами ПФУ при призначенні/перерахунку громадянам пенсійних виплат висновків та правової оцінки судів, які містяться в мотивувальній частині таких рішень та, як наслідок, зменшення розміру пенсійних виплат за результатами виконання рішення суду.

Приклад

До Уповноваженого звернувся громадянин Б. із Черкаської області щодо зменшення розміру пенсії після виконання ухваленого на його користь рішення суду про перерахунок пенсійних виплат відповідно до частини другої статті 56 Закону України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»².

Під час відкритого за цим зверненням провадження встановлено, що ГУ ПФУ у Черкаській області при виконанні рішення суду не враховані правові висновки суду щодо порядку застосування вказаних положень законодавства, а внаслідок проведеного перерахунку пенсії в інший, ніж визна-

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 649 «Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду».

² Закон України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796-XII.

чено судом спосіб, розмір пенсії зменшився з 2698,28 грн до 1638,00 гривень. Наразі заявникові виплачується пенсія у нижчому розмірі. ГУ ПФУ у Черкаській області аргументує такі дії тим, що рішення суду є обов'язковим до виконання.

На переконання Уповноваженого, така ситуація порушує права людини.

З метою поновлення прав громадянина на перерахунок пенсії відповідно до рішення суду Уповноваженим надано рекомендації Мінсоцполітики та ПФУ.

З огляду на системність проблем, пов'язаних із виконанням судових рішень, з метою напрацювання пропозицій щодо їх урегулювання в Секретаріаті Уповноваженого створено робочу групу (до її складу увійшли представники Мінсоцполітики, Мін'юсту, Офісу Генерального прокурора, ПФУ, Федерації професійних спілок України та Верховного Суду), яка продовжить свою роботу в 2021 році.

Порушення прав громадян на належне пенсійне забезпечення внаслідок неправомірної правозастосовної практики

На адресу Уповноваженого надходили звернення громадян щодо неналежного рівня їх пенсійного забезпечення, а саме неправильного застосування норм чинного законодавства при призначенні (перерахунку) пенсії, визначенні її розміру.

Приклад

До Уповноваженого звернувся громадянин Ш. з м. Чернівці, який отримує пенсію у зв'язку із втратою годувальника (у разі смерті обох батьків) про порушення його права на отримання доплати до пенсії з 1 липня 2019 року до 2 000 гривень, що гарантувалася законодавством¹ у разі наявності у годувальника страхового стажу для чоловіків 35 років, а для жінок – 30 років.

Під час розгляду звернення встановлено, що заявникові ГУ ПФУ у Чернівецькій області відмовлено у здійсненні доплати до пенсії на суму до 2 000 грн у зв'язку із відсутністю в одного із годувальників стажу, визначеного вказаною постановою Уряду.

За рекомендацією Уповноваженого Мінсоцполітики надано роз'яснення ПФУ щодо права заявника на вказану доплату при наявності хоча б у одного із годувальників необхідного страхового стажу. Як наслідок, право заявника на вказану доплату поновлене, кошти виплачені, починаючи з 1 липня 2019 року.

Додержання прав громадян, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи

У 2020 році Уповноваженим здійснювалося провадження за численними зверненнями громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також ГО, які займаються захистом прав вказаної категорії громадян, щодо порушення їхніх прав на соціальний захист та пенсійне забезпечення. У зверненнях заявників, зокрема, йшлося про необхідність законодавчого врегулювання питань пенсійного забезпечення постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи та усунення наявних диспропорцій у розмірах пенсій між різними категоріями.

З метою перегляду пенсійного та соціального забезпечення зазначеної категорії громадян Уповноваженим надано відповідні рекомендації Мінсоцполітики. Проте більшість із них не були підтримані з посиланням на обмеженість фінансових можливостей державного бюджету та бюджету ПФУ.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 543 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».

Окремі рекомендації Уповноваженого враховано у розроблених Мінсоцполітики проєктах законів¹. Цими законопроєктами пропонується встановити однакові умови обчислення пенсій для усіх учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС (інших ядерних аварій), щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою (іншими ядерними аваріями) та регулюється проблемне питання щодо забезпечення осіб, які супроводжують особу з інвалідністю I групи (під час проходження курсу санаторно-курортного лікування) путівкою (без права лікування).

НЕ ВИКОНАНО РІШЕННЯ КСУ ВІД 17 ЛИПНЯ 2018 РОКУ № 6-Р/2018 ЩОДО ПОНОВЛЕННЯ ПІЛЬГ ГРОМАДЯНАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Вказані проєкти потребують якнайшвидшого розгляду та прийняття Верховною Радою України. Залишилося неврегульованим питання поновлення пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на виконання рішення КСУ від 17 липня 2018 року № 6-р/2018.

Порушення прав ветеранів війни на отримання щорічної разової грошової допомоги до 5 травня у належному розмірі

Уповноваженим здійснено моніторинг забезпечення права ветеранів війни на отримання щорічної разової грошової допомоги, що передбачена Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», у належному розмірі з урахуванням прийнятого КСУ рішення.

Приклад

До Уповноваженого звернувся громадянин Р., який є особою з інвалідністю внаслідок війни I групи, щодо виплати йому Управлінням праці та соціального захисту населення Подільської районної в м. Києві державної адміністрації щорічної разової грошової допомоги до 5 травня у неналежному розмірі.

При розгляді звернення встановлено, що заявникові виплачено вказану допомогу у розмірі 4 120 грн, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2020 р. № 112 «Деякі питання виплати у 2020 році разової грошової допомоги, передбаченої законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань», як це передбачено положеннями пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України.

Рішенням КСУ від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020 вказане положення Бюджетного кодексу України в частині застосування законодавства про захист ветеранів війни визнано неконституційним і таким, що втратило чинність з дня ухвалення КСУ цього рішення.

З огляду на системність порушеного заявником питання Уповноваженим надано рекомендації Мінсоцполітики, яке в свою чергу звернулося до Кабінету Міністрів України з проханням доручити Мінветеранів вжити заходів щодо внесення змін до законодавства щодо визначення розміру державних допомог ветеранам війни.

¹ Проєкти законів України «Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» (внесено до Верховної Ради України, реєстр. № 4555 від 29.12.2020) та «Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» щодо посилення соціальних гарантій» (проходить узгоджувальні процедури).

Не виконане ухвалене щодо ветеранів війни рішення КСУ від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018.

НЕ ВИКОНАНО РІШЕННЯ КСУ ВІД 18 ГРУДНЯ 2018 РОКУ № 12-Р/2018 ЩОДО ПІЛЬГ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Порушення права осіб з інвалідністю (членів сімей, спадкоємців осіб з інвалідністю після їх смерті) на безоплатне передання у власність автомобіля, визнаного гуманітарною допомогою

Уповноваженим здійснено моніторинг забезпечення прав осіб з інвалідністю (членів сімей, спадкоємців осіб з інвалідністю після смерті останніх) автомобілями, визнаними гуманітарною допомогою¹.

Приклад

До Уповноваженого у червні 2020 року звернувся громадянин Б. з Київської області, який є особою з інвалідністю внаслідок війни, з повідомленням про порушення Київською ОДА його права на безоплатне передання у власність автомобіля, визнаного гуманітарною допомогою, до якої він подав відповідні документи ще у листопаді 2019 року. Порушення права мало місце внаслідок незабезпечення функціонування робочої групи з питань гуманітарної допомоги. Уповноваженим внесено подання Голові Київської ОДА. В результаті прийняття розпорядження² право заявника на отримання автомобіля поновлено.

Під час розгляду зазначеного вище звернення виявлено порушення відповідних прав ще понад 70 осіб з інвалідністю та членів їх сімей, спадкоємців³, права яких також були поновлені за результатами вжитих Уповноваженим заходів.

ПОНОВЛЕНО ПРАВО 70 ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ОТРИМАННЯ АВТОМОБІЛЯ

Проведеним Уповноваженим моніторингом щодо наявності таких проблем в інших областях подібних порушень не виявлено.

Порушення права окремих категорій осіб з інвалідністю на отримання санаторно-курортної путівки

На контролі Уповноваженого перебуває питання забезпечення прав осіб з інвалідністю на санаторно-курортне лікування.

Приклад

До Уповноваженого надійшло звернення громадянина Б. з м. Черкаси, який є особою з інвалідністю I групи, яка пов'язана із захворюванням, отриманим в період проходження строкової військової служби, про порушення його права на санаторно-курортне лікування.

Під час розгляду звернення громадянина встановлено, що Кабінетом Міністрів України не визначено порядку забезпечення осіб з інвалідністю, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, отриманого в період проходження строкової військової служби та які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262-XII, санаторно-курортними путівками.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. № 999 «Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями».

² Розпорядження Голови Київської ОДА від 29 жовтня 2020 року № 593 «Про визнання гуманітарною допомогою легкових автомобілів для забезпечення ними осіб з інвалідністю, які перебувають на обліку для їх отримання, вантажів вагою до 3 тонн, передачу безоплатно у власність особам з інвалідністю та членам їх сімей, спадкоємцям після смерті осіб з інвалідністю автомобілів, визнаних гуманітарною

³ Лист Київської ОДА від 12 листопада 2020 року № 11-11/5943/05/36-2020.

Порушення прав реабілітованих осіб або осіб, потерпілих від репресій

До Уповноваженого надійшло 11 звернень громадян про порушення їхнього права на одержання статусу реабілітованих осіб або осіб, потерпілих від репресій, а також порушення права на отримання пільг і гарантій за наявності таких статусів через відсутність бланків посвідчень. За 4 зверненнями порушення підтвердились, за результатами виконання наданих Уповноваженим рекомендацій права 4 громадян було поновлено.

Приклад

До Уповноваженого у серпні 2020 року надійшло звернення громадянки Ч. із Київської області щодо сприяння в отриманні посвідчення реабілітованої особи, оскільки її вже визнано реабілітованою та у 1992 році видано відповідну довідку.

У зверненні заявниця зазначала, що тривалий час Червонослобідська сільська рада Макарівського району Київської області не вирішувала цього питання з посиланням на те, що радою не розроблено адміністративну послугу видачі посвідчень та відсутність бланків останніх. Внаслідок несвоєчасної видачі посвідчення заявниця не могла користуватися належними їй пільгами та гарантіями.

Уповноваженим надано рекомендації голові Червонослобідської сільської ради, в результаті заявниці у листопаді 2020 року видано посвідчення реабілітованої особи.

До Уповноваженого також надходили звернення громадян щодо сприяння в отриманні ними як спадкоємцями реабілітованих громадян відшкодування вартості вилученого майна.

Під час розгляду цих звернень встановлено, що норми Положення про порядок виплати грошової компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим громадянам або їхнім спадкоємцям¹, розроблене на виконання Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»², не відповідає положенням чинного наразі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»³.

З метою врегулювання окресленого питання Уповноваженим надіслані рекомендації МКІП. За інформацією останнього (станом на квітень 2020 року) Мінсоцполітики розроблено відповідний проєкт постанови Кабінету Міністрів України⁴, яким передбачається затвердити нове Положення про порядок виплати компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим. Проте досі на розгляд Кабінету Міністрів України зазначений проєкт не внесено.

Додержання прав громадян на отримання житлових субсидій

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 199 звернень громадян щодо питань порушення їхнього права на одержання житлових субсидій.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 1991 р. № 48 «Про заходи щодо реалізації Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

² Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 року № 962-XII.

³ Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» (із змінами, внесеними Законом України від 13 березня 2018 року № 2325-VIII).

⁴ Проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

За результатами їх розгляду лише в окремих випадках порушення відповідного права було підтверджено.

Приклад

До Уповноваженого звернулася громадянка П. із м. Дніпра із скаргою на те, що їй неправомірно відмовлено у призначенні житлової субсидії на опалювальний сезон 2020–2021 років у грошовій готівковій формі.

Під час розгляду звернення заявниці встановлено, що її домогосподарству призначено житлову субсидію у грошовій безготівковій формі, оскільки надійшла інформація від надавача житлово-комунальних послуг щодо наявності за цим домогосподарством заборгованості з їх оплати, а за наявності останньої субсидія у грошовій готівковій формі не може бути призначена.

Заявниця подала до органу соціального захисту населення документи, які спростовували наявність заборгованості, проте рішення ним переглянуто не було. Уповноваженим надано рекомендації Департаменту соціальної політики Дніпровської міської ради, за результатами розгляду яких право заявниці на отримання житлової субсидії у грошовій готівковій формі поновлено.

З метою з'ясування стану додержання прав громадян на отримання житлової субсидії Уповноваженим у 2020 році здійснювались моніторинги діяльності Управління праці та соціального захисту населення виконавчого комітету Лубенської міської ради, управлінь праці та соціального захисту населення адміністрації Основ'янського та Холодногірського районів Харківської міської ради. За їх результатами виявлено недоліки реалізації на практиці положень законодавства про субсидії. Зокрема, встановлено:

- відсутність співпраці органів соціального захисту населення з організаціями, надавачами житлово-комунальних послуг та АТ «Ощадбанк» у процесі надання житлових субсидій та отримання пільг;

- відсутність обміну інформацією між органами соціального захисту населення та Держприкордонслужбою і Мін'юстом відповідно про перетин особами державного кордону та отримання відомостей з Єдиного реєстру боржників про наявність в осіб заборгованості за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів; неукладення договорів між об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків і АТ «Ощадбанк» та неотримання органом соціального захисту населення інформації про склад зареєстрованих у житловому приміщенні осіб з реєстру територіальної громади.

Внаслідок зазначеного порушуються права людини на отримання житлової субсидії. Зокрема, непоодинокими є випадки, коли після отримання достовірної інформації щодо обставин, які впливають на визначення права на отримання житлової субсидії або її розмір (таких, як перетин особами державного кордону, наявність в осіб заборгованості з оплати житлово-комунальних послуг або заборгованості за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів), з громадян утримуються надміру виплачені суми субсидії.

Приклад

При вивченні в Управлінні праці та соціального захисту населення виконавчого комітету Лубенської міської ради особової справи громадянки К. встановлено, що вимогу про повернення

надміру нарахованої суми субсидії їй висунуто лише через рік після її призначення у зв'язку з тривалим з'ясуванням достовірної інформації про склад зареєстрованих осіб. Цього можна було уникнути, якби потрібна інформація була витребувана своєчасно.

З метою усунення виявлених порушень Уповноваженим надсилалися відповідні рекомендації керівникам об'єктів моніторингу, а також Мінсоцполітики, Мін'юсту, Мінрегіону, Держприкордонслужбі.

Забезпечення прав громадян у сфері соціального захисту в умовах пандемії респіраторної хвороби COVID-19

Моніторингом Уповноваженого щодо забезпечення реалізації відповідних прав громадян в умовах пандемії встановлено, що Урядом України вживалися заходи з метою пом'якшення впливу пандемії та протиепідемічних заходів на найбільш вразливі категорії населення, зокрема:

забезпечено безперервність усіх соціальних виплат і пенсій та скориговано порядок їх оформлення і виплати з урахуванням вимог щодо карантину;

здійснено підвищення пенсій і соціальних виплат;

внесено низку змін до законодавства з питань призначення житлової субсидії¹, що надали можливість забезпечити реалізацію права громадян на отримання житлової субсидії в умовах карантину;

у квітні 2020 року окремим категоріям громадян надано одноразову грошову допомогу на суму 1 000 гривень².

ОДНОРАЗОВУ ГРОШОВУ ДОПОМОГУ В РОЗМІРІ 1000 ГРН ПІД ЧАС КАРАНТИНУ ОТРИМАЛИ 10,6 МЛН ГРОМАДЯН

За інформацією Мінсоцполітики, таку допомогу отримали 10,6 млн пенсіонерів та одержувачів державних соціальних допомог³.

Порушення прав осіб, які перебувають на повному державному утриманні, на отримання одноразової грошової допомоги в повному розмірі

На адресу регіонального представництва Уповноваженого в центральних областях надійшли повідомлення від підопічних інтернатних закладів Вінницької області про порушення їх права на одержання у квітні 2020 року одноразової грошової допомоги в повному розмірі.

Приклад

При відвідуванні КУ «Обласний пансіонат для осіб з інвалідністю та осіб похилого віку» Вінницької ОДА та Тиврівського обласного будинку-інтернату для осіб з інвалідністю та осіб похилого віку Вінницької ОДА встановлено, що підопічні, які є одержувачами пенсій, отримали вказану допомогу у розмірі 250 грн замість гарантованих 1 000 гривень.

Таке порушення допущене стосовно усіх пенсіонерів, які перебували на повному державному

¹ Постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 року № 247 «Про особливості надання житлових субсидій» та від 22 квітня 2020 року № 329 «Деякі питання соціальної підтримки сімей з дітьми».

² Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2020 року № 251 «Деякі питання підвищення пенсійних виплат і надання соціальної підтримки окремим категоріям населення у 2020 році».

³ URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-hto-otrimaye-odnorazovu-groshovu-dopomogu-u-sumi-1000-griven>

утриманні, та потребувало усунення шляхом внесення змін до нормативно-правового акта. З метою поновлення прав цієї категорії громадян Уповноваженим надано рекомендації Мінсоцполітики. Як наслідок, Кабінетом Міністрів України прийнято постанову¹, відповідно до якої в липні 2020 року забезпечено виплату допомоги особам, які перебувають на повному державному утриманні, в повному обсязі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення пенсійного законодавства» щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» (реєстр. 4668 від 28.01.2021).

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо:
 - забезпечення прав осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та ветеранів війни відповідно до рішень КСУ від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020;
 - визначення базового державного стандарту «прожитковий мінімум» відповідно до вимог законодавства, а також вилучення показника «рівень забезпечення прожиткового мінімуму»;
 - урегулювання питань виплати пенсій пенсіонерам за час їх постійного місця проживання за кордоном у разі якщо Україна не уклала з відповідною державою міжнародний договір з питань пенсійного забезпечення;
 - внесення змін щодо недопущення зменшення розміру пенсійних виплат після проведення їх перерахунку на виконання рішення суду.
2. Подати на розгляд Верховної Ради України розроблені Мінсоцполітики законопроекти:
 - щодо ратифікації Угод між Україною та Державою Ізраїль про соціальне забезпечення та між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про соціальне забезпечення.
3. Розробити та затвердити:
 - план заходів з реалізації Національної стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2022 року;
 - порядок забезпечення осіб з інвалідністю, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, отриманого в період проходження строкової військової служби, та які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», санаторно-курортними путівками;
 - порядок виплати компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим або їхнім спадкоємцям.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 03 червня 2020 р. № 440 «Про внесення змін до пункту 6 Порядку виплати одноразової грошової допомоги у зв'язку з негативними наслідками поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, у сумі 1000 гривень окремим категоріям населення».

4. Здійснити заходи щодо визначення потреби у коштах на погашення заборгованості за рішеннями судів і на виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом населення, та передбачити їх у Державному бюджеті України на 2022 рік.

Міністерству соціальної політики України вжити заходів для забезпечення реалізації міжнародних угод України у сфері пенсійного забезпечення щодо своєчасного розгляду документів договірними сторонами та призначення громадянам пенсії в Україні з часу звернення. Врегулювати питання перерахунку пенсій працівникам прокуратури. Врегулювати проблемні питання реалізації на практиці положень законодавства про субсидії.

Міністерству охорони здоров'я України забезпечити своєчасну оцінку ступеня і причин встановлення інвалідності громадян України за міжнародними договорами України з питань пенсійного забезпечення.

Пенсійному фонду України здійснювати контроль за додержанням територіальними органами прав громадян при призначенні (перерахунку) пенсій відповідно до ухвалених на їх користь судових рішень.

4.7. Право на освіту і культуру

Парламентський контроль за додержанням прав здобувачів освіти у сфері професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти свідчить про наявність у ній системних проблем. Протягом 2020 року до Уповноваженого надійшло 152 повідомлення громадян щодо забезпечення реалізації їх прав у сфері освіти та здійснено 7 моніторингів стану виконання місцевими органами управління освітою ОДА, закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти чинного законодавства, направлено 110 листів із відповідними рекомендаціями, здійснювався контроль за їх виконанням.

Забезпечення права на доступ до якісних послуг у сфері професійної (професійно-технічної) освіти Уповноваженим здійснено моніторинг додержання місцевими органами виконавчої влади, зокрема органами управління освітою Вінницької, Київської та Чернігівської ОДА прав учнів (слухачів) у сфері професійної (професійно-технічної) освіти.

Моніторингом встановлено, що на виконання Плану заходів до Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року¹ в Київській області затверджено регіональну програму розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2020–2023 роки; у Вінницькій та Чернігівській областях такі програми не розроблено.

На базі діючих закладів професійної освіти за рахунок коштів державного бюджету створено у Вінницькій області 18 сучасних навчально-практичних центрів, у Чернігівській – 12 та Київській – 11 таких центрів.

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 р. № 508-р. «Про затвердження плану заходів на 2020–2027 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року».

Моніторингом виявлено низку проблемних питань щодо реалізації прав учнів (слухачів) на доступ до якісних послуг у сфері професійної (професійно-технічної) освіти.

Неналежним залишається стан матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

За даними МОН, частка видатків на систему професійної (професійно-технічної) освіти у консолідованому бюджеті на освіту у 2020 році становить 4,55% (у 2016 р. – 4,78%). Через недостатні інвестиції в інфраструктуру та освітній процес деякі заклади мають зношене обладнання, подекуди на 60%¹.

У 2020 році кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти зменшилась на 17 одиниць, порівняно з 2019 роком. Причиною цього негативного явища є не тільки скорочення частки молоді віком 15–24 років у загальній чисельності постійного населення (з 11,3% у 2014 р. до 9,6% у 2020 р.), а й зниження престижності професійної (професійно-технічної) освіти в Україні, через що більшість випускників шкіл обирають вищу освіту². При цьому третина з тих, хто нині має статус безробітного – молодь віком до 35 років. Такий дисбаланс на ринку праці стає причиною зниження ефективності роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Зменшення контингенту учнів призводить до малокомплектності закладів професійної (професійно-технічної) освіти, збільшення витрат на їх утримання та проблем щодо формування якісного кадрового забезпечення. У Чернігівській області лише за останні три роки відбулось скорочення контингенту майже на 800 осіб. Чотири заклади професійної (професійно-технічної) освіти області (28%) функціонують з контингентом від 96 до 149 учнів. Значною є плінність викладачів спеціальних дисциплін і майстрів виробничого навчання системи професійної (професійно-технічної) освіти.

Повільними темпами здійснюється передача майнових комплексів закладів професійної (професійно-технічної) освіти з державної у комунальну власність, що розпочалася ще у 2016 році. За даними МОН, на кінець 2020 року Кабінетом Міністрів України прийнято рішення щодо передачі у комунальну власність 96 (15%) закладів³: із них у Чернігівській області 4 такі заклади професійної освіти, в Київській – 3, жодного – у Вінницькій області.

Відсутність чіткого розподілу повноважень щодо управління системою професійної (професійно-технічної) освіти не сприяє підвищенню її ефективності, забезпеченню належного доступу до якісної освіти громадянам України незалежно від регіону їх проживання.

**У 2020 РОЦІ КІЛЬКІСТЬ
ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ
(ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ)
ОСВІТИ ЗМЕНШИЛАСЬ НА
17 ОДИНИЦЬ**

Приклад

До Уповноваженого у листопаді 2020 року звернулися батьки здобувачів освіти учнів першого курсу Львівського вищого професійного училища транспортних технологій та сервісу Національного транспортного університету, які повідомили про те, що їхніх дітей у вересні

¹ Офіційний сайт МОН: proyekt-stratehiyi-rozvytku-profesiyanoi-profesiyno-tekhnichnoyi-osvity-na-period-do-2023: Стратегія розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 року (проект).

² Національний інститут стратегічних досліджень: аналітична записка: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-02/analit-lisogor-social-policy-15-2020_1.pdf

³ Лист МОН від 30 грудня 2020 року № 1/10-4769.

2020 року зараховано на навчання до зазначеного закладу освіти, однак регіональне замовлення на підготовку кваліфікованих робітників в училище від Львівської обласної ради не надійшло. У рамках відкритого Уповноваженим провадження з метою захисту прав 51 здобувача освіти надано рекомендації Департаменту освіти і науки Львівської ОДА та МОН щодо врегулювання ситуації, яка склалася в закладі освіти. Завдяки вжитим заходам після закінчення I семестру учнів першого курсу переведено до інших закладів професійної (професійно-технічної) освіти м. Львів на вакантні місця регіонального замовлення. Директора Львівського вищого професійного училища транспортних технологій та сервісу Національного транспортного університету звільнено із займаної посади.

Вживалися також заходи щодо забезпечення реалізації права громадян на здобуття професії.

Приклад

Уповноваженим було відкрито провадження за зверненням громадянина Г., особи з інвалідністю III групи, щодо відмови йому у вступі до вищого професійного училища за професією кухар у зв'язку із досягненням 30-річного віку. В рамках провадження Департаменту освіти і науки Вінницької ОДА Уповноваженим надано рекомендації, в результаті виконання яких із Правил прийому до вищого професійного училища вилучено безпідставні та дискримінаційні норми, що стосуються вікових обмежень.

Реалізація права здобувачів освіти на отримання вищої освіти

За звітний період Уповноваженим було розглянуто повідомлення, з якими найчастіше зверталися учні, студенти, а також їхні батьки або особи, які їх замінюють, для відновлення права на здобуття вищої освіти, належного стипендіального забезпечення, з оскарженням питань проведення реорганізації закладів освіти.

За результатами моніторингових візитів та розгляду звернень громадян Уповноваженим виявлено системні проблемні питання щодо реалізації прав людини і громадянина у сфері вищої освіти; послаблення контролю МОН за станом додержання ліцензійних умов закладами вищої освіти; недоліків Єдиної державної електронної бази з питань освіти в частині відображення повної інформації щодо реального стану дії ліцензій, свідоцтв про атестацію суб'єктів освітньої діяльності, стану інституційної акредитації закладів вищої освіти, інституційного аудиту закладів освіти. Надані Уповноваженим рекомендації щодо роботи Єдиної державної електронної бази з питань освіти МОН враховано.

Приклад

До Уповноваженого в серпні 2020 року звернулися батьки здобувачів освіти Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний коледж Святого Луки» щодо порушення права їхніх дітей на своєчасне отримання документів про вищу освіту. В рамках відкритого Уповноваженим провадження здійснено моніторингові візити до МОН та закладу освіти, за результатами яких встановлено порушення права 135 студентів зазначеного закладу освіти на здобуття вищої освіти у зв'язку з відсутністю у Коледжі ліцензії на провадження освітньої діяльності за спеціальностями 5.12010106 «Стоматологія ортопедична» та 5.12010102 «Сестринська справа».

МОН не здійснювався належний контроль за станом провадження освітньої діяльності у зазначеному закладі освіти. Уповноваженим надано відповідні рекомендації МОН та МОЗ щодо вжиття заходів для організації атестації випускників Коледжу в інших закладах фахової передвищої освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності та сертифікати про акредитацію за відповідними спеціальностями.

На кінець грудня 2020 року до таких закладів освіти переведено всіх 69 студентів 3 та 4 курсів для продовження навчання. Із 66 випускників 2020 року 27 осіб переведено (поновлено) до складу студентів в інших закладах освіти, із них 15 – видано документи про здобуття вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста; 15 – відраховано як таких, що не склали ліцензійний іспит КРОК-М з правом поновлення після повторного складання іспиту в наступному навчальному році; щодо 24 осіб питання не вирішено, оскільки вони не визначилися щодо подальшого навчання. Провадження Уповноваженого у цій справі триває.

На контролі Уповноваженого перебувають питання додержання прав учасників освітнього процесу під час реорганізації закладів освіти.

Приклад

Уповноваженим здійснювалося провадження за зверненням працівників Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв щодо невиконання з початку 2020 року студентам стипендії, а працівникам – заробітної плати.

За результатами провадження було з'ясовано, що причиною порушень прав учасників освітнього процесу стала тривала неузгодженість рішень МОН та МКІП внаслідок прийнятого Кабінетом Міністрів України рішення про передачу закладу освіти до сфери управління МКІП. Право студентів та працівників поновлено. Стипендія та заробітна плата виплачені в квітні 2020 року.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України:

Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України зміни до Бюджетного кодексу України в частині передачі фінансування закладів професійної (професійно-технічної) освіти з бюджетів міст обласного значення – обласних центрів на обласний рівень.

Розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо:

чіткого розподілу повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади в управлінні та фінансуванні закладів професійної (професійно-технічної) освіти та визначити їх відповідальність;

підвищення оплати праці педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до Закону України «Про освіту».

Міністерству освіти і науки України:

Забезпечити виконання Плану заходів на 2020–2027 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта на період до 2027 року», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 508-р.

Розробити та затвердити нормативно-правові акти для формування інклюзивного освітнього середовища в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Внести зміни до Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08 червня 2018 року № 620 «Про затвердження Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05 жовтня 2018 року за № 1132/32584, з метою відображення в Єдиній державній електронній базі з питань освіти реального стану дії ліцензій, свідоцтв про атестацію суб'єктів освітньої діяльності, стану інституційної акредитації закладів вищої освіти, інституційного аудиту закладів освіти.

Вжити заходів щодо забезпечення належного контролю за діяльністю закладів вищої освіти, віднесених до високого ступеня ризику.

Сприяти поширенню практики здобуття професійної (професійно-технічної) освіти за дуальною формою.

Забезпечення культурних прав

У межах здійснення Уповноваженим парламентського контролю за додержанням конституційних прав громадян у сфері культури виявлено системні проблеми, що потребують вирішення.

З метою забезпечення реалізації прав громадян у сфері культури здійснено 7 моніторингових стану виконання місцевими органами управління у сфері культури ОДА, закладами культури чинного законодавства, направлено 66 листів із відповідними рекомендаціями, встановлено контроль за їх виконанням.

Питання додержання прав людини і громадянина у сфері культури досліджувалося Уповноваженим під час підготовки Альтернативної доповіді стосовно імплементації Україною Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права за результатами аналізу Сьомої періодичної доповіді України щодо виконання вказаного Міжнародного пакту¹.

Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав за підсумками розгляду Сьомої періодичної доповіді України про виконання Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права у квітні 2020 року в Заключних висновках і Рекомендаціях Україні рекомендував Україні вжити заходів щодо поетапного розроблення та використання відповідних показників забезпечення економічних, соціальних та культурних прав для полегшення оцінки прогресу, досягнутого державою-учасником у справі виконання взятих зобов'язань щодо Міжнародного пакту стосовно різних верств і категорій населення².

Уповноваженим здійснено моніторинг стану виконання місцевими органами управління у сфері культури ОДА Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами³.

¹ Сайт Уповноваженого: URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>.

² Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав: URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=UKR&Lang=RU.

³ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 355 «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами».

Моніторингом встановлено, що з метою модернізації наявної інфраструктури для надання культурних послуг в областях проведено інвентаризацію та оцінку якісного стану базової мережі закладів культури. Київською, Луганською та Львівською ОДА здійснено картографування закладів культури, визначено відповідність існуючої мережі закладів культури запитам населення щодо культурних послуг та моделювання мереж надання публічних сервісів і послуг в галузі культури. Позитивним є досвід оптимізації мережі закладів культури в Одеській та Харківській областях, де на базі клубних і бібліотечних закладів створюються сучасні медіа-простори, хаби та центри молоді.

Разом із тим встановлено, що не затверджені мінімальні стандарти забезпечення громадян культурними послугами.

Не сприяє належному забезпеченню культурних послуг на місцях слабка фінансова спроможність у більшості ОТГ, відсутність кваліфікованих кадрів у галузі культури, об'єднання в один структурний підрозділ виконкомів таких напрямів, як освіта, молодь і спорт, культура.

НЕ ЗАТВЕРДЖЕНІ МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН КУЛЬТУРНИМИ ПОСЛУГАМИ

Не створено належних умов місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та керівництвом закладів культури для забезпечення культурних прав громадян в умовах карантину.

За результатами моніторингу офіційного сайту МКІП, 36 сайтів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері культури щодо організації роботи з надання культурних послуг в онлайн-режимі встановлено, що на більшості офіційних сайтів інформація про культурні послуги з урахуванням умов карантину оновлювалась недостатньо – у вигляді перегляду програм, афіш, фотогалерей тощо. При цьому онлайн-майданчики культурних послуг зазвичай мають ті органи та підпорядковані їм заклади, які надають широкий спектр послуг у сфері туризму, гастрольної діяльності.

З метою формування ефективної системи забезпечення населення культурними послугами Уповноваженим підтримано проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення загальних засад надання населенню культурних послуг» (реєстр. № 4318 від 04.11.2020), яким визначено загальні засади функціонування базової мережі закладів культури в умовах децентралізації влади, фінансово-господарської засадничої діяльності закладів культури тощо.

За результатами опрацювання розробленого МКІП проєкту Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» Уповноваженим надано зауваження щодо недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод громадян у сфері культури; включення положень, що стосуються видів спеціалізованих бібліотек, зокрема для дітей, юнацтва, осіб з інвалідністю.

З метою забезпечення реалізації культурних прав Уповноваженим запропоновано включити до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, окремий розділ щодо забезпечення культурних прав людини і громадянина.

ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ ДОЦІЛЬНО ВКЛЮЧИТИ ОКРЕМИЙ РОЗДІЛ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України розробити та затвердити порядок надання субвенцій і дотацій з державного бюджету, які мають спрямовуватися на забезпечення гарантованого державою для кожного громадянина України обсягу культурно-мистецьких послуг, на розвиток сфери культури і мистецтв окремих об'єднаних територіальних громад; наближення рівня заробітних плат працівників культури до рівня середніх заробітних плат у державі.

Міністерству культури та інформаційної політики України

1. Забезпечити постійний контроль за виконанням Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 355-р.

2. Розробити та затвердити:

стандарт доступності закладів культури базової мережі місцевого рівня та стандарт (критерії та показники) якості послуг, що мають обов'язково надаватися закладами культури місцевого рівня; порядок формування базової мережі закладів культури місцевого рівня в частині визначення чітких вимог до здійснення реорганізації (ліквідації) закладів культури;

рекомендації щодо організації управління закладами культури на рівні органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

освітні програми підвищення кваліфікації для працівників закладів культури з питань діяльності закладів в умовах децентралізації.

3. Ініціювати доповнення Указу Президента України від 25 серпня 2015 року № 501 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» стратегічним напрямом «Забезпечення культурних прав».

4.8. Стан додержання економічних, соціальних та культурних прав органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади*Право на отримання земельних ділянок у власність і користування*

Під час виконання Плану заходів із реалізації Стратегічних напрямів діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на 2020 рік здійснювався моніторинг додержання прав громадян при отриманні ними земельних ділянок у власність і користування.

Опрацювавши 590 повідомлень, які надійшли до Уповноваженого протягом 2020 року, та за підсумком проведених моніторингових виявлено системні проблеми, що спричиняють порушення прав громадян на землю.

Зокрема, це стосується:

стану реєстрації земельних ділянок, що відбувається повільними темпами у зв'язку із недостатньою кількістю або відсутністю у районі державних реєстраторів прав;

невідповідності відомостей, що містяться у Державному реєстрі прав, відомостям, зазначе-

ним територіальним управлінням Держгеокадастру у додатку до наказу, відповідно до якого здійснювалась передача земель у комунальну власність;

відмови державних реєстраторів прав у державній реєстрації прав на земельні ділянки через помилки, які були допущені під час внесення даних про земельні ділянки до Державного земельного кадастру через наявні накладки земельних ділянок між землями певних рад;

вимоги місцевих рад надавати інформацію про наявність у власності громадянина нерухомого майна, земельних ділянок, довідку про склад сім'ї та інші документи, не передбачені чинним законодавством;

надання земельних ділянок виключно за наявності місця проживання, місця роботи в певній адміністративній одиниці, в межах якої громадянин має намір отримати земельну ділянку; залежність реалізації гарантованого права на отримання землі від жеребкування.

Протягом 2020 року здійснювався моніторинг 216 ОТГ щодо стану реєстрації права власності у Державному реєстрі прав як комунальної форми власності земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які були передані від територіальних органів Держгеокадастру. За даними моніторингу, право власності зареєстровано лише на половину земельних ділянок.

За результатами проведених моніторингів додержання права громадян на безоплатне отримання земельних ділянок у власність виявлено численні порушення вимог статті 118 ЗК України. Зокрема, органи місцевого самоврядування відмовляли громадянам у наданні дозволу на розроблення проєкту землеустрою через те, що земельні ділянки сільськогосподарського призначення на момент звернення громадянина не були зареєстровані у Державному реєстрі прав як комунальна форма власності відповідної ОТГ.

ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПОРУШУЮТЬСЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗОПЛАТНЕ ОТРИМАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ВЛАСНІСТЬ

Приклад

Місцевими радами Волинської та Дніпропетровської областей реєстрація права комунальної власності на земельні ділянки у Державному реєстрі прав відбувається повільно. Ради поінформували, що це спричинено відсутністю у штаті відповідних виконавчих комітетів рад державного реєстратора прав.

Окрім того, протягом 2020 року здійснено моніторинг прийнятих органами місцевого самоврядування (27 місцевих рад) рішень, які встановлюють власний порядок відведення земельних ділянок громадянам, який не відповідає вимогам земельного законодавства, та порушує право громадян на безоплатне отримання у власність земельних ділянок.

Об'єктам моніторингу направлено рекомендації щодо приведення положень, які регламентують на місцевому рівні порядок передачі земельних ділянок громадянам у власність, у відповідність до вимог ЗК України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Органам місцевого самоврядування, районним державним адміністраціям забезпечити добір на вакантні посади державних реєстраторів речових прав на нерухоме майно. Додержуватись норм встановленого Земельним кодексом України порядку безоплатного відведення у власність громадянам земельних ділянок, та привести рішення у відповідність до цього Кодексу.

Право на отримання соціальних послуг

Уповноваженим здійснювався моніторинг імплементації Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII у підзаконні акти, оскільки через їх відсутність з 1 січня 2020 року більшість положень цього Закону не могли бути реалізовані на практиці і внаслідок цього порушувалися права громадян на отримання соціальних послуг.

У 2020 РОЦІ ЧЕРЕЗ НЕСВОЄЧАСНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ ПІДЗАКОННИХ АКТІВ ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ» ПОРУШУВАЛИСЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Моніторингом встановлено, що із розроблених Мінсоцполітики у 2020 році 29 проєктів нормативних актів прийнято лише 20 (69%).

Зокрема, Порядок здійснення контролю за додержанням вимог Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII був прийнятий Кабінетом Міністрів України у червні 2020 року¹.

Уповноваженим також здійснено моніторинг додержання органами місцевого самоврядування прав громадян на отримання соціальних послуг відповідно до положень Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII.

За результатами моніторингу діяльності ТГ м. Вознесенська Миколаївської області, м. Дрогобича Львівської області, Пісківської селищної та Тетіївської міської ОТГ Київської області, Городоцької міської ОТГ Хмельницької області, Галицинівської сільської ТГ Миколаївської області встановлено такі порушення:

- мешканці громад продовжують отримувати соціальні послуги відповідно до положень не чинного наразі Закону України «Про соціальні послуги» 2003 року²;
- не здійснюється визначення потреб населення в соціальних послугах;
- неналежним чином організована та проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота серед громадян щодо надання соціальних послуг;
- якість та обсяг соціальних послуг орієнтовані переважно на фінансові можливості, а не на потреби осіб;
- не проводиться належні оцінка і прогнозування потреб у соціальних послугах та моніторинг оцінки якості їх надання.

Уповноваженим надіслано рекомендації керівникам об'єктів моніторингу та Мінсоцполітики для вжиття заходів реагування.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 427 «Деякі питання здійснення контролю за додержанням вимог Закону України «Про соціальні послуги».

² Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року № 966-IV.

Моніторингом Уповноваженого встановлено, що через несвоєчасне прийняття Урядом нормативно-правового акта, який визначав би порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі згідно із Законом України «Про соціальні послуги», упродовж 2020 року порушувались права громадян на одержання такої компенсації.

Приклад

Під час моніторингу діяльності ТГ м. Вознесенська встановлено, що з 01 січня 2020 року 8 мешканців громади не отримували компенсацію за надання ними соціальних послуг особам з інвалідністю на непрофесійній основі.

23 вересня 2020 року Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок подання та оформлення документів, призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі¹. Для реалізації цього акта Мінсоцполітики не розроблено відповідного програмного забезпечення та не затверджено форм заяв.

З метою забезпечення прав громадян на отримання компенсації Уповноваженим надіслано рекомендації Мінсоцполітики.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству соціальної політики України:

Розробити та затвердити нормативно-правові акти з метою забезпечення виконання Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII та забезпечити контроль за додержанням вимог цього Закону.

Національній соціальній сервісній службі забезпечити проведення моніторингу щодо призначення і виплати органами місцевого самоврядування компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі згідно із Законом України «Про соціальні послуги» за період з 1 січня 2020 року.

Органам місцевого самоврядування забезпечити права громадян на отримання соціальних послуг відповідно до їхніх потреб.

Порушення права пільгової категорії громадян на безкоштовний проїзд у громадському транспорті

Моніторингом встановлено, що у бюджетах органів місцевого самоврядування² не передбачено видатків на компенсаційні виплати перевізникам за пільговий проїзд окремих категорій громадян, а без виплати таких компенсацій перевізники відмовляють громадянам у безкоштовному проїзді. Окремі ТГ виділяють кошти на компенсацію пільгових перевезень, проте в недостатніх обсягах.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 р. № 859 «Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі».

² Стаття 91 Бюджетного кодексу України передбачає, що компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян належать до видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів.

Громадяни можуть скористатися правом пільгового проїзду переважно у межах громади, де вони проживають, і за наявності обмежень (щодо кількості поїздок, днів перевезень). Питання пільгового перевезення таких осіб на території інших територіальних громад взагалі не вирішене (громадяни не можуть скористатися своїм відповідним правом на приміських внутрішньообласних автобусних маршрутах загального користування), хоча право на пільговий проїзд гарантовано законами України без будь-яких обмежень.

Вбачається необхідність визначення на законодавчому рівні чіткого механізму для реалізації права громадян на пільговий проїзд, зокрема визначення суб'єктів його організації, фінансування та відповідальності.

У період жорсткого карантину, спричиненого респіраторною хворобою COVID-19, Уповноваженим здійснювався моніторинг рішень органів місцевого самоврядування, а також утворених при них комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій щодо призупинення (скасування) або обмеження пільгового проїзду в громадському транспорті.

Моніторингом охоплено понад 200 офіційних веб-сайтів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування 22 областей та 260 розміщених на них рішень органів місцевого самоврядування та місцевих комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, прийнятих в умовах карантину та надзвичайної ситуації.

Серед зазначених рішень порушення прав громадян на пільговий проїзд (у зв'язку із його призупиненням або обмеженням в часі) виявлено у 12 рішеннях вказаних органів.

ЧЕРЕЗ КАРАНТИННІ ЗАХОДИ ПОРУШУЮТЬСЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ПІЛЬГОВИЙ ПРОЇЗД

Уповноваженим внесено подання до голів міських рад з вимогою скасувати вказані рішення як такі, що порушують права і свободи громадян України, приписи Конституції України, соціального та антидискримінаційного законодавства. За результатами вжитих заходів скасовано 8 рішень.

Приклад

Рішенням виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 20 березня 2020 року № 229 призупинено пільгові перевезення громадян на території міста.

На виконання подання Уповноваженого рішенням виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 11 червня 2020 року № 469 попереднє рішення скасовано.

Випадки скасування (обмеження) права громадян на безкоштовний проїзд мали місце і після послаблення карантинних заходів (зокрема у м. Краматорську Донецької області, м. Могилів-Подільському Вінницької області, м. Бердянськ Запорізької області).

Приклад:

У вересні 2020 року до Уповноваженого звернулася ГО «Батьківський контроль Бердянськ», з повідомленням, що виконавчим комітетом Бердянської міської ради Запорізької області у травні 2020 року прийнято рішення щодо обмеження безкоштовного проїзду міським громадським транспортом пільгових категорій громадян, у тому числі осіб з інвалідністю. Уповноваженим внесено подання до Бердянського міського голови з вимогою скасувати вказане рішення. За результатами реагування на подання Уповноваженого виконавчим комітетом Бердянської міської ради

у листопаді 2020 року скасовано відповідне рішення та поновлено право громадян на пільговий проїзд міським громадським транспортом.

Скасування або обмеження права на безкоштовний проїзд порушують права пільгових категорій громадян на соціальний захист та становлять пряму дискримінацію за ознакою місця проживання у сфері доступу до послуг міського транспорту.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України розробити та затвердити порядок забезпечення реалізації права громадян на пільговий проїзд.

Органам місцевого самоврядування забезпечити права громадян на пільговий проїзд.

Додержання права на охорону здоров'я

Моніторинг Уповноваженого щодо додержання права людини і громадянина на охорону здоров'я в умовах децентралізації влади у 2020 році проведено в ОТГ різних регіонів України, зокрема у Вінницькій, Дніпропетровській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Полтавській та Харківській областях.

За результатами моніторингу встановлено, що процес формування госпітальних округів¹ не повною мірою враховує специфіку кожного регіону, пропозиції відповідної госпітальної ради.

Відсутні детальні плани розвитку госпітальних округів, що мають забезпечити оптимальний розподіл функцій щодо надання медичної допомоги між учасниками госпітального округу та визначення видів і обсягу медичної допомоги, яка має надаватись ЗОЗ на його території, відповідно до маршрутів пацієнтів у процесі отримання послуг первинної та вторинної медичної допомоги.

Має місце невизначеність щодо подальшого функціонування більшості лікарень, які не враховані у затвердженому Кабінетом Міністрів України² переліку опорних закладів охорони здоров'я у госпітальних округах на період до 2023 року.

Реформування системи охорони здоров'я здійснюється без належної інформаційно-роз'яснювальної роботи органами місцевого самоврядування щодо мети, змісту, очікуваних результатів і відповідних заходів, які вживаються ЦОБВ та органами місцевого самоврядування щодо запровадження реформи.

Заходи, що вживають власники та керівники комунальних ЗОЗ, спрямовані на оптимізацію мережі ЗОЗ (закриття відділень, укрупнення ЗОЗ), скорочення чисельності (штату) працівників, зміна істотних умов праці, ускладнюють отримання громадянами кваліфікованої медичної допомоги через неналежну організацію забезпечення медичною допомогою, неукомплектованість ЗОЗ

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 932 «Про затвердження Порядку створення госпітальних округів».

² Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 січня 2020 р. № 23-р «Про затвердження переліку опорних закладів охорони здоров'я у госпітальних округах на період до 2023 року».

лікарями відповідних спеціальностей, неякісно налагодженою взаємодією між лікувальними закладами областей, що надають спеціалізовану, високоспеціалізовану та екстрену медичну допомогу.

На межі закриття та вивільнення працівників протягом 2020 року перебували заклади з надання психіатричної допомоги, протитуберкульозні, дерматовенерологічні та стоматологічні заклади. Органами місцевого самоврядування не приділяється належна увага проведенню ефективної кадрової політики в системі охорони здоров'я, зокрема відсутні заходи соціально-економічного захисту працівників охорони здоров'я в умовах реформування – перекваліфікація, перенавчання медичних працівників, які вивільняються.

З метою перевірки виконання рекомендацій Уповноваженого за результатами попередніх моніторингових візитів у 2019 році здійснено повторний моніторинг щодо додержання прав громадян на охорону здоров'я в умовах децентралізації влади Великодимерською селищною ОТГ Броварського району, Фурсівською сільською та Узинською міською ОТГ Білоцерківського району Київської області.

Моніторингом встановлено позитивні зрушення у діяльності зазначених ОТГ у сфері забезпечення реалізації прав громадян на охорону здоров'я. Великодимерською ОТГ збільшено у 2020 році порівняно з 2019 роком видатки по реалізацію програм для забезпечення пільгових категорій жителів громади лікарськими засобами та медичними виробами на 139 тисяч грн. Здійснюється співфінансування ЗОЗ районного та обласного підпорядкування, покращена матеріально-технічна база амбулаторій, здійснюються ремонтні роботи у Руднянській медичній амбулаторії загальної практики сімейної медицини, заплановано будівництво нової амбулаторії та житла для лікаря в селі Бобрик. Разом із тим не вирішені питання кадрового укомплектування амбулаторій Великодимерської ОТГ лікарями. По штату передбачено 14 посад, а фактично працює 10, що ускладнює надання вчасної медичної допомоги, особливо в умовах поширення респіраторної хвороби COVID-19.

У Фурсівській сільській ОТГ збільшено видатки місцевого бюджету на 210 тисяч грн на безоплатне та пільгове забезпечення населення громади лікарськими засобами та медичними виробами.

В Узинській міській ОТГ затверджено Програму соціально-економічного та культурного розвитку на 2020–2021 роки, якою передбачено покращення матеріально-технічної бази ЗОЗ, проведення поточних ремонтів приміщень ЗОЗ та будівництво амбулаторій первинної медичної допомоги. Забезпечено роботу Узинської амбулаторії шляхом унормування прийому хворих лікарями протягом дня, оскільки в 2019 році пацієнти мали можливість звернутися до ЗОЗ лише в першій половині дня.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Обласним державним адміністраціям, виконавчому органу Київської міської ради (Київській міській державній адміністрації), органам місцевого самоврядування забезпечити медичними кадрами заклади охорони здоров'я у сільській місцевості.

Право на культуру

В умовах децентралізації влади питання забезпечення якісних і доступних культурних послуг, удосконалення законодавства у сфері культури набуло особливої актуальності.

За 2020 рік здійснено моніторинг щодо додержання культурних прав, яким було охоплено 11 ОТГ у Вінницькій, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Херсонській, Чернігівській областях. Результати моніторингу свідчать про посилення регіональної диспропорції забезпечення населення об'єктами культурно-мистецької інфраструктури.

Залежно від місця проживання громадяни мають різні можливості доступу до об'єктів національної культури. Значна частина населення громад взагалі позбавлена доступу до культурних послуг. Непоодинокими є факти закриття та призупинення діяльності закладів культури ОТГ, що належать до базової мережі закладів культури.

Оптимізація мережі публічних бібліотек і клубних закладів України відбувається переважно за рахунок їх закриття у сільській місцевості. Зокрема, у 2019 році закрито в Одеській області 15 бібліотек, в Закарпатській – 6 бібліотек і клубних закладів; не фінансується в Миколаївській області 14 сільських бібліотек та 30 клубних закладів; призупинено на невизначений час у Міжгірському районі Закарпатської області діяльність 4 сільських клубів і 2 бібліотек.

У процесі реформи децентралізації влади не вживаються належні заходи щодо формування нових можливостей культурного розвитку в регіонах, розроблення механізму покращання фінансування системи забезпечення населення культурними послугами. Зазначене підтверджується не тільки моніторингом, а й результатами здійснених проваджень.

ОПТИМІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК І КЛУБНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ВІДБУВАЄТЬСЯ ПЕРЕВАЖНО ЗА РАХУНОК ЇХ ЗАКРИТТЯ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року надійшло колективне звернення від громади м. Херсона щодо прийнятого Херсонською міською радою рішення про приватизацію 35 бібліотек-філій Херсонської централізованої бібліотечної системи та зменшення видатків на заробітну плату працівникам бібліотек у бюджеті міста на 2020 рік.

В рамках відкритого провадження Уповноваженим надано рекомендації МКІП. Права працівників бібліотек поновлено, виплачено заробітну плату. Бібліотекам-філіям продовжено угоди на оренду.

Моніторингом встановлено, що матеріально-технічна база перевірених закладів культури більше як на 80% залишилася на тому самому рівні, оновлена – на 3%, погіршилася – на 5%; реалізовано частково можливості для закладів і установ за рахунок участі у грантових проєктах. Окрім того, 80% закладів культури ОТГ потребують капітального ремонту. Не забезпечено комп'ютерною і розмножувальною технікою значну частину бібліотек, потребують оновлення україномовною літературою бібліотечні фонди.

Більшість місцевих програм розвитку культури, мистецтв, охорони культурної спадщини фінансово не підкріплені; не проводиться органами місцевого самоврядування оцінка ефективності їх виконання в частині забезпечення культурних прав жителів громад.

Потребують вирішення питання створення умов для формування якісного (висококваліфікованого) кадрового забезпечення системи надання культурних послуг.

У ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРИ НЕ ВИСТАЧАЄ КВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Спостерігається нестача та «старіння» кваліфікованих кадрів у закладах культури сільської місцевості. Зокрема, у Закарпатській області кількість кваліфікованих працівників у закладах культури зменшилася на 1,7%, працівників віком до 35 років – на 28%; кількість осіб пенсійного віку збільшилася на 5%. В Одеській області майже третина (28,4%) працюючих у мистецьких школах – особи пенсійного віку, молодих спеціалістів із педагогічним стажем до 2 років – 7%.

Неналежне також забезпечення доступу до об'єктів культури та розумного пристосування культурних послуг для осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Аналіз забезпеченості бібліотечних фондів ТГ свідчить про відсутність літератури, пристосованої для людей з вадами зору (збільшеним шрифтом, шрифтом Брайля) та інформування населення про деякі види послуг.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України

1. Розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про ратифікацію Марракешського договору».
2. Розробити і затвердити мінімальні стандарти із забезпечення громадян культурними послугами.

Місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування

1. Забезпечити створення умов в закладах та установах культури для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, забезпечивши архітектурну доступність, розумне пристосування, універсальний дизайн приміщень, поповнення бібліотечних фондів відповідною літературою.
2. Сприяти здійсненню належних заходів щодо збереження кадрового потенціалу закладів культури, покращенню організації роботи щодо підвищення кваліфікації працівників культури, модернізації системи стимулів у сфері культурно-мистецької діяльності.
3. Вжити заходів щодо зміцнення та оновлення матеріально-технічної та навчально-методичної бази закладів та установ культури, забезпечити їх безперервну роботу.

26

моніторингових візитів
і безвізних перевірок

3 765

повідомлень про
порушення прав

спеціальна доповідь
Уповноваженого

РОЗДІЛ 5

ПРАВА

ЦИВІЛЬНИХ

ОСІБ, ЯКІ

ПОСТРАЖДАЛИ

ВІД ЗБРОЙНОГО

КОНФЛІКТУ

ПРАВА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

За сім років російської агресії на сході України загинуло 3 069 мирних громадян, з них 148 дітей. Чисельність поранених цивільних осіб перевищує 7 000. Зокрема, на контрольованих Україною територіях Донецькою та Луганською ОДА обліковано 1 066 загиблих цивільних осіб, 1 652 – поранених, з них 67 дітей.

Число осіб, які вважаються зниклими безвісти за особливих обставин, на сьогодні достеменно не відомо.

Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ в Україні станом на грудень 2020 року зафіксовано понад 2 000 фактів порушень режиму припинення вогню, незважаючи на домовленості, досягнуті на засіданні Тристоронньої контактної групи щодо встановлення з 27.07.2020 режиму повного та всеосяжного припинення вогню на лінії розмежування. Кількість жертв серед цивільного населення становить 128 осіб: загиблих – 23 особи, поранених – 105¹.

Протягом 2020 року до Уповноваженого надійшло 3 765 повідомлень від громадян, права яких були порушені внаслідок збройного конфлікту. У більшості повідомлень йшлося про порушення прав ВПО на пенсійне забезпечення, половина з яких пов'язана із невиконанням судових рішень щодо виплати пенсій за минулий період, інші – стосувались забезпечення права на свободу пересування, зокрема виїзду та в'їзду з/на тимчасово окупованих територій в умовах запровадження обмежувальних заходів у зв'язку із запобіганням поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, отримання житла, соціального захисту, майнових прав тощо.

За результатами здійснюваного Уповноваженим моніторингу за повідомленнями громадян та проведених у 2020 році 26 моніторингових візитів і безвиїзних перевірок органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також аналізу законодавства виявлено, що не виконані рекомендації, надані у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік², що призвело до загострення проблем та відповідно порушення прав постраждалих від збройного конфлікту громадян.

Серед основних необхідно зазначити:

- нездійснення виплати заборгованостей з пенсій громадянам України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та ВПО;
- відсутність правового захисту постраждалих цивільних громадян, та системи державного обліку осіб, які загинули, зазнали поранень чи інших ушкоджень здоров'я внаслідок збройного конфлікту;
- не врегульовано на законодавчому рівні питання соціального захисту осіб, незаконно позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії, на етапі переходу їх до мирного життя;

¹ URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/475904.pdf>.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор.110.

**БІЛЬШІСТЬ ПОВІДОМЛЕНЬ
ВПО СТОСУЄТЬСЯ
ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА
ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

не забезпечено ведення обліку та з'ясування долі і місця перебування осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;
не запроваджено адміністративної процедури встановлення фактів, що мають юридичне значення та відбулися на тимчасово окупованих територіях.

5.1. Право на соціальний та правовий захист цивільних осіб, які постраждали від збройного конфлікту

Право на соціальний захист та компенсацію

СТАТУС ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ ТІЛЬКИ У ВИПАДКАХ ОТРИМАННЯ ПОРАНЕНЬ ЧИ ІНШИХ УШКОДЖЕНЬ ЗДОРОВ'Я, ОДЕРЖАНИХ ВІД ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН БОЄПРИПАСІВ І ВІЙСЬКОВОГО ОЗБРОЄННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ АТО/ООС

Відсутність спеціального закону, який регулював би питання правового статусу цивільних осіб, постраждалих від збройного конфлікту, порушує права цих осіб на соціальний захист та отримання компенсації за завдану шкоду, зокрема здоров'ю. Відповідно до частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII (далі – Закон № 3551-XII) статус особи з інвалідністю внаслідок війни встановлюється тільки у випадках отримання інвалідності внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення АТО/ООС.

Станом на грудень 2020 року Міжвідомчою комісією з питань установлення фактів отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції¹, з 139 заяв, розглянутих за весь період її роботи, 122 особам встановлено факт ушкодження здоров'я на території проведення АТО/ООС, 10 – відмовлено у встановленні такого факту; 1 заяву повернуто на доопрацювання; 6 заяв перебувають на розгляді.

Постраждали особи, яким встановлено статус особи з інвалідністю внаслідок війни, мають право на державні гарантії соціального захисту відповідно до статті 13 Закону № 3551-XII.

Водночас громадяни, яким встановлено інвалідність на загальних підставах, користуються пільгами, передбаченими законодавством для осіб з інвалідністю, перелік яких є вужчим порівняно з тим, що встановлено Законом № 3551-XII.²

Така ситуація склалася через те, що у період найбільш активної фази збройного конфлікту (2014 – 2016 рр.) у медичних висновках постраждалих, які зверталися до закладів охорони здоров'я через ушкодження, отримані під час проведення АТО, зазначалась різна інформація про обставини їх отримання (отримані під час бойових дій чи за інших обставин), що надалі було підставою для встановлення інвалідності.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я» (із змінами).

² Облік постраждалого цивільного населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях, органами державної влади не ведеться.

З метою вирішення перелічених проблем Уповноважений запропонувала включити до складу робочої групи з напрацювання відповідного законопроекту, утвореної при Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, своїх представників.

На сьогодні триває робота щодо підготовки фінансового обґрунтування до законопроекту, оскільки забезпечення реалізації законодавчої ініціативи потребуватиме видатків із державного бюджету.

Право на визначення правового статусу жертв збройного конфлікту

У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹ Уповноваженим зверталась увага органів державної влади на відсутність чіткої правової дефініції та обліку цивільних осіб, які стали жертвами збройного конфлікту, та надавались рекомендації.

Однак донині не запроваджено єдиної державної системи обліку осіб, які зазнали поранень та інших ушкоджень здоров'я, отриманих внаслідок збройного конфлікту, не визначено законодавством їх правового статусу, що позбавляє їх можливості забезпечити належне документування фактів отримання ушкоджень, та встановлення державних гарантій соціального захисту.

Аналіз даних стосовно постраждалих осіб засвідчив, що через відсутність єдиної системи обліку загиблих і поранених під час воєнних дій, органи державної влади та органи місцевого самоврядування Луганської та Донецької областей мають різні підходи до фіксації чисельності жертв.

У зв'язку з цим інформація з різних джерел щодо числа загиблих і поранених значно відрізняється. Так, з початку проведення АТО/ООС органами державної влади та органами місцевого самоврядування Донецької області обліковано 799 загиблих цивільних осіб, поранених 1 142 особи, з них 48 дітей, у Луганській області обліковано 267 загиблих осіб, поранених 510 осіб, з них 19 дітей.

При цьому облік постраждалого цивільного населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях, органами державної влади не ведеться.

Моніторингова місія ООН в Україні за період з 14 квітня 2014 року до 31 липня 2020 року зафіксувала загалом 3 069 загиблих серед цивільного населення (1 821 чоловіка, 1 064 жінки, 99 хлопчиків, 49 дівчаток і 37 дорослих, чия стать невідома). Кількість поранених цивільних осіб перевищує 7 000.

Право на соціальний захист осіб, незаконно позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення

Протягом 2020 року Уповноваженим здійснювався моніторинг забезпечення соціального захисту та надання реабілітаційних послуг особам, які були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року № 1122 «Деякі питання соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення» (далі – постанова № 1122).

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 110.

ОБЛІК ПОСТРАЖДАЛОГО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ, ЯКЕ ПРОЖИВАЄ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ, ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НЕ ВЕДЕТЬСЯ

Так, після наймасовішого звільнення 29.12.2019 в рамках Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на сході України Уповноважений долучилася до забезпечення адаптації 64 цивільних осіб.

Зокрема, після проведеного Секретаріатом Уповноваженого опитування та узагальнення їхніх потреб було надано сприяння 24 особам в отриманні паспортних документів; направлено клопотання до компетентних органів щодо поновлення 12 особам водійських прав; організовано проведення працівниками Оболонського і Печерського районних у м. Києві центрів зайнятості та Київської обласної служби зайнятості консультацій та підбору звільненим особам вакансій для подальшого їх працевлаштування з наданням житла; забезпечено медіацію між звільненими особами та керівництвом гуртожитків, в яких тимчасово розміщені звільнені особи, щодо продовження їх проживання до закінчення карантину; представник Уповноваженого бере участь у засіданні Міжвідомчої комісії з розгляду питань, пов'язаних з визнанням осіб такими, що були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії проти України, та здійсненням заходів, спрямованих на їх соціальний захист (далі – Міжвідомча комісія)¹.

Водночас протягом 2020 року до Уповноваженого продовжували надходити повідомлення (7) від громадян які були незаконно позбавлені особистої свободи, де вони повідомляли про проблеми в реалізації своїх прав, зокрема на отримання медичних (реабілітаційних) послуг.

Приклад

До Уповноваженого у липні 2020 року звернувся громадянин Р. (незаконно позбавлений свободи на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та звільнений у липні 2018 р.) щодо сприяння в отриманні медичної та психологічної реабілітації. За результатами розгляду звернення було встановлено, що відповідно до вимог Порядку здійснення заходів із психологічної реабілітації громадян України, захоплених як заручники внаслідок збройної агресії проти України, позбавлених свободи з політичних мотивів або захоплених як військовополонені у зв'язку із захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, після їх звільнення, затвердженого постановою № 1122, медична та реабілітаційна допомога звільненим цивільним особам має надаватись у закладі охорони здоров'я, рекомендованим Міжвідомчою комісією.

Наразі перелік таких закладів не сформовано через відсутність законодавчого врегулювання обсягу надання таких послуг за рахунок коштів державного бюджету.

Уповноважений звернулася у вересні 2020 року до Віце-прем'єр-міністра – Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України щодо необхідності розв'язання зазначеної проблеми. Однак питання досі не вирішено.

Упродовж останніх років у Верховній Раді України було зареєстровано декілька проєктів законів України («Про визнання політичними в'язнями осіб, позбавлених свободи з політичних мотивів за рішенням органів влади Російської Федерації, та умови і порядок надання їм державної соціальної допомоги та пільг» (реєстр. № 6700 від 13.07.2017) – відкликано 28.09.2019; «Про правовий ста-

¹ Наказ Мінреінтеграції від 17.07.2020 № 57 «Про утворення міжвідомчої комісії з розгляду питань, пов'язаних з визнанням осіб такими, що були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії проти України, та здійсненням заходів, спрямованих на їх соціальний захист» (зареєстровано в Мін'юсті 13.08.2020 за № 779/35062).

тус і соціальні гарантії осіб, які незаконно позбавлені волі, заручники, або засуджені на тимчасово окупованих територіях України та за її межами» (реєстр. № 8205 від 27.03.2018); «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (щодо основ соціального захисту заручників» (реєстр. № 8337 від 04.05.2018) – відкликано 29.08.2019), що передбачали різні підходи до визначення правового статусу і надання соціальних гарантій для осіб, які незаконно позбавлені свободи на тимчасово окупованих територіях України та за її межами. Проте жоден із них не забезпечував реалізації прав для вказаної вище категорії осіб повною мірою, про що Уповноважений зазначала у своїх позиціях до цих проєктів.

У зв'язку з відсутністю законодавства щодо соціального та правового захисту осіб, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії проти України, Уповноваженим у травні 2020 року направлено звернення до Прем'єр-міністра України. За результатами його розгляду Уповноваженого було залучено до робочої групи, створеної за підтримки Офісу Президента України, для напрацювання проєкту Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України». Наразі законопроект доопрацьовують в Офісі Президента України.

Право членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, на з'ясування долі та місця перебування їх рідних

Моніторинг дотримання прав членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, закріплених Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII, засвідчив, що з моменту прийняття Закону права цієї категорії осіб, зокрема на проведення розслідування обставин зникнення особи та її розшуку, на соціальний захист членів таких сімей у визначеному законодавством порядку, не забезпечуються.

Родичі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у своїх зверненнях, а також під час особистих зустрічей з Уповноваженим та його представниками, скаржилися на бездіяльність Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, утвореної відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 915-р (далі – Комісія), яка повинна забезпечити ведення Реєстру зниклих безвісти осіб¹ та створення пошукових груп. Через невиконання зазначених заходів порушується право сімей на з'ясування долі та місця перебування своїх рідних. Ураховуючи таку ситуацію, Уповноваженим було ініційовано включення до складу Комісії двох представників Уповноваженого.

Також Уповноважений у липні 2020 року звернулася до Прем'єр-міністра України та у вересні 2020 року – до Віце-прем'єр-міністра України – Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України стосовно необхідності вжиття заходів, спрямованих на забезпечення роботи Комісії.

За результатами реагування на звернення Уповноваженого у жовтні 2020 року відбулося установче засідання Комісії, у листопаді цього року проведено окрему нараду для обговорення заходів щодо формування її секретаріату та вирішення інших організаційно-правових питань діяльності Комісії. Голову Комісії обрано лише у грудні 2020 року.

**ПОРУШУЄТЬСЯ ПРАВО СІМЕЙ
НА З'ЯСУВАННЯ ДОЛІ ТА
МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ
СВОЇХ РІДНИХ**

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 року № 726 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин».

На виконання Указу Президента України від 11 листопада 2020 року № 495/2020 «Про заходи щодо захисту прав та інтересів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, жертв насильницьких зникнень, членів їх сімей» Кабінетом Міністрів України буде розроблено та затверджено комплексний план щодо забезпечення захисту прав та інтересів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, жертв насильницьких зникнень, членів їх сімей.

Право ВПО на пенсійне забезпечення

Протягом року до Уповноваженого надійшло 315 повідомлень щодо порушення права на отримання пенсійних виплат, що майже в 2 рази менше порівняно із 2019 роком.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ВЕРИФІКАЦІЇ ПРИЗВОДИТЬ ДО ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВПО ПЕНСІЙНОГО ВІКУ НА ПЕНСІЮ.

Така ситуація пов'язана із поширенням пандемії COVID-19 та низкою заборон, встановлених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року № 530-ІХ, пунктом 3 Прикінцевих положень якого визначено, що період дії каран-

тину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його скасування забороняється проведення деяких заходів верифікації по відношенню до ВПО.

Приклад

До Уповноваженого у лютому 2020 року звернувся громадянин А. щодо відновлення його права на виплату пенсії. Заявник зазначив, що ПФУ заборговано йому пенсійні виплати за період з лютого до липня та за вересень 2018 року.

На запит Уповноваженого ПФУ повідомлено, що відповідно до рішення комісії з питань призначення (відновлення) соціальних виплат ВПО пенсію громадянину А. було поновлено в жовтні 2018 року. Також на виконання рішення суду ПФУ виплачено пенсію в межах одного місяця та нараховано пенсію за період з лютого до липня та за вересень 2018 року.

Водночас суми пенсій, які не виплачено за період до місяця їх відновлення, будуть виплачуватись на умовах окремого порядку, що повинен затвердити Кабінет Міністрів України.

Саме застосування засобів верифікації, визначених постановою Кабінету Міністрів України від 05 листопада 2014 р. № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» (далі – постанова № 637), механізми виконання яких досі мають деякі недоліки, є причиною масових звернень ВПО пенсійного віку про наявність їм заборгованості з пенсійних виплат що призводить до порушення їхнього права на пенсію.

У березні 2020 року Уповноваженим було внесено подання Прем'єр-міністру України щодо необхідності доопрацювання постанови № 637, а саме врегулювання питання виплати сум пенсії, які не виплачені за період до місяця їх відновлення, та які обліковуються в органі, що здійснює пенсійні виплати.

На виконання рекомендацій, викладених у поданні Уповноваженого, Мінсоцполітики спільно з ПФУ впродовж року проводились фінансово-економічні розрахунки витрат, необхідних для погашення заборгованостей для пенсіонерів – ВПО, пенсіонерів, які проживають на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, та після 2014 року хоча б раз

зверталися до ПФУ за призначенням пенсії, а також пенсіонерів, які були обліковані ПФУ станом на серпень 2014 року та, після початку тимчасової окупації, жодного разу не зверталися за отриманням пенсійних виплат на контрольовану Україною територію.

На запит Уповноваженого ПФУ поінформував, що заборгованість для понад 282 000 пенсіонерів–ВПО становить понад 10,9 млрд грн; понад 600 000 пенсіонерів, які проживали на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях та хоча б один раз зверталися за поновленням або призначенням пенсії, становить більш ніж 77 млрд гривень. Стосовно більш ніж 119 000 пенсіонерів, які проживали на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, але не зверталися за поновленням пенсійних виплат, інформація в ПФУ відсутня¹.

Такий стан речей, а також проведений Уповноваженим моніторинг пенсійного законодавства, свідчить про необхідність напрацювання підходів (концепції) поетапної виплати пенсійних заборгованостей для вказаних вище категорій пенсіонерів.

Окрім того, питання виплати пенсій для осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, потребує окремого законодавчого врегулювання.

Статтею 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV передбачено, що нараховані суми пенсії, на виплату яких пенсіонер мав право, але не отримав своєчасно, виплачуються за минулий час, але не більше ніж за три роки до дня звернення за отриманням пенсії.

Водночас строк припинення виплат, зокрема для пенсіонерів–ВПО, в окремих випадках становить понад 3 роки. Відтак, є ризик, що такі особи не зможуть отримати заборговані їм суми пенсій в повному обсязі.

У Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів з лютого 2020 року перебуває на доопрацюванні проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» (реєстр. № 2083-д від 26.11.2019). Уповноваженим у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік рекомендовано прискорити його розгляд та прийняття². Проте рекомендація залишилась не виконаною.

Не виконана також рекомендація Уповноваженого Мінсоцполітики стосовно розробки та надання ОДА роз'яснення щодо процедури встановлення обґрунтованих фактів відсутності особи протягом певного строку за місцем проживання відповідно до умов Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII.

За інформацією Мінсоцполітики, рекомендацію не виконано у зв'язку із встановленням заборони на проведення перевірок пенсіонерів з числа ВПО до закінчення карантину та протягом 30 днів з дня його скасування відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року № 530-IX.

¹ Лист ПФУ 08.02.2021 2800-03-1/5542.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 110.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» (реєстр.№ 2083-д від 26.11.2019).

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проекти законів України про:
 - статус та соціальний захист цивільних осіб, які постраждали від збройного конфлікту та надання компенсації завданої їм шкоди;
 - соціальний та правовий захист осіб, незаконно позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також членів їх сімей;
2. Розробити та затвердити:
 - перелік соціальних послуг, що надаватимуться особам, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також членам їх сімей;
 - комплексний план щодо забезпечення захисту прав та інтересів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їх сімей;
 - концепцію здійснення поетапної виплати заборгованостей з пенсійних виплат ВПО та громадянам України, які проживають на тимчасово окупованих територіях;
 - методику обліку загиблих і поранених цивільних осіб, що враховуватиме цивільне населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях;
3. Забезпечити ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України забезпечити створення державного реєстру постраждалих цивільних осіб від збройного конфлікту, у тому числі осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях.

Міністерству соціальної політики України розробити та надати обласним державним адміністраціям роз'яснення щодо процедури встановлення обґрунтованих фактів відсутності особи протягом певного строку за місцем проживання, відповідно до умов Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII.

Обласним державним адміністраціям передбачити в обласних програмах заходи щодо надання допомоги та підтримки особам, які зазнали поранень та інших ушкоджень здоров'я внаслідок воєнних дій на території проведення АТО/ООС.

5.2. Права громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях

Право громадян на свободу пересування

Через 8 КПВВ у 2020 році здійснили перетин 3 518 000 осіб, з них 2 952 000 – через лінію розмежування та 566 000 на/з тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим та м. Севастополя¹.

¹ URL: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrljoiOTU4ODVjYTk3ZC00N2E5LTlkNTQyZk3ZTYzNzliYjk4IiwidCI6IjdhNTE3MDMzLTE1ZGYtNDQ1MC04ZjMyLWE5ODJmZTBhYTEyNSIsImMiOj99>.

Зменшення кількості перетинів КПВВ майже в 5 разів¹ порівняно із минулим роком спричинене пандемією COVID-19. За рішенням Командувача ООС 22 березня було закрито всі КПВВ вздовж лінії розмежування. Представниками окупаційної адміністрації Російської Федерації з боку тимчасово окупованих територій у Донецькій області було прийнято рішення про закриття КПВВ 21 березня, у Луганській області – 23 березня. Інформація про закриття КПВВ була оприлюднена за декілька годин до припинення їх роботи. Тому багато осіб не змогли вчасно перетнути лінії розмежування.

З огляду на це до Уповноваженого надійшло майже 1 700 повідомлень наших співгромадян, які були роз'єднані із своїми сім'ями або не могли виїхати на лікування на контрольовану Україною територію.

ДОЗВІЛ НА ПЕРЕТИН ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ НАДАВАВСЯ ОСОБАМ ЗА ОКРЕМИМ РІШЕННЯМ КОМАНДУВАЧА ООС ЗА НАЯВНОСТІ ГУМАНІТАРНИХ ПІДСТАВ

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року звернулася громадянка К. щодо захисту її права з дворічною дитиною на виїзд з тимчасово окупованої території Донецької області м. Торез до м. Біла Церква Київської області з метою возз'єднання з родиною та продовження навчання в університеті. За результатами звернення Уповноваженого до Командувача ООС громадянка через два дні змогла повернутися з дитиною до м. Біла Церква, чим було поновлено її право на свободу пересування та освіти.

У виняткових випадках, за окремим рішенням Командувача ООС за наявності критично важливих життєвих обставин (гуманітарних підстав) та відповідних документів, які це підтверджують, особам надавався дозвіл на перетин лінії розмежування.

Зважаючи на наявні проблеми, у травні 2020 року, до початку проведення ЗНО, Уповноважений звернувся до Глави делегації України для участі у засіданні Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на сході України з проханням забезпечити включення до порядку денного найближчого засідання Тристоронньої контактної групи питання перетину КПВВ дітьми, які мають бажання отримати українську освіту. Наприкінці травня 2020 року це питання було погоджено в межах гуманітарної підгрупи.

Також Уповноважений звернувся до Прем'єр-міністра України з пропозицією щодо спрощеного механізму перетину КПВВ для дітей, які прямують на контрольовану Україною територію для проходження ЗНО в умовах карантину. За результатами розгляду рекомендацій Уповноваженого прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 29 травня 2020 року № 424 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 392», якою врегульовано це питання. Такі заходи забезпечили реалізацію права на освіту для понад 2 000 дітей з тимчасово окупованих територій, більш ніж 300 осіб – це діти з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Водночас було виявлено іншу проблему – введення Російською Федерацією правила одноразового виїзду із тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, що є порушенням статей 13 і 26 Загальної декларації прав людини. У зв'язку з цим частина студентів не змогли

¹ За даними Державної прикордонної служби впродовж 12 місяців 2019 року кількість в'їздів/виїздів через КПВВ становила 16, 515 млн. URL: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiaOTU4ODVjYTk0NjZkZC00N2E5LTk0NTQyZk3ZTYzNzliYjk4IiwidCI6IjdhNTE3MDMzLTE1ZGYtNDQ1MC04ZjMyLWE5ODJmZTBhYTEyNSIsImMiOjIj>.

розпочати навчання, оскільки можливістю виїзду з Криму вони вже скористалися під час вступної кампанії. Таким чином, Російською Федерацією було порушено права дітей на свободу пересування та на освіту.

За оцінками Моніторингової місії ООН в Україні налічується 20 дітей, не змогли вдруге перетнути КПВВ на адміністративній межі з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим та м. Севастополя та розпочати навчання.¹

Через дії Російської Федерації, що порушують права мешканців тимчасово окупованого півострова на свободу пересування та освіту, Уповноважений у жовтні 2020 року звернулася до Комітету Парламентської Асамблеї Ради Європи з питань рівності та недискримінації з проханням продовжувати підтримувати Україну у забезпеченні захисту прав людини, оскільки тільки повна деокупація територій дасть можливість припинити порушення прав людини.

На виконання рекомендацій Уповноваженого, наданих у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік², прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2020 року № 1368 «Про затвердження Положення про облаштування контрольних пунктів в'їзду на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях, тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та виїзду з них», реалізація якої спрямовано на поліпшення умов перебування та перетину КПВВ, що своєю чергою забезпечує додержання права громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях, на свободу пересування.

Право громадян на отримання документів, що мають юридичне значення

ВИЗНАННЯ У ВИНЯТКОВИХ ВИПАДКАХ ДОКУМЕНТІВ, ВИДАНИХ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ, НЕ ЛЕГІТИМІЗУЄ ТАКУ ВЛАДУ

Від початку збройного конфлікту та втрати контролю над частиною території України громадяни, які залишились проживати на цих територіях, не мають доступу до українських документів, зокрема тих, що підтверджують факт народження або смерті. Це призводить до порушення права цих громадян на визначення їх правосуб'єктності, а також не дає змогу державі фіксувати реальну демографічну ситуацію на цих територіях.

Уповноваженим здійснено моніторинг міжнародних норм та норм українського законодавства, міжнародної і вітчизняної судової практики щодо отримання громадянами документів, що мають юридичне значення.

Статтею 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визначено, що кожна людини, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності. Це означає передусім бути зареєстрованим при народженні та отримати відповідне свідоцтво, без якого низка базових публічних послуг, таких як доступ до медичної допомоги, освіти або соціальних послуг, є недоступними. Досвід країн, що постраждали від збройного конфлікту, свідчить, що разом із невизнанням будь-яких дій органів окупаційної адміністрації, держава, яка постраждала від збройного конфлікту, для захисту невід'ємних прав людини, зобов'язана визнавати окремі документи, видані такою владою³.

¹ URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-krym-peresuvannia-oon/31097064.html>.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 120.

³ URL: <https://rm.coe.int/16806b5964> – рішення ЄСПЛ у справі «Кіпр проти Туреччини».

У національній судовій практиці можливість верифікації деяких документів, виданих окупаційною владою, відображена у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду під час розгляду справи № 235/2357/17. Суд зазначив, що документи, видані окупаційною владою, у виняткових випадках повинні визнаватися, якщо їх невизнання призводить до серйозних порушень або обмеження прав громадян. Разом із тим визнання цих актів ніяким чином не легітимізує таку владу.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України» від 04 лютого 2016 року № 990-VIII для отримання свідоцтва про народження дитини національного зразка громадяни України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, повинні звертатися до суду.

За інформацією Мін'юсту, наданою на запит Уповноваженого, на підставі спрощеної судової процедури за період 2016–2020 років видано українських свідоцтв про народження для 35 117 громадян з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та понад 48 000 – для громадянам з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Водночас, за оцінками міжнародних неурядових та національних ГО, з 2014 року на непідконтрольних територіях у Донецькій та Луганській областях народилося приблизно 97 000 дітей, на території тимчасово окупованого Кримського півострова – приблизно 128 000 дітей.

Такі дані свідчать про необхідність врегулювання законом адміністративної процедури встановлення фактів, що мають юридичне значення та відбулися на тимчасово окупованих територіях, з метою усунення порушення права осіб на отримання свідоцтв про народження українського зразка за спрощеною (адміністративною) процедурою.

Приклад

До Уповноваженого у жовтні 2020 року звернулась громадянка Е. щодо забезпечення права її малолітньої дитини на отримання свідоцтва про народження національного зразка. Громадянка поінформувала, що свідоцтво про народження видано на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим, проте вона хоче мати свідоцтво національного зразка.

Уповноваженим було надано детальне роз'яснення стосовно процедури отримання українських документів для дитини та здійснено моніторинг реалізації її права. В результаті право на отримання свідоцтва про народження було забезпечено.

У межах парламентського контролю за додержанням прав і свобод громадян Уповноваженим надано рекомендацію Прем'єр-міністру України стосовно законодавчого врегулювання питання документування фактів народження. Проте рекомендація не виконана.

Крім того, у лютому 2020 року Комітетом Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин проведено виїзне засідання у Херсонській області, на якому Уповноважений привернула увагу народних депутатів України до необхідності розв'язання вказаної проблеми.

За результатами засідання Комітет прийняв низку рекомендацій, серед яких – запровадження адміністративної процедури встановлення фактів, що мають юридичне значення. Згодом у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованій території України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі» (реєстр. № 3713 від 22.06.2020). Проте законопроект Верховною Радою України не розглянуто.

Право громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, на реєстрацію місця проживання

З ПОЧАТКУ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ МЕШКАНЦІ ЦИХ ТЕРИТОРІЙ ПОЗБАВЛЕНІ ПРАВОВОЇ МОЖЛИВОСТІ ЗАРЕЄСТРУВАТИ СВОЄ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ

До Уповноваженого протягом 2020 року надійшло 556 повідомлень від громадян з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя про порушення їх права на отримання адміністративних послуг, реалізації права на вільне пересування територією України, зокрема на в'їзд/виїзд на тимчасово окуповану територію, отримання довідок про взяття на облік як ВПО, відновлення дій цих довідок, оформлення документів, що посвідчують особу, тощо.

За результатами розгляду повідомлень та моніторингу законодавства встановлено, що одним із питань, що потребує вирішення, є відсутність механізму реєстрації місця проживання жителів тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

За результатами розгляду повідомлень та моніторингу законодавства встановлено, що одним із питань, що потребує вирішення, є відсутність механізму реєстрації місця проживання жителів тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року звернулась громадянка К. у зв'язку з неможливістю внесення відомостей про реєстрацію місця проживання на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим до паспортного документа у формі ID-картки.

Заявниця зазначила, що у 2020 році вона стала студенткою Херсонського державного університету. Адміністрація закладу повідомила, що згідно з правилами їй потрібно зареєструвати своє місце проживання у гуртожитку. З цією метою громадянка К. звернулася до відділу реєстрації фізичних осіб Херсонської міської ради, де їй вказали на порушення нею законодавства у зв'язку із відсутністю реєстрації місця проживання та повідомили, що стосовно неї буде складено адміністративний протокол.

Під час розгляду звернення Уповноваженим було встановлено, що така ситуація склалася через зміни у законодавстві, які унеможливили виконання мешканцями тимчасово окупованих територій встановлених вимог щодо реєстрації місця проживання на цих територіях.

Уповноваженим у грудні 2020 року підготовлено законодавчу пропозицію щодо незастосування до ВПО та осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, адміністративних стягнень через відсутність відмітки про реєстрацію місця проживання, яку спрямовано на розгляд Голові Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» від 10 грудня 2015 року № 888-VIII встановлено обов'язок батьків або інших законних представників

zareєструвати місце проживання новонародженої дитини протягом трьох місяців з дня державної реєстрації її народження.

З початку тимчасової окупації мешканці тимчасово окупованих територій позбавлені правової можливості zareєструвати своє місце проживання, оскільки склалася ситуація, за якої під час оформлення документів, що посвідчують особу, в Єдиному державному демографічному реєстрі не зазначається реєстрація місця проживання мешканців тимчасово окупованих територій.

З метою врегулювання вказаного порушення прав людини у Верховній Раді України zareєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо внесення відомостей про zareєстроване місце проживання громадян України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, а також оформлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України» (реєстр. № 4564 від 31.12.2020), який підтримано Уповноваженим.

Відповідно до рекомендацій, наданих Уповноваженим у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹, НБУ у березні 2020 року постановою від 17 березня 2020 року № 31 ухвалено зміни до постанови правління НБУ від 03 листопада 2014 р. № 699 «Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим», та скасовано статус нерезидента для фізичних осіб, які мають реєстрацію місця проживання на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, в частині їх доступу до банківських послуг».

Таким чином, питання дискримінаційного статусу нерезидента стосовно кримчан частково врегульовано. Разом із тим через Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 року № 1636-VII громадяни України, які мають кримську реєстрацію, й надалі залишаються нерезидентами в питаннях доступу до інших фінансових послуг.

Мінреінтеграції розроблено проєкт Закону України «Про державну політику перехідного періоду», де серед іншого, пропонується скасувати наведений вище дискримінаційний Закон. Уповноваженим за результатами опрацювання надано зауваження та пропозиції до нього.

Права громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

За результатами проведеного Уповноваженим моніторингу ЗМІ щодо додержання прав, свобод та законних інтересів громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, було встановлено численні порушення Російською Федерацією Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

Держава-агресор проводить насильницьку паспортизацію та депортацію, дискримінує корінне населення, не визнає його майнові права; порушує право на освіту рідною мовою та право на свободу пересування, право на свободу думки, совісті, переконань і релігії, право на справедливий судовий розгляд, доступ до правосуддя і юридичну допомогу, блокує доступ міжнародних місій і гуманітарних організацій, в тому числі МКЧХ.

**ВІД 2014 РОКУ З ТЕРИТОРІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА
ПІВОСТРІВ БУЛО ПЕРЕСЕЛЕНО
172 ТИСЯЧІ 404 ОСОБИ**

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 119.

Міжнародне гуманітарне право забороняє державі-окупанту змінювати демографічний склад окупованої території шляхом переміщення на ці території власного населення. Всупереч цьому від 2014 року з території Російської Федерації на півострів було переселено 172 404 осіб¹. Забороняється, незалежно від мотивів здійснювати примусову індивідуальну чи масову депортацію осіб з окупованої території.

Приклад

За 6 місяців 2020 року судами окупаційної адміністрації, що діє на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, було прийнято 189 рішень про депортацію осіб, які згідно з російським законодавством вважаються іноземцями. Серед них 73 українських громадянина, які мали реєстрацію місця проживання в різних регіонах України та згідно з імміграційним законодавством Російської Федерації не мали підстав для проживання на півострові (відсутні сімейні або соціальні зв'язки).

Загострюється ситуація з порушенням права власності на тимчасово окупованому півострові. Уповноваженим за результатами моніторингу додержання прав і свобод громадян, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, було виявлено факт обмеження права деяких осіб і суб'єктів в оформленні права власності на землю, звужуючи його лише до громадян Росії та російських компаній. Встановлення обмеження пов'язано з виданням Президентом Російської Федерації указу², згідно з яким 19 територій в Криму і 8 у м. Севастополі було присвоєно статус «прикордонних територій» Російської Федерації. За даними окупаційної адміністрації, що діє на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим, 11 572 земельні ділянки у «прикордонних районах» Криму належать «іноземцям», в тому числі 9 747 (понад 82%) – громадянам України³. Якщо до березня 2021 році ці особи не отримають російське громадянство, вони втратять своє майно шляхом примусового продажу або націоналізацію. Також Російською Федерацією порушується право власності корінного кримськотатарського народу.

Приклад

У мікрорайоні «Стрілецький» м. Сімферополя знесли 334 будинки кримських татар, а ділянки землі передали під будівництво багатоквартирного житлового комплексу⁴. Про всі факти порушень прав кримськотатарського народу Уповноваженим у жовтні 2020 року було поінформовано Комітет Парламентської Асамблеї Ради Європи з питань рівності та недискримінації, а також закликано міжнародну спільноту посилити санкції проти Російської Федерації.

¹ URL: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/10/tretij-doklad-oon.pdf> – Третя доповідь Генерального секретаря ООН «Ситуацію з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна».

² Указ президента РФ від 20.03.2020 № 201 «Про внесення змін до переліку прикордонних територій, на яких іноземні громадяни, особи без громадянства та іноземні юридичні особи не можуть мати на праві власності земельними ділянками, затверджений Указом Президента Російської Федерації від 9 січня 2011 р. № 26.

³ Державний комітет з державної реєстрації та кадастру Криму, 13 квітня 2020 року.

⁴ URL: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/10/tretij-doklad-oon.pdf> – Третя доповідь Генерального секретаря ООН «Ситуацію з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна».

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо внесення відомостей про зареєстроване місце проживання громадян України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, а також оформлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України» (реєстр. № 4564 від 31.12.2020).

Кабінету Міністрів України розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проекти законів України про:

- запровадження адміністративної процедури встановлення фактів, що мають юридичне значення та відбулися на тимчасово окупованих територіях;
- про державну політику перехідного періоду.

5.3. Право на компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, яке постраждало від збройного конфлікту

З початку збройного конфлікту державою так і не було створено нормативно-правової бази, яка регулювала б питання захисту прав осіб, які постраждали від конфлікту, в частині гарантій захисту права власності, реституції і компенсації за втрачене (зруйноване, пошкоджене) майно та житло. Не створено Єдиного державного реєстру обліку об'єктів, яким заподіяно шкоду внаслідок збройного конфлікту.

У розділі 5.2 Щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹, а також у спеціальній доповіді Уповноваженого «Реалізація права внутрішньо переміщених осіб на житло»² було детально проаналізовано законодавство та судову практику винесення рішень щодо додержання прав громадян України, які постраждали від збройного конфлікту, а також зобов'язання держави.

Відновлення пошкодженого та зруйнованого житлового фонду або ж надання компенсації чи матеріальної допомоги постраждалим особам має несистемний та неструктурований характер.

Абсолютна більшість правових норм стосовно осіб, права і свободи яких були порушені у зв'язку з надзвичайною ситуацією, розпорошені серед низки загальних законодавчих актів (Закон України «Про боротьбу з тероризмом», ЦК України та Кодекс цивільного захисту України).

Окрім того, у національному законодавстві поняття надзвичайної ситуації включає також воєнні дії. Це означає, що норми, які регулюють надання компенсації та реституції за збитки, завдані явищами природного або техногенного характеру, також мають поширюватись на аналогічні ситуації, пов'язані із воєнними діями.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НАДЗВИЧАЙНОЮ СИТУАЦІЄЮ НЕВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ, ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ БІЛЬШ УСПІШНО, ЩО ПО СУТІ ДИСКРИМІНУЄ ГРОМАДЯН, МАЙНО ЯКИХ ЗРУЙНОВАНЕ ЧЕРЕЗ ВОЄННІ ДІЇ

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 114.

² URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>.

На практиці відшкодування шкоди, завданої надзвичайною ситуацією невоєнного характеру, здійснюється, більш успішно, що по суті дискримінує громадян, майно яких зруйноване через воєнні дії. Це порушує резолюцію Парламентської Асамблеї Ради Європи 1708 «Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб», згідно з положеннями якої держава повинна гарантувати вчасне й ефективне відшкодування втраченого доступу та права на житло, землю й майно, залишені біженцями або ВПО, не очікуючи на результати перемовин щодо вирішення збройних конфліктів або статусу певної території.

У відповідь на надзвичайну ситуацію, яка сталася у квітні 2020 року – масштабні пожежі у Житомирській області, в ході яких постраждали, зокрема, об'єкти приватного житлового фонду, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 травня 2020 року № 511-р у стислий строк було виділено з резервного фонду державного бюджету кошти у розмірі близько 11,2 млн грн для придбання житла мешканцям, які потребують відселення з житлових будинків, зруйнованих внаслідок надзвичайної ситуації. З метою ліквідації наслідків надзвичайної ситуації природного характеру, яка виникла у червні 2020 року на територіях Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 липня 2020 року № 811-р виділено з резервного фонду державного бюджету 754 млн грн для здійснення першочергових (невідкладних) заходів. Зокрема, передбачено заходи щодо забезпечення виплати матеріальної грошової допомоги сім'ям загиблих та матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню для забезпечення належних умов проживання.

Незважаючи на відсутність окремого спеціального законодавства, у 2020 році на виконання рекомендації Уповноваженого, наданій у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹, прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 року № 767 «Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації», в якій було враховано пропозиції та зауваження Уповноваженого.

Незважаючи на перерозподіл видатків за різними бюджетними програмами на боротьбу з пандемією COVID-19, з державного бюджету у 2020 році було виділено 20 млн гривень на виплату грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру.

Місцевою владою вжито заходів для виплати таких компенсацій.

Приклад

За результатами проведеного Уповноваженим у грудні 2020 року моніторингу забезпечення органами влади права на отримання компенсації постраждалими особами було з'ясовано, що у Донецькій області протягом листопада-грудня проведено 5 засідань Комісії², за результатами яких прийнято рішення про надання грошової компенсації 41 постраждалій особі – власникам зруйнованого житла.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 114.

² Розпорядження голови Донецької ОДА від 02.10.2020 № 1095/5-20 «Про утворення комісії з розгляду питань, пов'язаних з наданням грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації».

У Луганській області за результатами 3 засідань Комісії прийнято рішення про надання грошової компенсації 33 постраждалим.

Відтак, 74 постраждалим особам було виплачено грошову компенсацію на суму 19,929 млн гривень.

Проте питання фіксації та документування заподіяної шкоди жодним чином не регламентовано, не визначено єдиних підходів до документування, оцінки, зберігання та акумулювання відповідної інформації, а також уповноваженого органу, відповідального за ці процеси.

Зазначене актуалізує питання розроблення відповідних механізмів документування, обліку та оцінки завданих збитків, а також напрацювання системи консолідації інформації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України про реституцію та/або компенсацію за завдану шкоду житлу (майну) внаслідок бойових дій на сході України (передбачивши ключові гарантії та належне фінансове забезпечення).
2. Розробити та затвердити нормативні документи, необхідні для реалізації механізму реституції та/або компенсації за завдану шкоду житлу (майну) внаслідок бойових дій на сході України, надання грошової компенсації постраждалим за зруйноване чи пошкоджене житло внаслідок бойових дій на сході України.
3. При формуванні проєкту Державного бюджету України на 2022 рік передбачити видатки на виплату грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, в обсязі не меншому, ніж у 2021 році.

109

моніторингових візитів

1272

повідомлення про
порушення прав

безвізних
перевірок

РОЗДІЛ 6

ПРАВА ВІЙСЬКОВО-
СЛУЖБОВЦІВ,
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ,
ПЕНСІОНЕРІВ
З ЧИСЛА ОСІБ,
ЗВІЛЬНЕНИХ
З ВІЙСЬКОВОЇ
СЛУЖБИ,
ВЕТЕРАНІВ
ТА ЧЛЕНІВ
ЇХ СІМЕЙ

ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ПЕНСІОНЕРІВ З ЧИСЛА ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Військовослужбовці перебувають під захистом держави і мають всю повноту прав і свобод, з урахуванням особливостей, що визначені Конституцією України, законами України з військових питань, статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами.

Під час введених в країні карантинних обмежень, пов'язаних з пандемією COVID-19, військовослужбовці, поліцейські, особи рядового та начальницького складу, які проходять службу в органах сектору безпеки і оборони, продовжували виконання бойових завдань, охорони правопорядку та забезпечення державної безпеки, ризикуючи життям і здоров'ям.

У 2020 році бойові втрати ЗСУ в районі ООС становили 49 вбитих та 338 поранених.

27 липня 2020 року за результатами засідання Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на сході України було досягнуто домовленостей про дотримання режиму повного та всеосяжного припинення вогню. Втім, українська армія і надалі зазнає втрат. За час дії режиму припинення вогню загинуло 27 військовослужбовців (4 – у 2020 році, ще 23 – на початку 2021 року).

**ЗА ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ
ПРИПИНЕННЯ
ВОГНЮ ЗАГИНУЛО
27 ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

До Уповноваженого протягом 2020 року надійшло 1 272 повідомлення щодо порушення прав і свобод військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, зокрема УБД, ветеранів служби та пенсіонерів, а також членів їх сімей, що на 28% більше, ніж у 2019 році (998 повідомлень). Зростання кількості повідомлень пов'язане з систематичними порушеннями прав військовослужбовців, УБД, поліцейських і членів їх сімей на пенсійне забезпечення, а також щодо проходження служби і виплати належного грошового забезпечення.

З метою здійснення парламентського контролю за дотриманням гарантованих Конституцією України прав і свобод цієї категорії осіб та з урахуванням інформації про порушення прав, викладеної у повідомленнях, у 2020 році Уповноваженим здійснено 109 моніторингових візитів та 13 безвізних перевірок органів військового управління, структурних підрозділів ПФУ та органів соціального захисту населення, а також спеціалізованих підрозділів органів сектору безпеки і оборони, за результатами яких направлено 255 подань, листів з рекомендаціями до керівників об'єктів моніторингу та органів управління.

Також протягом року здійснювався моніторинг ЗМІ, Інтернет-сайтів і соціальних мереж щодо виявлення порушень прав військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, УБД, за результатами яких до органів військового управління, органів державної влади та місцевого самоврядування скеровано 200 листів із вимогою усунути виявлені порушення.

6.1. Права військовослужбовців та призовників

Право на своєчасне отримання належного грошового та інших видів забезпечення

Протягом 2020 року до Уповноваженого надійшло 67 повідомлень про порушення права на своєчасне отримання належного грошового та інших видів забезпечення. Також виявлено випадки недодержання зазначених прав військовослужбовців під час проведення 81 (зі 109) моніторингового візиту до органів військового управління та військових частин.

Зокрема, виявлено випадки несвоєчасної виплати особовому складу додаткових видів грошового забезпечення: матеріальної допомоги на оздоровлення для вирішення соціально-побутових питань, одноразової грошової допомоги при укладанні першого контракту, підйомної допомоги. Має місце також нездійснення індексації грошового забезпечення, несвоєчасне проведення розрахунку за належними видами забезпечення під час звільнення зі служби, зокрема грошової компенсації за неотримане під час її проходження служби речове майно.

Приклад

До Уповноваженого у вересні 2020 року звернувся військовослужбовець С. із заявою про нездійснення йому встановленої законодавством доплати до грошового забезпечення за час виконання обов'язків у районі проведення ООС. Після втручання Уповноваженого виплату здійснено.

ЗБЕРІГАЄТЬСЯ НЕГАТИВНА ПРАКТИКА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ВИПЛАТУ НАЛЕЖНОГО ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІМ'ЯМ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Зберігається негативна практика порушення права на виплату належного грошового забезпечення сім'ям загиблих військовослужбовців. Такі виплати здійснюються з порушенням строків після неодноразових скарг родичів загиблих військовослужбовців.

Приклад

До Уповноваженого у червні 2020 року звернулась дружина резервіста П., який помер під час проходження військових зборів, щодо невиплати їй одноразової грошової допомоги у зв'язку з смертю її чоловіка.

Після втручання Уповноваженого Міноборони виплачено заявниці одноразову грошову допомогу в розмірі 960 500 гривень.

Під час безвізних перевірок органів військового управління і військових частин ЗСУ, Держприкордонслужби та Національної гвардії України виявлено системні порушення прав військовослужбовців на виплату належного грошового забезпечення.

Приклад

У листопаді 2020 року під час здійснення безвізної перевірки стану додержання прав військовослужбовців органів Держприкордонслужби на належне грошове забезпечення було виявлено заборгованість з додаткових видів грошового забезпечення у розмірі більш ніж 8 млн грн перед особовим складом одного з органів охорони державного кордону. За результатами реагування Уповноваженого заборгованість було погашено.

Результати моніторингових візитів засвідчили незадовільний рівень забезпечення поліцейських належним їм згідно з визначеними нормами форменим обмундируванням, у тому числі за відповідними розмірами.

Приклад

Під час моніторингового візиту до Житомирського ВП ГУПН в Житомирській області у вересні 2020 року було встановлено, що особовий склад цього підрозділу не забезпечений у повному обсязі одностроєм згідно з нормами належності, затвердженими наказом МВС від 04 червня 2020 року № 434. При цьому в деяких випадках керівництво ГУПН в Житомирській області, позбавляючи поліцейських преміювання (чи зменшуючи розмір премії) за відсутність предметів однострою, змушує останніх придбати формений одяг за власні кошти. За результатами реагування Уповноваженого порушення прав було усунуто.

Права, пов'язані з проходженням служби

За результатами розгляду повідомлень, які надійшли до Уповноваженого, та проведених моніторингових візитів виявлено випадки порушення прав, пов'язаних із проходженням служби, зокрема, трудових прав, пов'язаних із незаконним звільненням та переміщенням на посади, які не відповідають їх підготовці за фахом. Має місце невиконання державними органами рішень судів, спрямованих на поновлення прав військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, УБД та членів їх сімей.

Значна частина вказаних порушень прав була усунута після втручання Уповноваженого, 4 справи перебувають на стадії судового розгляду.

**МАЄ МІСЦЕ НЕВИКОНАННЯ
ДЕРЖАВНИМИ
ОРГАНАМИ РІШЕНЬ
СУДІВ, СПРЯМОВАНИХ
НА ПОНОВЛЕННЯ ПРАВ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

Приклад

До Уповноваженого у листопаді 2020 року надійшло звернення працівників поліції Б. і К. зі скаргою на дії керівництва Національної поліції України, пов'язані з тривалим невиконанням рішення суду, яким визнано неправомірними дії щодо їх звільнення у зв'язку з організаційними заходами, та зобов'язано відомство поновити громадян на службі. Після втручання Уповноваженого осіб поновлено на службі.

Право військовослужбовців на звільнення від штрафних санкцій та пені за невиплаченими зобов'язаннями

Відповідно до статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII (далі – Закон № 2011-XII) військовослужбовцям з початку і до закінчення особливого періоду проценти за користування кредитом не нараховуються.

Водночас непоодинокими є випадки порушення прав військовослужбовців щодо надання банківськими установами пільгових кредитів під час дії особливого періоду. Зокрема, банківські установи відмовляють військовослужбовцям у наданні таких кредитів або встановлюють вимоги щодо обов'язкової сплати процентів за користування кредитом.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року надійшло звернення військовослужбовця Ф. про протиправне нарахування ПАТ КБ «ПриватБанк» відсотків і пені за укладеним з ним кредитним договором. Після втручання Уповноваженого банком було здійснено відшкодування нарахованих відсотків, штрафних санкцій та пені.

Право військовослужбовців на працю

Також до Уповноваженого надходили повідомлення про порушення прав військовослужбовців, призваних чи прийнятих на військову службу під час дії особливого періоду, на збереження за ними попереднього місця роботи та середнього заробітку, що гарантовано статтею 119 КЗпП України та статтею 18 Закону № 2011-XII.

Приклад

До Уповноваженого у жовтні 2020 року звернулася мати громадянина М., якого було призвано на строкову військову службу, при цьому на порушення вимог закону керівництвом ДП ДКВС, де її син працював до призову, його було звільнено з роботи, чим порушено право на збереження робочого місця та середнього заробітку на час дії особливого періоду. Після втручання Уповноваженого наказ про звільнення скасовано, щомісячні виплати розпочато.

*Право військовослужбовців на забезпечення житловими приміщеннями***ПОРУШЕННЯ ЖИТЛОВИХ ПРАВ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ МАЮТЬ
СИСТЕМНИЙ ХАРАКТЕР**

Аналіз повідомлень, отриманих Уповноваженим упродовж 2020 року від військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, засвідчив, що порушення житлових прав мають системний характер. Передбачені

у державному та місцевих бюджетах асигнування є недостатніми для вирішення питання з забезпечення житлом військовослужбовців та працівників правоохоронних органів.

Через реорганізацію квартирно-експлуатаційних органів у ЗСУ в 2020 році було призупинено реалізацію низки проєктів із будівництва житла для військовослужбовців.

Станом на кінець 2020 року в черзі на отримання житла перебувало 50 тисяч військовослужбовців ЗСУ. Будівництво гуртожитків для поліцейських взагалі не здійснюється, що суттєво ускладнює вирішення житлових питань цієї категорії громадян.

Визначений постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 450 «Про розмір і порядок виплати Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, Управління державної охорони та військовослужбовцям, відрядженим до Міністерства освіти і науки, Державного космічного агентства, за піднайом (найом) ними житлових приміщень» розмір компенсації за піднайом житла військовим (працівникам правоохоронних органів) є нижчим за розмір фактичних витрат на таке житло.

Зокрема, відповідно до зазначеної вище постанови Кабінету Міністрів України розмір грошової компенсації за піднайом житла у м. Львові на сім'ю з трьох осіб у 2020 році становив 3 153 грн, тоді як фактично згідно з розцінками на оренду квартир у м. Львові за двокімнатну квартиру необхідно було сплатити близько 9 тисяч грн (5 000 – 6 000 грн у приміській зоні); у м. Києві відповідно розмір компенсації – 3 600 грн, фактично за розцінками від 8 тисяч гривень. При цьому із зазначеної суми грошової компенсації утримується 19,5% податку.

З метою усунення зазначеного порушення необхідно переглянути та збільшити розмір грошової компенсації військовослужбовцям за піднайом (найом) ними житлових приміщень з урахуванням реальних розцінок на житло у містах України.

Право на охорону здоров'я та медичну допомогу

Під час введення карантинних заходів, пов'язаних із пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, Уповноваженим проведено 29 моніторингових візитів до військових частин та 24 – до підрозділів Національної поліції України і Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Щоденно здійснювався моніторинг стану захворюваності у військових формуваннях та правоохоронних органах (у 2020 році від COVID-19 померли 38 військовослужбовців ЗСУ).

Під час візитів було виявлено факти незабезпечення військових частин (підрозділів правоохоронних органів) необхідними засобами індивідуального захисту, діагностики, медикаментами та медичним обладнанням. За результатами реагування Уповноваженого порушення прав військовослужбовців було усунуто.

За результатами перевірки інформації, розміщеної в Інтернет-виданнях та на сторінках соціальних мереж, виявлено порушення, пов'язані з розміщенням хворих на COVID-19 військовослужбовців в умовах полігонів, польових таборів, навчальних центрів, казарм і гуртожитків.

Приклад

У червні 2020 року на сторінках соціальної мережі Фейсбук було виявлено інформацію щодо відсутності належного лікування та обстеження хворих військовослужбовців одного з батальйонів 56-ої окремої мотопіхотної Маріупольської бригади ОК «Південь», що знаходилась у Міжнародному центрі миротворчості та безпеки (Яворівський полігон), яких з високою температурою, без проведення тестування на COVID-19 було розміщено в підтопленому після зливи наметі лазарету. Після втручання Уповноваженого командуванням забезпечено належне обстеження, надання медичної допомоги цим військовослужбовцям та направлення їх до спеціалізованих медичних закладів.

Окремо здійснено 6 моніторингових візитів до спеціалізованих ЗОЗ військових формувань та правоохоронних органів щодо надання цими закладами кваліфікованої медичної допомоги, забезпечення хворих необхідними лікарськими засобами, а також готовність останніх до розгортання у разі загострення в регіоні епідеміологічної ситуації. Під час візитів виявлено порушення щодо недостатності медичного обладнання для належного лікування хворих військовослужбовців.

У зв'язку з цим проведено безвізну перевірку Міноборони щодо організації забезпечення надання медичної допомоги хворим на COVID-19, під час якої виявлено факт придбання медичного обладнання неналежної якості, використання якого могло призвести до погіршення стану хворих військовослужбовців і летальних випадків.

**ВИЯВЛЕНО ПОРУШЕННЯ
ЩОДО НЕДОСТАТНОСТІ
МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ
ДЛЯ НАЛЕЖНОГО
ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

Приклад

Під час безвізної перевірки Міноборони у листопаді 2020 року виявлено факт придбання апаратів штучної вентиляції легенів на загальну суму 11 млн грн, які не відповідають заявленим вимогам. Після втручання Уповноваженого Міноборони організовано претензійну роботу за фактом

постачання до медичних закладів ЗСУ апаратів неналежної якості, яка на сьогодні не завершена. У лютому 2021 року Головним слідчим управлінням ДБР за фактом закупівлі непридатних апаратів розпочато досудове розслідування.

Право військовослужбовців на відпустки

У зверненнях, які надійшли впродовж 2020 року до Уповноваженого від військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби під час дії особливого періоду, а також під час моніторингових візитів до військових частин і підрозділів ЗСУ, органів та підрозділів Національної гвардії України та Держприкордонслужби, встановлено порушення права військовослужбовців на отримання під час дії особливого періоду додаткової оплачуваної відпустки для УБД та додаткових оплачуваних відпусток у зв'язку з навчанням. Зокрема, згідно із положеннями Закону № 2011-XII під час дії особливого періоду (з 2014 року) такі відпустки не надаються.

З метою поновлення прав військовослужбовців на такі відпустки у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹ було надано рекомендацію Верховній Раді України щодо прискорення розгляду та прийняття законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (реєстр. № 2343 від 29.10.2019) про відновлення, зокрема, соціальних гарантій.

Верховною Радою України 14 січня 2020 року цей проєкт було прийнято у першому читанні за основу зі скороченням строку підготовки. Проте протягом 2020 року в цілому як закон не прийнято, і як наслідок – права військовослужбовців на відпустки наразі порушуються.

Право на доступ до публічної інформації

У 2020 році до Уповноваженого надійшло 64 повідомлення про порушення права на доступ до публічної інформації, що майже удвічі більше, ніж у 2019 році (37). У повідомленнях зазначалося про ненадання командуванням військових частин відповідей на їх запити щодо отримання довідок з розміру і складових грошового та інших видів забезпечення, копій різних розпорядчих документів, які стосувалися їх особисто.

Такі дії суперечать вимогам Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI та є перешкоджанням у реалізації військовослужбовцями права на звернення до суду за захистом своїх прав.

Приклад

До Уповноваженого у квітні 2020 року звернулися 12 військовослужбовців із п'яти військових частин, які розташовані в Одеській та Миколаївській областях, щодо ненадання командуванням цих військових частин запитуваних ними довідок про виплату індексації грошового забезпечення та розміру інших його складових. Після втручання Уповноваженого заявникам невідкладно було надано запитувані ними документи.

ВСТАНОВЛЕНО ФАКТИ ОБМЕЖЕННЯ КОМАНДУВАННЯМ ПІДЛЕГЛОГО ОСОБОВОГО СКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН У ДОСТУПІ ДО СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

За результатами аналізу повідомлень про порушення прав військовослужбовців та моніторингу ЗМІ, Інтернет-сайтів та соціальних мереж у квітні 2020 року встановлено факти обмеження командуванням підлеглого особового складу військових частин у доступі

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 95.

до соціальних мереж, сторінок Facebook, Instagram, що є порушенням статті 34 Конституції України, якою гарантоване право кожному громадянину України на вільне використання та поширення інформації. За підсумками реагування Уповноваженого 04 травня 2020 року відповідне розпорядження Командування Сил логістики ЗСУ було скасовано.

Права призовників та резервістів

До Уповноваженого протягом 2020 року надходили повідомлення про порушення прав призовників на отримання відстрочки чи звільнення від призову на строкову військову службу за станом здоров'я.

Приклад

До Уповноваженого у січні 2020 року надійшло звернення військовослужбовця строкової служби Т., якого Дарницькою районною призовною комісією м. Києва було визнано придатним за станом здоров'я до проходження строкової військової служби, незважаючи на заявлені під час проходження медичного огляду скарги та надані медичні документи. Після втручання Уповноваженого здійснено додаткове окреме обстеження стану здоров'я заявника військово-лікарською комісією, під час якого встановлено наявність у особи закритої форми туберкульозу. Військовослужбовця звільнено з військової служби за станом здоров'я.

Такі порушення мають місце через те, що всупереч вимогам статті 70 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII відповідні обстеження здійснюються лікарем – членом призовної комісії одноособово, а не військово-лікарською комісією.

Міноборони і досі не виконано рекомендацію Уповноваженого, надану у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік, щодо приведення норм Глави 2 Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністерством оборони України від 14 серпня 2008 року № 402, у відповідність до вимог статті 70 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII¹.

Окрім того, не вирішені й досі питання приведення у відповідність до вимог Конституції України положень Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 року № 1975-XII, в яких міститься низка обмежень щодо реалізації цього права громадянами, у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить їх релігійним переконанням, зокрема у випадку проведення мобілізації, а також призову на військову службу осіб офіцерського складу.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 95.

сімей» (реєстр. № 2343 від 29.10.2019) щодо надання військовослужбовцям під час дії особливого періоду оплачуваних додаткових відпусток, передбачених законом, учасникам бойових дій, відпусток у зв'язку з навчанням.

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 року № 1975-XII в частині приведення його відповідно до вимог Конституції України щодо забезпечення конституційного права громадян на проходження альтернативної служби у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить їх релігійним переконанням, зокрема у випадку проведення мобілізації, а також призову на військову службу осіб офіцерського складу.
2. Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 450 «Про розмір і порядок виплати Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, Управління державної охорони та військовослужбовцям, відрядженим до Міністерства освіти і науки, Державного космічного агентства, за піднайом (найом) ними житлових приміщень» щодо приведення розмірів компенсації за піднайом житла військовим (працівникам правоохоронних органів) у відповідність до фактичних витрат на таке житло.

Міністерству оборони України внести зміни до Глави 2 Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 14 серпня 2008 року № 402, з метою приведення його у відповідність до вимог статті 70 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII щодо покладення обов'язку з визначення придатності призовника до військової служби за станом здоров'я на військово-лікарські комісії військових комісаріатів та забезпечити належне медичне обстеження громадян, які призиваються на строкову військову службу.

6.2. Гендерні питання в Збройних Силах України та інших військових формуваннях

За результатами розгляду повідомлень, які надійшли до Уповноваженого протягом 2020 року, встановлено непоодинокі випадки порушення прав жінок, які проходили службу на посадах рядового і начальницького складу в органах внутрішніх справ та на час реформування відомства у 2015 році, перебували у декретній відпустці чи відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Заявниці скаржилися, що після завершення вказаної вище відпустки їх звільняють зі служби, хоча на базі колишніх підрозділів міліції, де вони проходили службу, сформовано поліцейські підрозділи, що виконують аналогічні функції, та в яких є вакантні посади працівників поліції.

Приклад

До Уповноваженого у червні 2020 року звернулася громадянка М. зі скаргою, що керівництвом Національної академії внутрішніх справ України, їй відмовлено у призначенні на посаду поліцейського після завершення відпустки по догляду за дитиною та звільнено зі служби.

Після втручання Уповноваженого керівництвом навчального закладу (місце служби) заявницю працевлаштовано на відповідну посаду.

Також виявлено факти, коли керівництвом військових частин ЗСУ порушується право жінок-військовослужбовців, які мають дітей, на дострокове розірвання контракту та звільнення з військової служби під час дії особливого періоду з їхньої ініціативи.

Приклад

До Уповноваженого у липні 2020 року звернулася солдат Л., яка проходить військову службу за контрактом у військовій частині, розташованій у Київській області, та має трирічну дитину. Після повернення з району проведення ООС заявниця звернулася до командування частини з рапортом про звільнення з військової служби через відсутність можливості здійснення повноцінного догляду за малолітньою дитиною. Жінці-військовослужбовцю було відмовлено у звільненні з військової служби. Після втручання Уповноваженого рапорт солдата Л. задоволено, контракт припинено, право поновлено.

Також під час опитування особового складу військових частин та підрозділів збройних формувань, що здійснювалися у ході моніторингових візитів, неодноразово висловлювалися скарги щодо сексуальних домагань і кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості.

Здійснені перевірки в деяких військових частинах свідчили, що звернення військовослужбовців та жінок-військовослужбовців на гарячу лінію Міноборони та інших органів сектору безпеки та оборони з повідомленням про випадки сексуальних домагань чи насильства за ознакою статі не обліковуються окремо, через це неможливо провести аналіз їх кількості, причин, вжитих заходів реагування тощо. Зазначене призводить також до ігнорування/приховування випадків сексуальних домагань, насильства за ознакою статі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству оборони України прискорити погодження із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питання реагування, запобігання та протидії проявам дискримінації та сексуальних домагань серед військовослужбовців».

Міністерству оборони України, Міністерству внутрішніх справ України, Службі безпеки України, Генеральному штабу Збройних Сил України, Національній поліції України, Національній гвардії України, Державній прикордонній службі України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій:

1. Розробити та провести спеціалізовані опитування з метою виявлення передумов до здійснення особовим складом підрозділів гендерно зумовленого насильства.

2. Розробити та затвердити алгоритм дій з розгляду та реагування на повідомлення щодо випадків сексуальних домагань/насильства за ознакою статі та механізм притягнення до відповідальності винних осіб.
3. Розробити та внести у відомчі нормативно-правові акти, які регламентують проведення розслідування/службових перевірок, зміни щодо здійснення таких розслідувань/службових перевірок з урахуванням гендерно зумовленої специфіки.

6.3. Права осіб, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб», а також ветеранів військової служби

Право на належне пенсійне забезпечення

Аналіз отриманих Уповноваженим 170 повідомлень про порушення прав осіб, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» від 09 квітня 1992 року № 2262-XII, свідчить про наявність системних порушень права на належне пенсійне забезпечення внаслідок застосування постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб». Відповідно до зазначеної постанови до перерахунку пенсій не включаються отримані особою додаткові види грошового забезпечення, що суттєво впливає на розміри пенсії.

Попри наявність низки судових рішень з цього питання, зокрема рішення Верховного Суду у справі № 160/8324/19, згідно з яким перерахунок пенсій військовослужбовцям має здійснюватися з урахуванням додаткових видів грошового забезпечення, органи ПФУ продовжують не приймати оновлені довідки про грошове забезпечення для перерахунку пенсій. Про такі факти свідчать і моніторингові візити та безвізні перевірки, здійснені працівниками Секретаріату Уповноваженого.

З метою поновлення порушених прав необхідне законодавче врегулювання щодо цього питання, зокрема шляхом прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо відновлення дії попередніх редакцій норм зазначеного Закону» (реєстр. № 2141 від 13.09.2019). Про це було наголошено у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹. 03 грудня 2020 року законопроект прийнято Верховною Радою України в першому читанні.

Право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги у разі інвалідності

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 850 «Про затвердження Порядку та призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності працівника міліції», колишні працівники міліції, які є особами з інвалідністю, мають право на призначення та виплату відповідної грошової допомоги.

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 102.

Протягом 2020 року до Уповноваженого надходили повідомлення про порушення права на отримання такої допомоги, зокрема щодо своєчасності її призначення і виплати.

Приклад

До Уповноваженого надійшли повідомлення від колишніх працівників міліції з числа осіб з інвалідністю К., К. (квітень 2020 року) та Б. (серпень 2020 року) щодо невиплати їм належної одноразової грошової допомоги у разі інвалідності.

За результатами реагування на подання Уповноваженого, внесене Міністру внутрішніх справ України у зв'язку із зазначеними фактами, здійснено виплату одноразової грошової допомоги громадянину К. у розмірі 33 6800 грн і громадянину К. – 217 500 грн, затверджено висновок МВС про призначення вказаної одноразової грошової допомоги колишньому співробітнику МВС Б. у розмірі 420 400 гривень.

Право на санаторно-курортне лікування

Протягом 2020 року до Уповноваженого надходили повідомлення про порушення прав ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ на санаторно-курортне лікування. Зазначене порушення пов'язане з прогалиною у чинному Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2011 року № 446. Зокрема, цим Порядком передбачено, що путівками до санаторно-курортних закладів забезпечуються лише особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» від 24 березня 1998 року № 203/98-ВР та які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» від 09 квітня 1992 року № 2262-XII.

Надання путівок ветеранам військової служби, які отримують пенсію за іншими законами, Порядком не регламентовано. Необхідно зауважити, що аналогічні факти порушень прав мали місце і в 2019 році.

За результатами виконання рекомендацій Уповноваженого, наданих у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік¹, Мініборони розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011 року № 446», яким передбачається усунення цієї прогалини. Проте протягом 2020 року цей нормативно-правовий акт не затверджено.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби,

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 102.

та деяких інших осіб» щодо відновлення дії попередніх редакцій норм зазначеного Закону» щодо перерахунку та виплати військових пенсій (реєстр. № 2141 від 13.09.2019).

Кабінету Міністрів України внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011 року № 446 «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей» у частині забезпечення державними органами путівками до санаторно-курортних закладів ветеранів військової служби, які отримують пенсію за іншими законами.

815

моніторингових візитів

3 154

повідомлення про
порушення прав

спеціальні доповіді
Уповноваженого

РОЗДІЛ 7

ПРАВО ЛЮДИНИ
НЕ БУТИ
ПІДДАНОЮ
КАТУВАННЮ,
ЖОРСТОКОМУ,
НЕЛЮДСЬКОМУ
АБО ТАКОМУ,
ЩО ПРИНИЖУЄ
ЇЇ ГІДНІСТЬ,
ПОВОДЖЕННЮ
ЧИ ПОКАРАННЮ

ПРАВО ЛЮДИНИ НЕ БУТИ ПІДДАНОЮ КАТУВАННЮ, ЖОРСТОКОМУ, НЕЛЮДСЬКОМУ АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ЇЇ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ

Протягом 2020 року, незважаючи на виклики, що постали перед НПМ усіх країн стосовно відвідувань місць несвободи в умовах пандемії COVID-19, діяльність Уповноваженого з реалізації НПМ в Україні не тільки не припинилась, а й навпаки – посилилась.

Україна увійшла до п'ятірки європейських країн, які продовжували регулярні візити до місць несвободи з метою моніторингу додержання прав і свобод людини і громадянина в умовах пандемії.

Порівняно з минулим роком кількість повідомлень, що надійшли до Уповноваженого, про порушення прав осіб у місцях несвободи зростає майже удвічі – 3 154 повідомлення проти 1775 у 2019 році, з них щодо додержання прав людини в установах ДКВС 2 388 (75%). Кількість повідомлень про факти катувань від громадян в місцях несвободи або їхніх родичів збільшилась з 43 у 2019 році до 165 у 2020 році.

**КІЛЬКІСТЬ ПОВІДОМЛЕНЬ
ПРО ФАКТИ КАТУВАНЬ
ЗБІЛЬШИЛАСЬ З 43 У 2019 РОЦІ
ДО 165 У 2020 РОЦІ**

Це свідчить про належне інформування суспільства стосовно діяльності інституту Уповноваженого, а також про зростання довіри до інституції. Адже за кожним фактом проводиться перевірка викладеної інформації та направляються акти реагування Уповноваженого до органів влади, з метою поновлення прав осіб.

У рамках реалізації НПМ у 2020 році працівниками Секретаріату Уповноваженого проведено 815 моніторингових візитів до усіх типів місць несвободи, з яких 677 – з метою вивчення стану забезпечення заходів із запобігання та поширення хвороби COVID-19. Зокрема, до установ в сфері управління Мін'юсту – 135, МВС – 179, Міноборони – 23, Мінсоцполітики – 271, МОН – 33, МОЗ – 52, ДМС – 8, Держприкордонслужби – 17, СБУ – 1, судів – 96.

В тому числі здійснено 92 моніторингові візити до приватних установ, що надають соціальні послуги, з них – 52 до пансіонатів для людей похилого віку та 40 – до реабілітаційних центрів для осіб із алкогольною, наркотичною та іншими формами залежності.

До проведення моніторингових візитів НПМ, що здійснюються у форматі «Омбудсман+», у 2020 році було залучено 118 громадських моніторів.

За результатами моніторингових візитів та розгляду повідомлень громадян виявлено численні порушення прав утримуваних осіб, зокрема, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання, свободу та особисту безпеку, охорону здоров'я та медичне забезпечення, належні умови утримання.

До центральних органів виконавчої влади внесено 18 подань Уповноваженого щодо поновлення порушених прав осіб, які утримуються в місцях несвободи. Правоохоронними органами за зверненнями Уповноваженого розпочато досудове розслідування у 24 кримінальних провадженнях.

Активну роль Уповноваженого у запобіганні поширенню пандемії COVID-19 та позитивний досвід України в рамках реалізації НПМ в умовах карантину було відзначено Підкомітетом ООН проти катувань, Головою Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні та Європейським комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Також у квітні 2020 року експерт Ради Європи Георгій Тугуші, оцінюючи операційну спроможність НПМ в Україні, визнав його прикладом позитивної практики для наслідування іншими країнами в Європі.

Стан додержання прав людини в місцях несвободи під час запровадження карантинних заходів та протидія поширенню коронавірусної інфекції в таких установах висвітлені у Спеціальній доповіді Уповноваженого¹.

7.1. Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

Частиною другою статті 28 Конституції України закріплено право людини і громадянина не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Проте кількість звернень громадян до Уповноваженого у 2020 році щодо катувань та жорстокого поводження та результати моніторингових візитів свідчать про порушення цього права в усіх місцях несвободи.

Для більшості громадян звернення до Уповноваженого це єдина можливість відновити їхні права. Формальне проведення службових та досудових розслідувань за фактами катувань, не притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, які їх вчиняють, призводить до збільшення кількості таких випадків.

Невідповідність визначення терміна «катування», закріпленого у статті 127 КК України, вимогам статті 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання призводить до безкарності посадових осіб, про що неодноразово наголошувалось Уповноваженим.

Відсутність внутрішнього контролю за діяльністю місць несвободи центральними органами виконавчої влади та неналежне його здійснення ОДА та обласними радами призводить до нехтування персоналом місць несвободи нормами міжнародних та вітчизняних стандартів належного поводження з утримуваними особами.

Під час моніторингових візитів НПМ виявлено факти отримання тілесних ушкоджень усіх видів, надмірного застосування засобів фіксації та спеціальних засобів для стримування осіб, які перебувають у місцях несвободи, тривалої ізоляції у непристосованих приміщеннях, не надання знеболювальних препаратів важко хворим з больовим синдромом, в тому числі на онкологічні хвороби.

При цьому в багатьох випадках отримання тілесних ушкоджень не фіксується, а потерпілим не надається медична допомога, як це передбачено Керівними принципами ООН з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання та чинними нормативно-правовими актами.

¹ Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи у період дії надзвичайної ситуації, пов'язаної з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=5>.

Під час моніторингових візитів виявлено випадки надмірного застосування сили працівниками поліції під час затримання громадян.

Це підтверджується також наявністю у 2020 році звернень 852 осіб до ЗОЗ, де в поясненнях щодо причин і обставин отримання травм ними зазначалось про нанесення їх працівниками органів поліції під час затримання. За цими фактами до ЄРДР внесено відомості, за якими розпочато досудове розслідування у 203 кримінальних провадженнях.

ВИЯВЛЕНО ВИПАДКИ НАДМІРНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ГРОМАДЯН

Приклад

Під час моніторингових візитів 04 лютого 2020 року до Білоцерківського ВП ГУНП в Київській області та 05 лютого 2020 року до Ірпінського ВП ГУНП в Київській області встановлено випадки нанесення працівниками поліції тілесних ушкоджень громадянам під час затримання.

За зверненням Уповноваженого за даними фактами ТУ ДБР у м. Києві внесено відомості до ЄРДР, за якими розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 367 (Службова недбалість) КК України. Триває досудове розслідування.

У закладах соціального захисту населення найбільш поширеними є факти жорстокого поводження з підопічними персоналу закладів, пов'язані з надмірною їх ізоляцією. В окремих інтернатних установах не здійснюється фіксація факту отриманих травм підопічними, не встановлюються їх причини та не здійснюються подальші заходи реагування, зокрема не проводяться службові розслідування випадків травматизму підопічних, не складаються акти перевірок нещасних випадків.

Приклад

Під час моніторингового візиту до КУ «Радомишльський психоневрологічний інтернат» Житомирської обласної ради у лютому 2020 року під час спілкування з підопічними від них було отримано інформацію про застосування до них насильства (побиття) персоналом. Підтвердженням цього були наявні у них тілесні ушкодження.

Під час перевірки було встановлено, що зазначені випадки не зафіксовані у медичній документації, відповідно заходи реагування та лікування не здійснювалися.

За зверненням Уповноваженого до органів поліції внесено відомості до ЄРДР, за якими розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 140 (Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником) КК України.

Під час проведених у 2020 році моніторингових візитів до психоневрологічних диспансерів встановлено факти недодержання вимоги наказу МВС і МОЗ від 06 липня 2016 року № 612/679 «Про порядок обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції», у зв'язку з чим пацієнти наражаються на ризик застосування катувань до них персоналом закладів.

Будь-які нормативні акти, якими передбачено ведення журналу реєстрації наявних тілесних ушкоджень при госпіталізації та під час перебування пацієнтів на стаціонарному лікуванні в цих закладах відсутні. Про виявлені тілесні ушкодження кримінального характеру у пацієнтів органи Національної поліції України не повідомляють.

Отримання тілесних ушкоджень особою, яка перебувала під контролем лікувального закладу, без детального встановлення всіх обставин їх отримання, відповідно до практики ЄСПЛ є прямим порушенням статті 3 Конвенції ООН про захист прав людини та основоположних свобод.

Приклад

Під час моніторингового візиту у лютому 2020 року до Бердянського психоневрологічного диспансеру Запорізької обласної ради в одного з пацієнтів наркологічного відділення виявлено на його обличчі гематоми, проте в медичній картці жодних записів не зафіксовано.

За зверненням Уповноваженого проведено службове розслідування, винних осіб притягнуто до відповідальності, постраждалій особі надано необхідне лікування.

Упродовж 2019–2020 років Уповноваженим неодноразово надавались рекомендації МОЗ щодо необхідності розроблення порядку проведення тілесного огляду при госпіталізації та під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги, опитування щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про такі випадки правоохоронні органи відповідно до положень Керівних принципів ООН з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання. Проте ця рекомендація не виконана.

Під час моніторингових візитів до приватних геріатричних установ виявлено факти жорстокого поведження персоналом цих установ з утримуваними особами, нанесення їм тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості.

Приклад

Під час моніторингового візиту до приватного пансіонату для літніх людей «Тепло Любих» (м. Рівне) у липні 2020 року один з підопічних повідомив про отримання травм при падінні з інвалідного візка внаслідок умисних дій санітара.

За зверненням Уповноваженого Рівненським ВП ГУНП в Рівненській області внесено відомості до ЄРДР та розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 125 (Умисне легке тілесне ушкодження) КК України.

У 80% (у понад 30 з 40 відвіданих у 2020 році) закладів з надання психіатричної допомоги продовжують фіксуватися порушення прав пацієнтів при застосуванні фізичного обмеження без документального підтвердження цього факту, що не відповідає Стандартам Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню [CPT/Inf(17)].

Приклад

Під час моніторингового візиту до КНП «Обласна наркологічна лікарня» Харківської обласної ради у серпні 2020 року встановлено, що під застосуванні фізичного обмеження до пацієнтів використовуються не пристосовані для цього засоби (рушники, мотузки). При цьому всупереч вимогам наказу МОЗ від 24 березня 2016 року № 240 «Про затвердження Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають

на психічні розлади, та форм первинної облікової документації», хворих прив'язують до ліжок в присутності інших пацієнтів, а факти фізичного обмеження у медичній документації не відображаються. Аналогічні факти встановлено під час моніторингових візитів до КП «Дніпропетровська багатопрофільна клінічна лікарня з надання психіатричної допомоги» Дніпропетровської обласної ради, КНП «Обласна клінічна спеціалізована лікарня м. Ромни» Сумської обласної ради, КНП «Київське обласне психіатрично-наркологічне медичне об'єднання» Київської обласної ради, КНП «Прикарпатський наркологічний центр» Івано-Франківської обласної ради.

За даними фактами Уповноваженим надано рекомендації органам місцевого самоврядування – засновникам таких закладів щодо невідкладного поновлення порушених прав пацієнтів.

Під час моніторингових візитів до установ ДКВС продовжують фіксуватися випадки застосування катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання працівниками. У 2020 році 70% повідомлень про випадки катувань надійшли до Уповноваженого з установ ДКВС.

Приклад

Під час моніторингового візиту до Кропивницького СІЗО 05 травня 2020 року встановлено факти катування двох утримуваних осіб (нанесення тілесних ушкоджень, залякування заразити СНІДом та туберкульозом, демонструючи при цьому шприц з білою рідиною) виконувачем обов'язків керівника установи та працівників установи. Зазначені дії були вчинені з метою отримання від них зізнання у вчиненому злочині, а також коштів, нібито отриманих злочинним шляхом.

За зверненням Уповноваженого ТУ ДБР у м. Миколаєві внесено відомості до ЄРДР, за якими розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) КК України. Триває досудове розслідування.

Продовжують мати місце порушення прав засуджених під час запровадження особливого режиму в установах виконання покарань, зокрема безпідставного застосування сили та спеціальних засобів.

Приклад

У зв'язку із надходженням 08 січня 2020 року до Уповноваженого повідомлення про катування в ДУ «Олексіївська ВК (№25)» було невідкладно проведено моніторинговий візит до установи.

Під час моніторингового візиту та за результатами опитування засуджених і їхніх правозахисників встановлено, що з 06 січня 2020 року в установі запроваджено особливий режим із загальними обшуками та залученням спецпризначенців, заборону доступу до установи помічників народних депутатів України, правозахисників та ЗМІ.

Персоналом установи та спецпризначенцями до 22 засуджених застосовано спеціальні засоби та завдано їм тілесних ушкоджень. Засуджені скаржилися членам моніторингової групи на катування, жорстоке поводження та знущання. Підтвердженням цих скарг слугували численні забої та опіки від електрошокерів у постраждалих засуджених. За наполяганням членів моніторингової групи постраждалим надано відповідну медичну допомогу, факти ушкоджень зафіксовано у медичній документації.

За результатами реагування Уповноваженого Офісом Генерального прокурора внесено відомості до ЄРДР за статтями 127 (Катування, вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб), 172 (Грубе порушення законодавства про працю), 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу із застосуванням насильства або погрозою застосування насильства), 374 (Порушення права на захист) КК України. Керівника цієї установи звільнено.

В установах ДКВС не забезпечується право в'язнів на особисту безпеку, що призводить до того, що засуджені та ув'язнені, які стали жертвами катування чи жорстокого поводження персоналу установ ДКВС чи інших утримуваних осіб здебільшого або не звертаються до правоохоронних органів з такими заявами, або, якщо звертаються, то в подальшому просять їх не розглядати.

Приклад

Під час моніторингового візиту в грудні 2020 року до ДУ «Північна ВК № 90» отримано інформацію про факт надмірного застосування фізичної сили та спеціальних засобів з боку працівниками установи до новоприбулих засуджених. При цьому отримані тілесні ушкодження не були зафіксовані в медичних картках засуджених.

Під час конфіденційного спілкування засуджені відмовилися від написання офіційних заяв до правоохоронних органів у зв'язку з побоюваннями за своє життя, честь та гідність, оскільки, за їхніми словами, після вказаних подій на них постійно здійснюється психологічний тиск та залякування працівниками установи.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону, спрямований на приведення змісту статті 127 Кримінального кодексу України у відповідність до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Центральним органам виконавчої влади (Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони України), Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним, Київській міській державним адміністраціям та обласним радам розробити та затвердити відомчі нормативно-правові акти щодо імплементації положень Керівництва ООН з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарань (Стамбульського протоколу) з метою належного документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Міністерству охорони здоров'я України:

1. Привести у відповідність до вимог стандартів Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню «Гамівні засоби в психіатричних лікувальних закладах для дорослих» (СРТ/Inf (2017) Правила застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24 березня 2016 року № 240, зокрема, щодо заборони при застосуванні фізичного обмеження присутності інших пацієнтів, здійснення її без сертифікованих ременів фіксації, використання ліжок з панцерними сітками, а також щодо визначення процедур хімічної фіксації.
2. Розробити та затвердити наказ, яким регламентовано питання забезпечення унормування порядку проведення тілесного огляду при госпіталізації та під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги, опитування щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідні правоохоронні органи.

7.2 Право на свободу та особисту недоторканість

Проведені моніторингові візити до місць несвободи дають підстави стверджувати, що наявний рівень контролю державних і недержавних інституцій не забезпечує права утримуваних осіб на свободу та особисту недоторканість.

Відповідно до частин другої та третьої статті 29 Конституції України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його попередити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою, як тимчасовий захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Проте під час моніторингових візитів фіксувалися випадки незаконного тримання особи в органах та підрозділах поліції. Так, протягом 2020 року у 60% відвіданих органів поліції зафіксовано факти незаконного тримання осіб.

**ПРОТЯГОМ 2020 РОКУ
У 60% ВІДВІДАНИХ ОРГАНІВ
ПОЛІЦІЇ ЗАФІКСОВАНО ФАКТИ
НЕЗАКОННОГО ТРИМАННЯ ОСІБ**

Приклад

Під час моніторингового візиту до Дніпровського УП ГУНП в м. Києві у грудні 2020 року в службових кабінетах виявлено громадян Ш., та Б., протоколи про затримання яких складено через 12 та 15 годин після їх фактичного затримання.

За зверненням Уповноваженого ТУ ДБР у м. Києві внесено відомості до ЄРДР, за якими розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за частиною першою статті 371 (Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) КК України.

Випадки незаконного тримання фіксувались також під час моніторингових візитів в місцях тримання Держприкордонслужби.

Приклад

Під час моніторингового візиту до Волинського ПТПІ ДМС у березні 2020 року за результатами ознайомлення з особовими справами утримуваних іноземців встановлено порушення права на свободу та особисту недоторканість посадовими особами Львівського прикордонного загону, на порушення частини другої статті 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року № 3773-VI.

Так, громадянин Афганістану С.Ш. понад 9 годин незаконно утримувався працівниками Львівського прикордонного загону після закінчення терміну адміністративного тримання до розгляду справи в суді.

За зверненням Уповноваженого ТУ ДБР у м. Львові внесено відомості до ЄРДР та розпочато досудове розслідування у кримінальних провадженнях за статтями 366 (Службове підроблення), 371 (Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) КК України. Триває досудове розслідування.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги здійснюється на прохання особи або за її усвідомленою письмовою згодою, а також – у примусовому порядку. Проте під час моніторингових візитів в окремих закладах з надання психіатричної допомоги встановлено, що проведення психіатричного огляду та лікування здійснюється без добровільної згоди від пацієнтів, яких не було госпіталізовано у примусовому порядку.

Приклад

Під час моніторингового візиту в лютому 2020 року до КНП «Прикарпатський наркологічний центр» Івано-Франківської обласної ради виявлено, що майже у всіх оглянутих медичних картах хворих пацієнтів відсутні заповнені форми первинної облікової документації № 003-6/о щодо надання усвідомленої згоди на проведення психіатричного огляду, госпіталізацію та лікування.

За результатами реагування Уповноваженого пацієнтам роз'яснено їхні права та обов'язки щодо надання згоди на проведення психіатричного огляду та лікування. Медичну документацію приведено у відповідність до вимог законодавства України.

Відповідно до пункту 11 Правил застосування примусових заходів медичного характеру в спеціальному закладі з надання психіатричної допомоги, затверджених наказом МОЗ від 31 серпня 2017 року № 992, госпіталізація пацієнтів до спеціальних закладів з надання психіатричної допомоги здійснюється на підставі судового рішення про застосування примусових заходів медичного характеру та за наявності документів, що посвідчують особу, яка госпіталізується.

Під час моніторингових візитів до деяких ЗОЗ та установ соціального захисту населення виявлено факти незаконного поміщення та утримання пацієнтів/підопічних, які не мали жодних документів, що посвідчують особу.

Приклад

Під час моніторингового візиту до КНП «Вінницька обласна психіатрична лікарня № 2» Вінницької обласної ради у травні 2020 року виявлено пацієнтку М., до якої застосовані примусові заходи медичного характеру, та поміщено до закладу без документів, що посвідчують її особу.

За результатами реагування Уповноваженого паспортні дані пацієнтки М. внесено до відповідних журналів та роз'яснено її права та обов'язки.

За результатами моніторингових візитів до центрів реабілітації для алко/наркозалежних осіб встановлено, що в деяких закладах клієнти перебувають проти власної волі. Договори на перебування та отримання послуг в таких випадках укладаються між закладом та родичами клієнтів без відома та погодження з останніми. *Такі випадки виявлено в реабілітаційних центрах «New Way» ГО «Рух змін» (Київська область), «Наркологічний центр «Вибір» (Київська область).*

Крім того, через відсутність державних програм комплексної реабілітації залежних осіб у реабілітаційних центрах використовують адаптовані закордонні технології соціальної та соціально-реабілітаційної підтримки. У роботі з клієнтами відсутні критерії оцінювання ефективності надання психологічної та психіатричної допомоги у таких закладах, до реабілітантів застосовуються види покарання, які принижують людську гідність та піддають людину психологічному тиску.

Працівниками Секретаріату Уповноваженого 03 червня 2020 року проведено робочу зустріч із засновниками приватних центрів, представниками ГО, правоохоронних органів та Мінсоцполітики, під час якої обговорювалися питання реєстрації їхньої діяльності відповідно до чинного законодавства, додержання прав людини в таких закладах, зокрема права на свободу та особисту недоторканість.

За результатами зустрічі досягнуто домовленостей про необхідність внесення змін до чинного законодавства в частині обов'язкової реєстрації діяльності таких центрів, а також проведення працівниками Секретаріату Уповноваженого тренінгів щодо додержання прав людини для персоналу таких закладів.

Під час моніторингових візитів до установ попереднього ув'язнення у квітні–червні 2020 року встановлено, що 551 особа, вироки щодо яких набрали законної сили через призупинення етапування на час карантинних заходів, не направлені для відбування покарання до ВК на порушення статті 87 Кримінально-виконавчого кодексу України, що призвело до перенаселення в установах та недодержання вимог статті 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII щодо роздільного тримання засуджених та осіб узятих під варту.

Зазначене спричинило факти виникнення конфліктних ситуацій між ув'язненими, які супроводжувались тілесними ушкодженнями, фізичними розправами, насильством та іншими протиправними діями.

Приклад

Під час проведення моніторингового візиту до ДУ «Київське СІЗО» у червні 2020 року виявлено факт смерті засудженого Д. в Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги внаслідок отриманих тілесних ушкоджень під час конфлікту із співкамерником Д.

За даним фактом Офісом Генерального прокурора внесено відомості до ЄРДР та розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 121 (Умисне тяжке тілесне ушкодження) КК України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Кабінету Міністрів України розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України про внесення змін до Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII щодо обов'язкового внесення до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг відомостей про надавачів соціальних послуг, зокрема про фактичне місце надання таких послуг.

Центральним органам виконавчої влади (Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони України), Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним державним адміністраціям та обласним радам забезпечити ефективний внутрішній контроль за дотриманням прав людини в місцях, що перебувають під юрисдикцією та контролем центральних органів виконавчої влади, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, за розпорядженням державного органу чи за його вказівкою або з його відома чи мовчазної згоди.

Обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити перевірку діяльності приватних установ, що надають соціальні послуги відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII, постанови Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 427 «Деякі питання здійснення контролю за дотриманням вимог Закону України «Про соціальні послуги».

7.3. Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло

За результатами моніторингових візитів до місць несвободи встановлено системне порушення прав людини на належні умови тримання та достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Такі порушення зафіксовано у 90% відвіданих місць несвободи.

СИСТЕМНІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЛЕЖНІ УМОВИ ТРИМАННЯ ТА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ ЗАФІКСОВАНО У 90% ВІДВІДАНИХ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ

Неналежні умови тримання осіб виявляються як працівниками Секретаріату Уповноваженого, так і міжнародними правозахисними інституціями, зокрема експертами Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню під час проведення моніторингових візитів в Україні.

Комітетом після кожного візиту надавались Україні рекомендації щодо необхідності забезпечення належних умов тримання в установах попереднього ув'язнення, а саме: надання щонайменше 4 кв. м особистого простору на ув'язненого в багатомісних камерах і не поміщати більше одного ув'язненого до камер площею 6 кв. м, що наразі не передбачено національним законодавством.

В свою чергу Уповноваженим надавались рекомендації Верховній Раді України щодо необхідності приведення чинного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів з метою забезпечення права осіб на гідні умови тримання в установах попереднього ув'язнення, а саме – прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення» (щодо імплементації окремих стандартів Ради Європи) (реєстр. № 0882 від 29.08.2019)¹. Наразі ця рекомендація не виконана.

Варто зазначити, що відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України» (від 12 березня 2019 р., заява № 41216/13) незважаючи на вжиття Україною позитивних заходів у рамках

поводженню чи покаранню під час проведення моніторингових візитів в Україні. Комітетом після кожного візиту надавались Україні рекомендації щодо необхідності забезпечення належних умов тримання в установах попереднього ув'язнення, а саме: надання щонайменше 4 кв. м особистого простору на ув'язненого в багатомісних камерах і не поміщати більше одного ув'язненого до камер площею 6 кв. м, що наразі не передбачено національним законодавством. В свою чергу Уповноваженим надавались рекомендації Верховній Раді України щодо необхідності приведення чинного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів з метою забезпечення права осіб на гідні умови тримання в установах попереднього ув'язнення, а саме – прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення» (щодо імплементації окремих стандартів Ради Європи) (реєстр. № 0882 від 29.08.2019)¹. Наразі ця рекомендація не виконана.

Варто зазначити, що відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України» (від 12 березня 2019 р., заява № 41216/13) незважаючи на вжиття Україною позитивних заходів у рамках

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 142.

поточної пенітенціарної реформи, актуальність проблеми, пов'язаної з умовами тримання під вартою, в останні роки не зменшилася, у зв'язку з чим продовжують фіксуватися системні порушення прав утримуваних на гідні умови тримання в установах ДКВС.

За інформацією, наданою органами влади, порушення прав утримуваних осіб в місцях несвободи можуть бути усунені лише при здійсненні належного фінансування.

Так, під час моніторингових візитів встановлено факти переповнення установ, а саме кількість утримуваних осіб значно перевищує планове наповнення, що в умовах пандемії є вкрай небезпечним та може призвести до поширення хвороби COVID-19 серед утримуваних осіб.

Відповідно до Рекомендацій Підкомітету ООН проти катувань державам необхідно звернути особливу увагу на ті місця ув'язнення, де кількість утриманих перевищує офіційну кількість місць, та на ті, де спроможність утримання ґрунтується на підході «квадратні метри/вік» на особу, що не дозволяє соціальне дистанціювання відповідно до стандартних рекомендацій, що надаються для загальної сукупності населення та є вкрай небезпечним в умовах пандемії¹.

Приклад

Під час проведення моніторингового візиту у квітні 2020 року в ДУ «Луцьке СІЗО» утримувалось 293 особи при плановому наповненні установи 260 осіб, що не давало змоги забезпечити соціальне дистанціювання та могло призвести до поширення хвороби COVID-19.

Аналогічні випадки фіксувалися в Київському, Чернігівському, Одеському, Херсонському СІЗО та інших установах попереднього ув'язнення.

За зазначеними вище фактами Уповноваженим 14 липня 2020 року направлено подання до Міністра юстиції України щодо необхідності розвантаження таких установ та забезпечення права утримуваних осіб на належні умови тримання та соціальне дистанціювання. За інформацією Мін'юсту, проведено чотири робочі зустрічі із заінтересованими органами влади, стан додержання прав людини перебуває на особистому контролі керівництва міністерства.

Через перенаселення в деяких СІЗО утримувані особи не мали особистого місця і спали по черзі.

Приклад

У ДУ «Одеське СІЗО» під час моніторингового візиту у лютому 2020 року встановлено утримання чотирьох засуджених в камері на три ліжко-місця, що унеможлиблює нормальний відпочинок вночі, створює підстави для конфліктів та може бути розцінене як жорстоке поводження з в'язнями.

За результатами реагування Уповноваженого ув'язнених переведено до належних приміщень.

Не набагато кращою є ситуація в УВП, в житлових приміщеннях яких часто не дотримано норм площі на одну особу, ліжка розташовані впритул одне до одного, постільна білизна зношена, дисциплінарні приміщення надмірно заґратовані, немає належної вентиляції.

Непоодинокими є випадки перебування засуджених в абсолютно непристосованих для життя приміщеннях.

¹ Порушення права на безпечне розміщення та соціальне дистанціювання в установах ДКВС. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи в період дії надзвичайної ситуації, пов'язаної з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=5>.

Приклад

Під час моніторингового візиту у травні 2020 року до ДУ «Городищенська ВК № 9б» встановлено, що в секторі максимального рівня безпеки засуджений до довічного позбавлення волі утримувався в камері площею 2,5 кв. м. всупереч вимогам КВК України та міжнародним стандартам. Його ліжко розташоване впритул до входних дверей камери та санвузла. Через надмірну загартованість вікон у камері майже відсутнє освітлення.

Уповноваженим надано рекомендації Мін'юсту щодо невідкладного усунення порушень прав утримуваних осіб, проте вони не виконані.

Відповідно до вимог підпункту першого пункту 1 розділу VII Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 23 травня 2017 року № 440, передбачено, що для тимчасового тримання затриманих осіб у територіальних підрозділах поліції обладнуються кімнати для затриманих.

Проте під час моніторингових візитів з'ясовано, що в більшості відвіданих територіальних органів поліції кімнати для затриманих або взагалі відсутні, або не використовуються через неналежні умови тримання. У зв'язку з чим затримані особи від трьох годин до однієї доби утримуються в службових кабінетах або інших приміщеннях органів поліції до їх направлення в ІТТ, при цьому харчуванням і питною водою вони не забезпечуються.

За даними фактами Уповноваженим направлено рекомендації до МВС та Національної поліції України щодо необхідності проведення перевірок наявних кімнат для затриманих управлінь, відділів та відділень поліції та забезпечити їх належне функціонування.

У відвіданих ІТТ виявлено порушення міжнародних і національних стандартів утримання осіб, зокрема наявні неналежні умови тримання, санітарно-гігієнічних норм та норм харчування не дотримано. *Відповідні факти виявлено під час проведення моніторингових візитів до ІТТ № 9 ГУНП в Одеській області, ІТТ № 4 (м. Мена) ГУНП в Чернігівській області, ІТТ № 4 (сmt Нововоронцовка) та ІТТ № 5 (сmt Нижні Сірогози) ГУНП в Херсонській області та деяких інших установах.*

Під час моніторингових візитів і надалі фіксують порушення права особи на належні умови тримання підсудних (засуджених) в приміщеннях судів. У багатьох судах на порушення вимог ДБН В.2.2-26 «Будинки і споруди. Суди» відсутні приміщення для тимчасового тримання підсудних (засуджених) та приміщення для розміщення особового складу варти. У зв'язку з чим підсудні (засуджені), які прибули для участі у судових засіданнях, змушені годинами перебувати у конвойних автомобілях або в абсолютно непристосованих для цього приміщеннях в очікуванні таких засідань.

Приклад

Під час моніторингових візитів до Жовківського районного суду Львівської області, Бориспільського міськрайсуду Київської області, Чортківського районного суду Тернопільської області через відсутність в судах спеціально відведених приміщень для тримання підсудних (засуджених), які прибули для участі у судових засіданнях, їх конвоюють із спеціальних автомобілів одразу до зали судових засідань.

Уповноваженим за даними фактами направлено рекомендації до ДСА щодо опрацювання питання забезпечення належного фінансування судових установ з метою забезпечення належних умов тримання підсудних (засуджених) в конвойних приміщеннях. Виконання рекомендацій триває.

У переважній більшості відвіданих у 2020 році місць несвободи не створено належних умов для забезпечення безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до будівель та приміщень відповідно до ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».

У зв'язку з цим особи, які утримуються у закладах освіти, соціального захисту населення, охорони здоров'я, пенітенціарних установах не можуть вільно пересуватися, позбавлені можливості прогулянок. Доступ до приміщень, у тому числі санітарного призначення, для таких осіб ускладнений і часто супроводжується принизливими процедурами, коли інші утримувані допомагають особам з інвалідністю відвідувати санітарні кімнати. *Такі факти виявлено у Харківській обласній психіатричній лікарні № 3, Балтському ПНІ Одеської області, Монастироцькому ПНІ Львівської області та інших закладах.*

Майже у всіх СВ ТЦ недостатньо технічних та інших засобів реабілітації, спеціальних поручнів та пристосувань для маломобільних мешканців. Моніторингові візити засвідчили, що 99% маломобільних і ліжкових хворих не мають доступу до прогулянок на свіжому повітрі.

У місцях несвободи різних типів гостро стоїть питання забезпечення утримуваних осіб питною водою. Так, у більшості відвіданих СІЗО ув'язнені вживають воду з централізованої водопровідної мережі, при цьому в деяких установах водопостачання взагалі обмежене.

Приклад

Під час візиту до ДУ «Кропивницьке СІЗО» у липні 2020 року встановлено, що вода з централізованої водопровідної мережі у камери подається погодинно та несистематично. Бачки з питною водою в камерах відсутні. У зв'язку з чим ув'язнені змушені запасатися водопровідною водою. Під час опитування вони повідомляли, що були випадки, коли вода в камери не надходила більш ніж 2 доби.

За результатами реагування Уповноваженого установу забезпечено бачками з питною водою.

Аналогічна ситуація щодо не забезпечення вільного доступу до питної води спостерігалася в психіатричних лікарнях та психоневрологічних інтернатах.

Під час моніторингових візитів до приватних геріатричних закладів та реабілітаційних центрів для алко/наркозалежних осіб встановлено порушення санітарних та протипожежних вимог у 90% таких закладів.

У більшості відвіданих закладах на порушення вимог Правил пожежної безпеки України, затверджених наказом МВС від 30 грудня 2014 року № 1417, на вікнах встановлено нерозпашні ґрати, усі двері зачиняються на замок, ключі від них знаходяться у персоналу, на вікнах відсутні ручки для відкриття, технічне обслуговування вогнегасників не здійснюється. *Такі порушення виявлено у РЦ «Сходи» м. Київ, РЦ «New Way», м. Київ, РЦ «Наркологічний центр «Вибір», с. Гора Київської області, ГО «Альтера +» м. Миколаїв, РЦ «Берег життя» м. Васильків, РЦ «Agape Україна» м. Луцьк, ТОВ «Ренесанс м. Чернівці».*

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України прискорити розгляд та прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення» (щодо імплементації окремих стандартів Ради Європи) (реєстр. № 0882 від 29.08.2019).

Центральним органам виконавчої влади (Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони України), Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним, Київській міській державним адміністраціям та обласним радам:

1. Забезпечити повноцінне фінансування, утримання та діяльність органів, установ, закладів, в яких утримуються особи; привести умови тримання в них у відповідність до санітарно-гігієнічних вимог, встановлених законодавством України та європейськими стандартами.
2. Вжити вичерпних заходів для організації безбар'єрного простору у приміщеннях місць несвободи відповідно до ДБН України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».
3. Забезпечити безумовне дотримання вимог Правил протипожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 грудня 2014 року № 1417, та відомчих нормативно-правових актів з питань протипожежної безпеки в усіх типах місць несвободи.

Міністерству внутрішніх справ України забезпечити проведення аудиту кімнат для затриманих управлінь, відділів та відділень поліції та забезпечити їх функціонування відповідно до чинного законодавства України та Європейських стандартів.

Міністерству юстиції України привести умови утримання в установах попереднього ув'язнення та установах виконання покарань ДКВС, медичних закладах ЦОЗ ДКВС відповідно до санітарно-гігієнічних вимог, встановлених Європейськими пенітенціарними правилами, Кримінально-виконавчим кодексом України та Законом України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII.

7.4. Право на охорону здоров'я та медичну допомогу

Незадовільною у переважній більшості місць несвободи є ситуація із забезпеченням права утримуваних осіб на охорону здоров'я та медичну допомогу.

Зазначеному питанню приділено значну увагу у щорічних доповідях Уповноваженого за 2018–2019 роки. Центральним органам виконавчої влади, правоохоронним органам, державним установам, ОДА та обласним радам, у сфері управління яких функціонують місця несвободи, надано низку рекомендацій щодо усунення порушення прав людини та надання належної медичної допомоги утримуваним особам.

Проте у 2020 році ситуація з наданням належної медичної допомоги утримуваним особам не тільки не покращилась, а й суттєво ускладнилась, у тому числі у зв'язку з поширенням хвороби COVID-19. До Уповноваженого надійшло 800 звернень про порушення прав на охорону здоров'я в місцях несвободи (удвічі більше, ніж у 2019 році).

Дія карантинних обмежень, пов'язаних з пандемією COVID-19, значно загострила ситуацію із забезпечення надання медичної допомоги в усіх місцях несвободи.

У зв'язку з цим Уповноваженим з урахуванням Рекомендацій Підкомітету ООН проти катувань в рамках Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, наданих 20 березня 2020 року державам-учасницям та НПМ щодо вжиття заходів, необхідних для забезпечення прав людини в місцях несвободи, прийнято рішення про продовження реалізації функцій НПМ в умовах карантину шляхом:

- проведення моніторингових візитів до місць несвободи з метою вивчення стану забезпечення заходів із запобігання та поширення хвороби COVID-19;

- онлайн-моніторингу місць несвободи та скерування інформаційних запитів до ОДА та інших суб'єктів, у сфері правового регулювання яких перебувають місця несвободи;

- відстежування тенденцій захворюваності на хворобу COVID-19 (запроваджено щоденне подання Уповноваженому від Мінсоцполітики, МВС, ЦОЗ ДКВС, ДСА інформації про випадки підозр та підтвердження цього захворювання серед утримуваних осіб та персоналу місць несвободи).

На початку квітня 2020 року Уповноваженим було проведено робочі зустрічі із заступниками керівників дев'яти центральних органів виконавчої влади, у підпорядкуванні яких функціонують місця несвободи, для обговорення вжитих цими органами заходів, спрямованих на запобігання поширенню хвороби COVID-19 у місцях несвободи.

За результатами цих зустрічей Уповноваженим було надано рекомендації щодо посилення захисту утримуваних осіб з урахуванням положень, наведених у рекомендаціях Підкомітету ООН з допущення катувань.

З метою вивчення стану забезпечення заходів із запобігання та поширення хвороби COVID-19 Секретаріатом Уповноваженого у березні 2020 року розроблено рекомендації щодо організації та проведення цільових моніторингових візитів до місць несвободи різних типів. Проведено онлайн-навчання щодо їх застосування для працівників Секретаріату Уповноваженого та громадських моніторів.

Через три тижні після запровадження локдауну в країні Уповноваженим розпочато проведення цільових моніторингових візитів до місць несвободи з метою вивчення стану забезпечення заходів із запобігання та поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19. Візити здійснювалися з дотриманням карантинних вимог у спеціальних захисних костюмах із використанням необхідних засобів індивідуального захисту.

Незважаючи на прийняті органами державної влади нормативно-правові акти щодо вжиття необхідних протиепідемічних заходів у місцях несвободи, результати моніторингових візитів засвідчили відсутність контролю за їх додержанням керівництвом, а саме:

- не забезпечено в достатній кількості засобами індивідуального захисту працівників установ та утримуваних осіб;

недотримання працівниками установ маскового режиму;
 непроведення щоденного температурного скринінгу працівникам установ та утримуваним особам;
 відсутність контролю за проведенням дезінфекційної обробки приміщень, перенаповнення установ попереднього ув'язнення ДКВС та відсутність приміщень для ізоляції осіб з підозрою/хворобою на COVID-19 в установах ДКВС;
 ненадання належної медичної допомоги утримуваним особам.

В УСТАНОВАХ ДКВС ВІЯВЛЕНО КРИТИЧНУ НЕДОСТАТНІСТЬ ЛІЖКО-МІСЦЬ ДЛЯ ОСІБ З ПІДОЗРОЮ НА ХВОРОБУ COVID-19

Під час моніторингових візитів в умовах карантину в установах ДКВС виявлено критичну недостатність ліжко-місць для осіб з підозрою на хворобу COVID-19.

Приклад

Під час моніторингових візитів було встановлено, що в Одеському СІЗО на 1 246 утримуваних передбачено лише 17 ліжко-місць для осіб з підозрою/хворобою на COVID-19; Харківському СІЗО на 1 871 особу – 2 ліжко-місця; Хмельницькому СІЗО на 467 осіб – 4 ліжко-місця, Запорізькому СІЗО – жодного ліжко-місця).

У зв'язку з тим, що не проводилося ПЛР-тестування серед арештованих/ув'язнених осіб з ознаками гострої респіраторної інфекції в установах ДКВС наразі неможливо визначити реальну кількість осіб, що захворіли на COVID-19.

Лише в окремих випадках, зважаючи на тяжкість стану хворого, та необхідність проведення такого тестування перед поміщенням до закладів МОЗ, заарештованим/ув'язненим проводились ПЛР-тестування, які підтверджували захворювання на коронавірусну інфекцію.

За результатами аналізу статистичних даних, наданих Мін'юстом, до Секретаріату Уповноваженого щодо кількості захворювань на COVID-19 серед персоналу установ та утримуваних осіб, необхідно зазначити, що кількість хворих працівників в установах ДКВС значно перевищує кількість виявлених хворих серед утримуваних осіб. Єдине пояснення такої невеликої кількості захворювань серед утримуваних осіб це непроведення необхідної кількості ПЛР-тестів. Так, станом на 31.12.2020 кількість хворих на COVID-19 в установах ДКВС становила 906 працівників ДКВС, 130 працівників ЦОЗ ДКВС, 31 ув'язнений, 37 засуджених.

ЗАСУДЖЕНІ, ХВОРИ НА АКТИВНУ (ВІДКРИТУ) ФОРМУ ТУБЕРКУЛЬОЗУ, НЕ ОТРИМУВАЛИ НЕОБХІДНОГО ЛІКУВАННЯ

Під час моніторингових візитів до установ ДКВС встановлено, що засуджені, хворі на активну (відкриту) форму туберкульозу, не отримували необхідного профільного лікування та не етапувалися до спеціалізованої туберкульозної лікарні через скасування на час

карантинних заходів курсування планових залізничних варт та особливих варт у спеціальних вагонах залізничним транспортом на період карантину в усіх видах внутрішнього сполучення (приміського, міського, регіонального та дальнього)¹.

¹ Порушення права на охорону здоров'я та медичну допомогу в установах ДКВС. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи у період дії надзвичайної ситуації, пов'язаної з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=5>.

Приклад

28 квітня 2020 року моніторинговою групою виявлено першого хворого на заразну форму туберкульозу у Бучанській багатoproфільній лікарні № 85 філії ЦОЗ ДКВС в Київській області. Під час наступних моніторингових візитів протягом травня–червня 2020 року кількість таких хворих збільшувалася, і станом на 6 червня в зазначеній установі перебувало четверо таких хворих, один із яких перебував у вкрай важкому стані та потребував негайного спеціального протитуберкульозного лікування, оскільки хвороба швидко прогресувала.

Аналогічна ситуація склалася в ДУ «Райківецька ВК (№ 78)» та ДУ «Коростенська ВК (№ 71)».

Лише після втручання Уповноваженого і завдяки належному реагуванню МВС та Національної гвардії України вдалося розпочати процес етапування таких хворих до спеціалізованих медичних установ ДКВС та поновити їх право на належну медичну допомогу.

Внаслідок реформування системи охорони здоров'я гостро постало питання щодо надання належної медичної допомоги підопічним у закладах соціальної сфери під час пандемії COVID-19. За інформацією Мінсоцполітики, станом на 31.12.2020 кількість хворих на COVID-19 в установах соціальної сфери становила 1 738 підопічних, 1 415 працівників.

За результатами моніторингових візитів до установ соціальної сфери під час запровадження карантинних заходів виявлено випадки неналежного виконання професійних обов'язків сімейними лікарями, які надають медичну допомогу підопічним у таких установах, що призводить до тяжкого перебігу хвороби COVID-19, а в деяких випадках – до смерті підопічних.

Приклад

Під час моніторингового візиту до комунального закладу «Радомишльський психоневрологічний інтернат» у листопаді 2020 року моніторинговою групою було виявлено двох підопічних з підвищеною температурою тіла (близько 39,0°C), яка трималася п'ять діб. В однієї підопічної концентрація кисню у крові (пульсоксиметрія) становила 89%, що з урахуванням загального стану хворої становило пряму загрозу її життю. При цьому ці підопічні перебували в житлових кімнатах для загального проживання.

Лише на вимогу моніторингової групи підопічних з ознаками ГРВІ переведено до окремої кімнати та було викликано бригаду «екстреної медичної допомоги». Одну з підопічних в тяжкому стані було госпіталізовано до відділення інтенсивної терапії Коростишівської центральної районної лікарні, яка через три дні померла внаслідок ускладнень хвороби COVID-19, встановленої лабораторним методом ПЛР.

За зверненням Уповноваженого Офісом Генерального прокурора внесено відомості до ЄРДР, за якими розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 140 (Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником) КК України. Наразі триває досудове розслідування.

Недостатнє фінансування судів в частині придбання засобів індивідуального захисту та дезинфікуючих матеріалів, відсутність безконтактних термометрів та не проведення температурного скринінгу для суддів, працівників суду та відвідувачів призвело до значної кількості захворювань на коронавірусну хворобу серед суддів та працівників судів, що безпосередньо наражало

на небезпеку можливого інфікування підсудних. За інформацією ДСА, станом на 31.12.2020 кількість хворих на COVID-19 суддів та працівників в судах складала 3723 особи.

Відповідно до Концепції реформування пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. передбачено здійснення реформи медичної служби пенітенціарних закладів з метою належного надання медичної допомоги утримуваним особам. Проте, незважаючи на реформування системи охорони здоров'я ДКВС України, системними залишаються порушення права в'язнів на охорону здоров'я та медичну допомогу в установах виконання покарань та місцях попереднього ув'язнення, а саме:

- неналежний рівень обстеження ув'язнених на ВІЛ-інфекцію та надання медичної допомоги хворим на ВІЛ/СНІД;
- неналежне забезпечення медичних частин необхідним обладнанням і медикаментами;
- неукомплектованість посад лікарів у медичних частинах та лікувальних закладах;
- непроведення або формальне проведення медичних оглядів в'язнів при звільненні зі штрафних приміщень або застосуванні до них спецзасобів;
- відсутність організації медичного забезпечення в'язнів під час їх етапування.

Приклад

Під час моніторингового візиту в лютому 2020 року до ДУ «Бориспільська ВК (№ 119)», встановлено, що через відсутність в медичній частині лікаря-рентгенолога, лікаря-фтизіатра, рентгенлаборанта та лаборанта, а також умов для праці вказаних медичних працівників, а саме рентгенофлюорографічного обладнання та клініко-діагностичної лабораторії, засудженому Ч. не проведена своєчасна діагностика відкритої форми туберкульозу. У зв'язку з чим він майже 2 місяці не отримував специфічного лікування, наражаючи на небезпеку зараження інших засуджених.

Під час моніторингового візиту в липні 2020 року до Стрижавської багатопрофільної лікарні № 81 філії ЦОЗ ДКВС у Вінницькій області після вивчення історій хвороб, встановлено, що 6 пацієнтів ендокринологічного напрямку не отримували належного лікування через непроведення лабораторних досліджень рівня гормонів щитоподібної залози (ТТГ, Т3, Т4) та консультацій лікарів-фахівців, зокрема ендокринолога для призначення належного лікування.

Під час проведених моніторингових візитів до медичних частин ЦОЗ ДКВС встановлено, що стоматологічні кабінети не забезпечено необхідними медикаментами, зокрема пломбувальними та іншими витратними матеріалами, у зв'язку з чим в'язні не отримують необхідної стоматологічної допомоги.

За виявленими порушеннями до Мін'юсту направлено листи Уповноваженого з рекомендаціями щодо вжиття необхідних заходів реагування з метою поновлення прав засуджених осіб на належну медичну допомогу. Виконання рекомендацій триває.

Особи, які тримаються під вартою та засуджені, не мають можливості отримати кваліфіковану медичну допомогу, що призводить до зростання рівня захворюваності на тяжкі та хронічні хвороби та смертності серед них. Зазначена проблема потребує широкого обговорення щодо результатів запровадженої реформи, зокрема із залученням народних депутатів України та заінтересованих органів влади, громадськості, правозахисних організацій.

Під час моніторингових візитів встановлено, що майже у всіх відвіданих ІТТ відсутні необхідні медичні аптечки, або їх склад не відповідає мінімальній потребі, а в деяких знаходяться протерміновані медичні препарати.

МАЙЖЕ У ВСІХ ВІДВІДАНИХ ІТТ ВІДСУТНІ НЕОБХІДНІ МЕДИЧНІ АПТЕЧКИ

Такий стан виник у зв'язку з втратою чинності (на підставі наказу МВС від 10 липня 2018 року № 592 «Про визнання такими, що втратили чинність, наказів Міністерства внутрішніх справ України») наказу МВС від 25 вересня 2006 року № 946 «Про затвердження норм забезпечення господарським інвентарем кімнат для затриманих чергових частин, ізоляторів тимчасового тримання, приймальників-розподільників для осіб, затриманих за бродяжництво, спеціальних приймальників для осіб, підданих адміністративному арешту, пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні».

Уповноваженим у Щорічній доповіді «Про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2019 рік надавалась рекомендація МВС щодо необхідності прийняття відповідного нормативно-правового акта з метою врегулювання зазначеного питання¹. Наразі ця рекомендація не виконана.

Крім того, під час моніторингових візитів до закладів соціальної сфери у 2020 році продовжували фіксуватись системні порушення прав утримуваних осіб на належну медичну допомогу у зв'язку з відсутністю необхідних ліцензій на здійснення медичної практики, неукомплектованістю вакансій лікарів, недостатньою кількістю ліків, недбалим проведенням медичних оглядів, неналежним веденням медичної документації, відсутністю усвідомленої згоди утримуваних осіб на лікування тощо.

За результатами візитів виявлено непоодинокі випадки ненадання необхідного соматичного лікування пацієнтам, які тривалий час перебувають на лікуванні в закладах з надання психіатричної допомоги.

Приклад

Під час моніторингового візиту в травні 2020 року до КП «Острозька обласна психіатрична лікарня» Рівненської обласної ради до членів моніторингової групи звернулася пацієнтка, яка скаржилася на відсутність медичної допомоги у зв'язку з діагностуванням у неї онкологічного захворювання. Під час дослідження медичної документації встановлено, що пацієнтці призначено планове оперативне втручання, проте заклад не забезпечив їй доступу до лікування.

За результатами реагування Уповноваженого пацієнтку направлено до відповідного закладу охорони здоров'я для проведення операції та забезпечення необхідного лікування.

Системною проблемою в більшості ПНІ є відсутність неналежного гемолітичного контролю стану підопічних, які приймають психотропний антипсихотичний засіб клозапін. Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 08 серпня 1995 року № 147 «Про гематологічний контроль при лікуванні лепонексом (клозапіном)» пацієнтам, яким призначено препарат клозапін. Необхідно зазначити, що за результатами візиту членів Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню

¹ URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=4>, стор. 153.

у період з 02.04.2019 по 11.04.2019 надано рекомендації українським органам влади вжити термінових заходів для впровадження в усіх психоневрологічних інтернатах обов'язкового проведення регулярних аналізів крові при застосуванні клозапіну і навчання персоналу розпізнавати ранні ознаки потенційно летальних побічних ефектів цього препарату.

Однак у більшості відвіданих інтернатів належний гемолітичний контроль не здійснюється.

Приклад

Під час моніторингових візитів та ознайомлення з медичною документацією підопічних Плисківського ПНІ Вінницької області, Богодухівського ПНІ Харківської області, Радомишльського ПНІ Житомирської області та інших встановлено, що не здійснюється гемолітичний контроль підопічних, які отримують медикаментозне лікування препаратами з діючою речовиною клозапін (азалептол, азапін тощо).

Під час моніторингових візитів до реабілітаційних центрів приватної форми власності встановлено, що медичні маніпуляції (ін'єкції, крапельниці, зондове годування) клієнтам проводяться персоналом закладів без наявності ліцензій для провадження господарської діяльності з медичної практики на порушення вимог статті 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII.

Приклад

Такі випадки виявлено під час моніторингових візитів до установ «Будинок для осіб похилого віку» (м. Суми), «Милий дім» м. Вишгород Київської області, «Милий дім» (м. Миколаїв).

В окремих приватних реабілітаційних закладах клієнтам надавалися медикаменти без усвідомленої письмової згоди, всупереч Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489-III. Крім того, клієнтам не доведено інформацію про характер психічного розладу та прогноз його можливого розвитку, мету, порядок та тривалість надання психіатричної допомоги, методи діагностики, лікування та лікарські засоби, що можуть застосовуватися в процесі надання психіатричної допомоги, їх побічні ефекти та альтернативні методи лікування.

Приклад

У РЦ «Rehab Center», с. Новосілки Київської області реабілітанти приймали седативні медичні препарати, водночас не змогли назвати їх назву, періодичність прийому та особу, яка призначила лікування.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин ініціювати проведення парламентських слухань з питань додержання прав осіб, які тримаються під вартою та засуджених, на медичну допомогу за результатами реформування системи охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України.

Міністерству охорони здоров'я України:

1. Забезпечити контроль за наданням необхідного соматичного лікування пацієнтам, які тривалий час перебувають на лікуванні в закладах з надання психіатричної допомоги.
2. Вжити термінових заходів для впровадження в усіх закладах з надання психіатричної допомоги та закладах соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, проведення обов'язкових регулярних аналізів крові при призначенні підопічним медичних препаратів з діючою речовиною клозапін та забезпечити навчання медичного персоналу щодо побічних ефектів при лікуванні такими препаратами.

Міністерству юстиції України:

1. Забезпечити укомплектування вакансій працівників у медичних частинах державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України».
2. Забезпечити в обов'язковому порядку проведення скринінгу на туберкульоз для новоприбулих ув'язнених і засуджених осіб відповідно до Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Туберкульоз», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 04 вересня 2014 року № 620.

7.5. Право на професійну правничу допомогу

Відповідно до норм статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Переважна більшість осіб, які перебувають у місцях несвободи, належать до переліку суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу.

Проте за результатами моніторингових візитів встановлено, що у більшості відвіданих місць несвободи правова допомога утримуваним не забезпечена на належному рівні, зокрема, через їх необізнаність та відсутність наочної інформації про діяльність правозахисних інституцій.

Керівництвом закладів соціального захисту населення не налагоджено контакти з відповідними центрами безоплатної вторинної правової допомоги, що призводить до неможливості подання підопічними скарг до уповноважених органів у випадках порушення їхніх прав. Підопічні не обізнані про можливість самостійного звернення до суду з питань поновлення дієздатності, на інформаційних стендах не викладено інформацію в доступній формі про права осіб з інвалідністю, номери гарячих ліній, посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центрів з надання безоплатної правової допомоги, до яких може звернутися особа із розладами психіки. Загалом 90% підопічних у закладах соціального захисту не отримують належну правову допомогу.

90% ПІДОПІЧНИХ У ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НЕ ОТРИМУЮТЬ НАЛЕЖНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Приклад

Під час моніторингового візиту до Новоастрханського обласного ПНІ Луганської області у лютому 2020 року виявлено, що в закладі не налагоджено взаємодії з центром безоплатної допомоги, в результаті чого підопічні не мають змоги звернутися за правовою допомогою, не обізнані про свої права та механізми захисту.

За результатами реагування Уповноваженого Сєверодонецьким місцевим центром безоплатної вторинної правової допомоги укладено меморандум з ПНІ та створено дистанційну точку доступу до безоплатної правової допомоги.

За результатами аналізу матеріалів особових справ пацієнтів, зокрема копій судових рішень, проведеного під час моніторингових візитів більшості психіатричних лікарень, встановлено, що до судових засідань головуючими не викликаються особи, стосовно яких приймаються судові рішення. Лікарі відбирають у пацієнтів заяви про відмову від їхньої участі в судовому засіданні. При цьому пацієнти не знають про своє право брати в них особисто участь.

Адвокати, які призначені судом і діють за дорученням від регіонального центру з надання безоплатної правової допомоги, не виконують свої обов'язки відповідно до наказу Мін'юсту від 25 лютого 2014 року № 368/5 «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі». Зокрема, не проводять конфіденційне побачення з підопічними/пацієнтами, не роз'яснюють їм права, обов'язки та не узгоджують правову позицію.

Приклад

Під час візиту до КНП «Київська міська психоневрологічна лікарня № 3» виконавчого органу Київської міської ради у грудні 2020 року встановлено, що відповідно до копій судових рішень та інших матеріалів особових справ пацієнтів у судових засіданнях про продовження, зміну або скасування примусових заходів медичного характеру брали участь адвокати, які залучені до надання безоплатної вторинної правової допомоги відповідно до чинного законодавства. Проте опитані пацієнти і працівники закладу стверджували, що адвокати не відвідують своїх клієнтів, 52 пацієнти не знають своїх захисників.

З метою забезпечення додержання права підопічних на захист працівниками Секретаріату Уповноваженого проведено робочу зустріч з представниками Міністерства юстиції та Координаційного центру з надання правової допомоги щодо необхідності забезпечення дієвого контролю за додержанням прав підопічних на захист.

За результатами моніторингових візитів у 2020 році виявлено факти порушення права на професійну правничу допомогу осіб, які утримуються в УВП та СІЗО.

Так, всупереч вимогам статті 135 КВК України, якою передбачено зокрема повідомлення засуджених не пізніше ніж за одну добу до початку засідання дисциплінарної комісії, у більшості ВК відповідно до матеріалів поміщення засуджених до дисциплінарного ізолятора встановлено, що повідомлення в'язнів про місце і час засідання такої комісії проводиться в день проведення її засідання, що фактично позбавляє засуджених реалізації їх права на професійну правничу допомогу та на оскарження рішень дисциплінарної комісії.

Приклад

Під час візиту до ДУ «Київський СІЗО» у січні 2020 року встановлено, що ув'язненого 3. ознайомили про час та місце засідання дисциплінарної комісії з порушенням строків, а саме за 9 годин до її проведення, що позбавило ув'язненого права на захист.

За результатами реагування Уповноваженого ув'язненому поновлено право на захист.

За результатами моніторингових візитів встановлено, що працівниками поліції порушуються вимоги статей 208, 213 КПК України щодо негайного повідомлення центрів з надання безоплатної правової допомоги про затримання особи.

Приклад

Під час візиту до Голосіївського УП ГУНП в м. Києві 07 жовтня 2020 року встановлено, що центр безоплатної правової допомоги повідомлено про затримання С. через 11 годин після фактичного затримання.

Під час моніторингового візиту до Оболонського УП ГУНП в м. Києві 15 жовтня 2020 року з'ясовано, що затриманий уперше зустрівся з адвокатом майже через 15 годин після його фактичного затримання.

Аналогічні порушення встановлено під час візиту до Дніпровського УП ГУНП в м. Києві 08 грудня 2020 року. Про затримання трьох осіб було поінформовано центр безоплатної правової допомоги через 8–14 годин після затримання.

За зверненням Уповноваженого до ТУ ДБР у м. Києві внесено відомості до ЄРДР, за якими розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за статтею 374 (Порушення права на захист) КК України.

Подібні випадки мали місце в інших органах поліції, працівники яких інформували центри з надання правової допомоги про затримання громадян через 5–17 годин.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству юстиції України:

1. Розробити та затвердити план проведення правопросвітницьких заходів для осіб, які перебувають у місцях несвободи різних типів, щодо додержання їх прав відповідно до законодавства України.
2. Забезпечити контроль за діяльністю Координаційного центру з надання правової допомоги щодо належного надання адвокатських послуг особам, які перебувають у місцях несвободи.

Міністерству внутрішніх справ України, Національній поліції України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державній міграційній службі України забезпечити додержання права на захист утримуваних осіб відповідно до чинного законодавства України.

Міністерству соціальної політики України, Міністерству охорони здоров'я України, обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити в установах соціального захисту населення та закладах з надання психіатричної допомоги розміщення інформації в доступній формі про права осіб з інвалідністю, номери гарячих ліній, посадових осіб, зокрема Уповноваженого та центру з надання безоплатної правової допомоги, до яких можна звернутися особам із розладами психіки.

Обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити контроль за налагодженням взаємодії з установами соціальної сфери та регіональними центрами з надання безоплатної правової допомоги.

Координаційному центру з надання правової допомоги забезпечити контроль за належним наданням безоплатної первинної та вторинної допомоги затриманим особам, та особам, які перебувають у місцях несвободи.

76

повідомлень про
порушення прав

4

меморандуми
про співпрацю
з міжнародними
та іноземними
організаціями

2 альтернативні доповіді
Уповноваженого,
подані до Комітетів ООН

РОЗДІЛ 8

ЗАХИСТ ПРАВ
І СВОБОД
ГРОМАДЯН
УКРАЇНИ НА
МІЖНАРОДНОМУ
РІВНІ

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

У 2020 році розвиток міжнародного співробітництва Уповноваженого в сфері захисту прав і свобод людини і громадянина здійснювався з урахуванням викликів та обмежень, пов'язаних із поширенням пандемії COVID-19.

Уповноваженим взято участь у низці регулярних заходів, що здійснювалися міжнародними організаціями та об'єднаннями національних інституцій з прав людини протягом року в онлайн-форматі, проведено онлайн та офлайн зустрічі з представниками зарубіжних організацій, які опікуються питаннями захисту прав і свобод людини.

Під час таких заходів Уповноваженим акцентовано увагу міжнародної спільноти на необхідності об'єднання зусиль для відновлення територіальної цілісності України, захисту прав і свобод громадян, які перебувають на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та сходу України, в тому числі з урахуванням обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19.

Протягом року до Уповноваженого надійшло 76 повідомлень громадян України щодо захисту їхніх прав за її межами, пов'язаних з різними порушеннями прав і свобод. Зокрема, через неможливість повернутися в Україну, в тому числі українських моряків, оскільки країни тимчасового перебування запроваджували карантинні заходи з огляду на поширення пандемії COVID-19.

Завдяки сприянню Уповноваженого та співпраці з МЗС і українськими консульськими установами за кордоном у березні 2020 року понад 140 громадян (серед яких були діти), які через карантинні обмеження не могли виїхати з країн свого тимчасового перебування, змогли повернутися в Україну.

**ПОНАД 140 ГРОМАДЯН,
СЕРЕД ЯКИХ БУЛИ ДІТИ,
ЗМОГЛИ ПОВЕРНУТИСЯ
В УКРАЇНУ**

Окрім того, у 2020 році великого резонансу набуло питання щодо реалізації права батьків-іноземців на возз'єднання з дітьми, народженими сурогатними матерями в Україні. До Уповноваженого надійшло 176 звернень від родин із 24 країн світу, зокрема з Китайської Народної Демократичної Республіки, Королівства Іспанія, Республіки Італія, Франції, Німеччини, Аргентини.

За сприяння Уповноваженого та завдяки спільній роботі МЗС, Мін'юсту та ДМС вказані батьки отримали необхідні документи для того, щоб забрати своїх дітей та повернутися з ними додому.

8.1. Співробітництво з міжнародними організаціями

Організація Об'єднаних Націй

Протягом 2020 року Уповноваженим взято участь в усіх сесіях Ради ООН з прав людини. Подано відеозвернення і письмові заяви, в яких привернуто увагу країн-учасників до системних порушень прав цивільного населення на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, Донецької та Луганської областей.

Значна частина цих порушень належним чином не висвітлена і не задокументована через складність доступу на окуповані території правозахисників і ЗМІ, особливо під час дії карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19.

УПОВНОВАЖЕНИМ НАГОЛОШЕНО НА КРИТИЧНІЙ СИТУАЦІЇ З ДОДЕРЖАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

У відеозверненні на 43-й сесії Ради ООН з прав людини у червні 2020 року Уповноваженим наголошено на численних порушеннях Російською Федерацією норм Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. За сім

років окупації та воєнних дій загинуло 3 069 мирних громадян, з них 148 дітей. Кількість поранених серед цивільного населення перевищила 7 000 осіб.

Уповноважений закликала міжнародну спільноту продовжувати підтримувати Україну у забезпеченні захисту прав людини, оскільки тільки повна деокупація територій дасть змогу припинити порушення прав людини.

У заяві на 44-й сесії Ради ООН з прав людини у липні 2020 року Уповноваженим поінформовано міжнародну спільноту, що одним із основних порушень прав і свобод на Кримському півострові є порушення права на справедливий суд і права на мирні зібрання. Зберігаються тенденції кримінального переслідування за політичними мотивами, здебільшого проти кримських татар. Систематично порушуються права українців на відповідні умови утримання в місцях несвободи на окупованих територіях, медичне обслуговування, правовий захист.

Під час заходу Уповноваженим висловлено вдячність Генеральному секретарю ООН Антонію Гутерришу, який у своїй доповіді про хід виконання Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 74/168 «Положення у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна» чітко зазначив, що Автономна Республіка Крим і м. Севастополь є територією України.

Також під час 44-ої сесії Ради ООН з прав людини Уповноваженим було поінформовано учасників заходу про результати моніторингу стану забезпечення прав і свобод ЛГБТІ-спільноти, які засвідчили, що за останні роки ситуація в сфері запобігання дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності зазнала деяких позитивних змін.

Водночас Уповноважений висловила занепокоєння через поширення мови ворожнечі по відношенню до ЛГБТІ-спільнот у ЗМІ, соціальних мережах, порушення права на особисту недоторканість, повагу до людської гідності.

Під час відеозвернення на 45-й сесії Ради ООН з прав людини у жовтні 2020 року Уповноваженим наголошено, що починаючи з березня 2014 року Російська Федерація автоматично розповсюдила своє громадянство на всіх громадян України і осіб без громадянства, які постійно проживають на півострові.

Жителі Криму, які відмовилися від оформлення громадянства Російської Федерації, розглядаються окупаційною владою як особи, які отримали статус іноземців і відповідно їм загрожує депортація. Не припиняється терор кримських татар – продовжуються незаконні обшуки та арешти.

Результатом спільних дій Уповноваженого та МЗС щодо привернення уваги міжнародної спільноти до необхідності просування та захисту прав людини на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим стало прийняття 16 грудня 2020 року на 75-й сесії Генеральної Асамблеї ООН Резолюції A/RES/75/192 «Положення у сфері прав людини: права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна». В означеній Резолюції Генеральна Асамблея наполегливо рекомендує Російській Федерації надавати консульським працівникам України відомості про українських громадян, затриманих в Російській Федерації, забезпечувати консульським працівникам свободу контактів і спілкування із затриманими українськими громадянами відповідно до Віденської конвенції про консульські відносини, учасниками якої є Російська Федерація, і забезпечувати українським посадовим особам, включно Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, можливість відвідування усіх українських громадян, у тому числі політичних ув'язнених у Криму і Російській Федерації.

НА ГЕНЕРАЛЬНІЙ АСАМБЛЕЇ ООН НАГОЛОШЕНО, ЩО КРИМ – ЦЕ УКРАЇНА

У рамках співпраці з Моніторинговою місією ООН з прав людини під час презентації 29-ої доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні у лютому 2020 року Уповноваженим разом із представниками Місії закликано окупаційну владу сходу України надати незалежним міжнародним спостерігачам безперешкодний конфіденційний доступ до місць тримання під вартою і незаконно затриманих осіб на території так званих республік¹.

У квітні 2020 року Головою Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Матільдою Богнер² відзначено активну роль Уповноваженого у запобіганні поширенню хвороби COVID-19 в пенітенціарній системі, і закликано продовжувати приділяти увагу додержанню прав осіб, яких тримають під вартою.

До питання посилення мілітаризації дітей окупаційною владою на території сходу України, заборона в школах української мови, провадження політики викорінення будь-яких форм віросповідання, окрім православного, що підпорядковується Московському патріархату, було привернуто увагу Уповноваженим під час презентації 30-ої доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні у вересні 2020 року.

ПОСИЛЕННЯ МІЛІТАРИЗАЦІЇ ДІТЕЙ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ НА ТЕРИТОРІЇ СХОДУ УКРАЇНИ

Питання додержання прав людини в місцях несвободи в умовах дії карантинних обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19, були порушені Уповноваженим під час міжнародного онлайн-заходу

¹ URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenij-zasluxala-29-u-dopov%D1%96d-mon%D1%96toringovo%D1%97-m%D1%96s%D1%96%D1%97-oon-z-prav-lyudini-shhodo-situacz%D1%96%D1%97-z-pravami-lyudini-v-ukra%D1%97n%D1%96/>.

² URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/golova-mon%D1%96toringovo%D1%97-m%D1%96s%D1%96%D1%97-oon-z-prav-lyudini-v-ukra%D1%97n%D1%96-v%D1%96dznachila-aktivnu-rol-upovnovazhenogo-u-zapob%D1%96gann%D1%96-poshirenyu-covid-19-v-m%D1%96scyax-nesvobodi/>.

у червні 2020 року, організаторами якого виступили Управління Верховного комісара ООН, Глобальна мережа національних інституцій з прав людини та Програма розвитку ООН щодо питань захисту прав людини в умовах COVID-19 та ролі і досвіду національних інституцій з прав людини. Уповноваженим як однією із правозахисних інституцій, яка продовжила проведення моніторингових візитів до місць несвободи під час дії карантинних обмежень, поінформовано учасників про низку виявлених порушень прав людини на належну медичну допомогу, протиепідемічний захист, зв'язки із зовнішнім світом, безпечні умови утримання засуджених.

Уповноважений закликала міжнародних партнерів долучитися до надання міжнародної технічної допомоги для запровадження передових практик захисту прав людини в умовах COVID-19.

В онлайн-виступі на Соціальному форумі Ради ООН з прав людини у жовтні 2020 року¹ Уповноваженим було привернуто увагу учасників до значного зростання проблеми бідності в умовах COVID-19 через безробіття та відсутність належного соціального забезпечення. Наголошено на необхідності побудови державної політики під час пандемії COVID-19, спрямованої передусім на захист уразливих груп населення, посилення заходів соціального захисту та можливості отримання медичної допомоги усіма категоріями населення.

У 2020 році до Комітетів ООН з економічних, соціальних та культурних прав та з прав людей з інвалідністю Уповноваженим було подано альтернативні доповіді про виконання Україною Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права і Конвенції про права осіб з інвалідністю, до Комітету ООН проти катувань подано інформацію щодо імплементації в Україні Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки чи покарання.

З метою активізації співробітництва з міжнародними інституціями ООН, представленими в Україні, Уповноваженим було підписано Угоду про співпрацю між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у липні 2020 року², а також Меморандум про взаєморозуміння між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Міжнародною організацією праці у грудні 2020 року³.

Досягнуто домовленостей про співпрацю зі структурою ООН «Жінки (Україна) у сфері гендерної рівності» та розширення прав і можливостей жінок і чоловіків.

До початку всесвітньої пандемії COVID-19 Уповноваженим проведено зустрічі з представниками міжнародних організацій з метою налагодження співпраці в напрямі посилення захисту прав громадян України. Зокрема, у лютому 2020 року під час візиту до Секретаріату Уповноваженого Голови Комітету ООН проти катувань Йенса Модвіга⁴ було узгоджено подальшу співпрацю щодо озброєння з моделями функціонування центрів для реабілітації жертв тортур в країнах Європи з метою подальшої імплементації їх в Україні. Відповідні заходи будуть здійснені після закінчення карантинних обмежень в Європі.

¹ URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/lyudmila-den%D1%96sova-ponad-chvert-naselennya-ukra%D1%97ni-perebuva%D1%94-za-mezheyu-b%D1%96dnost%D1%96/>.

² URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/publication/agreement/memorandum-pro-sp%D1%96vrobo%D1%96tnicstvo-m%D1%96zh-upovnovazhenim-verhovno%D1%97radi-ukra%D1%97ni-z-prav-lyudini-ta-m%D1%96zhnarodnoyu-organ%D1%96zacz%D1%96%D1%94yu-z-m%D1%96gracz%D1%96%D1%97/>.

³ URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenij-p%D1%96dpisala-memorandum-pro-vza%D1%94morozum%D1%96nnya-z-m%D1%96zhnarodnoyu-organ%D1%96zacz%D1%96%D1%94yu-pracz%D1%96/>.

⁴ URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenij-zustr%D1%96lasya-z-golovoyu-kom%D1%96tetu-on-proti-katuvan-jensom-modv%D1%96gom/>.

За результатами зустрічі Уповноваженого з доктором Аною Каріною Ферейра-Боргес, керівником Програми «Алкоголь і заборонені наркотики та охорона здоров'я у тюрмах» Європейсько-го Офісу Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) у грудні 2020 року досягнуто домовленостей, що Глобальним офісом ВООЗ буде розглянуто питання щодо надання Україні тестів для проведення вибіркового тестування ув'язнених на хворобу COVID-19 в установах ДКВС, який буде здійснено під особистим контролем Уповноваженого.

УПОВНОВАЖЕНИМ ІНІЦІЙОВАНО НАДАННЯ ВООЗ ТЕСТІВ НА COVID-19 ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ В'ЯЗНИЦЬ

Також Уповноваженим отримано попереднє запрошення взяти участь у Всесвітній конференції ВООЗ, яка відбудеться у 2021 році, під час якої Уповноваженому запропоновано поділитися своїм успішним досвідом проведення моніторингових візитів до місць несвободи в умовах пандемії COVID-19.

Рада Європи

Питання дискримінації та переслідування корінного населення Автономної Республіки Крим, недодержання його основоположних прав і свобод були порушені Уповноваженим під час виступу на слуханнях Комітету з питань рівності та недискримінації Парламентської Асамблеї Ради Європи «Становище кримських татар» у жовтні 2020 року¹.

Було наголошено, що 140 тисяч громадян Росії були переміщені до Криму, проте дії щодо заміщення корінного населення є військовим злочином. Моніторинг додержання прав мешканців Кримського півострова засвідчує порушення права на освіту рідною мовою – лише приблизно 3 відсотки учнів з родин кримських татар на факультативних заняттях можуть вивчати рідну мову. Уповноважений поінформувала, що окупаційною владою півострова здійснюється постійне переслідування з політичних мотивів мешканців Автономної Республіки Крим. Російська Федерація за політичними мотивами незаконно переслідує 129 громадян України, з-поміж них 109 осіб перебувають у місцях несвободи на території Російської Федерації та тимчасово окупованого Кримського півострова, в тому числі – 75 кримських татар.

Уповноважений закликала учасників заходу не зменшувати санкції, не послаблювати міжнародний тиск на Російську Федерацію, щоб змусити беззастережно, без будь-яких умов звільнити всіх незаконно утримуваних громадян України, та наголосила, що Україна розраховує на підтримку в цьому питанні Парламентської Асамблеї Ради Європи.

У квітні 2020 року виконання Уповноваженим функцій НПМ визнано прикладом позитивної практики для наслідування іншими країнами в Європі у звіті «Повторна оцінка операційної спроможності та потреб національного превентивного механізму (НПМ) України». Оцінку проведено в рамках реалізації проєкту ЄС та Ради Європи «ЄС та Рада Європи працюють разом задля посилення операційної спроможності Омбудсману у захисті прав людини».

Відзначено проведення важливих внутрішніх реформ, систематичне відвідування місць несвободи з їх широким охопленням та залученням громадських моніторів.

Окрім того, Президентом Європейського комітету із запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує людську гідність, поводженню або покаранню Миколою Гнатовським

ЛИШЕ В УКРАЇНІ, ІТАЛІЇ ТА ФРАНЦІЇ БУЛО ПРОДОВЖЕНО ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

¹ URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/vistupu-na-kom%D1%96tet%D1%96-par%D1%94-z-pitan-r%D1%96vnost%D1%96-ta-nediskrim%D1%96nac%D1%96%D1%97-zaklikala-ne-zmenschuvati-sankcz%D1%96%D1%97/>.

у квітні 2020 року наголошено, що лише в Україні, Італії та Франції було продовжено діяльність у частині проведення моніторингу місць несвободи в умовах всесвітньої пандемії COVID-19¹.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі

Питання важливості активізації спільних зусиль щодо передачі громадян України, незаконно утримуваних у місцях несвободи, на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, було порушено Уповноваженим перед представниками делегації ОБСЄ під час спільного візиту до КПВВ «Станиця Луганська» Луганської області (січень 2020 року).

Зокрема, наголошено, що, перебуваючи в таких місцях несвободи, громадяни України систематично зазнають тортур і жорстокого поводження, їм не надається належна медична допомога та правовий захист.

У червні 2020 року Уповноваженим було презентовано результати пілотного моніторингу стану додержання судами й органами опіки та піклування стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у справах некримінального характеру, проведеного за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

З метою подальшого розвитку співпраці у липні 2020 року підписано Меморандум про співпрацю між Уповноваженим та Координатором проектів ОБСЄ в Україні послом Генріком Вілладсеном².

З метою привернення уваги до порушень права на свободу слова на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та сходу України Уповноваженим під час виступу на засіданні ОБСЄ з питань людського виміру щодо свободи вираження поглядів, незалежних медіа та доступу до інформації у червні 2020 року було поінформовано учасників заходу про виявлені у ході моніторингу численні випадки тиску на журналістів, в тому числі напади, тортури, затримання, захоплення майна, обшуки, погрози, психологічний тиск, заборони зйомок і відмови в доступі до інформації.

Під час 20-ої конференції високого рівня Альянсу із протидії торгівлі людьми ОБСЄ «Зупинити безкарність: відновлення справедливості шляхом ефективного кримінального переслідування за торгівлю людьми» у липні 2020 року Уповноваженим поінформовано, що приблизно 7 000 громадян України відбувають покарання за кордоном. 3-поміж них значна частина – це жертви торгівлі людьми, засуджені за розповсюдження наркотичних речовин або нелегальне перевезення мігрантів.

НА НЕОБХІДНОСТІ ЗАХИСТУ УКРАЇНЦІВ – ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ – НАГОЛОШЕНО УПОВНОВАЖЕНИМ НА КОНФЕРЕНЦІЇ ОБСЄ

Уповноважений привернула увагу країн-учасниць ОБСЄ до того, що багато українців у місцях несвободи не мають належного зв'язку із зовнішнім світом, можливості зустрітися з консулом, подати заяву про злочини та визнання їх жертвами торгівлі людьми, а судові органи, як правило, ігнорують надані громадянами України документи, що підтверджують їхній ста-

тус постраждалих від торгівлі людьми.

¹ URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenij-ukra%D1%97nskij-npm-stav-prikladom-dlya-nasl%D1%96duvannya-%D1%96nshim-kra%D1%97nam-%D1%94vropi/>.

² URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenij-p%D1%96dpisala-memorandum-pro-sp%D1%96vpraczu-z-koordinatore-proekt%D1%96v-obs%D1%94-v-ukra%D1%97n%D1%96-poslom-gendr%D1%96kom-v%D1%96lladsenom/>.

Уповноважений закликала учасників конференції співпрацювати з метою захисту прав людей, які стали жертвами торгівлі людьми, забезпечувати ефективний та об'єктивний судовий розгляд, сприяти поверненню постраждалих в Україну, враховувати документи, що підтверджують статус жертви торгівлі людьми при винесенні судових вироків.

Організація за демократію та економічний розвиток

Під час участі в 52-му засіданні Ради національних координаторів Секретаріату Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) 27 лютого 2020 року Уповноваженим представлено ініціативу щодо розширення співпраці у сфері захисту прав людини шляхом створення Альянсу національних інституцій в рамках ГУАМ.

Водночас, урахувавши карантинні обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19, проведення особистих консультацій із заінтересованими сторонами призупинено. Подальше опрацювання окресленого питання буде здійснюватися після зняття карантинних заходів у світі.

8.2. Співробітництво з омбудсманом та установами іноземних держав

У 2020 році Уповноваженим продовжено налагодження двосторонньої співпраці з омбудсманом інших країн щодо просування і захисту прав людини і громадянина. Враховуючи умови всесвітньої пандемії COVID-19, така співпраця відбувалася здебільшого ad hoc у разі потреби за запитом однієї зі сторін.

Про започаткування співробітництва було домовлено під час зустрічі Уповноваженого з Державним інспектором Грузії Лондою Толорая 26-29 січня 2020 року, на якій сторони обмінялися досвідом щодо механізмів захисту персональних даних та підписали Меморандум про взаєморозуміння між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Службою Державного інспектора Грузії.

Метою такої співпраці визначено сприяння прискоренню процесу впровадження міжнародних стандартів в Україні з урахуванням позитивного досвіду інституційної реформи в Республіці Грузія, у межах якої було створено новий незалежний орган, що відповідає сучасним європейським вимогам до уповноважених органів у сфері захисту персональних даних.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ВПРОВАДЖУВАТИМЕТЬСЯ В УКРАЇНІ В РАМКАХ МЕМОРАНДУМУ МІЖ УПОВНОВАЖЕНИМ І ДЕРЖАВНИМ ІНСПЕКТОРОМ ГРУЗІЇ

У листопаді 2020 року Уповноваженим презентовано спеціальну доповідь «Реалізація права внутрішньо переміщених осіб на житло», під час якої омбудсмени Турецької Республіки, Боснії і Герцеговини, Республіки Хорватія та заступниця Народного Захисника Грузії обмінялися досвідом запровадження житлових програм для ВПО та компенсації за зруйноване житло.

Наприкінці 2020 року Уповноваженим проведено зустрічі з Надзвичайним і Повноважним Послом Канади в Україні та Надзвичайним і Повноважним Послом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії, під час яких Уповноваженим було наголошено на необхідності підтримки реалізації інформаційно-просвітницької роботи для жителів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя у частині можливості звернення до Уповноваженого, а також щодо вступу до вищих навчальних закладів, реєстрації народження дітей, документування паспортом громадянина України, призначення державних допомог.

Окрім того, під час зустрічі Уповноваженим було порушено питання облаштування на контрольно-пропускних пунктах в'їзду-виїзду до Автономної Республіки Крим кімнати матері та дитини з метою забезпечення належних умов перебування батьків з дітьми.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству закордонних справ України забезпечити сприяння взаємодії Уповноваженого з Моніторинговою Місією ООН з прав людини та Міжнародним Комітетом Червоного Хреста під час відвідування українських громадян, включно політичних ув'язнених в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна), на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, і зі Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ.

Міністерству закордонних справ України, Міністерству юстиції України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України звернутися до міжнародних організацій щодо:

- надання міжнародної технічної допомоги для запровадження передових практик захисту прав людини в умовах COVID-19;
- надання Україні тестів для проведення вибіркового тестування ув'язнених на COVID-19 в установах Державної кримінально-виконавчої служби України;
- реалізації інформаційно-просвітницької роботи для жителів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя щодо вступу до вищих навчальних закладів, реєстрації народження дітей;
- облаштування на контрольно-пропускних пунктах в'їзду-виїзду до Автономної Республіки Крим кімнати матері та дитини.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАН ВИКОНАННЯ

рекомендацій, викладених у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Верховній Раді України		
1	Прискорити розгляд та прийняття проєкту Закону України «Про захист прав та законних інтересів боржників при здійсненні колекторської діяльності» № 2133 від 12.09.2019 (пункт 2.2. «Права споживачів» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	Не виконано законопроект у другому читанні та в цілому не прийнято
2	Прискорити розгляд та прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо повернення до сплати єдиного соціального внеску залежно від наявності доходу суб'єктів малого і середнього підприємництва та запобігання їх масовому припиненню» № 1142 від 29.08.2019 (пункт 2.5. «Право підприємницьку діяльність» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	Виконано Закон України від 13.05.2020 № 592-IX
3	Прискорити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2343 від 29.10.2019 щодо надання військовослужбовцям під час дії особливого періоду оплачуваних додаткових відпусток, передбачених законом учасникам бойових дій, відпусток у зв'язку з навчанням, та відпусток для жінок, які мають двох і більше дітей, або дитину з інвалідністю, а також залишення на квартирному обліку за місцем проходження служби військовослужбовців, які звільнилися з неї, набувши право на пенсію (пункт 4.1. «Права військовослужбовців» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	Виконується законопроект прийнято за основу у першому читанні 14.01.2020
4	Прискорити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» щодо відновлення дії попередніх редакцій норм зазначеного Закону» (щодо перерахунку та виплати військових пенсій) № 2141 від 13.09.2019 (пункт 4.4. «Права осіб, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а також ветеранів війни та служби» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	Виконується законопроект прийнято в першому читанні 03.12.2020

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
5	Прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» № 2083-д від 26.11.2019 (пункт 5.1 «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»).	<p>Не виконано законопроект у першому читанні не розглянуто</p>
6	Прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення» (щодо імплементації окремих стандартів Ради Європи) № 0882 від 29.08.2019 (пункт 7.1. «Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	<p>Не виконано законопроект у другому читанні та в цілому не прийнято</p>
7	Прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів» № 0032 від 31.01.2020 (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	<p>Виконано Законом України від 20.05.2020 № 631-IX ратифіковано Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенція Тромсе)</p>
8	Прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про українську жестову мову» № 2340 від 29.10.2019 (пункт 11.1. «Протидія дискримінації за ознакою інвалідності та станом здоров'я» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	<p>Не виконано законопроект у першому читанні не розглянуто</p>
9	Прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)» № 0931 від 29.08.2019 (пункт 11.3 «Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	<p>Не виконано законопроект у другому читанні та в цілому не прийнято</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
10	Враховувати при прийнятті законодавчих актів України щодо реформування економіки міжнародні та європейські стандарти, передбачені документами Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної організації праці, Ради Європи, сторонами яких є Україна, а також європейськими директивами, передбаченими Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їїніми державами-членами, з другої сторони, з метою недопущення порушення економічних, соціальних, культурних прав людини і громадянина (пункт 13.1. «Прийняття з об'єднаннями НІПЛ та міжнародними організаціями керівних принципів щодо посилення захисту прав людини» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	<p>Виконується</p> <p>відповідні стандарти враховуються у законопроектній роботі</p>
11	Рекомендувати Постійній делегації Верховної Ради України у Парламентській асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва вжити заходів для проведення консультацій серед членів парламентських делегацій у Парламентській асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва щодо створення Альянсу національних інституцій з прав людини у межах Організації Чорноморського економічного співробітництва для просування та захисту прав людини в цьому регіоні (пункт 13.2. «Співробітництво з омбудсменами та установами іноземних держав у захисті прав людини в Україні» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	<p>Виконується</p> <p>у зв'язку із пандемією COVID-19 відповідні заходи призупинено</p>
Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин		
12	Ініціювати проведення парламентських слухань з питань стану реформування (розвитку) пенітенціарної системи України та організації медичної допомоги і охорони здоров'я в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах відповідно до Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню»)	<p>Не виконано</p> <p>парламентські слухання не відбулись</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів		
13	Ініціювати проведення парламентських слухань щодо організації доступу осіб з інвалідністю до фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, посилення відповідальності за відмову в розумному пристосуванні (пункт 11.1. «Протидія дискримінації за ознакою інвалідності та станом здоров'я» розділу 11 «Дотримання принципу не-дискримінації»)	Не виконано парламентські слухання не відбулись
Кабінету Міністрів України		
14	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо ратифікації Угоди між Україною та Державою Ізраїль про соціальне забезпечення та Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про соціальне забезпечення (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
15	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
16	Розробити та затвердити порядок нарахування компенсації за несвоєчасне виконання рішень суду зобов'язального характеру (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено
17	Забезпечити об'єктивне визначення базового державного стандарту «прожитковий мінімум» із встановленням його розміру на рівні не нижче фактичного, а також вилучити застосовуваний при призначенні державних соціальних допомог показник «рівень забезпечення прожиткового мінімуму» (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
18	<p>Забезпечити удосконалення солідарної системи пенсійного забезпечення шляхом:</p> <ul style="list-style-type: none"> належної диференціації розміру пенсії залежно від страхового стажу та розміру заробітної плати; перегляду механізму перерахунку пенсій працюючим пенсіонерам; урегулювання питання щодо зарахування до страхового стажу періоду роботи, за який з вини роботодавця не було сплачено страхового/єдиного соціального внеску; урегулювання питання пенсійного забезпечення осіб, які працювали на спеціальних посадах (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав») 	<p>Не виконано</p> <p>відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
19	<p>Урегулювати питання щодо виплати пенсій пенсіонерам за час їхнього постійного місця проживання за кордоном у разі якщо Україна не уклала з відповідною державою міжнародний договір з питань пенсійного забезпечення (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)</p>	<p>Не виконано</p> <p>відповідні нормативно-правові акти не затверджено</p>
20	<p>Вжити належних заходів для виконання рішення ЄСПЛ від 12.10.2017 у справі № 46852/13 «Бурмич та інші проти України» (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)</p>	<p>Виконано частково</p> <p>постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2020 № 258 «Про утворення Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини»; розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 1218-р «Про схвалення Національної стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2022 року». Розробляється План заходів з реалізації Стратегії.</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
21	При формуванні державного бюджету на відповідний рік передбачати достатній обсяг видатків на виконання програм погашення заборгованості за рішеннями судів (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано частково у Державному бюджеті України на 2020 рік передбачено кошти на виконання рішень суду, що гарантовані державою, на суму 600 млн грн (на рівні 2019 року), на 2021 рік – 100 млн грн; у бюджеті ПФУ на погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду – 200 млн грн (100 млн грн у 2019 році). Бюджет ПФУ на 2021 рік ще не затверджений</p>
22	Переглянути визначений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 649 «Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду» механізм погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду та врегулювати питання здійснення погашення заборгованості спадкоємцям у разі смерті одержувача (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
23	Забезпечити виконання рішень Конституційного Суду України від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 та від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018 (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано Рішення КСУ не виконані (ЩД, розділ 4, пункт 4.6, стор. 188).</p>
24	Передбачати в державному бюджеті обсяг видатків на виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, на рівні, необхідному для своєчасного проведення виплат та забезпечення визначених законодавством гарантій (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано частково у Державному бюджеті України на 2020 та 2021 роки передбачено видатки для забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації, що відповідає потребі. Не передбачено видатки на виконання програм соціального захисту громадян, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями.</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
25	Врегулювати системні проблемні питання призначення житлових субсидій шляхом перегляду норм, що містять несприятливі наслідки для громадян під час реалізації їх права на отримання житлової субсидії (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано частково постанови Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 № 329, 01.06.2020 № 432, 22.07.2020 № 632, 28.10.2020 № 1035, 11.11.2020 № 1098, 16.12.2020 № 1282, 23.12.2020 № 1324 (ЩД, розділ 4, пункт 4.6, стор. 191).</p>
26	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення зміни до Державного бюджету України на 2020 рік з метою приведення рівня фінансування сфери охорони здоров'я до вимог, визначених пунктом 5 статті 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII (пункт 1.2. «Право на охорону здоров'я» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
27	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо ратифікації частини III Конвенції Міжнародної організації праці № 173 (1992 року) про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано проект Закону України (реєстр. № 3332 від 13.04.2020)</p>
28	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо дотримання вимог найманих працівників у разі неплатоспроможності роботодавця (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
29	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо дотримання вимог найманих працівників у разі неплатоспроможності роботодавця (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано проект Закону України (реєстр. № 3332 від 13.04.2020)</p>
30	Забезпечити відновлення діяльності Комісії з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), пенсій, стипендій та інших соціальних виплат, а також регулярного проведення її засідань (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 107</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
31	Посилити контроль за виконанням Плану невідкладних заходів щодо погашення заборгованості із заробітної плати, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 № 571-р «Про затвердження плану невідкладних заходів щодо погашення заборгованості із заробітної плати» (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано сума заборгованості на 01.01.2021 складає 3,13 млрд грн
32	Привести норми національного законодавства про працю у відповідність до міжнародних та європейських норм і стандартів у сфері праці (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконано частково проєкти законів України: реєстр. № 2438 від 14.11.2019; реєстр. № 3332 від 13.04.2020; реєстр. № 4306 від 02.11.2020; реєстр. № 4174 від 30.09.2020.
33	Забезпечити контроль за виконанням Міністерством соціальної політики України пріоритетного питання щодо збільшення кількості працевлаштованих працездатних осіб з інвалідністю, визначеного Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, схваленою постановою Верховної Ради України від 4 жовтня 2019 року № 188 «Про програму діяльності Кабінету Міністрів України» (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано (ЩД, розділ 4, пункт 4.5, стор. 174)
34	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про професійну (професійно-технічну) освіту (пункт 1.4 «Право на освіту» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»).	Виконано проєкт Закону України (реєстр. № 4207 від 12.10.2020)
35	Під час формування Державного бюджету України на 2021 рік передбачити відповідні кошти на модернізацію матеріальної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти (пункт 1.4. «Право на освіту» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконано видатки передбачені у Законі України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» (бюджетна програма)
36	Вжити заходів щодо підвищення посадових окладів майстрам виробничого навчання, викладачам спеціальних дисциплін у закладах професійної (професійно-технічної) освіти шляхом внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (пункт 1.4. «Право на освіту» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 № 750

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
37	Удосконалити систему фінансування та управління професійною (професійно-технічною) освітою шляхом затвердження нормативно-правових актів, що передбачають чіткий розподіл повноважень і відповідальності між центральними та регіональними рівнями влади (пункт 1.4. «Право на освіту» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано частково розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.02.2020 № 94 щодо реалізації відповідного пілотного проєкту</p>
38	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року № 2778-VI, яким визначити загальні засади надання населенню культурних послуг, функціонування базової мережі закладів культури в нових умовах (можливість органів місцевого самоврядування модифікувати базову мережу за потребами громади тощо), основні засади формування та функціонування культурного округу, системи органів управління у сфері культури та моніторингу реалізації державної культурної політики (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
39	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про ратифікацію Марракешського договору з метою забезпечення, зокрема, доступу до опублікованих творів сліпим та особам з порушеннями зору чи іншими обмеженнями здібностями сприймати друковану інформацію (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
40	Розробити та затвердити в установленому порядку стандарти із забезпечення мешканців територіальних громад послугами у сфері культури (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано відповідні стандарти не затверджено</p>
41	Забезпечити в установленому порядку вирішення питань щодо запровадження системи субвенцій і дотацій з державного бюджету, які мають спрямовуватися на забезпечення гарантованого державою для кожного громадянина України обсягу культурно-мистецьких послуг, на розвиток сфери культури і мистецтв окремих об'єднаних територіальних громад; наближення рівня заробітних плат працівників культури до рівня середніх заробітних плат у державі (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано відповідні нормативно-правові акти не затверджено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
42	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14 листопада 2019 року № 294-ІХ в частині визначення видатків, необхідних на проведення аудиту застарілого житлового фонду та приведення його у відповідність до стандартів належних та безпечних умов проживання (пункт 2.1. «Право на житло» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
43	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14 листопада 2019 року № 294-ІХ в частині визначення видатків, необхідних на відшкодування збитків, завданих громадянам внаслідок стихійного лиха (пункт 2.1. «Право на житло» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Виконано закони України від 13.04.2020 № 553- ІХ та 03.07.2020 № 746- ІХ</p>
44	Розробити та затвердити державну програму проведення аудиту застарілого житлового фонду та визначення шляхів приведення його у відповідність до стандартів належних та безпечних умов проживання (пункт 2.1. «Право на житло» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
45	Щороку під час формування державного бюджету на наступний рік передбачати цільові видатки, необхідні для відшкодування збитків, завданих громадянам внаслідок надзвичайних ситуацій та стихійного лиха (пункт 2.1. «Право на житло» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Не виконано у Державному бюджеті України на 2021 рік відповідні видатки не передбачені</p>
46	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині посилення відповідальності за порушення суб'єктами господарювання умов перевезення пасажирів (пункт 2.2. «Права споживачів» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	<p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
47	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Земельного кодексу України в частині забезпечення дотримання балансу між правом громадян на безоплатне отримання земельних ділянок у власність та інтересів територіальної громади в умовах децентралізації (пункт 2.3. «Право на землю» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
48	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині закріплення відповідальності за порушення посадовими особами органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування встановленого законодавством строку розгляду клопотання громадянина про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність (пункт 2.3. «Право на землю» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
49	Розробити та затвердити порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами згідно із законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII та «Про відходи» від 5 березня 1998 року № 187/98-ВР (пункт 2.4. «Право на безпечне довкілля» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Виконано частково проект Закону України (від 29.09.2020 № 4167), яким пропонується запровадження інтегрованого дозволу</p>
50	Включити до Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2020–2025 роки, розробленого на виконання пункту 3 Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII до розділу «Покращення якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище. Повне поступове припинення скидання у водні об'єкти неочищених та недостатньо очищених стічних вод і забезпечення відповідності ступеня очищення стічних вод установленим нормативам та стандартам, а також запобігання забрудненню підземних вод» заходи з посилення державного контролю за якістю стічних вод (пункт 2.4. «Право на безпечне довкілля» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
51	Прискорити прийняття нормативно-правових актів з метою створення належних умов для реалізації Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 <p>Виконано Кабінетом Міністрів України прийнято постанови від 03.03.2020 №№ 177, 200, від 01.06.2020 №№ 427, 428, 429, 430, 449, 450, 479, 587, від 23.09.2020 № 859</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
52	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII щодо функціонування Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, створення та ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (пункт 4.2. «Права військовослужбовців України, які перебувають у полоні» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
53	Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2011 р. № 446 «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їх сімей» у частині забезпечення державними органами путівками до санаторно-курортних закладів не лише осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» та які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а й ветеранів військової служби, які отримують пенсію за іншими законами (пункт 4.4. «Права осіб, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а також ветеранів війни та служби» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
54	Прискорити розгляд та прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на пенсію» № 2083-д від 26.11.2019 (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано законопроект у першому читанні не розглянуто</p>
55	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо соціального захисту цивільних громадян, які постраждали внаслідок збройного конфлікту (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
56	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо врегулювання правового статусу та соціального захисту осіб, незаконно позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також членів їх сімей (пункт 5.1 «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
57	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо врегулювання питань, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та осіб, які зникли безвісти на тимчасово окупованих територіях (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
58	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Державного бюджету України на 2020 рік, передбачивши в ньому видатки для забезпечення дотримання прав та інтересів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та соціального захисту членів їх сімей, а також надалі під час формування бюджетів на наступні роки закладати в кошториси держави відповідні видатки (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
59	Розробити та затвердити переліки соціальних послуг, що надаватимуться особам, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також членам їх сімей (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
60	Розробити та затвердити положення про Комісію з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та забезпечити її роботу (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Виконується (ЩД, розділ 5, пункт 5.1, стор. 215)</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
61	Розробити та затвердити порядок здійснення соціальних виплат ВПО за минулий період, передбачивши механізм здійснення таких виплат відповідно до рішень судів (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	<p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
62	Розробити та затвердити порядок виплати пенсій та інших соціальних допомог громадянам України, які проживають на тимчасово окупованих територіях або у населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	<p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
63	Вжити заходів для створення належних умов надання необхідної медичної допомоги та психологічної реабілітації особам з числа цивільного населення, які постраждали внаслідок збройного конфлікту (пункт 5.1 «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	<p>Виконується (ЩД, розділ 5, пункт 5.1, стор. 212)</p>
64	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Житлового кодексу Української РСР з метою забезпечення реалізації громадянами України з числа ВПО конституційного права на житло (пункт 5.2. «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	<p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
65	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо реституції та/або компенсації за завдану шкоду житлу (майну) внаслідок бойових дій на сході України (пункт 5.2. «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	<p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
66	Розробити та затвердити порядок компенсації за майно, зруйноване на території проведення антитерористичної операції, зокрема передбачене Законом України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV (пункт 5.2 «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 № 767</p>
67	Вжити заходів щодо розроблення та затвердження нормативних документів, необхідних для реалізації механізму надання грошової компенсації постраждалим за зруйноване чи пошкоджене житло внаслідок бойових дій на сході України (пункт 5.2. «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
68	Відповідно до рекомендацій, наданих ПАРЕ у Резолюції 2198 (2018), вивчити питання про приєднання до БРРЕ з метою запровадження та реалізації проєктів із забезпечення житлових потреб ВПО в Україні (пункт 5.2. «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано відповідних заходів не вжито</p>
69	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 року № 1636-VII (пункт 5.3. «Права громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
70	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно запровадження адміністративної процедури державної реєстрації фактів народження та смерті, які відбулися на тимчасово окупованих територіях України (пункт 5.3. «Права громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
71	Сформувати матеріали для подання до Міжнародного суду ООН консолідованої претензії до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України (пункт 5.3. «Права громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Не виконано відповідних заходів не вжито
72	Прийняти рішення щодо визначення статусу КПВВ, їх підпорядкованості та балансоутримувача з метою забезпечення обслуговування інфраструктури КПВВ і створення належних умов для громадян при перетині ними лінії зіткнення (пункт 5.4. «Право громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, на свободу пересування» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 № 1368
73	Забезпечити постійне чергування бригадам центрів екстреної медичної допомоги, медицини катастроф на КПВВ Луганської, Донецької та Херсонської областей, а також вжити заходів для їх ресурсного забезпечення (пункт 5.4. «Право громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, на свободу пересування» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Виконується Луганською та Донецькою ОДА забезпечено виконання
74	Забезпечити підготовку проєктів змін до нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з метою приведення їх у відповідність до вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII, який набирає чинності 1 липня 2020 року (пункт 6.1. «Права учасників кримінального провадження під час затримання, арешту, дізнання» розділу 6 «Дотримання процесуальних прав»)	Виконано затверджено наказами МВС України від 18.05.2020 № 393, від 20.05.2020 № 403, від 28.05.2020 № 420, від 27.04.2020 № 357 та наказами Мін'юсту від 25.09.2020 № 3343/5 та 05.08.2020 № 2650/5
75	Розробити та затвердити Національну стратегію щодо реалізації заходів загального характеру на виконання рішень ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» і «Бурмич та інші проти України» (пункт 6.3. «Право на своєчасне виконання судового рішення» розділу 6 «Дотримання процесуальних прав»)	Виконується проєкт нормативно-правового акта розробник доопрацьовує

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
76	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про правовий статус осіб та надання їм соціальних гарантій, які переслідуються за безпідставними та політично вмотивованими звинуваченнями (пункт 8.1. «Права громадян України, які переслідуються Російською Федерацією за безпідставними та політично вмотивованими звинуваченнями» розділу 8 «Дотримання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованій території»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
77	Вживати заходів щодо залучення міжнародної спільноти до захисту прав людей, які перебувають в місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях України (пункт 8.3. «Права громадян України, які утримуються в місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях» розділу 8 «Дотримання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованій території»)	 <p>Виконується відповідні заходи вживаються 01.07.2020 започатковано Платформу міжнародної дії зі звільнення Російською Федерацією українських політв'язнів</p>
78	Забезпечити приведення власних нормативно-правових актів, а також нормативно-правових актів органів виконавчої влади, які передбачають обробку персональних даних, у відповідність до положень Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI, зокрема в частині: чіткого визначення мети обробки персональних даних; визначення вичерпного переліку персональних даних, що мають оброблятися відповідно до нормативно-правового акта; дотримання принципів обробки персональних даних, таких, як відповідність, адекватність та ненадмірність складу персональних даних стосовно визначеної мети їх обробки; вилучення з нормативно-правових актів положень про обов'язкове отримання згоди на обробку персональних даних державними органами (пункт 10.3. «Дотримання володільцями персональних даних права на приватність» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	 <p>Виконано частково відповідні заходи вживаються</p>
79	Ураховувати на етапі проєктування, розроблення та впровадження державних електронних ресурсів (інформаційних систем, порталів, реєстрів) вимоги законодавства у сфері захисту персональних даних та звертатися до Уповноваженого за відповідною експертною допомогою (пункт 10.3. «Дотримання володільцями персональних даних права на приватність» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	 <p>Виконано частково відповідні заходи вживаються</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
80	Затвердити положення про публічні реєстри, бази персональних даних, а також порядки обробки персональних даних, що в них обробляються, у випадках, коли такі нормативно-правові акти відсутні (пункт 10.3. «Дотримання володільцями персональних даних права на приватність» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	 Виконано частково наказ Мінцифри від 20.05.2020 № 72.
81	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674-VI в частині звільнення ромів від сплати зборів за судові процедури, що пов'язані з встановленням факту народження або видачею свідоцтв про народження (пункт 11.2. «Дотримання рівності прав і свобод національних меншин» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
82	Активізувати роботу Міжвідомчої робочої групи з питань виконання Плану заходів щодо реалізації Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року (пункт 11.2. «Дотримання рівності прав і свобод національних меншин» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 Не виконано відповідних заходів не вжито
83	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо легалізації в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим у разі непрацездатності або втраті годувальника, конституційного права не свідчити проти свого партнера (пункт 11.3. «Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
84	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI в частині доповнення визначення поняття «дискримінація» за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, визначення повного переліку категорій осіб, які вважаються такими, що зазнають дискримінації, визначення термінів щодо тематики ЛГБТІ, а також ознак, за якими та чи інша дія або бездіяльність може вважатись такою, що дискримінує представників ЛГБТІ-спільноти (пункт 11.3. «Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
85	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо захисту мовних прав національних меншин (пункт 11.4. «Дотримання прав громадян за мовною ознакою» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
86	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР стосовно протидії дискримінації, який має сприяти протистоянню випадкам дискримінації та заохочувати громадян звертатися до судів і боротися з дискримінаційною рекламою (пункт 11.5. «Дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
87	При розробленні Програми діяльності Кабінету Міністрів України враховувати принцип забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства (пункт 11.5. «Дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471
88	Під час підготовки та надання експертних висновків до законопроектів, що зареєстровані у Верховній Раді України, проводити їх гендерно-правову експертизу (пункт 11.5. «Дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується відповідні заходи вживаються
89	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (пункт 11.6. «Право на захист від домашнього насильства» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
90	Прийняти Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі на період до 2022 року (пункт 11.6. «Право на захист від домашнього насильства» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
91	Удосконалити систему надання допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі; запровадити державну статистичну звітність з питань запобігання та протидії домашньому насильству та насильства за ознакою статі; сформувати перелік показників для обліку центральними органами виконавчої влади випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі; запровадити проведення постійного моніторингу якості наданих послуг особам, які постраждали від такого насильства (пункт 11.6. «Право на захист від домашнього насильства» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Не виконано відповідні нормативно-правові акти не затверджено
92	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до статті 1851 Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині скасування відповідальності за порушення порядку проведення мирних зібрань у зв'язку з відсутністю такого порядку (розділ 12 «Свобода слова в Україні»)	Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
93	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект про посилення кримінальної відповідальності за перешкоджання журналістській діяльності та за злочини проти журналістів (розділ 12 «Свобода слова в Україні»)	Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
94	Забезпечити розроблення ефективних механізмів рівності та інклюзивності, спрямованих на подолання дискримінації, та удосконалення національного законодавства щодо протидії расизму та нетерпимості відповідно до рекомендацій Європейської комісії проти расизму та нетерпимості Ради Європи (пункт 13.1. «Прийняття з об'єднаннями НІПЛ та міжнародними організаціями керівних принципів щодо посилення захисту прав людини» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	Не виконано відповідні нормативно-правові акти не затверджено
95	Доручити Міністерству закордонних справ України надати сприяння в організації та проведенні на базі секретаріату Організації Чорноморського економічного співробітництва подальших консультацій серед членів парламентських делегацій у Парламентській асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва та омбудсменів країн-членів Організації Чорноморського економічного співробітництва щодо створення Альянсу національних інституцій з прав людини в межах цієї організації (пункт 13.1. «Прийняття з об'єднаннями НІПЛ та міжнародними організаціями керівних принципів щодо посилення захисту прав людини» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	Виконується у зв'язку із пандемією COVID-19 відповідні заходи призупинено

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
96	Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо ратифікації Угоди між Україною та Державою Ізраїль про соціальне забезпечення (пункт 13.2. «Співробітництво з омбудсменами та установами іноземних держав у захисті прав людини в Україні» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	 Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено
Міністерству соціальної політики України		
97	Розробити та прийняти в установленому порядку нормативні акти для забезпечення виконання Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII та забезпечити контроль за додержанням вимог цього Закону у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 Виконано частково (ЩД, розділ 4, пункт 4.8, стор. 220)
98	Удосконалити нормативно-правове регулювання, методичне забезпечення та координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, їх соціального захисту (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 Не виконано відповідні нормативно-правові акти не затверджено
99	Посилити організацію роботи з надання субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, компенсації додаткових витрат на оплату комунальних послуг в умовах підвищення цін і тарифів на послуги (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 Виконано частково (ЩД, розділ 4, пункт 4.6, стор. 191).
100	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811-XII в частині продовження виплати державної допомоги на дітей, над якими встановлено опіку, піклування, у разі продовження навчання в загальноосвітньому навчальному закладі після досягнення ними 18-річного віку (пункт 3.1. «Право дитини в системі альтернативного догляду» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 Виконано частково проєкт Закону України (реєстр. № 3106 від 21.02.2020)
101	Запровадити періодичне навчання (раз на два-три роки) з метою підвищення виховного потенціалу опікунів, піклувальників незалежно від того, чи перебувають вони у родинних, сімейних стосунках з дітьми (пункт 3.1 «Право дитини в системі альтернативного догляду» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 Виконано Моніторинг засвідчив, що Мінсоцполітики вживалися заходи

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
102	Вжити заходів щодо неухильного дотримання вимог законодавства у частині своєчасного проходження підвищення кваліфікації батьків-вихователів та прийомних батьків (1 раз на 2 роки) з урахуванням індивідуальних особливостей прийомних дітей і дітей-вихованців (пункт 3.1. «Право дитини в системі альтернативного догляду» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано моніторинг засвідчив, що Мінсоцполітики вживалися заходи
103	Ініціювати внесення змін до Загального Положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2013 р. № 573, у частині надання повноважень регіональним центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, здійснення контролю за діяльністю місцевих центрів соціальних служб з метою забезпечення права осіб, сімей, а також дітей на отримання якісних соціальних послуг (пункт 3.1. «Право дитини в системі альтернативного догляду» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано постанова КЛЛУ від 01.06.2020 № 427
104	Вжити заходів щодо систематичного підвищення кваліфікації працівників, які здійснюють соціальний і психологічний супровід дітей (пункт 3.1. «Право дитини в системі альтернативного догляду» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково моніторинг засвідчив, що Мінсоцполітики вживалися заходи
105	Забезпечити контроль за введенням у структуру ОТГ служби у справах дітей відповідно до частини сьомої статті 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково моніторинг засвідчив, що Мінсоцполітики вживалися заходи
106	Посилити методичне забезпечення діяльності органів опіки та піклування, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково моніторинг засвідчив, що вживалися заходи
107	Забезпечити систематичне підвищення кваліфікації працівників служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково моніторинг засвідчив, що Мінсоцполітики вживалися заходи
108	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо встановлення соціальних гарантій і пільг для дітей, які отримали статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (пункт 3.3. «Права дитини в умовах збройного конфлікту» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково Закон України від 16.01.2020 № 474-IX; проект Закону України (реєстр. № 3627 від 10.06.2020)

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
109	Вжити заходів щодо імплементації рекомендацій Міжнародної конференції з питань забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту в державну політику України (пункт 3.3. «Права дитини в умовах збройного конфлікту» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконується вибіркового моніторингу засвідчив, що відповідні заходи здебільшого вживаються
110	Розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України порядок надання дітям, які постраждали від мін та/або вибухонебезпечних предметів внаслідок збройного конфлікту, статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, за спрощеною процедурою (пункт 3.3. «Права дитини в умовах збройного конфлікту» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1023
111	Посилити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо порядку отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (пункт 3.3. «Права дитини в умовах збройного конфлікту» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконується вибіркового моніторингу засвідчив, що відповідні заходи здебільшого вживаються
112	На системній основі посилити контроль за дотриманням Пенсійним фондом України норм законодавства щодо призначення (перерахунку) і виплати зазначених вище пенсій (пункт 4.4. «Права осіб, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а також ветеранів війни та служби» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	Не виконано відповідних заходів не вжито
113	Розробити та надати обласним державним адміністраціям роз'яснення щодо процедури встановлення обґрунтованих фактів відсутності особи протягом певного строку за місцем проживання відповідно до умов Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Не виконано відповідне роз'яснення не надано
114	Розробити та запровадити механізм оцінки потреб ВПО у забезпеченні житлом, включивши відповідні дані до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб (пункт 5.2. «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
115	<p>Розробити та подати в установленому порядку зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 року № 226 «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» в частині:</p> <p>приведення мінімальних розмірів нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, одягом, взуттям, м'яким інвентарем і обладнанням у відповідність до рівня, який би забезпечував виконання натуральних норм; перегляду мінімального розміру грошової допомоги при вступі на навчання до професійно-технічних та вищих навчальних закладів, яка встановлена постановою в розмірі 2,5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; визначення розмірів нормативів фінансового забезпечення предметами першої потреби (миючими, чистячими засобами, засобами гігієни) учнів (вихованців) дитячих будинків, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що перебувають (навчаються) в дитячих будинках та загальноосвітніх школах-інтернатах (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)</p>	<p>Не виконано відповідний проєкт акта не розроблено</p>
116	<p>Прискорити затвердження Типового положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)</p>	<p>Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 № 772</p>
117	<p>Розробити спільний наказ щодо організації та надання медичної допомоги підопічним/ вихованцям стаціонарних інтернатних установ системи соціального захисту населення (щодо визначення умов та виду надання медичної допомоги в інтернатних установах, періодичності проведення медичного огляду підопічним, механізму взаємодії лікарів та медичного персоналу інтернатних установ з надавачем первинної, вторинної, третинної медичної допомоги тощо) (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)</p>	<p>Не виконано законопроєкт до Верховної Ради України не внесено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
118	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до статті 300 Цивільного процесуального кодексу України в частині доповнення нормою щодо звільнення опікуна від його повноважень та призначення іншого опікуна за заявою особи, яка була визнана недієздатною (пункт 7.5. «Право на професійну правничу допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
Міністерству охорони здоров'я України		

119	В умовах запровадження другого етапу реформування системи охорони здоров'я передбачити кошти на виплату заробітної плати працівникам сфери охорони здоров'я відповідно до потреби та вживати заходів щодо першочергового забезпечення закладів охорони здоров'я у сільській місцевості медичними кадрами (пункт 1.2. «Право на охорону здоров'я» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано частково Закон України від 17.03.2020 № 533-IX; постанови Кабінету Міністрів України від 24.04.2020 № 331; від 19.06.2020 № 610. Вибірковий моніторинг засвідчив недостатнє забезпечення ЗОЗ у сільській місцевості медичними кадрами</p>
-----	--	--

120	Створити реєстр громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, передбачений статтею 531 Основ законодавства України про охорону здоров'я, розробити та затвердити відповідні нормативно-правові акти щодо планування та розрахунку потреби в лікарських засобах, продуктах спеціального харчування та виробках медичного призначення, що закуповуються для громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, за рахунок коштів місцевих бюджетів (пункт 1.2. «Право на охорону здоров'я» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано частково (ЩД, розділ 4, пункт 4.4, стор. 172)</p>
-----	---	--

121	Забезпечити розроблення та прийняття в установленому порядку відповідних нормативно-правових актів щодо врегулювання проблемних питань при направленні громадян України для лікування за кордон та забезпечити контроль за цільовим та ефективним витрачанням коштів, передбачених у державному бюджеті за бюджетною програмою «Лікування громадян України за кордоном» (пункт 1.2. «Право на охорону здоров'я» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Виконано частково Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14.11.2019 № 294-IX, розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.11.2020 № 1417</p>
-----	---	--

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
122	При розробці тарифів на медичні послуги за програмою медичних гарантій для вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги передбачити у розрахунках частку видатків на забезпечення заробітною платою медичних працівників (пункт 1.2. «Право на охорону здоров'я» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконано частково постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2020 № 513
123	Привести у відповідність до вимог законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», наказу Міністерства охорони здоров'я України від 14 серпня 1998 року № 251, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 11 вересня 1998 року за № 563/3003 «Про затвердження Положення про систему ліцензійних інтегрованих іспитів фахівців з вищою освітою напрямів «Медицина» та «Фармація» і наказу Міністерства охорони здоров'я України від 31 січня 2005 року № 53, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 лютого 2005 року за № 244/10524 «Про затвердження Положення про організацію та порядок проведення державної атестації студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації за напрямом підготовки «Медицина», (пункт 1.4. «Право на освіту» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано відповідний наказ не затверджено
124	Затвердити відомчим нормативно-правовим актом Порядок проведення ліцензійних інтегрованих іспитів, на підставі якого державною організацією «Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» та «Фармація» при Міністерстві охорони здоров'я України» здійснюється проведення зазначених іспитів (пункт 1.4. «Право на освіту» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконано частково проєкт наказу розроблено. Погоджується із державними органами
125	Внести зміни до документів, необхідних для зарахування дитини до закладів загальної середньої та дошкільної освіти, та передбачити внесення у довідку про стан здоров'я дитини інформації щодо проведених щеплень (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.2021 № 31. Проєкт наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Форми первинної облікової документації № 026/о «Медичний висновок про допуск/недопуск дитини/абітурієнта до відвідування закладу освіти, оздоровлення та відпочинку» (громадське обговорення)
126	Посилити інформаційно-роз'яснювальну роботу про необхідність проведення вакцинації дітей (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково (ЩД, розділ 3, пункт 3.1, стор.122)

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
127	Розробити нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення відповідним харчуванням у закладах освіти дітей із різними видами харчових непереносимостей та/або алергій (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205
128	Здійснювати контроль за забезпеченням дітей, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання, лікарськими засобами та харчовими продуктами за місцем проживання або лікування (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково (ЩД, розділ 3, пункт 3.1, стор. 119)
129	Створити державний реєстр громадян, які страждають на рідкісні (орфанні) захворювання (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28.02.2020 № 587
130	Сприяти врегулюванню питання приєднання пацієнтів, хворих на муковісцидоз, до Європейського реєстру (ECFC Patient Registry) (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Не виконано відповідних заходів не вжито
131	Внести зміни до Національного переліку основних лікарських засобів та врегулювати стан їх закупівель за бюджетні кошти (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 № 1300
132	Привести у відповідність до вимог стандартів Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню «Гамівні засоби в психіатричних лікувальних закладах для дорослих» (СРТ/Inf (2017) Правила застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24 березня 2016 року № 240, зокрема, щодо заборони при застосуванні фізичного обмеження: у присутності інших пацієнтів; без сертифікованих ременів фіксації, з використанням ліжок з панцерними сітками, а також щодо визначення процедур хімічної фіксації (пункт 7.1 «Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
133	Розробити та затвердити проєкт наказу Міністерства охорони здоров'я України щодо забезпечення унормування порядку проведення тілесного огляду при госпіталізації та під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги опитування щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідні правоохоронні органи (пункт 7.1. «Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
134	Прискорити затвердження проєкту наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Санітарного регламенту для будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, спеціальних будинків-інтернатів, стаціонарних відділень територіальних центрів соціального обслуговування». (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
135	Розробити і затвердити План виконання Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1018-р (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Виконано частково проєкт акта розроблено. Погоджується із заінтересованими державними органами</p>
136	Затвердити стандарт надання стаціонарної психіатричної допомоги відповідно до статті 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489-III і вимоги до медичних послуг, які надаються в стаціонарних умовах (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
137	Внести зміни до форми первинної облікової документації № 086-1/о щодо доповнення цієї форми інформацією про вакцинальний статус дитини (пункт 10.1. «Право на захист персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
138	Внести зміни до Порядку здійснення фармаконагляду, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 27 грудня 2006 року № 898, з метою приведення його у відповідність до Закону України «Про захист персональних даних» в частині здійснення фармаконагляду в знеособленому вигляді (пункт 10.1. «Право на захист персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
Міністерству освіти і науки України		
139	Вжити заходів щодо забезпечення фінансування з метою створення на базі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова науково-дослідного центру вивчення проблеми глухоти; підготовки перекладачів жестової мови; забезпечення факультету спеціальної та інклюзивної освіти університету сучасними технічними засобами та спеціальним обладнанням робочих місць для проведення індивідуальної та групової роботи зі студентами, які мають порушення зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату (пункт 1.4. «Право на освіту» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	 <p>Не виконано відповідних заходів не вжито</p>
140	Вжити заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, а саме: посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо переваг інклюзії, забезпечення рівного, безперешкодного (включаючи архітектурну доступність) доступу, підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи в інклюзивному середовищі (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 <p>Виконується відповідні заходи вживаються</p>
141	Прискорити прийняття порядку реагування на випадки булінгу (пункт 3.4. «Протидія булінгу та дотримання прав дітей у кіберпросторі» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 <p>Виконано наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646</p>
142	Посилити профілактичні заходи з протидії явищу булінгу/цькування (пункт 3.4. «Протидія булінгу та дотримання прав дітей у кіберпросторі» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 <p>Виконано Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
143	Вжити заходів щодо посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань протидії явищу булінгу (кібербулінгу) та безпечного Інтернет-простору для дітей (пункт 3.4. «Протидія булінгу та дотримання прав дітей у кіберпросторі» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково Міністерство освіти і науки України листами від 14.08.2020 та 26.11.2020 рекомендувало закладам післядипломної педагогічної освіти включити до програм підвищення кваліфікації відповідні навчальні модулі
144	Вжити заходів щодо забезпечення безперешкодного доступу особам з інвалідністю до навчальних закладів (пункт 11.1. «Протидія дискримінації за ознакою інвалідності та станом здоров'я» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується відповідні заходи вживаються
Міністерству культури та інформаційної політики України		
145	Забезпечити визначення стандарту доступності закладів культури базової мережі місцевого рівня та стандарту (критерії та показники) якості послуг, що мають обов'язково надаватись закладами культури місцевого рівня (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано відповідні стандарти не затверджено
Міністерству внутрішніх справ України		
146	Забезпечити реалізацію положень Декларації безпеки шкіл (пункт 3.3. «Права дитини в умовах збройного конфлікту» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	Виконано частково (ЩД, розділ 3, пункт 3.3, стор. 144)
147	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII у частині наділення поліції повноваженнями утримання та конвоювання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень, осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, а також осіб, підданих адміністративному арешту (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Виконано проєкт Закону України (реєстр. № 4214 від 13.10.2020)

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
148	Затвердити наказом Міністерства внутрішніх справ України норми забезпечення господарським інвентарем кімнат для затриманих чергових частин, ізоляторів тимчасового тримання, приймальників-розподільників для осіб, затриманих за бродяжництво, спеціальних приймальників для осіб, підданих адміністративному арешту, пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
149	Внести зміни до Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26 травня 2015 року № 613/785/5/30/29/67/68, визначивши порядок харчування в приміщенні обвинувачених (підсудних), які не забезпечені наборами сухих продуктів перед конвоюванням до суду, в тому числі щодо можливості забезпечення гарячими напоями (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
150	На виконання пункту 3 розділу 105 Плану дій розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо врегулювання питання забезпечення відповідальності за злочини, вчинені з мотиву нетерпимості за такими ознаками, як раса, колір шкіри, релігійні переконання, сексуальна орієнтація, транссексуальність, інвалідність, мова (пункт 11.3. «Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 <p>Виконується проект акта розроблено та надано на погодження заінтересованим органам державної влади</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Міністерству оборони України		
151	Здійснити приведення змісту Глави 2 розділу II Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 14 серпня 2008 року № 402, у відповідність до вимог статті 70 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а саме – щодо покладення обов'язку з визначення придатності призовника до військової служби за станом здоров'я на військово-лікарські комісії військових комісаріатів та забезпечити належне медичне обстеження громадян, які призиваються на строкову військову службу (пункт 4.1. «Права військовослужбовців» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>
152	Посилити забезпечення виконання передбачених законодавством заходів із соціального захисту звільнених із незаконного утримування (полону) військовослужбовців, їх психологічної реабілітації, надання медичного забезпечення належного рівня (пункт 4.2. «Права військовослужбовців України, які перебувають у полоні» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	 <p>Не виконано відповідні нормативно-правові акти не затверджено</p>
153	Посилити забезпечення виконання передбачених законодавством заходів із досягнення рівності прав і можливостей жінок та чоловіків під час проходження служби у військових формуваннях, у тому числі недопущення ґендерно зумовленого насильства (пункт 4.3. «ґендерні питання в Збройних Силах України та інших військових формуваннях і правоохоронних органах» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	 <p>Виконується відповідні заходи вживаються</p>
154	Вирішити питання щодо внесення змін до нормативно-правових актів в частині розширення повноважень Військової служби правопорядку в Збройних Силах України (пункт 4.3. «ґендерні питання в Збройних Силах України та інших військових формуваннях і правоохоронних органах» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)	 <p>Не виконано відповідні нормативно-правові акти не затверджено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Міністерству у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України <i>(Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України)</i>		
155	<p>Як міжінституційному координатору взаємодії відповідних державних органів з виконання постанови Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року № 1122 «Деякі питання соціального і правового захисту осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення» забезпечити надання безоплатної правової допомоги; надання звільненим особам психологічної реабілітації, організацію заходів із соціальної та/або професійної адаптації осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення (пункт 4.2. «Права військовослужбовців України, які перебувають у полоні» розділу 4 «Дотримання прав військовослужбовців»)</p>	<p>Не виконано відповідні заходи не здійснено</p>
156	<p>Забезпечити створення державного реєстру постраждалих цивільних осіб внаслідок збройного конфлікту (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)</p>	<p>Виконується (ЩД, розділ 5, пункт 5.1, стор. 213)</p>
Міністерству розвитку громад і територій України		
157	<p>Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо проведення інвентаризації покинутого житла з метою формування фондів житла для тимчасового проживання ВПО, а також механізму компенсації власникам такого майна (пункт 5.2. «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)</p>	<p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
158	<p>Спільно з органами місцевого самоврядування, а у разі їх відсутності відповідними військово цивільним адміністраціям провести інвентаризацію покинутого житла з метою формування фондів житла для тимчасового проживання ВПО (пункт 5.. «Реституція. Право на житло і компенсацію за завдану майнову (матеріальну) шкоду цивільному населенню, постраждалому від військового конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)</p>	<p>Не виконано відповідних заходів не вжито</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Міністерству юстиції України		
159	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо врегулювання окремих питань залучення перекладачів у кримінальному провадженні (пункт 6.2. «Право на своєчасний розгляд кримінальної справи судом» розділу 6 «Дотримання процесуальних прав»)	 <p>Виконано проект Закону України (реєстр. № 4332 від 05.11.2020)</p>
160	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проект закону, спрямований на приведення змісту статті 127 Кримінального кодексу України у відповідність до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (пункт 7.1. «Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Виконано частково проект Закону України погоджується із заінтересованими органами державної влади</p>
161	Привести умови утримання та надання медичної допомоги в медичних частинах у СІЗО та ВК відповідно до санітарно-гігієнічних вимог, встановлених Європейськими пенітенціарними правилами, Кримінально-виконавчим кодексом України та Законом України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року № 3352-XII, зокрема, забезпечити належне функціонування системи вентиляції, скасувати практику розміщення засуджених у переповнених загальних камерах без забезпечення мінімально допустимих відповідно до міжнародних стандартів площ (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	 <p>Не виконано відповідних заходів не вжито</p>
162	Затвердити Порядок проведення медичних оглядів засуджених до обмеження волі у ВЦ з метою реалізації частини першої статті 59 Кримінально-виконавчого кодексу України (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
163	Забезпечити укомплектування вакансій працівників у медичних частинах державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню»)	 <p>Виконано частково укомплектовано 50% вакансій працівників у медичних частинах ЦОЗ ДКВС</p>
164	Забезпечити виконання вимог наказу Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Державної служби України з контролю за наркотиками від 22 жовтня 2012 року № 821/937/1549/5/156 «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я, органів внутрішніх справ, слідчих ізоляторів і виправних центрів щодо забезпечення безперервності лікування препаратами замісної підтримувальної терапії» (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню»)	 <p>Не виконано відповідних заходів не вжито</p>
165	Забезпечувати в обов'язковому порядку скринінг на туберкульоз для новоприбулих ув'язнених і засуджених відповідно до Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Туберкульоз», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 4 вересня 2014 року № 620. Проводити профілактичний медичний огляд усім засудженим двічі на рік (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню»)	 <p>Не виконано відповідних заходів не вжито</p>
166	Забезпечити доступ медичних частин державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» до реєстру хворих на цукровий діабет та ведення його щодо ув'язнених та засуджених, які утримуються в пенітенціарних установах (пункт 7.4. «Право на охорону здоров'я та медичну допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню»)	 <p>Не виконано відповідних заходів не вжито</p>
167	Розробити та затвердити План проведення правопросвітницьких заходів для населення з метою підвищення правової обізнаності, інформування населення про їхні права і свободи, в тому числі осіб, які перебувають у місцях несвободи різних типів, представниками центрів безоплатної вторинної правової допомоги, забезпечити регулярність відвідування місць несвободи адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги (пункт 7.5. «Право на професійну правничу допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню»)	 <p>Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
168	Вжити заходів щодо прискорення укладання Договору між Україною та Грецькою Республікою про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (пункт 8.2. «Права громадян України, які перебувають в пенітенціарних установах за кордоном» розділу 8 «Дотримання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованій території»)	 <p>Виконується Проект договору опрацьовується Грецькою Республікою</p>
169	Вжити заходів щодо прискорення укладання Договору між Україною та Королівством Таїланд про передачу засуджених осіб (пункт 8.2. «Права громадян України, які перебувають в пенітенціарних установах за кордоном» розділу 8 «Дотримання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованій території»)	 <p>Виконується проект договору опрацьовується Королівством Таїланд</p>
170	Підготувати пропозиції щодо укладення договорів між Україною та іншими країнами про передачу засуджених осіб, зокрема Народною Республікою Бангладеш, Лаоською Народно-Демократичною Республікою, Арабською Республікою Єгипет, Федеративною Республікою Нігерія (пункт 8.2. «Права громадян України, які перебувають в пенітенціарних установах за кордоном» розділу 8 «Дотримання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованій території»)	 <p>Виконується проекти договорів опрацьовуються іншою стороною</p>
171	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до частини третьої статті 17 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI стосовно визначення конкретних механізмів реалізації державного контролю за забезпеченням доступу до публічної інформації (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
172	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до статей 38, 212-3, 254 Кодексу України про адміністративні правопорушення, спрямованих на спрощення процедури притягнення до адміністративної відповідальності та підвищення розміру штрафу за порушення права на інформацію (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
173	Розробити та подати в установленому порядку зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 583 «Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади» з метою оновлення та розширення переліку примірних внутрішньо-організаційних актів у сфері доступу до публічної інформації в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування з огляду на неоднозначну практику впорядкування роботи та відсутність уніфікованого підходу до оприлюднення інформації, копіювання та друку документів (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	 <p>Виконано частково постанова Кабінету Міністрів України від 15.01.2020 № 4. Внесено відповідні зміни до низки нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади</p>
174	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР в частині розгляду звернень юридичних осіб і звернень, що мають сутяжницький, тобто характер зловживання правом на звернення, а також щодо закріплення в статті 28 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР чітких механізмів контролю за дотриманням законодавства про звернення громадян (пункт 9.2. «Право на звернення» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	 <p>Виконано частково проект Закону України (реєстр. № 3475 від 14.05.2020)</p>
175	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до статей 212-3, 254 Кодексу України про адміністративні правопорушення, спрямованих на спрощення процедури притягнення до адміністративної відповідальності, підвищення розміру штрафу за порушення права на звернення, а також з метою конкретизації словосполучення: «інше порушення Закону України «Про звернення громадян» (пункт 9.2. «Право на звернення» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	 <p>Не виконано законопроект до Верховної Ради України не внесено</p>
176	Вжити заходів щодо прискорення укладення Договору між Україною та Грецькою Республікою про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (пункт 13.2. «Співробітництво з омбудсменами та установами іноземних держав у захисті прав людини в Україні» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	 <p>Виконується проект договору опрацьовується Грецькою Республікою</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Міністерству закордонних справ України		
177	<p>При забезпеченні представництва України в міжнародних організаціях та спеціальних місіях, співробітництва з іноземними державами здійснювати інформування щодо стану дотримання прав громадян України, які переслідуються Російською Федерацією за безпідставними та політично вмотивованими звинуваченнями, з метою посилення тиску міжнародної спільноти для звільнення ув'язнених осіб (пункт 8.1. «Права громадян України, які переслідуються Російською Федерацією за безпідставними та політично вмотивованими звинуваченнями» розділу 8 «Дотримання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованій території»)</p>	<p>Виконано відповідні заходи вживаються</p>
178	<p>Забезпечити систематичне відвідування громадян України, які перебувають під арештом, затримані чи позбавлені волі в іншій формі, відбувають покарання за кордоном з метою ефективного нагляду за дотриманням прав і свобод (пункт 8.2. «Права громадян України, які перебувають в пенітенціарних установах за кордоном» розділу 8 «Дотримання прав громадян України, які перебувають у місцях несвободи за кордоном та на тимчасово окупованій території»)</p>	<p>Виконується відповідні заходи здебільшого виконуються</p>
179	<p>Напрацювати проект нормативно-правового акта щодо надання пільг особам з інвалідністю, які тимчасово або постійно проживають за межами України, при сплаті консульського збору під час одержання адміністративних послуг через консульські установи (пункт 13.2. «Співробітництво з омбудсменами та установами іноземних держав у захисті прав людини в Україні» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)</p>	<p>Виконано проект Закону України (реєстр. № 4539 від 24.12.2020)</p>
180	<p>Опрацювати питання утворення консульської установи України у місті Вроцлав із включенням до нового консульського округу Великопольського, Любуського, Опольського та Нижньосілезького воєводств Республіки Польща (пункт 13.2. «Співробітництво з омбудсменами та установами іноземних держав у захисті прав людини в Україні» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)</p>	<p>Виконується питання опрацьовано, підготовлено пропозиції Президенту України про утворення консульської установи</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
181	Поширити на сайтах дипломатичних представництв за кордоном України контактну інформацію Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з метою надання можливості громадянам України звертатися до Омбудсмена у разі порушення їхніх прав (пункт 13.2. «Співробітництво з омбудсменами та установами іноземних держав у захисті прав людини в Україні» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	Виконано за дорученням Міністерства закордонних справ України закордонні дипломатичні установи розмістили на своїх сайтах контактну інформацію Уповноваженого
182	Опрацювати питання щодо можливості укладення додаткового протоколу до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль про тимчасове працевлаштування українських працівників в окремих галузях на ринку праці Держави Ізраїль щодо працевлаштування громадян України у сфері догляду на території держави Ізраїль (пункт 13.2. «Співробітництво з омбудсменами та установами іноземних держав у захисті прав людини в Україні» розділу 13 «Захист прав і свобод громадян України на міжнародному рівні»)	Виконується проєкт протоколу опрацьовується Державою Ізраїль
Міністерству цифрової трансформації України		
183	Створити та розмістити на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних відеоінструкцію щодо порядку реєстрації на ньому, а також з питань формування та завантаження наборів відкритих даних до веб-порталу (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Виконано на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних розміщено відповідний електронний навчальний курс
184	Розробити та впровадити інтегровану електронну систему, яка давала б громадянам можливість відстежувати етапи проходження звернень у державних органах, органах місцевого самоврядування в реальному режимі часу, самостійно відстежувати отримання, терміни обробки звернення, стадії його розгляду та відправлення відповіді заявнику (пункт 9.2. «Право на звернення» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Виконується постанова Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 976. Відповідний сервіс доступний для звернень до державних органів
Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру		
185	Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру розробити та подати на затвердження в установленому порядку типову форму наказу організаційно-розпорядчого характеру щодо розпорядження землями сільськогосподарського призначення (пункт 2.3. «Право на землю» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	Виконано типові форми наказів створено на базі Автоматизованої системи управління документами «ДОК ПРОФ 3»

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Пенсійному фонду України		
186	Провести фінансово-економічні розрахунки необхідних видатків для здійснення пенсійних виплат ВПО за минулий період та громадянам України, які проживають на тимчасово окупованих територіях або у населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Виконано частково (ЩД, розділ 5, пункт 5.1, стор. 216)
Національному банку України		
187	Надати роз'яснення для установ, що надають фінансові послуги, в частині неприпустимості порушення прав громадян з тимчасово окупованих територій на доступ до банківських послуг (пункт 5.3. «Права громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Виконано відповідне роз'яснення надано
Національному агентству України з питань державної служби		
188	Розробити та впровадити для розпорядників інформації єдину уніфіковану програму підвищення кваліфікації державних службовців з питань доступу до публічної інформації (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Не виконано відповідну програму не розроблено
Центральній виборчій комісії		
189	Внести зміни до Вимог до приміщень дільничних виборчих комісій та приміщень для голосування, затверджених постановою Центральної виборчої комісії від 19 січня 2012 року № 5 відповідно до положень Державних будівельних норм України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 листопада 2018 року № 327 (пункт 11.1. «Протидія дискримінації за ознакою інвалідності та станом здоров'я» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконано постанова ЦВК від 08.08.2020 № 164

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Державній міграційній службі України		
190	Активізувати роботу щодо документування представників ромської національної меншини (пункт 11.2. «Дотримання рівності прав і свобод національних меншин» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується (ЩД, розділ 1, пункт 1.2.2, стор. 41)
Державній службі статистики України		
191	Розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект розпорядження щодо питання збору даних для моніторингу гендерної рівності з урахуванням рекомендацій статистичного управління Європейського Союзу (Євростат) та Відділу статистики ООН (пункт 11.5. «Дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено
Офісу Генерального прокурора		
192	Забезпечити підготовку проєктів змін до відповідних відомчих нормативно-правових актів з метою приведення їх у відповідність до вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII, який набирає чинності 1 липня 2020 року (пункт 6.1. «Права учасників кримінального провадження під час затримання, арешту, дізнання» розділу 6 «Дотримання процесуальних прав»)	Виконано затверджено: накази Генерального прокурора від 30.06.2020 №№ 298, 299, від 04.11.2020 № 509, спільно з Міністерством юстиції України від 06.08.2020 № 2655/5/362, з іншими правоохоронними органами від 28.07.2020 № 337/564/206/123/363/85
193	Забезпечити ефективний нагляд за дотриманням законів органами, які здійснюють досудове розслідування, зокрема вимог статті 214 Кримінального процесуального кодексу України під час розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, та належний контроль за організацією процесуального керівництва досудовим розслідуванням (пункт 6.1. «Права учасників кримінального провадження під час затримання, арешту, дізнання» розділу 6 «Дотримання процесуальних прав»)	Виконується відповідні заходи вживаються

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
194	Посилити нагляд за додержанням законодавства під час проведення досудового розслідування злочинів, вчинених щодо працівників засобів масової інформації та інших осіб у зв'язку із реалізацією ними права на свободу слова (розділ 12 «Свобода слова в Україні»)	Виконується (ЩД, розділ 1, пункт 1.4, стор. 66)
Державному бюро розслідувань		
195	Вжити вичерпних заходів, щоб усі отримані з заяв і повідомлень, а також виявлені з інших джерел (у тому числі актів реагування Уповноваженого або органів прокуратури) відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення злочинів, підслідних Державному бюро розслідувань, у передбаченому статтею 214 Кримінального процесуального кодексу України порядку, були оперативно внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань та забезпечити розслідування таких випадків (пункт 7.2. «Право на свободу та особисту недоторканість» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Виконано невиконання відповідних заходів протягом року не зафіксовано
196	Вжити заходів щодо недопущення службовими особами Державного бюро розслідувань перенаправлення скарг на неправомірні дії працівників правоохоронних органів до органів, в яких вони проходять службу, або до вищестоящих установ, яким вони підконтрольні (пункт 7.2. «Право на свободу та особисту недоторканість» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Не виконано зафіксовано випадки перенаправлення відповідних скарг
197	Забезпечити створення кімнат для затриманих у територіальних органах Державного бюро розслідувань та функціонування їх відповідно до вимог законодавства України (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Не виконано відповідних заходів не вжито
Національній поліції України		
198	Систематично проводити роз'яснювальну роботу з кадровим складом щодо неприпустимості практики етнічного профайлінгу (пункт 11.2. «Дотримання рівності прав і свобод національних меншин» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується (ЩД, розділ 1, пункт 1.2.2, стор. 38)

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
199	Забезпечувати реалізацію представниками ЛГБТІ-спільноти гарантованих законодавчо прав (зокрема, на свободу поглядів та особисту недоторканість, право на свободу від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, свободу мирних зібрань тощо) та кваліфікувати порушення рівноправності громадян за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності згідно зі статтею 161 Кримінального кодексу України (пункт 11.3. «Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується відповідні заходи вживаються
200	Забезпечити ефективне та неупереджене досудове розслідування кримінальних правопорушень за фактами вбивств і нападів на громадських діячів (активістів), журналістів та інших порушень свободи слова (розділ 12 «Свобода слова в Україні»)	Виконується відповідні заходи вживаються
201	Приділяти особливу увагу бездіяльності та неналежному реагуванню уповноважених державних органів та їх посадових осіб на злочини, вчинені проти журналістів та громадських діячів (розділ 12 «Свобода слова в Україні»)	Виконується відповідні заходи вживаються
202	Розробити нові правові механізми захисту права на свободу думки і слова в Україні з урахуванням новітніх викликів і загроз технологічного, кібернетичного характеру, а особливо – посилення гарантій захисту представників засобів масової інформації та громадських активістів від незаконних дій представників влади, політиків, олігархічних структур (розділ 12 «Свобода слова в Україні»)	Не виконано відповідний нормативно-правовий акт не затверджено
Координаційному центру з надання правової допомоги		
203	Визначити пріоритетним напрямом роботи для центрів з надання безоплатної вторинної допомоги надання первинної та вторинної правової допомоги соціально незахищеним категоріям осіб, які перебувають у місцях несвободи, та забезпечити налагодження співпраці цих центрів із закладами та установами, що належать до місць несвободи у розумінні пункту 8 статті 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР (пункт 7.5. «Право на професійну правничу допомогу» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Не виконано відповідних заходів не вжито

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України		
204	Вжити заходів щодо прискорення комплектування вакантних посад суддів у судах (пункт 6.2. «Право на своєчасний розгляд кримінальної справи судом» розділу 6 «Дотримання процесуальних прав»)	Виконується частково ВРП відповідні заходи вживаються ВККС не сформована
Центральним органам виконавчої влади (Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони України), Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним, Київській міській державним адміністраціям та обласним радам		
205	Імплементувати положення Керівництва ООН з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарань (Стамбульського протоколу) у свою діяльність (пункт 7.1. «Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Не виконано відповідні нормативно-правові акти не затверджено
206	Забезпечити ефективний внутрішній контроль за дотриманням прав людини в місцях, що перебувають під її юрисдикцією та контролем, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, за розпорядженням державного органу чи за його вказівкою, або з його відома чи мовчазної згоди (пункт 7.1. «Право на захист від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Не виконано моніторинг засвідчив, що відповідних заходів не вжито
207	Забезпечити безумовне дотримання вимог Правил протипожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 грудня 2014 року № 1417, та відомчих нормативно-правових актів з питань протипожежної безпеки в усіх місцях несвободи (пункт 7.2. «Право на свободу та особисту недоторканість» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	Не виконано відповідних заходів не вжито

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
208	Забезпечити повноцінне фінансування, утримання та діяльність органів, установ, закладів, в яких утримуються особи, привести умови тримання в них у відповідність до санітарно-гігієнічних вимог, встановлених законодавством України та європейськими стандартами (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	<p>Не виконано</p> <p>моніторинг засвідчив, що відповідних заходів не вжито</p>
209	Вжити вичерпних заходів для організації безперешкодного доступу до будівель, приміщень місць несвободи осіб з інвалідністю відповідно до Державних будівельних норм України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 листопада 2018 року № 327 (пункт 7.3. «Право на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло» розділу 7 «Дотримання права не бути підданим катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню»)	<p>Не виконано</p> <p>моніторинг засвідчив, що відповідних заходів не вжито</p>
Центральним органам виконавчої влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування		
210	Посилити контроль за додержанням роботодавцями вимог законодавства про працю, в тому числі щодо своєчасної виплати заробітної плати, а також щодо оформлення трудових відносин з працівниками (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	<p>Не виконано</p> <p>відповідних заходів не вжито</p>
211	Забезпечити впровадження ефективних програм зайнятості для осіб з інвалідністю (пункт 1.3. «Право на працю» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	<p>Не виконано</p> <p>відповідних заходів не вжито</p>
212	Забезпечити виконання функцій у сфері захисту прав дитини, передбачених національним законодавством, зокрема, Сімейним кодексом України, законами України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року № 2342-IV, «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 року № 2623-IV, Порядком провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	<p>Виконано частково</p> <p>моніторинг засвідчує, що відповідні заходи вживаються</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
213	Забезпечити наповнення власних веб-сайтів публічною інформацією відповідно до переліку та вимог, визначених статтями 101, 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI, постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідна інформація розміщена
214	Розробити та впровадити системи обліку публічної інформації відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи здебільшого вживаються
215	Переглянути внутрішньо-організаційні акти з огляду на зменшення граничних витрат за копіювання та встановлення граничних витрат за сканування документів внаслідок внесення Урядом змін до постанови Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 740 «Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію» (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи здебільшого вживаються
216	Ураховувати у своїй діяльності правові позиції, викладені у постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29 вересня 2016 року № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації», а також Огляді судової практики, що містить правові позиції за 2018–2019 роки, здійсненому Верховним Судом з метою сприяння системному розумінню окремих питань, пов'язаних з порушеннями права на доступ до публічної інформації (пункт 9.1. «Право на інформацію» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи здебільшого вживаються
217	Неухильно дотримуватись вимог Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР відповідно до своїх повноважень, в тому числі щодо розгляду електронних звернень громадян (пункт 9.2. «Право на звернення» розділу 9 «Дотримання прав на інформацію та звернення»)	Виконано частково моніторинг засвідчує, що відповідні заходи вживаються
218	Забезпечувати захист персональних даних та нерозголошення працівниками органу персональних даних, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків, крім випадків, передбачених законом (пункт 10.1. «Право на захист персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
219	Переглянути розміщену на офіційному веб-сайті відповідного органу інформацію з метою запобігання розголошення персональних даних (пункт 10.1. «Право на захист персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
220	Під час надання відповідей на запити третіх осіб дотримуватись вимог Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI. Звертати увагу, зокрема, чи є підтвердження того, що зміст запиту відповідає повноваженням запитувача, а також на відповідність мети та правових підстав запиту (пункт 10.1. «Право на захист персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
221	Забезпечити можливість реалізації права суб'єкта персональних даних на ознайомлення із відомостями про себе (пункт 10.2. «Право на доступ до своїх персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
222	Повідомляти суб'єкта персональних даних на виконання вимог статті 12 Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI про володільця персональних даних, склад та зміст зібраних персональних даних, його права, визначені Законом, мету збору персональних даних та осіб, яким передаються його персональні дані (пункт 10.3. «Дотримання володільцями персональних даних права на приватність» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
223	Проаналізувати стан дотримання вимог законодавства про захист персональних даних у відповідному органі (пункт 10.3. «Дотримання володільцями персональних даних права на приватність» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
224	Забезпечити доступність об'єктів інфраструктури відповідно до Державних будівельних норм України В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 листопада 2018 року № 327, з метою створення безбар'єрного архітектурного середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення (пункт 11.1. «Протидія дискримінації за ознакою інвалідності та станом здоров'я» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується (ЩД, розділ 1, пункт 1.2.1, стор. 35)

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
225	Провести у першій половині 2020 року оцінку потреб представників ромської національної меншини на місцях та розробити плани комплексних заходів, спрямованих на вирішення соціальних питань ромів (пункт 11.2. «Дотримання рівності прав і свобод національних меншин» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 <p>Виконується моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються</p>
226	Вжити заходів, спрямованих на вирішення питання соціального захисту осіб ромської національності, які опинилися в складних життєвих обставинах (пункт 11.2. «Дотримання рівності прав і свобод національних меншин» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 <p>Виконується моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються</p>
227	Посилити інформаційно-просвітницьку роботу, спрямовану на підвищення правової обізнаності громадян у сфері запобігання та протидії дискримінації (пункт 11.3. «Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	 <p>Виконується моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються</p>
Обласним, Київській міській державним адміністраціям		
228	Вжити заходів щодо посилення місцевими органами влади контролю за умовами утримання та виховання дітей у закладах інституційного догляду та виховання, якістю надання послуг дітям та сім'ям, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа або які опинились у складних життєвих обставинах (пункт 3.1. «Право дитини в системі альтернативного догляду» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 <p>Виконано частково моніторинг засвідчив, що відповідні заходи здебільшого вживаються</p>
229	Вжити заходів щодо унеможливлення в умовах децентралізації влади звуження права дітей на освіту внаслідок прийняття місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування локальних нормативно-правових актів, які суперечать законодавству України про освіту (пункт 3.2. «Права дитини і сімей із дітьми в умовах децентралізації влади» розділу 3 «Дотримання прав дитини»)	 <p>Виконано частково моніторинг засвідчив, що відповідні заходи здебільшого вживаються</p>

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Луганській і Донецькій обласним військово-цивільним і Херсонській обласній державній адміністраціям		
230	Забезпечити реєстрацію повідомлень про зниклих безвісти за особливих обставин осіб та інформацію про членів їх сімей на всіх КПВВ перетину лінії розмежування та надання необхідної правової допомоги заявникам щодо організації пошуку таких осіб (пункт 5.1. «Право на соціальний захист цивільних осіб, які зазнали негативних наслідків збройного конфлікту» розділу 5 «Дотримання прав і свобод осіб, які постраждали від окупації та збройного конфлікту»)	Не виконано відповідних заходів не вжито
Суб'єктам, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі		
231	Посилити механізм налагодження взаємодії з метою оперативної передачі та звірки даних про кількість випадків домашнього насильства (пункт 11.6. «Право на захист від домашнього насильства» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Не виконано відповідних заходів не вжито
Місцевим державним адміністраціям		
232	Забезпечити належну діяльність органів опіки та піклування та посилити контроль за діяльністю опікунів (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Не виконано звернення громадян до Уповноваженого свідчать про факти бездіяльності таких органів щодо захисту осіб, які потребують опіки та піклування
Органам місцевого самоврядування		
233	Вжити заходів з метою забезпечення виконання покладених законодавством власних і делегованих повноважень у сфері соціального захисту населення, зокрема, в частині надання соціальних послуг, організації соціального захисту бездомних осіб та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, та їх ресоціалізації, пільгових перевезень, надання допомоги на поховання окремим категоріям осіб (пункт 1.1. «Право на соціальний захист» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконано частково результати моніторингу щодо окремих громад засвідчили, що повноваження виконуються в межах фінансових можливостей, без урахування фактичних потреб населення

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
234	Вжити заходів щодо обстеження типових груп будинків і скласти плани реновації житлового фонду (пункт 2.1. «Право на житло» розділу 2 «Дотримання економічних прав»)	Не виконано відповідних заходів не вжито
235	Отримати від працівників, які мають доступ до персональних даних, письмові зобов'язання про нерозголошення персональних даних, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових, або трудових обов'язків від працівників (пункт 10.1. «Право на захист персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
236	Забезпечити приведення процедур обробки персональних даних відповідно до вимог чинного законодавства про захист персональних даних, а саме: вжити заходів для забезпечення належного рівня захисту персональних даних, що зберігаються в особових справах (зробити/актуалізувати опис документів, що містяться у справі; не отримувати та не зберігати надмірну інформацію) (пункт 10.1. «Право на захист персональних даних» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
237	Припинити вимагати надання суб'єктами персональних даних (працівників та суб'єктів звернення) згоди на обробку персональних даних у випадках, коли обробка персональних даних здійснюється на інших підставах, передбачених законом (пункт 10.3. «Дотримання володільцями персональних даних права на приватність» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються.
238	Утримуватися від дій і рішень, які можуть містити ознаки дискримінації, та неухильно виконувати обов'язок щодо забезпечення дотримання принципу недискримінації у діяльності, передбачений статтею 12 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI та проводити роз'яснювальну роботу щодо необхідності забезпечення права людей на різні погляди та переконання (пункт 11.3. «Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконано частково моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
239	Забезпечити виконання законодавства, що регулює державну політику у сфері освіти щодо дотримання права на освіту рідною мовою представникам національних меншин, що проживають у територіальній громаді району, міста, селища, села (пункт 11.4. «Дотримання прав громадян за мовною ознакою» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування		
240	Створити умови у закладах культури для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, забезпечивши архітектурну доступність, розумне пристосування, універсальний дизайн приміщень, поповнення бібліотечних фондів відповідною літературою (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
241	Сприяти здійсненню належних заходів щодо збереження кадрового потенціалу закладів культури, покращенню організації роботи щодо підвищення кваліфікації працівників культури, модернізації системи стимулів у сфері культурно-мистецької діяльності (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
242	Вжити заходів щодо зміцнення та оновлення матеріально-технічної та навчально-методичної бази закладів та установ культури, забезпечити їх безперервну роботу (пункт 1.5. «Право на культуру» розділу 1 «Дотримання соціальних прав»)	Виконується вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються
243	Забезпечити застосування ґендерного аспекту та рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок стосовно виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, а також положень Пекінської декларації та Платформи дій при розробленні регіональних і місцевих програм (пункт 11.5. «Дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується відповідні заходи вживаються
244	Організувати та провести протягом 2020 року інформаційно-просвітницьку кампанію щодо підвищення поінформованості громадян України про механізм захисту від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а також порядок звернення за захистом та допомогою у випадку такого насильства (пункт 11.6. «Право на захист від домашнього насильства» розділу 11 «Дотримання принципу недискримінації»)	Виконується відповідні заходи вживаються

№ з/п	Зміст рекомендації Уповноваженого	Стан виконання
Володільцям персональних даних		

245

Забезпечити приведення процедур обробки персональних даних у відповідність до вимог чинного законодавства про захист персональних даних, а саме:

1. Внести зміни/розробити внутрішні акти відповідно до вимог законодавства про захист персональних даних, якими визначити порядок обробки персональних даних.
2. Забезпечити ведення обліку операцій, пов'язаних із обробкою персональних даних суб'єкта та доступом до них.
3. Припинити вимагати надання суб'єктами персональних даних згоди на обробку персональних даних у випадках, коли така обробка здійснюється відповідно до закону.
4. Розробити та затвердити документ (план дій/інструкцію тощо) про порядок дій на випадок несанкціонованого доступу до персональних даних, пошкодження технічного обладнання, виникнення надзвичайних ситуацій тощо (пункт 10.3. «Дотримання володільцями персональних даних права на приватність» розділу 10 «Дотримання права на приватність»)

Виконано частково
вибірковий моніторинг засвідчив, що відповідні заходи вживаються

ДОДАТКИ

ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО НАДХОДЖЕННЯ ТА РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ЗАЯВНИКІВ

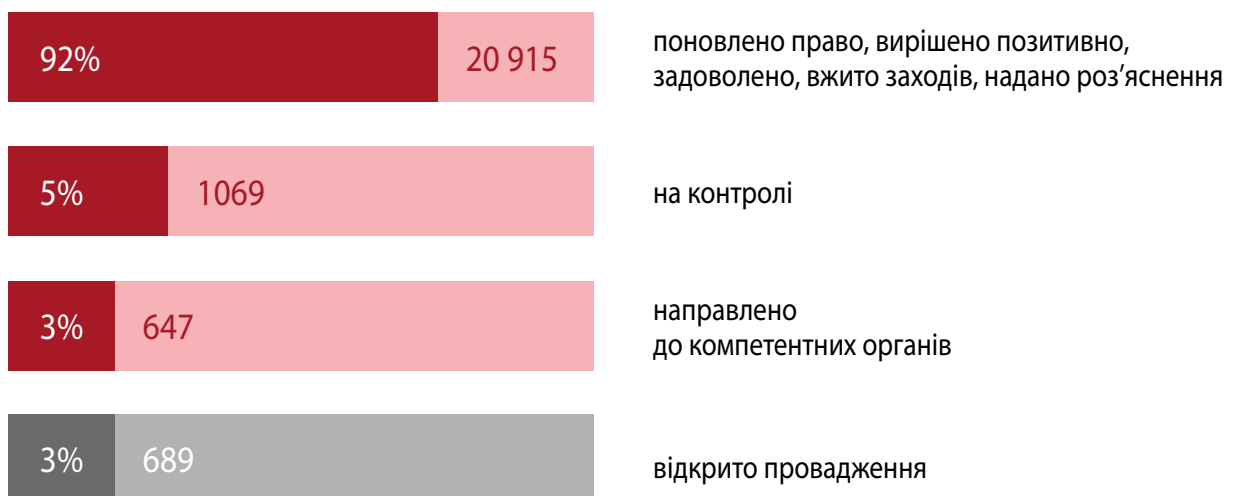
Кількість осіб, які звернулися

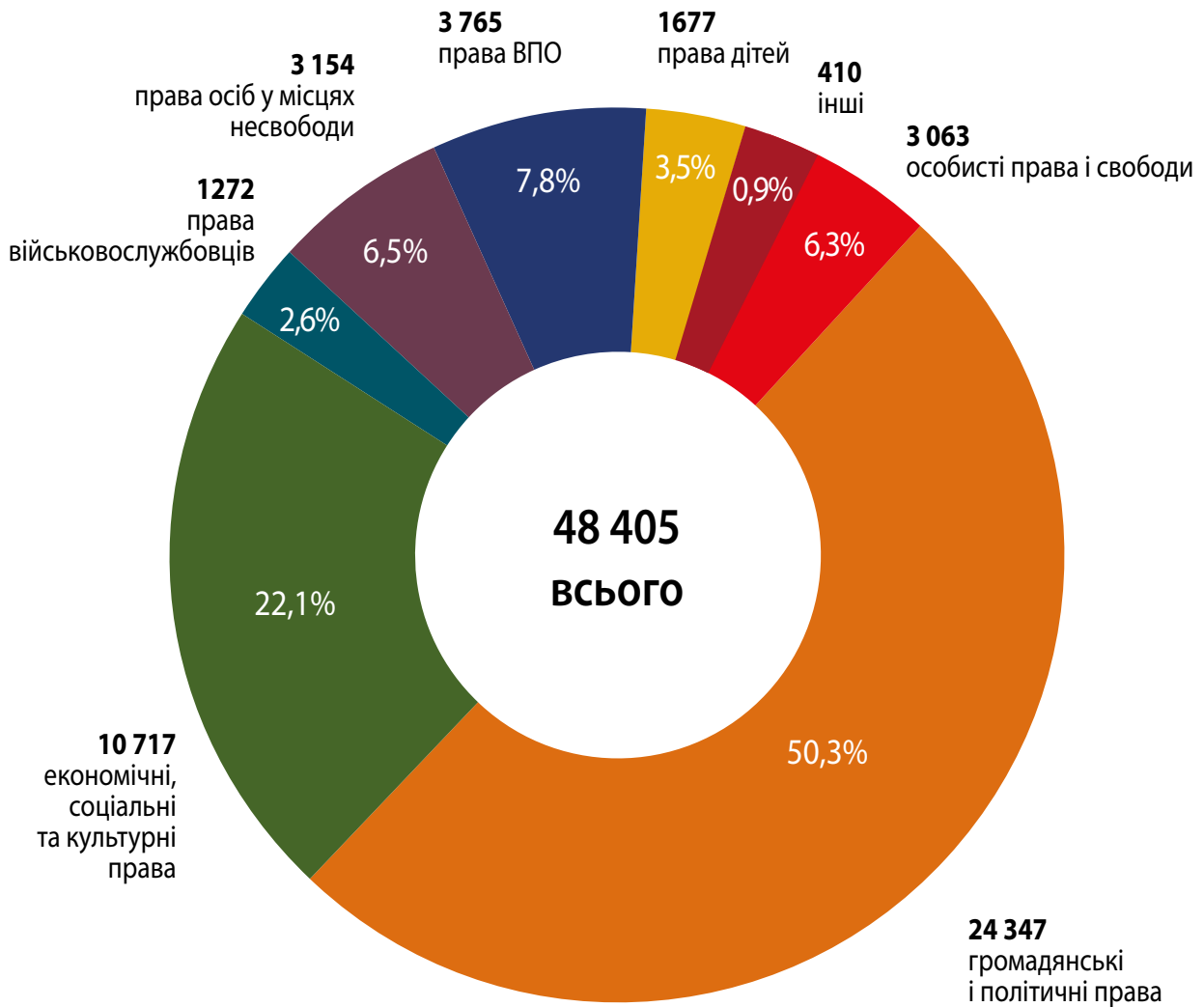
Суб'єкти звернень

ЗАХОДИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ У ЗВЕРНЕННЯХ ЗАЯВНИКІВ

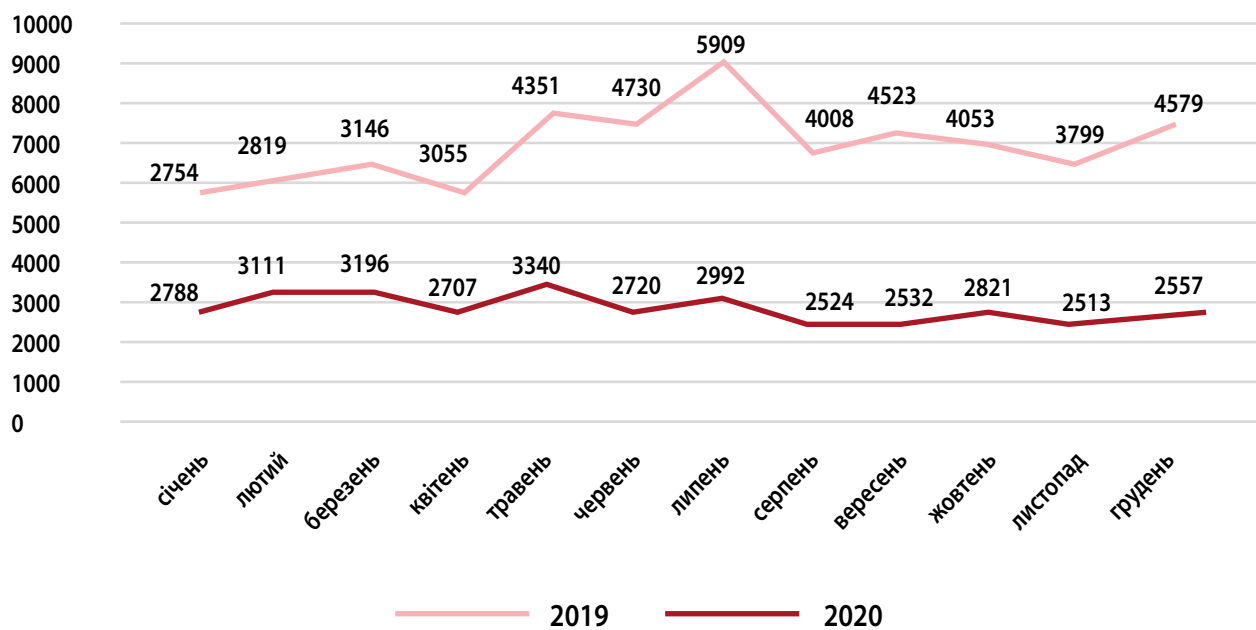

КІЛЬКІСТЬ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ

КІЛЬКІСТЬ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ

НАДХОДЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ

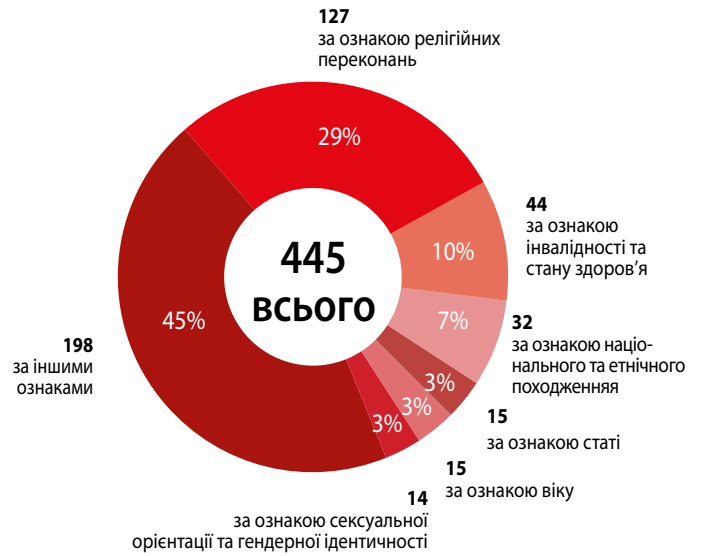

КІЛЬКІСТЬ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЗА СУБ'ЄКТАМИ ТА ВИДАМИ ПОРУШЕНИХ ПРАВ

особисті права і свободи

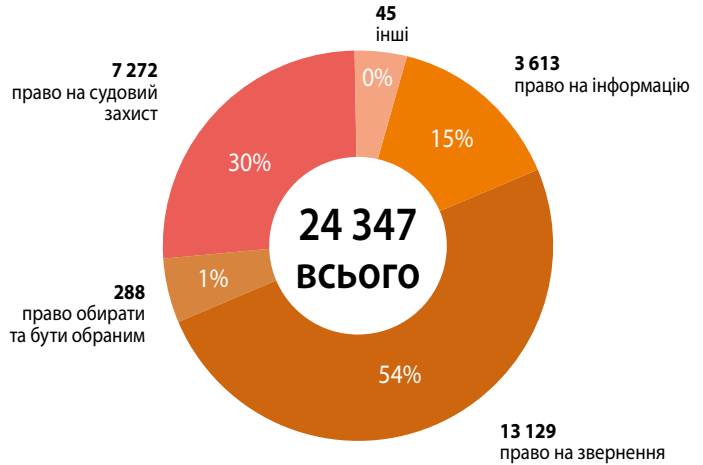
в т.ч. свобода від дискримінації

право на приватність

громадянські та політичні права

в т.ч. право на звернення

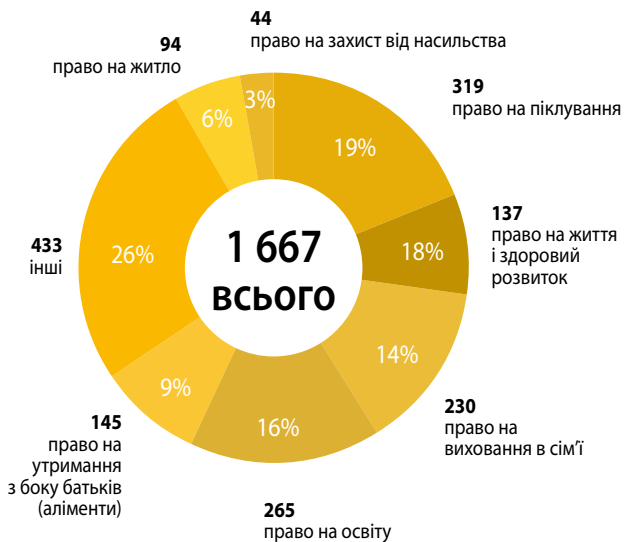

право на судовий захист

КІЛЬКІСТЬ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЗА СУБ'ЕКТАМИ ТА ВИДАМИ ПОРУШЕНИХ ПРАВ

права дитини

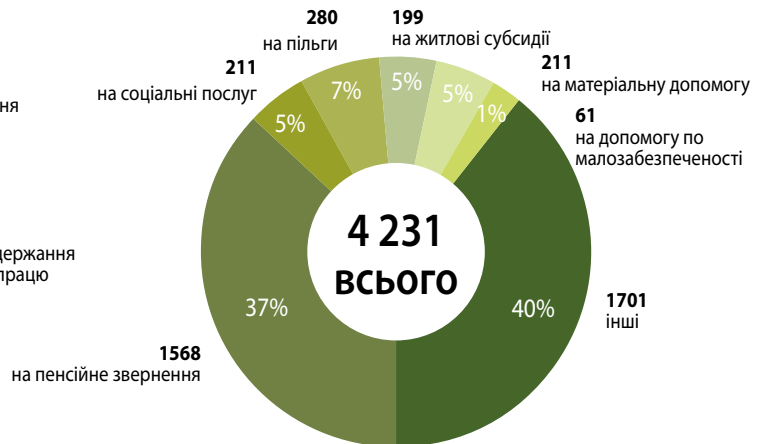
економічні, соціальні та культурні права

в т.ч. право на працю

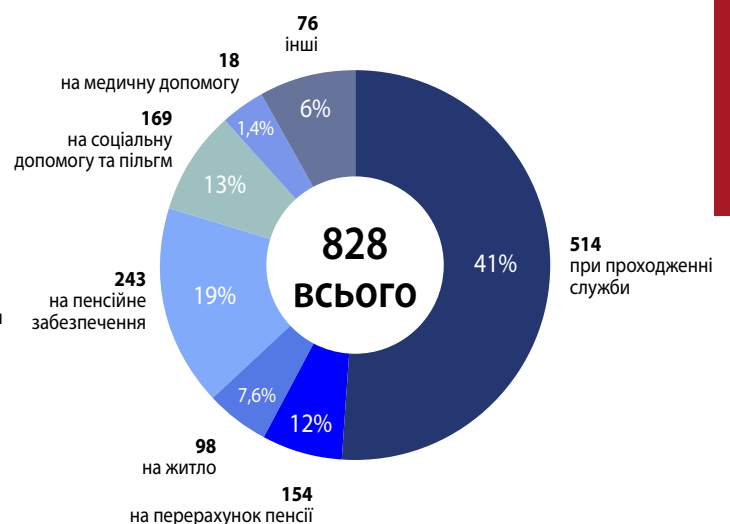
право на соціальний захист

права цивільних осіб, які постраждали від збройного конфлікту

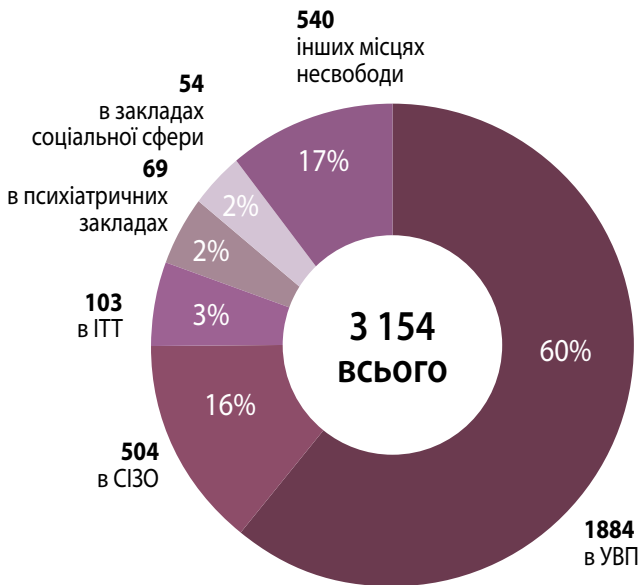

права військовослужбовців

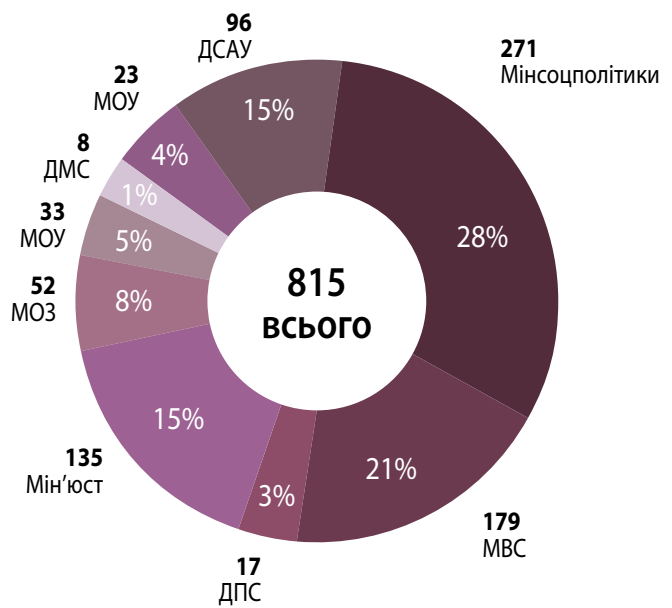

РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ

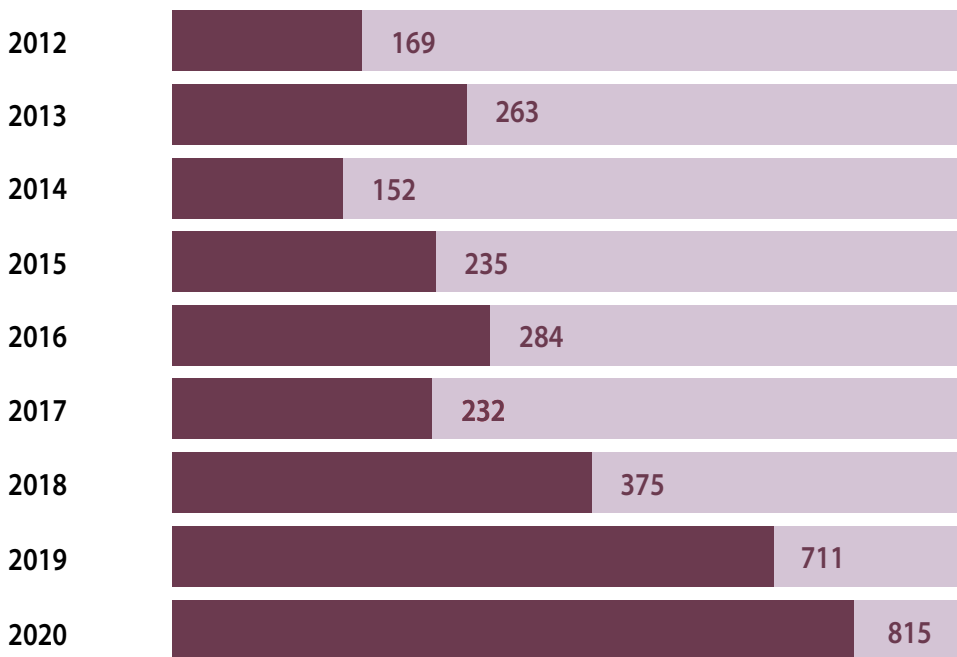
кількість повідомлень на неналежне тримання в місцях несвободи

4 720 кількість місць несвободи на 01.01.2020
кількість візитів НПМ у 2020 році у розрізі державних органів

кількість візитів національного превентивного механізму за 2012-2020 роки*

всього 3 236

* у 2012 році Україна ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції проти катувань, функції з реалізації його положень покладено на Уповноваженого

МОНІТОРИНГОВІ ВІЗИТИ ТА БЕЗВІЇЗНІ ПЕРЕВІРКИ

ЗАХОДИ РЕАГУВАННЯ НА ВИЯВЛЕНІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

протоколи про вчинення адміністративного правопорушення

всього 237

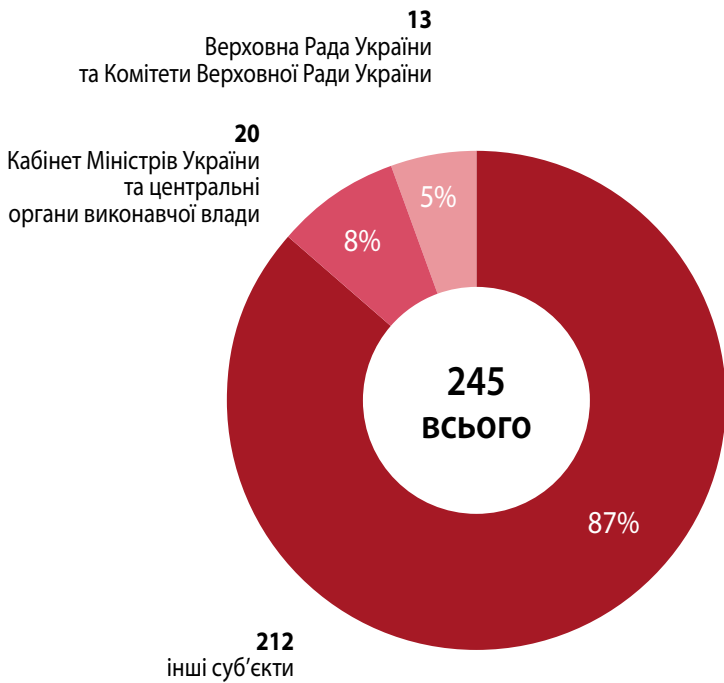
акти реагування, запити та звернення

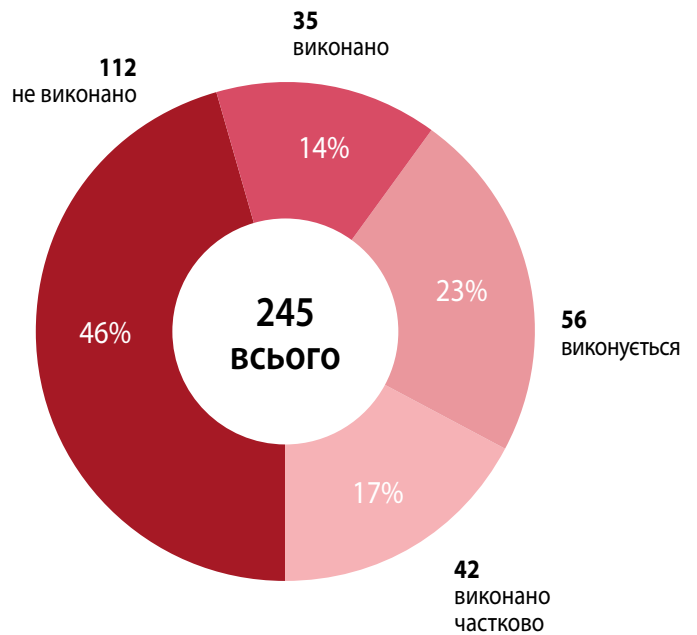
всього 20 104

СТАН ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ОРГАНАМ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, НАДАНИХ У ЩОРІЧНІЙ ДОПОВІДІ УПОВНОВАЖЕНОГО ПРО СТАН ДОДЕРЖАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ЗА 2019 РІК

рекомендації Уповноваженого

стан виконання рекомендацій Уповноваженого

АНАЛІЗ ПРОЄКТІВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

1832 позиції Уповноваженого до проєктів нормативно-правових актів

831 до законопроєктів

1001 до проєктів актів Уряду та центральних органів виконавчої влади

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3 ПРАВА ДИТИНИ

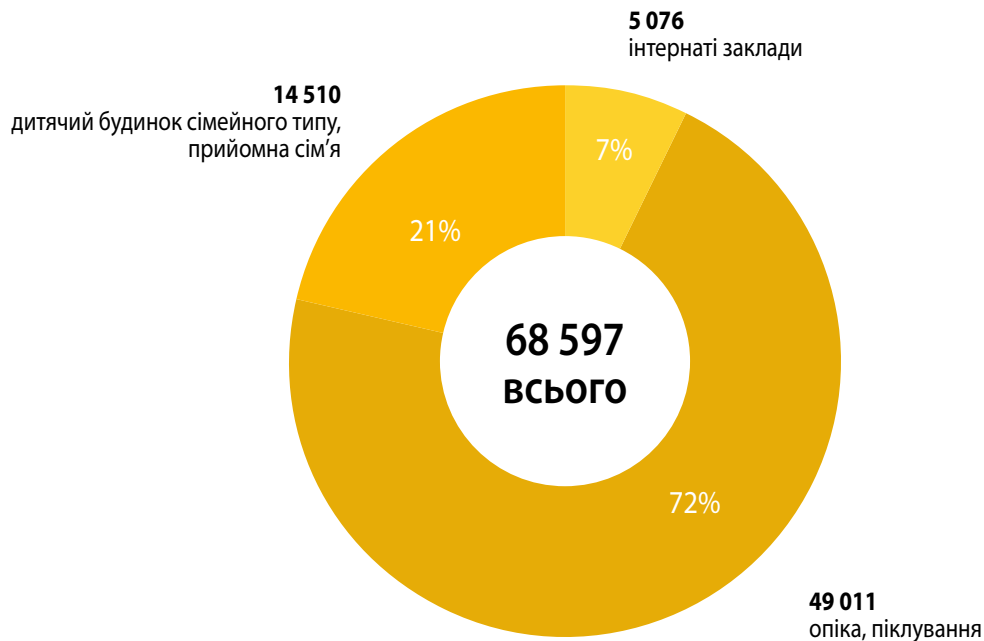
Додаток 3.1

інформація щодо охоплення щепленням дітей (за даними МОЗ)

Види захворювань / щеплень по Україні	2018 рік, кількість щеплень		2019 рік, кількість щеплень		2020 рік (11 місяців), кількість щеплень	
	план	факт / %	план	факт / %	план	факт / %
Туберкульоз /БЦЖ-1	335 874	302 457/ 90,1%	317 920	281 594/ 88,6%	307 380	249 257/ 81,1%
Поліомієліт:						
Поліо-3 (до року)	333 477	237 121/ 71,1%	330 738	259 299/ 78,4%	296 084	224 845/ 75,9%
Поліо-4 (18 місяців)	340 684	230 940/ 67,8%	345 910	272 359/ 78,7%	315 328	243 846/ 77,3%
Поліо-5 (6 років)	439 697	357 345/ 81,3%	445 558	357 963/ 80,3%	429 329	326 125/ 76%
Поліо-6 (14 років)	371 370	297 786/ 80,2%	370 088	299 552/ 80,9%	369 125	279 568/ 75,7%
Дифтерія, правець, кашлюк:						
АКДП-3 (до року)	333 477	231 009/ 69,3%	330 738	266 354/ 80,5%	296 084	220 372/ 74,4%
АКДП-4 (18 місяців)	340 684	225 128/ 66,1%	345 910	278 361/ 80,5%	315 328	232 740/ 73,8%
Дифтерія, правець						
АДП (6 років)	439 697	366 922/ 83,4%	445 558	324 786/ 72,9%	429 329	231 346/ 53,9%
АДП-м (16 років)	348 233	271 136/ 77,9%	346 708	317 071/ 91,5%	348 112	237 455/ 68,2%
Гемофільна інфекція						
Hib-2 (до року)	333 477	175 159/ 52,5%	330 738	252 991/ 76,5%	296 084	230 038/ 77,7%
Hib-3 (1 рік)	342 149	197 331/ 57,7%	333 477	266 936/ 80%	312 559	239 952/ 76,8%
Кір, паротит, краснуха						
КПК-1 (1 рік)	344 126	313 128/ 91 %	333 477	310 838/ 93,2%	312 559	239 496/ 76,6%
КПК-2 (6 років)	439 697	393 523/ 89,5%	445 558	408 427/ 91,7%	429 329	335 451/ 78,1%
Гепатит В/ Геп В3 до року	333 477	223 341/ 67%	330 738	254 779/ 77%	296 084	216 285/ 73%

Додаток 3.2

влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (співвідношення у %)

Додаток 3.3

тривалість розгляду судами справ про відібрання дітей у батьків без позбавлення їх батьківських прав або позбавлення батьків батьківських прав» (за результатами безвиїзних перевірок закладів соціального захисту дітей станом на 01.06.2020)

Із 674 дітей:	
тривалість розгляду судом справ про відібрання без позбавлення батьківських прав або негайне відібрання дитини у зв'язку із загрозою її життю та здоров'ю, передбачених статтею 170 Сімейного кодексу України (всього 77 дітей):	тривалість розгляду судом справ про позбавлення батьків батьківських прав з підстав, передбачених статтею 164 Сімейного кодексу України (597 дітей):
25 дітей (32,5%) – від 3 до 6 місяців	83 дітей (13,9% – від 3 до 6 місяців
35 дітей (45,5%) – від 6 місяців до 12 місяців	422 дітей (70,6%) – від 6 до 12 місяців
14 дітей (18,1%) – понад 1 рік	51 дитини (8,5%) – понад 1 рік
3 дітей (3,9%) – понад 1,5 року	41 дитини (6,8%) – понад 1,5 року

Додаток 3.4

Співвідношення дітей, які є внутрішньо переміщеними, та тих, яким надано статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» (в розрізі регіонів)

Регіон	Кількість дітей, які є внутрішньо переміщеними та мають підстави для надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів	Кількість дітей, які отримали статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів
ВІННИЦЬКА область	1874	351
ВОЛИНСЬКА область	577	293
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА область	11449	1108
ДОНЕЦЬКА область	61621	24158
ЖИТОМИРСЬКА область	1342	197
ЗАКАРПАТСЬКА область	735	53
ЗАПОРІЗЬКА область	7399	538
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА область	812	148
КИЇВСЬКА область	11941	833
КИРОВОГРАДСЬКА область	1233	351
ЛУГАНСЬКА область	21796	24740
ЛЬВІВСЬКА область	1741	125
МИКОЛАЇВСЬКА область	1396	59
ОДЕСЬКА область	6935	218
ПОЛТАВСЬКА область	3531	371
РІВНЕНСЬКА область	665	73
СУМСЬКА область	1918	155
ТЕРНОПІЛЬСЬКА область	424	65
ХАРКІВСЬКА область	17482	877
ХЕРСОНСЬКА область	1791	73
ХМЕЛЬНИЦЬКА область	1276	105
ЧЕРКАСЬКА область	2029	93
ЧЕРНІВЕЦЬКА область	554	103
ЧЕРНІГІВСЬКА область	1238	359
м. КИЇВ	24980	1207
ВСЬОГО:	186739	56653

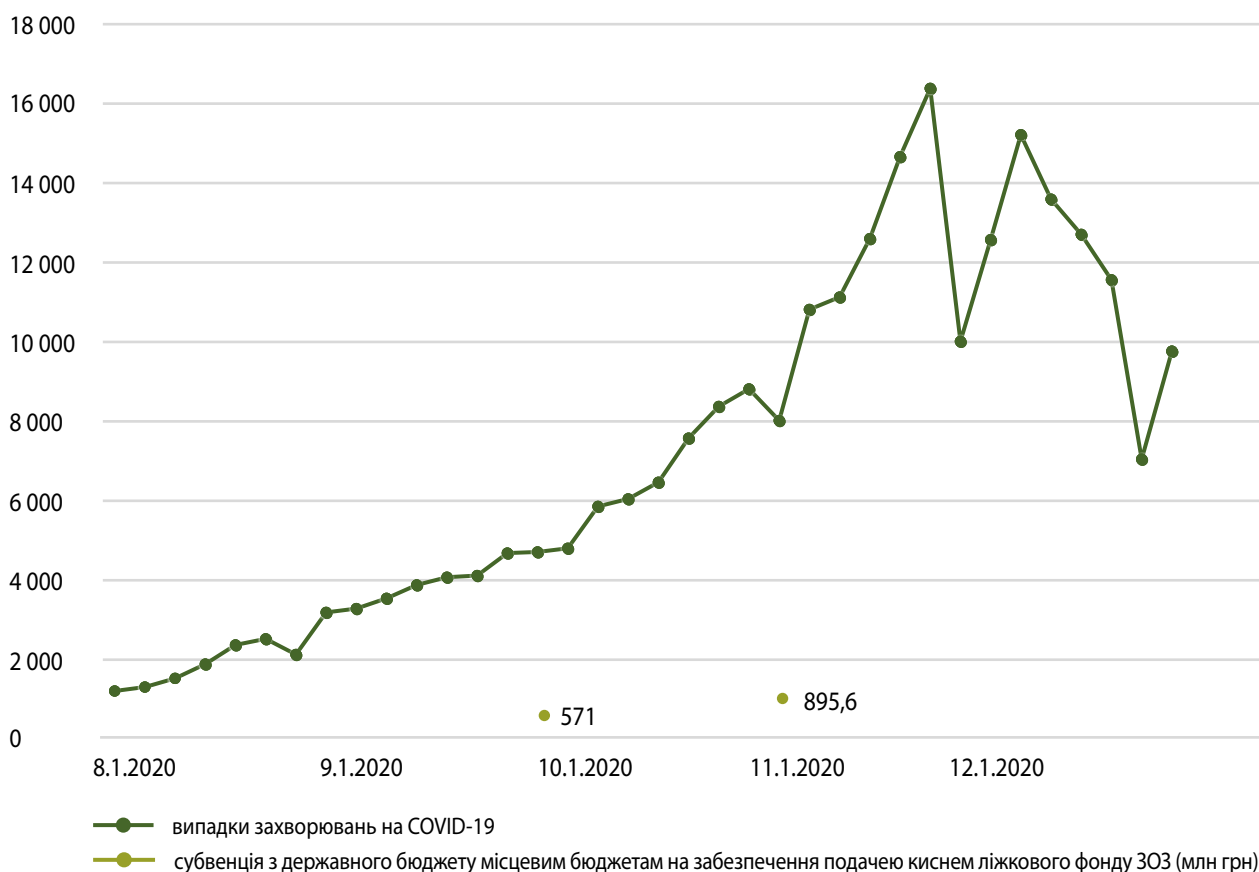
ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 4 ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Додаток 4.1

Випадки захворюваності на гостру респіраторну хворобу COVID-19 серед працівників закладів охорони здоров'я станом на 01.10.2020 за даними моніторингу Уповноваженого										
№	Регіон України	Загальна кількість працівників ЗОЗ	кількість випадків захворювань серед працівників ЗОЗ	відсоток працівників ЗОЗ, що захворіли від загальної кількості працівників ЗОЗ	кількість випадків, які визнані професійним захворюванням серед працівників ЗОЗ	відсоток випадків, які визнані професійним захворюванням серед працівників ЗОЗ, які захворіли	кількість випадків захворювань серед медичних працівників ЗОЗ	відсоток медичних працівників ЗОЗ, що захворіли від загальної кількості медичних працівників ЗОЗ	кількість випадків, які визнані професійним захворюванням серед медичних працівників ЗОЗ	відсоток випадків, які визнані професійним захворюванням серед медичних працівників ЗОЗ, які захворіли
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Вінницька	25880	647	2,5	27	4,2	384	2,3	27	7,0
2	Волинська	19580,5	607	3,1	23	3,8	536	3,4	23	4,3
3	Дніпропетровська	47681	329	0,69	101	30,7	290	1,07	100	34,5
4	Донецька	34750	139	0,4	3	2,2	130	0,7	3	2,3
5	Житомирська	21857	459	2,1	46	10,0	417	3,2	45	10,8
6	Закарпатська	21000	840	4,0	15	1,8	731	3,4	7	0,9
7	Запорізька	32833	197	0,6	18	9,1	163	0,6	28	17,2
8	Івано-Франківська	26685	934	3,5	82	8,8	853	3,2	82	9,6
9	Київська	21037	568	2,7	82	14,4	508	2,9	79	15,5
10	Кіровоградська	19711,5	205	1,04	8	3,9	175	1,16	8	4,6
11	Луганська	12608,6	29	0,23	0	0	29	0,3	0	0
12	Львівська	46697,7	2008	4,3	53	2,6	1802	4,7	53	2,9
13	Миколаївська	16400	123	0,75	27	21,9	84	0,84	27	32,1
14	Одеська	35000	700	2,0	25	3,6	650	2,4	25	3,8
15	Полтавська	28833	173	0,6	5	2,9	160	0,8	5	3,1
16	Рівненська	18392	938	5,1	33	3,5	745	5,5	33	4,4
17	Сумська	10800	108	0,03	3	2,8	102	0,44	3	2,9
18	Тернопільська	20375	489	2,4	79	16,2	461	2,7	78	16,9
19	Харківська	25550	511	2,0	82	16,0	478	2	82	17,1
20	Херсонська	15250	61	0,4	3	4,9	51	0,4	3	5,9
21	Хмельницька	22909	252	1,1	76	30,1	229	1,3	75	32,7
22	Черкаська	23908	208	0,87	36	17,3	200	1,48	35	17,5
23	Чернівецька	13418,9	993	7,4	21	2,1	904	8,1	21	2,3
24	Чернігівська	20420	243	1,19	39	16,0	220	1,38	40	18,2
25	м. Київ	49617,4	908	1,83	122	13,4	857	2,16	122	14,2
	Усього	631194,6	12669	2,0	1006	7,9	11159	2,257	1004	8,99

Додаток 4.2

Кількість позитивних випадків COVID-19 з серпня по грудень та фінансування місцевих бюджетів для забезпечення подачею кисню ліжкового фонду ЗОЗ

Додаток 4.3

Стан працевлаштування осіб з інвалідністю у 2019 та 2020 роках державною службою зайнятості

Кількість осіб з інвалідністю, які отримували послуги служби зайнятості		% співвідношення осіб з інвалідністю, які отримували послуги служби	Кількість осіб з інвалідністю, які були працевлаштовані		% співвідношення до кількості осіб з інвалідністю, які отримували послуги служби зайнятості		Приріст кількості осіб з інвалідністю, які працевлаштовані за сприяння служби зайнятості, гр. 7-гр.6
1	2		4	5	6	7	
2019	2020		2019	2020	2019	2020	
53 119	61203	15,2	13 830	11 735	26	19,1	- 6,9 %

Додаток 4.4

Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (співвідношення у %) осіб

	Отримували послуги (усього)		з них, мали статус безробітного		Всього отримали роботу (включаючи безробітних та інших шукачів роботи)		з них, безробітні		Приріст кількості осіб з інвалідністю, працевлаштованих у 2020 р (у порівнянні з 2019 р.)	Кількість безробітних, які отримали профорієнтаційні послуги		Отримували послуги (усього) на кінець періоду		з них, мали статус безробітного на кінець періоду	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.		2019 р.	2020 р.	станом на 01.01.2020 р.	станом на 01.01.2021 р.	станом на 01.01.2020 р.	станом на 01.01.2021 р.
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Україна	53 119	61 203	47 887	56 985	13 830	11 735	12 073	10 757	-6,9	46 267	50 985	20 442	25 849	17 113	22 741
Вінницька	2 881	3 147	2 718	3 027	775	608	726	576	-7,6	2 655	2 893	1 077	1 210	964	1 114
Волинська	1 598	1 917	1 528	1 862	402	337	371	323	-7,6	1 517	1 799	595	763	554	730
Дніпропетровська	1 694	1 807	1 553	1 702	727	537	676	489	-13,2	1 532	1 673	529	659	446	607
Донецька	2 892	3 140	2 513	2 844	765	614	689	576	-6,9	2 421	2 741	1 049	1 259	790	1 021
Житомирська	3 512	3 926	3 194	3 679	806	734	644	667	-4,3	3 181	3 656	1 423	1 617	1 242	1 447
Закарпатська	633	879	567	810	167	147	138	128	-9,7	558	778	240	406	202	358
Запорізька	3 054	3 270	2 756	3 003	649	579	602	537	-3,5	2 707	2 941	1 141	1 300	944	1 126
Івано-Франківська	1 542	1 843	1 354	1 698	527	420	403	362	-11,4	1 319	1 667	624	754	477	633
Київська	2 473	2 906	2 247	2 674	527	502	461	458	-4,0	2 083	1 996	1 003	1 220	839	1 044
Кіровоградська	1 653	1 952	1 456	1 763	386	299	339	273	-8,0	1 418	1 655	754	963	565	778
Луганська	816	985	591	766	300	311	168	201	-5,2	544	620	371	479	213	299
Львівська	4 031	5 168	3 480	4 725	919	765	812	707	-8,0	3 366	4 403	1 662	2 389	1 265	2 004
Миколаївська	1 650	1 765	1 515	1 664	342	249	303	230	-6,6	1 449	1 588	617	757	543	684
Одеська	1 636	2 038	1 407	1 794	495	387	423	338	-11,3	1 366	1 687	696	1 000	492	776
Полтавська	3 632	4 041	3 264	3 810	827	729	704	677	-4,7	3 150	2 869	1 432	1 702	1 259	1 590
Рівненська	1 978	2 077	1 686	1 845	558	512	413	421	-3,6	1 615	1 415	710	811	608	684
Сумська	1 812	2 048	1 699	1 957	394	336	357	314	-5,3	1 382	1 030	712	824	641	780
Тернопільська	1 356	1 590	1 218	1 504	426	372	338	338	-8,0	1 191	1 452	498	660	454	613
Харківська	1 802	2 008	1 668	1 927	696	514	667	496	-13,0	1 646	1 651	529	750	437	685
Херсонська	1 210	1 261	1 005	1 129	296	237	265	224	-5,7	907	936	472	559	348	450
Хмельницька	3 800	4 538	3 623	4 383	927	940	876	911	-3,7	3 561	4 053	1 494	1 917	1 388	1 812
Черкаська	3 210	3 627	3 066	3 524	845	751	783	730	-5,6	3 052	3 489	1 203	1 519	1 119	1 439
Чернівецька	899	1 012	819	943	205	166	172	147	-6,4	783	864	380	454	301	388
Чернігівська	1 733	2 089	1 568	1 927	445	402	378	369	-6,4	1 535	1 727	717	880	594	746
м. Київ	1 622	2 169	1 392	2 025	424	287	365	265	-12,9	1 329	1 402	514	997	428	933

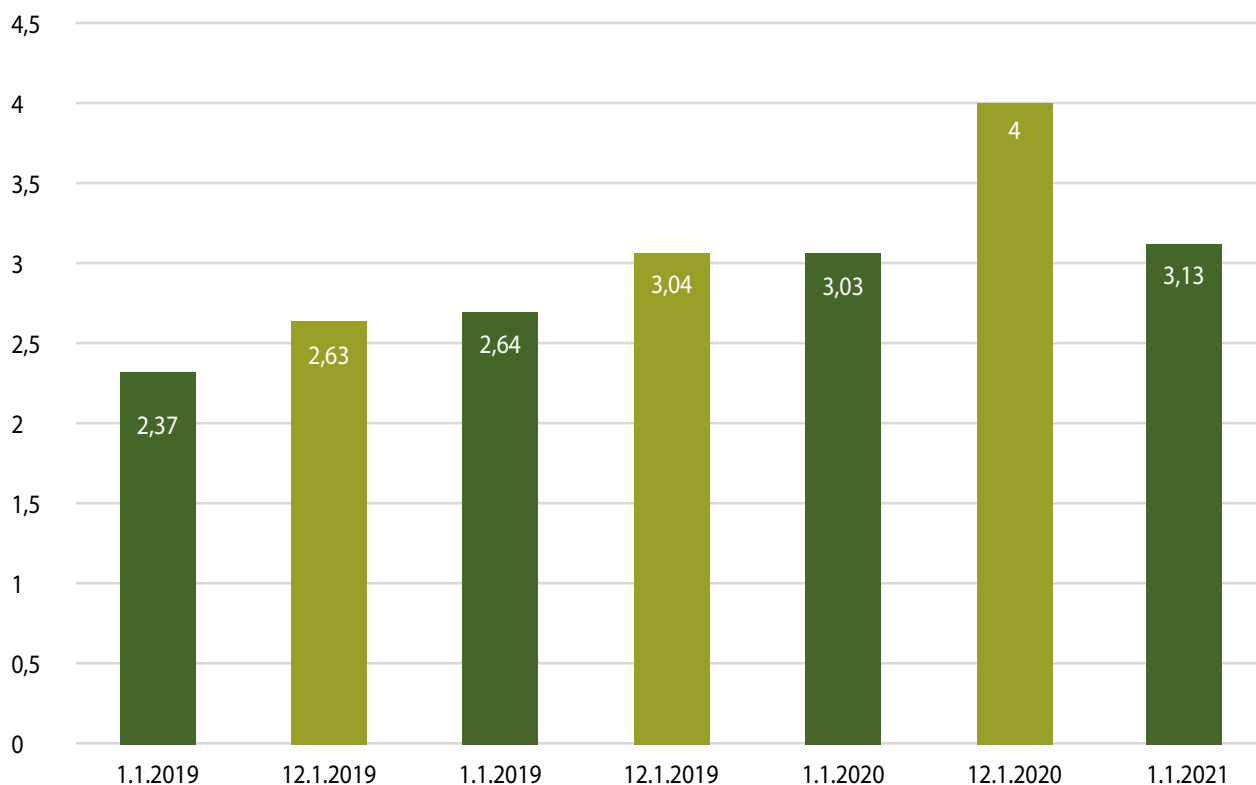
Додаток 4.5

Інформація щодо заборгованості Фонду соціального страхування України по матеріальному забезпеченню за період з 15.12.2020 по 31.12.2020

п/п	Статті бюджету	Заборгованість (12 робочих днів)	в т. ч.	
			прострочена заборгованість (2 робочих днів)	строкова заборгованість (10 робочих днів)
1	Допомога по тимчасовій непрацездатності в т.ч. "Ізоляція від COVID-19"	1 370 834,92	211 170,85	1 159 664,07
1.1	Допомога по тимчасовій непрацездатності	1 365 726,57	211 170,85	1 154 555,72
1.2	Ізоляція від COVID-19	5 108,35		5 108,35
2	Допомога по вагітності і пологах	268 447,10	41 681,79	226 765,31
3	Допомога на поховання	3 181,60	471,50	2 710,10
	Всього:	1 642 463,62	253 324,14	1 389 139,48

Додаток 4.6

заборгованість із заробітної плати протягом 2018-2021 років, млрд.грн

Додаток 4.7

розподіл суми заборгованості з виплати заробітної плати працівникам економічно активних підприємств (установ, організацій) за організаційно-правовими формами господарювання та регіонами на 2020 рік (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях)

	Сума несплаченої заробітної плати							
	млрд грн.	з неї у %						
		державні підприємства	комунальні підприємства	акціонерні товариства	товариства з обмеженою відповідальністю	філії (інші відокремлені підрозділи)	приватні підприємства	інші організаційні форми
на 1 січня 2020 року	1,9	28,0	2,4	40,2	7,1	16,5	0,6	5,2
на 1 грудня 2020 року	2,7	31,8	7,7	25,0	8,5	21,0	0,2	5,8

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 5 ПРАВА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Інформація щодо заборгованостей з пенсійних виплат

№	Області	Чисельність пенсіонерів, які перебували на обліку станом на 01.01.2014 (осіб)	З гр.3 чисельність пенсіонерів, які перебували на обліку на тимчасово окупованій території, (тис. осіб)	Чисельність пенсіонерів з числа внутрішньо переміщених осіб, які одержують пенсію станом на 01.01.2021 (тис. осіб)	Із гр.5 мають заборгованість з виплати пенсій станом на 01.01.2021	
					Чисельність, осіб	Сума, тис. грн
1	2	3	4	5	6	7
1	Донецька	1 392 403	767,3		X	X
2	Луганська	730 291	510,9	X	X	X
3	Всього по Україні	13 533 308	1 278,2	634,4	282 646	10 963 389,9

* Відсутні дані про перебування пенсіонерів в живих, чи проживають вони за передньою адресою або виїхали до інших країн

Додаток 5.1

				Із граф 6-7						
Заборгованість по виплаті пенсій особам, які проживали на тимчасово окупованих територіях та які хоча б один раз зверталися за поновленням чи призначенням пенсії, станом на 01.11.2020		Заборгованість по виплаті пенсій особам, які перебували на обліку на тимчасово окупованих територіях та жодного разу не зверталися за поновленням, станом на 01.01.2021*		Заборгованість по виплаті пенсій ВПО з інвалідністю 1 та 2 групи станом на 01.01.2021		Заборгованість по виплаті пенсій ВПО, які отримують пенсію по втраті годувальника, станом на 01.01.2021 (крім осіб у гр.12, 13)		Заборгованість по виплаті пенсій ВПО, яким більше 80 років, станом на 01.01.2021 (крім осіб у гр.12-15)		
Чисельність, осіб	Сума, тис. грн	Чисельність, осіб	Сума, тис. грн	Чисельність, осіб	Сума, тис. грн	Чисельність, осіб	Сума, тис. грн	Чисельність, осіб	Сума, тис. грн	
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
X	X	71 445	X	X	X	X	X	X	X	
X	X	47 743	X	X	X	X	X	X	X	
612 119	77 042 454,0	119 188	X	13 597	440 633,6	26 054	979 364,9	24 205	1 125 290,6	

ПРЕДСТАВНИКИ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Представник Уповноваженого з дотримання права на інформацію та представництва в Конституційному Суді України	–	Барвіцький Віктор Юрійович
Представник Уповноваженого у сфері захисту персональних даних	–	Берназюк Інна Миколаївна
Представник Уповноваженого з дотримання прав людини в місцях несвободи	–	Бородич Наталія Леонідівна
Представник Уповноваженого з дотримання рівних прав і свобод	–	Іванкевич Віктор Вікторович
Представник Уповноваженого з дотримання процесуальних прав	–	Петльований Вячеслав Борисович
Представник Уповноваженого з дотримання соціальних та економічних прав	–	Степаненко Олена Анатоліївна
Представник Уповноваженого з дотримання прав дитини та сім'ї	–	Філіпішина Аксана Анатоліївна

СЕКРЕТАРІАТ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

адреса: вул. Інститутська, 21/8, м. Київ, Україна, 01008
гаряча лінія: 0-800-50-17-20, +38044-253-75-89
електронна пошта: hotline@ombudsman.gov.ua
веб-сайт: ombudsman.gov.ua

ГРОМАДСЬКІ ПРИЙМАЛЬНІ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

1 ПІВНІЧНІ ОБЛАСТІ

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в північних областях

Пехова Вікторія Миколаївна

адреса: вул. Інститутська, 21/8,
м. Київ, 01008, тел.(044) 298-70-48

Житомирська область:

майдан ім. С.П. Корольова, 3/14, каб. № 107,
м. Житомир, 10014
тел.: (0412) 42-03-80

Рівненська область:

майдан Просвіти, 1, каб. № 113,
м. Рівне, 33028
тел.: (0362) 43-40-48; (098) 966-40-48

Чернігівська область:

пр-т Миру, 49-А, каб. № 502,
м. Чернігів, 14005
тел.: (063) 742-17-82

Сумська область:

пл. Незалежності, 2, кім. № 9,
м. Суми, 4000
тел.: (096) 015-16-18

Київська область:

вул. Інститутська, 21/8,
м. Київ, 01008
тел.: (044) 298-70-27

2 ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в західних областях

Семчишин Світлана Іванівна

адреса: вул. Винниченка, 18, к.106,
м. Львів, 79008, тел. (032) 255-09-50

Львівська область:

вул. Винниченка, 18, каб. № 105, 107,
м. Львів, 79008
тел.: (032) 255-09-50

Волинська область:

Київський Майдан, 9, каб. № 106,
м. Луцьк, 43027
тел.: (050) 955-73-31

Закарпатська область:

пл. Народна, 4, каб. № 139,
м. Ужгород, 88008
тел.: (097) 973-36-38

Івано-Франківська область:

вул. Грушевського, 21, каб. № 619,
м. Івано-Франківськ, 76004
тел.: (093) 255-28-56

Чернівецька область:

вул. Руська, 1, прим. 1-3А,
м. Чернівці, 58008
тел.: (050) 537-21-27

3 ЦЕНТРАЛЬНІ ОБЛАСТІ

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в центральних областях

Ольховий Валерій Володимирович

адреса: вул. Замостянська, 26-А, каб.50, 51

м. Вінниця, 21009

тел.(0432) 61-70-31, (063) 406-66-06

Вінницька область:

вул. Замостянська, 26-А, каб. № 50,51

м. Вінниця, 21009

тел.: (063) 972-45-85

Тернопільська область:

вул. Грушевського, 8, каб.№ 442

м. Тернопіль, 46021

тел.: (0352) 22-00-33; (097) 072-42-11

Хмельницька область:

вул. Свободи, 70, каб. ; 104, 105

м. Хмельницький, 29001

тел.: (097) 108-31-53; (098) 409-47-74

Черкаська область:

вул. Максима Залізняка, 10, каб. № 402

м. Черкаси, 18036

тел.: (096) 054-19-26

4 ПІВДЕННІ ОБЛАСТІ

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в південних областях

Остапенко Олександр Анатолійович

адреса: вул. Канатна, 83, каб. № 104А,

м. Одеса, 65012,

тел. (048) 794-06-45

Одеська область:

вул. Канатна, 83, каб. № 103,

м. Одеса, 65012

тел.: (048) 722-01-22

Миколаївська область:

вул. Образцова, 4а/2, каб. № 9

м. Миколаїв, 54020

тел.: (0512) 47-33-10

Херсонська область:

просп. Ушакова, 47, каб.104

м. Херсон, 73003

тел.: (093) 783-67-84; (096) 020-26-53

Кіровоградська область:

вул. Тараса Карпи, 84, каб. № 118

м. Кропивницький, 25006

тел.: (067) 520-56-58

5 СХІДНІ ОБЛАСТІ

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в східних областях
адреса: вул. Академіка Проскури, 1,
м. Харків, 61070, тел. (057) 315-15-20

Харківська область:

вул. Академіка Проскури, 1
м. Харків, 61070
тел.: (057) 315-15-20

Дніпропетровська область:

вул. Старокозацька, 52, каб. № 136, 137
м. Дніпро, 49000
тел.: (056)722-29-40

Полтавська область:

вул. Соборності 45, каб. № 101
м. Полтава, 36014
тел.: (0532) 56-49-08

Запорізька область:

проспект Соборний, 164
м. Запоріжжя, 69107
тел.: (066)934-73-57; (061)764-10-19

6 ДОНЕЦЬКА ТА ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТІ

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з дотримання прав жителів Донецької та Луганської областей

Черніков Костянтин Георгійович

адреса: проспект Перемоги, 127, к.106,
м. Лисичанськ, 93120, тел.(064) 517-00-57

Луганська область:

проспект Перемоги, 127
м. Лисичанськ, 93120
тел.: (064) 517-00-57

Донецька область:

вул. Шовковична, 29
м. Слов'янськ, 84122

7 АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ ТА МІСТО СЕВАСТОПОЛЬ

Представник Уповноваженого Верховної Ради України з дотримання прав жителів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя

Верігіна Ірина Костянтинівна

адреса: просп. Ушакова, 47, каб. № 119,
м. Херсон, 73000, тел.(068) 937-70-60

просп. Ушакова, 47, каб. 119
м. Херсон, 73000
тел.: (068) 937-70-60

Персональний склад робочої групи з питань підготовки щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, затверджений наказом Уповноваженого від 01.12.2020 № 155.15/20 (зі змінами):

Денісова Л.Л., Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (голова робочої групи); **Федорович Н.В.**, Керівник Секретаріату Уповноваженого; **Савицька І.В.**, Перший заступник Керівника Секретаріату Уповноваженого; **Барвіцький В.Ю.**, представник Уповноваженого з дотримання права на інформацію та представництва в Конституційному Суді України; **Берназюк І.М.**, представник Уповноваженого у сфері захисту персональних даних; **Бородич Н.Л.**, представник Уповноваженого з дотримання прав людини в місцях несвободи; **Верігіна І.К.**, представник Уповноваженого з дотримання прав жителів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя; **Іванкевич В.В.**, представник Уповноваженого з дотримання рівних прав і свобод; **Ольховий В.В.**, представник Уповноваженого в центральних областях; **Остапенко О.А.**, представник Уповноваженого в південних областях; **Петльований В.Б.**, представник Уповноваженого з дотримання процесуальних прав; **Пехова В.М.**, представник Уповноваженого в північних областях; **Семчишин С.І.**, представник Уповноваженого в західних областях; **Степаненко О.А.**, представник Уповноваженого з дотримання соціальних та економічних прав; **Філіпішина О.А.**, представник Уповноваженого з дотримання прав дитини та сім'ї.

Редакційна колегія: **Марцеляк О.В.**, д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (голова редакційної колегії); **Стрельцова О.В.**, д-р юрид. наук, доц., доц. кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (заступник голови редакційної колегії); **Ващенко Ю.В.**, д-р юрид. наук, доц., проф. кафедри адміністративного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Герасименко Є.С.**, канд. юрид. наук, доц., доц. кафедри адміністративного права та процесу Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Гревцова Р.Ю.**, канд. юрид. наук, доц., доц. кафедри службового та медичного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Гринюк В.О.**, д-р юрид. наук, доц., завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Захарова О.С.**, канд. юрид. наук, доц., доц. кафедри цивільного процесу Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Заярний О.А.**, д-р юрид. наук, доц., проф. кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Ільїна О.В.**, канд. юрид. наук, доц., доц. кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Тищенко О.В.**, д-р юрид. наук, проф., проф. кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Шапченко С.Д.**, канд. юрид. наук, доц., проф. кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Цюра В.В.**, д-р юрид. наук, доц., проф. кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Окремо Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова висловлює щирі вдячність працівникам Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за участь у підготовці щорічної доповіді.